

Financira
Europska unija
NextGenerationEU

Ministarstvo turizma i sporta Republike Hrvatske
Ministarstvo znanosti i obrazovanja Republike Hrvatske

Institut za turizam

Uspostavljanje metodološkog okvira Sustava satelitskih računa održivosti turizma Republike Hrvatske (Element 2.):

- Satelitski račun održivog turizma Republike Hrvatske (NUTS-1, HR0) – Metodološki okvir
- Regionalni satelitski računi održivosti turizma Republike Hrvatske – Metodološki okvir

Zagreb, 31. kolovoza 2023. godine

Financira Europska unija –
NextGenerationEU.

Izneseni stavovi i mišljenja samo su
autorova i ne odražavaju nužno službena
stajališta Europske unije ili Europske
komisije. Ni Europska unija ni Europska
komisija ne mogu se smatrati
odgovornima za njih.

Projekt:	Uspostavljanje Sustava satelitskih računa održivog turizma Republike Hrvatske
Projektni partneri:	Ministarstvo turizma i sporta Ministarstvo znanosti i obrazovanja Institut za turizam
Izrađivač:	Institut za turizam, Zagreb, Vrhovec 5
Dokument:	Uspostavljanje metodološkog okvira Sustava satelitskih računa održivosti turizma Republike Hrvatske (Element 2): <ul style="list-style-type: none">• Satelitski račun održivog turizma Republike Hrvatske (NUTS-1, HR0) - Metodološki okvir• Regionalni satelitski računi održivosti turizma Republike Hrvatske -Metodološki okvir
Mjesto i datum:	Zagreb, 31. kolovoz 2023. godine

Sadržaj

Sadržaj.....	3
1. Polazišni metodološki okvir sustava satelitskih računa održivosti turizma.....	5
1.1. Nacionalno i regionalno računovodstvo	5
1.2. Satelitski račun turizma i međunarodne preporuke za statistiku turizma	10
1.3. Sustav okolišno-gospodarskog računovodstva.....	31
1.4. Povezivanje satelitskog računa turizma i okolišno-gospodarskog računovodstva	49
1.5. Regionalni satelitski račun turizma	58
2. Ocjena relevantnosti sekundarnih izvora podataka u RH	65
2.1. Pristup	65
2.2. Sinteza ocjene relevantnosti raspoloživih podataka za procjene polazišnih veličina sustava računa održivosti turizma RH: fizički i monetarni turistički promet.....	69
3. Satelitski račun održivosti turizma Republike Hrvatske (NUTS-1, HR0) - Metodološki okvir	74
3.1. Uvod	74
3.2. Računi TSSA za Republiku Hrvatsku	79
3.2.1. Dolazni turistički izdaci: TSSA tablica 1 (TSA tablica 1).....	79
3.2.2. Domaći turistički izdaci: TSSA tablica 2 (TSA tablica 2)	85
3.2.3. Unutarnja turistička potrošnja: TSSA tablica 3 (TSA tablica 4)	93
3.2.4. Proizvodni računi turističkih i ostalih djelatnosti: TSSA tablica 4 (TSA tablica 5)	96
3.2.5. Ukupna domaća ponuda i unutarnja turistička potrošnja (u kupovnim cijenama): TSSA tablica 5 (TSA tablica 6).....	104
3.2.6. Zaposlenost u turističkim djelatnostima: TSSA tablica 6 (TSA tablica 7).....	111
3.2.7. Nemonetarni pokazatelji: TSSA tablica 7 (TSA tablica 10).....	117
3.2.8. Račun vode u turizmu: TSSA tablica 8	125
3.2.9. Račun energije u turizmu: TSSA tablica 9.....	133
3.2.10. Račun emisije stakleničkih plinova u turizmu: TSSA tablica 10.....	145
3.2.11. Račun krutog otpada u turizmu: TSSA tablica 11.....	153
3.3. Makroagregati	159
3.3.1. Ekonomski makroagregati.....	159
3.3.2. Okolišni makroagregati	160
3.3.3. Ekonomsko-okolišni makroagregati	161
3.4. Društveni pokazatelji održivosti: istraživanje stavova lokalnog stanovništva o turizmu i utjecaju turizma na kvalitetu života u deset odabranih destinacija	162
3.4.1. Konceptualno polazište.....	163
3.4.2. Empirijsko polazište.....	163
3.4.3. Metodološko polazište	164
3.4.4. Utvrđivanje faktora rizika – analiza percepcije učinaka turizma s obzirom na rizik po dobrobit lokalnog stanovništva	165
4. Regionalni satelitski računi održivosti turizma Republike Hrvatske – Metodološki okvir	168
4.1. Polazište s opisom ciljeva i strukture regionalnih satelitskih računa održivosti turizma Republike Hrvatske	168
4.2. Analiza sinteze računa, odnosno tablica regionalnih satelitskih računa održivosti turizma Republike Hrvatske	169
4.2.1. Sinteza regionalnih tablica unutarnje turističke potrošnje	169
4.2.2. Sinteza regionalnih tablice proizvodnje turističkih i ostalih djelatnosti	178
4.2.3. Sinteza regionalnih tablica ponude i unutarnje turističke potrošnje	179
4.2.4. Sinteza regionalnih tablica zaposlenosti u turističkim djelatnostima	182

4.2.5. Sinteza regionalnih okolišnih računa.....	183
4.3. Regionalni makroagregati	195
4.3.1. Ekonomski makroagregati.....	195
4.3.2. Okolišni makroagregati	196
4.3.3. Ekonomsko-okolišni makroagregati	196

1. Polazišni metodološki okvir sustava satelitskih računa održivosti turizma

Nacionalni plan oporavka i otpornosti 2021.-2026. (NPOO, VRH, srpanj 2021.) prepoznao je potrebu mapiranja održivosti turizma Republike Hrvatske na nacionalnoj i regionalnoj razini kao pretpostavku uspješne provedbe reformi te postizanja ciljeva održivog razvoja. Planom je predviđeno da se mapiranje održivosti turizma Republike Hrvatske realizira kroz izradu projekta koji bi uspostavio međunarodno harmonizirani okvir integriranog valoriziranja ekonomskih i okolišnih učinaka turizma Republike Hrvatske na nacionalnoj i regionalnoj razini, ali i sagledavanja utjecaja turizma na odabrane društvene zajednice.

U uspostavi sustava integriranog mjerenja ekonomskih i okolišnih utjecaja turizma, ovaj dokument ima važnu ulogu budući da razrađuje metodološki okvir cijelog sustava čije se izvorište nalazi u sustavu nacionalnog i regionalnog računovodstva te sustavu okolišno-ekonomskog računovodstva. Dokumentom je tako definiran proces izrade nacionalnog Satelitskog računa održivosti turizma Republike Hrvatske uključujući razradu koncepta, klasifikacija, tablica i agregata nacionalnog računa, ali i razrađen metodološki okvir procesa izrade regionalnih satelitskih računa održivosti turizma procesom regionalizacije nacionalnih računa. Pritom se u uspostavi ključnih odrednica nacionalnih i regionalnih satelitskih računa održivosti turizma posebno vodilo računa da sustav, osim uobičajenih ključnih koraka planiranja i izrade satelitskog računa¹, uključi i dodatne elemente koji specifično odgovaraju na izazove održivog razvoja turizma u Hrvatskoj. Radi se prije svega o potrebi da se proces harmonizacije s relevantnim međunarodnim metodološkim okvirom provede na način koji omogućava cjelovito sagledavanje ekonomsko-okolišnih utjecaja turizma u uvjetima dominantnog dolaznog turizma, ali i značajne gospodarske uloge kućanstva.

Odgovarajući na postavljene metodološke probleme koji, sukladno postojećem razumijevanju procesa razvoja metodologije i kompilacije satelitskih računa, gotovo nužno generiraju i neočekivane rezultate, i naknadne izmjene, u ovom se dokumentu, polazeći od definiranog projektnog zadatka, detaljno razrađuje metodološki okvir Sustava satelitskih računa održivosti turizma Republike Hrvatske s naglaskom na Satelitski račun održivog turizma Republike Hrvatske (NUTS-1, HR0) te regionalne satelitske račune održivosti turizma Republike Hrvatske.

1.1. Nacionalno i regionalno računovodstvo

Nacionalno računovodstvo pruža objektivnu analitičku osnovicu za makroekonomsku analizu i politiku jer omogućava analizu i ocjenu strukture ukupnog gospodarstva i njegovih specifičnih dijelova, razvoja gospodarstva u vremenu kao i usporedbi s drugim gospodarstvima. Ključne odrednice sustava uspostavljene su, polazeći od prethodnih istraživanja Clarka i Kuznetza te Leontiefa, još sredinom prošlog stoljeća. Tako je već dokument Ujedinjenih naroda *'Measurement of National Income and the Construction of Social Account; Report by the Sub-committee'* iz 1947. godine prepoznao važnost razumijevanja pojedinih ekonomskih makroagregata, dok je Richard Stone (Univerzitet u Cambridgeu), koji je i vodio izradu tog dokumenta, u 1984. godini dobio Nobelovu nagradu za ekonomiju jer je ponudio 'prvo konkretno statističko sredstvo za mjerenje investicija, izdataka države i potrošnje' (<https://www.nobelprize.org/prizes/economic-sciences/1984/stone/facts>).

Metodološki okvir nacionalnog računovodstva u stalnom je procesu promjena i unapređenja. Prvi standardi uspostavljeni su u 1953. godini, a značajnije su izmijenjeni u 1968. i 1993. godini (<https://unstats.un.org/unsd/nationalaccount/HistoricSNA.asp>). Trenutno je u upotrebi inačica iz

¹ Prema Europskom sustavu računa 2010 [European system of accounts – ESA 2010], Uredba (EU) br. 549/2013 Europskog Parlamenta i Vijeća od 21. svibnja 2013

2008. godine (Sustav nacionalnog računovodstva 2008² [*System of National Accounts 2008*, u daljnjem tekstu i SNA 2008]), a u procesu je i izrada nove inačice, tzv. SNA 2025, u koju će se, uz izmjene računovodstvenih klasifikacija i procedura, uključiti i nova poglavlja vezana uz teme blagostanja (*wellbeing*) i održivosti (https://unstats.un.org/unsd/nationalaccount/SNAUpdate/2025/AO_CH_02.pdf).

Nakon što je Statistička komisija Ujedinjenih naroda u veljači 2009. usvojila Sustav nacionalnih računa (SNA 2008) na razini Europske unije pojavila se potreba za revidiranjem Europskog sustava računa uspostavljenog Uredbom (EZ) br. 2223/96 (ESA 1995.). Tako je, kao propis Europske unije, u 2013. godini usvojena Uredba (EU) br. 549/2013 o Europskom sustavu nacionalnih i regionalnih računa [Europski sustav računa 2010, dalje u tekstu i ESA 2010] koja, osim što osigurava usklađenost s SNA 2008, računovodstveni okvir prilagođava gospodarskoj strukturi država članica.

ESA 2010 primjenjuje se usporedno s SNA 2008 Kao referentni okvir zajedničkih standarda, definicija, klasifikacija i pravila za izradu računa država članica, sustav čine dvije skupine tablica: računski institucionalnih sektora te input-output okvir utemeljen na tablicama ponude i uporabe. Računski institucionalnih sektora opisuju različite faze ekonomskog procesa od proizvodnje do stvaranja, raspodjele i preraspodjele dohotka, a potom i uporabe dohotka te njegove, financijske i nefinancijske, akumulacije. Tablice ponude i uporabe pružaju, s druge strane, detaljniji uvid u obilježja proizvodnog procesa te omogućavaju provjeru konzistentnosti i koherentnosti računa roba i usluga, proizvodnje te stvaranja dohotka kao i procjenu bruto domaćeg proizvoda [BDP].

Ključni koncepti

Nacionalno računovodstvo je međunarodno harmoniziran skup koncepata, definicija, klasifikacija i računovodstvenih pravila usmjerenih na mjerenje ekonomskih aktivnosti na temelju računa (*accounts*) kao sveobuhvatnih, dosljednih i integriranih prikaza ekonomskih odnosa različitih ekonomskih subjekata unutar gospodarstva i njegovog gospodarskog okruženja. Sve veličine u računima iskazuju se u monetarnim veličinama što znači da moraju biti mjerljive u novčanom iskazu.

Sustav prikazuje ekonomske aktivnosti tako da omogućava definiranje račune i za pojedine grupe jedinica i za sve jedinice u gospodarstvu. Takav pristup podrazumijeva dosljednost pravila s obzirom na vrednovanje, klasifikacije, vremenski okvir te grupiranje tokova i zaliha (*flows and stocks*) kao i primjenu načelu četverostrukog računovodstva (*quadruple accounting*) koje integrira načela okomitog dvojnog računovodstva koji se koristi u poslovnom računovodstvu i horizontalnog dvojnog računovodstva koje se koristi za kompiliranje računa koji odražavaju međusobne ekonomske odnose različitih institucionalnih jedinica.

ESA 2010 koristi dvije vrste jedinica i dva odgovarajuća načina za podjelu gospodarstva, koji su prilično različiti i služe različitim analitičkim ciljevima. Prvi cilj je opisivanje dohotka, potrošnje i financijskih tokova te bilanci stanja, a ostvaruje se grupiranjem institucionalnih jedinica u sektore na temelju njihovih glavnih funkcija, ponašanja i ciljeva. Drugi cilj je opisivanje proizvodnih procesa i input-output analize što se ostvaruje grupiranjem lokalnih jedinica po vrsti djelatnosti na temelju njihove gospodarske aktivnosti. Stoga su u cijelom tom kontekstu posebno važni sljedeći koncepti:

1. Institucionalna jedinica;
2. Institucionalni sektor;
3. Jedinica po vrsti djelatnosti;
4. Rezidentna jedinica, odnosno koncept rezidentnosti;

² European Communities, International Monetary Fund, Organisation for Economic Co-operation and Development, United Nations and World Bank, *System of National Accounts 2008, 2009*, ISBN 978-92-1-161522-7, <https://unstats.un.org/unsd/nationalaccount/docs/SNA2008.pdf>

5. Nerezidentna jedinica, odnosno koncept nerezidentnosti;
6. Uvjetna rezidentna jedinica, odnosno koncept uvjetne rezidentnosti;
7. Ukupno gospodarstvo;
8. Inozemstvo, odnosno ostatak svijeta.

Institucionalna jedinica je gospodarski subjekt koji u svom vlasništvu može imati robu i imovinu, također može preuzimati obveze te imati gospodarske transakcije s drugim institucionalnim jedinicama. Za potrebe sustava ESA 2010, institucionalne jedinice se grupiraju u pet međusobno isključivih domaćih institucionalnih sektora.

Institucionalni sektor je grupa sličnih institucionalnih jedinica. Pet domaćih institucionalnih sektora od kojih je sastavljeno domaće gospodarstvo su sljedeći: nefinancijska društva, financijska društva, opća država, kućanstva te neprofitne ustanove koje služe kućanstvima.

Jedinica po vrsti djelatnosti (JVD) predstavlja dio, odnosno dijelove institucionalne jedinice koji obavljaju istu ili sličnu djelatnost. Ona dakle grupira sve dijelove institucionalne jedinice u uložni proizvođača, koji su smješteni na jednoj ili više obližnjih lokacija, a pridonose obavljanju djelatnosti na razini četveroznamenaste brojčane oznake nacionalne klasifikacije djelatnosti.

Rezidentna jedinica neke zemlje je institucionalna jedinica koja na gospodarskom području te zemlje ima središte prevladavajućeg gospodarskog interesa, tj. ako na tom području u razdoblju od godinu dana ili dulje obavlja gospodarsku djelatnost.

Nerezidentna jedinica je rezidentna institucionalna jedinica bilo koje druge zemlje.

Uvjetno rezidentnim jedinicama, koje ESA 2010 tretira kao institucionalne jedinice na području neke zemlje, smatraju se oni dijelovi nerezidentnih jedinica čije je središte prevladavajućeg gospodarskog interesa na gospodarskom području te zemlje (obavljaju gospodarsku djelatnost godinu dana ili duže) ili na tom području u svom vlasništvu imaju nekretninu (u tom slučaju se to odnosi samo na transakcije vezane za tu nekretninu).

Ukupno gospodarstvo čine sve rezidentne institucionalne jedinice grupirane u pet domaćih međusobno isključivih institucionalnih sektora.

Inozemstvo, odnosno ostatak svijeta predstavlja šesti institucionalni sektor u kojem su grupirane sve nerezidentne institucionalne jedinice koje obavljaju transakcije s rezidentnim institucionalnim jedinicama.

Središnja kategorija nacionalnog računovodstva je proizvodnja, a definira se kao fizički proces u kojem se korištenjem rada i sredstava za proizvodnju inputi dobara i usluga transformiraju u outpute drugih dobara i usluga namijenjene prodaji ili razmjeni odnosno koje država ili neprofitne organizacije besplatno pružaju kućanstvima ili zajednici. Ekonomske djelatnosti (*industries*) sastoje se od skupina proizvodnih/institucionalnih jedinica koje se bave istom ili sličnom vrstom aktivnosti, što znači da se na najnižoj razini izvještavanja, djelatnosti sastoje od proizvodnih jedinica koje ulaze u jedan razred [class] međunarodne klasifikacije proizvodnih djelatnosti [*The International standard industrial classification of all economic activities*, ISIC odnosno NACE]. Valja naglasiti da 'djelatnost' obuhvaća sve vrste proizvodnih jedinica koji sudjeluju u istoj vrsti proizvodnje, bez obzira jesu li vezani uz tržišne transakcije ili ne. Institucionalne jedinice mogu posjedovati dobra i imovinu, zaduživati se i obavljati gospodarsku aktivnost, a sustav razlikuje nefinancijska i financijska društva, opću državu, neprofitne ustanove koje služe kućanstvima i kućanstva.

Granice proizvodnje u nacionalnim računima restriktivno su određene. Naime, aktivnosti koje poduzimaju kućanstva koja proizvode usluge za vlastitu upotrebu isključene su iz koncepta proizvodnje u SNA, osim usluge koje pružaju stanovi koje koriste vlasnici te usluga ostvarenih zapošljavanjem plaćenog osoblja u kućanstvima. Vrijednost proizvodnje koju generiraju stanovi uključuje se u proizvodnju kao imputirana vrijednost dohotka vlasnika, što, između ostalog, omogućuje i

međunarodnu usporedbu vrijednosti proizvodnje u uvjetima različitog udjela rentiranih stanova i stanova koje koriste vlasnici između pojedinih država.

Proizvodnja institucionalnih jedinica mjeri se u proizvodnom računu kao odnos proizvodnje i inputa potrebnih za proizvodnju, uz dodanu vrijednost kao izravnavajuću stavku čija je svrha mjerenje vrijednosti stvorene proizvodnjom.

Bruto domaći proizvod jedan je od ključnih makroekonomskih agregata sustava, a predstavlja mjeru ukupne proizvodnje koja se odvija na gospodarskom području³ i namijenjena je zadovoljavanju finalne potražnje gospodarstva. U sustavu nacionalnih računa jednak izračun BDP-a proizlazi iz:

- (1) proizvodnog pristupa, kao zbroj dodanih vrijednosti svih aktivnosti koje proizvode robu i usluge, uvećanih za poreze i umanjanih za subvencije na proizvode;
- (2) pristupa po izdacima, kao zbroj svih finalnih izdataka nastalih bilo potrošnjom finalne proizvodnje gospodarstva, bilo povećanjem bogatstva, uvećanim za izvoz i umanjanim za uvoz roba i usluga;
- (3) dohodovnog pristupa, kao zbroj svih dohodaka stečenih u procesu proizvodnje roba i usluga, uvećanih za poreze na proizvodnju i uvoz te umanjanih za subvencije na proizvodnju.

Satelitski računi

U cilju analize područja kao što je primjerice turizam ili odnos okoliša i gospodarstva koju nije moguće provesti unutar središnjeg okvira, sustav nacionalnih računa predviđa i izradu zasebnih satelitskih računa. Satelitski računi tako, uz osiguranje povezanosti s osnovnim nacionalnim računovodstvenim konceptima, omogućavaju prilagođavanje ili proširenje tablica i računa središnjeg okvira radi zadovoljavanja specifičnih, dodatnih ili detaljnijih, potreba za podacima.

Satelitski računi mogu imati različita obilježja, primjerice mogu odražavati povezanost s funkcijama (funkcionalni računi) i/ili djelatnostima odnosno proizvodima (posebni sektorski računi), mogu podrazumijevati uporabu dopunskih koncepata ili proširenje analitičkog okvira fizičkim ili nemonetarnim podacima. Funkcionalni satelitski računi opisuju gospodarstvo iz perspektive funkcija kao što je primjerice okoliš ili istraživanje i razvoj, dok posebni sektorski računi, s druge strane, pružaju dubinski uvid u obilježja jedne djelatnosti ili proizvoda kao što je turizam ili prijevoz. Kada se ključne gospodarske aktivnosti temelje na neobnovljivim prirodnim izvorima, račune pojedinog sektora moguće je proširiti na račune okoliša. Uključivanje nemonetarnih podataka (primjerice podaci o emisijama CO₂ po djelatnosti u računima okoliša) omogućava povezivanje monetarnih i nemonetarnih podataka te izračun ključnih pokazatelja kao što su emisije CO₂ po jedinici dodane vrijednosti.

I međunarodni i europski sustav nacionalnih računa sadrže opise primjera desetak satelitskih računa uključujući i satelitski račun turizma te satelitski račun okoliša.

Satelitski račun turizma (detaljniji opis metodološkog okvira uspostavljen je dokumentom Eurostat, OECD, UNSD, UNWTO, Satelitski račun turizma: Preporučeni metodološki okvir, 2008. [*Tourism Satellite Account: Recommended Methodological Framework 2008*, u tekstu dalje i TSA:RMF 2008]) pruža uvid u ponudu i uporabu roba i usluga povezanih s aktivnostima osoba koje putuju i borave u mjestima izvan njihovog uobičajenog okruženja na razdoblje kraće od jedne godine, kao i u važnost tih roba i usluga za domaću zaposlenost, bilancu plaćanja, državne financije te osobni i poslovni dohodak.

Temelj za analizu ponude i uporabe roba i usluga, ali i dodane vrijednosti te zaposlenosti koju stvara turizam je tablica ponude i potražnje uz izdvajanje proizvoda i djelatnosti karakterističnih za turizam te proizvoda i djelatnosti povezanih s turizmom. Polazište za kompilaciju tablice ponude i uporabe turizma je turistička potrošnja, uz razlikovanje porijekla turista/posjetitelja i trajanja putovanja, kao

³ Jedinica je rezidentna jedinica neke zemlje ako na ekonomskom području te zemlje ima središte prevladavajućeg ekonomskog interesa — tj. ako na dulje razdoblje (godinu dana ili dulje) obavlja ekonomske aktivnosti na tom području.

iskaza, prije svega, monetarnih izdataka posjetitelja na finalnu potrošnju posjetitelja te finalne potrošnje posjetitelja u stvarima. Usluge koje se mogu proizvesti za vlastiti račun, a predstavljaju sastavni dio turističkih aktivnosti, što je smještaj u kućama i stanovima za odmor [*secondary homes*] ili prijevoz u osobnim motornim vozilima registriraju se sukladno pravilima središnjeg okvira. Tako se za razliku od usluga stanovanja koje ulaze u turističku potrošnju odnosno proizvodnju turističkih usluga, usluge prijevoza proizvedene unutar kućanstava za vlastite potrebe ne smatraju proizvodnjom.

Polazeći od međunarodnih smjernica o računima okoliša uspostavljenih sustavom okolišno-gospodarskog računovodstva [*System of Environmental-Economic Accounting*, u daljnjem tekstu i SEEA],⁴ satelitski račun okoliša omogućava analizu doprinosa okoliša gospodarstvu i učinka gospodarstva na okoliš. Polazeći od klasifikacija i koncepata središnjeg sustava račun integrira i izmjene i nadopune polaznog metodološkog okvira potrebne radi specifičnog opisa i analize okoliša i njegovih interakcija s gospodarstvom budući da središnji okvir u troškovima proizvodnje ne uzima u obzir utjecaj upotrebe neproizvedenih prirodnih dobara što znači i da cijena proizvoda koji se zasnivaju na njima ne odražava potpune troškove ili da su troškovi korištenja neobnovljivih izvora pridruženi izračunu poslovnog viška. Definicija proizvoda i proizvodnih granica koja se koristi u SEEA preuzeta je iz nacionalnog računovodstva, pri čemu se fizički tokovi iskazuju u promjenama prirodnih inputa, proizvoda i ostataka. Osim fokusa na fizičke tokove, razlike u odnosu na metodološki okvir nacionalnog računovodstva vezane su uz bilježenje tokova proizvoda koji se ostvaruju unutar poduzeća i kućanstava (proizvodnja i upotreba proizvoda i usluga za vlastiti račun).

Iz perspektive uspostavljanja sustava računa održivosti turizma važan aspekt nacionalnog računovodstva vezan je i uz temeljna konceptualna načela relevantna za kompilaciju regionalnih računa. S obzirom na asimetričan prostorni raspored turističke, ali i gospodarske aktivnosti, regionalni računi ključna su nadopuna nacionalnih računa kao temelja za dugoročan održivi razvoj budući da osiguravaju 'vidljivost regionalnih gospodarskih struktura, razvoja i razlika'. Uz metodološki uvjetovanu nižu razinu detaljnosti u odnosu na nacionalne račune, regionalni proizvodni računi omogućavaju utvrđivanje veličine i dinamike proizvodnje i zaposlenosti po regiji te specijalizaciju svake regije, doprinos regija nacionalnim agregatima kao i ulogu pojedinih regija za svaku djelatnost. Regionalni se računi temelje na transakcijama jedinica koje su rezidentne na regionalnom području kojeg čini dio ekonomskog područja države koji se izravno pripisuje jednoj regiji (primjerice NUTS regije)⁵. Iz perspektive rezidentnosti jedinica, nužno je razlikovati jednoregionalne i višeregionalne institucionalne jedinice. Sve transakcije jednoregionalnih institucionalnih jedinica raspoređuju se u regiju u kojoj se nalazi središte njihovog prevladavajućeg ekonomskog interesa dok se transakcije višeregionalnih jedinica raspoređuju prema regijama gdje imaju prevladavajući ekonomski interes uobičajeno prema podacima o naknadama zaposlenicima (lokalne jedinice po vrsti djelatnosti).

Iako se za izradu regionalnih računa preferira izravno prikupljanje podataka od rezidencijalnih jedinica (načelo rezidentnosti ima prednost pred teritorijalnim načelom), *bottom-up* metoda procjene regionalnih agregata rijetko se susreće u svom čistom obliku. Češće se koristi *top-down* metoda raspodjele vrijednosti nacionalnih agregata po regijama uz pretpostavku regionalne homogenosti rezidentnih jedinica ili pak kombinacija ovih metoda kada nisu dostupni podaci za lokalne jedinice. Primjerice, za potrebe izračuna BDP-a u tržišnim cijenama za regije, porezi i subvencije na proizvode uobičajeno se raspodjeljuju prema ključu relativne veličine bruto dodane vrijednosti svih djelatnosti (u bazičnim cijenama) u toj regiji.

⁴ SNA 2008 i ESA 2010 integriraju metodološki okvir okolišno-ekonomskih računa definiran dokumentom Integrated Environmental and Economic Accounting 2003 [SEEA, 2003], United Nations, European Commission, International Monetary Fund, Organisation for Economic Co-operation and Development, World Bank. No, u međuvremenu je publicirana nova inačica sustava u dokumentu System of Environmental-Economic Accounting 2012: Central Framework [SEEA, 2012], United Nations, European Commission, Food and Agriculture Organization of the United Nations, International Monetary Fund, Organisation for Economic Co-operation and Development, World Bank.

⁵ Ekonomsko područje države čine regionalna područja i izvanregionalna područja. Izvanregionalna područja ne mogu se pripisati samo jednoj regiji (primjerice nacionalni zračni prostor, teritorijalne vode i epikontinentalni pojas, ali i teritorijalne enklave, ležišta nafte i prirodnog plina itd. u međunarodnim vodama izvan epikontinentalnog pojasa države).

1.2. Satelitski račun turizma i međunarodne preporuke za statistiku turizma

Intenzivan rast turističke aktivnosti posljednjih pola stoljeća nužno nameće i pitanje razumijevanja stvarnih, izravnih i neizravnih, gospodarskih učinaka turizma kao pretpostavke optimizacije politika ukupnog, a onda i gospodarskog, razvoja. Posebno je to važno na Mediteranu, kao području najvišeg stupnja turističke saturacije na svijetu, koje je sve više suočeno s utjecajima prekomjernog turizma. U tom smislu praćenje važnosti gospodarskih učinaka turizma posebno je važno za Hrvatsku koja ne samo da se nalazi među državama koje su najviše zahvaćene pojavom prekomjernog turizma već je turizam, istodobno, izuzetno važan pokretač ukupne gospodarske aktivnosti.

TSA i mjerenje ekonomskog doprinosa turizma

U cilju što potpunijeg mjerenja turizma i različitih gospodarskih djelatnosti i proizvoda kao i bruto dodane vrijednosti koju turizam generira razvijen je model satelitskog računa turizma. Razvoj modela trajao je više desetljeća, a proces je započela Svjetska turistička organizacija (UNWTO) početkom 1980-ih godina sagledavanjem mogućnosti za jednoobrazno i sveobuhvatno mjerenja učinaka turizma usporedivog sa sustavima mjerenja gospodarskih djelatnosti u okviru nacionalnog gospodarstva, pri čemu je 1985. godine model računa turizma već uspostavljen u Švedskoj.

OECD je u 1991. godine izdao priručnik o turističkim ekonomskim računima koji je obuhvatio samo hotele i restorane, ali i uspio povezati ponudu i potrošnju (Organization for Economic Cooperation and Development – OECD, 1991), dok je Kanada predstavila prvi satelitski račun turizma koji je i iz perspektive ponude i iz perspektive potražnje povezivao sve turističke djelatnosti i proizvode. Usporedno je pokrenuta i inicijativa za definiranje međunarodnih harmoniziranih standarda za satelitski račun turizma koji je rezultirao dokumentima 2001 Satelitski račun turizma: Preporučeni metodološki okvir (Commission of the European Communities at al., 2001) te potom i 2008 Satelitski račun turizma: Preporučeni metodološki okvir (United Nations at al., 2010a) [2008 *Tourism Satellite Account: Recommended Methodological Framework*, u daljnjem tekstu i TSA: RMF 2008]. Uspostavljeni standardi omogućili su kvantificiranje izravnih učinaka turizma na osnovi jasno razumljivog, istovrsnog i međunarodno obvezujućeg računovodstvenog sustava pružajući suvremeno rješenje za prikupljanje, prezentiranje i usporedbu nacionalnih turističkih statistika.

Relativno dugo razdoblje razvoja metodološkog okvira mjerenja izravnih učinaka turističke potrošnje na nacionalno gospodarstvo utemeljenog na satelitskom računu turizma odraz je kompleksnosti određenja turizma. Turizam naime određuje položaj kupca odnosno status posjetitelja i njegova uloga u kupnji roba i usluga, a ne vrsta proizvoda i usluga ili njihov proizvodni proces. Drugim riječima, turizam je nužno razumjeti kao sustav odnosno skup proizvodnih aktivnosti koje svoje proizvode i usluge pružaju jednodnevnim posjetiteljima i turistima odnosno kao amalgam različitih gospodarskih aktivnosti koje uključuju pružanje usluga prijevoza, smještaja, hrane i pića, rekreacije i zabave te putničkih agencija. TSA tako kroz odnos turističke potražnje i ponude turističkih djelatnosti omogućava utvrđivanje bruto domaćeg proizvoda turizma, jednako kao što tablica ponude i uporabe na razini gospodarstva omogućava utvrđivanje bruto domaćeg proizvoda. Drugim riječima, polazeći od računovodstvenog okvira nacionalnih računa, TSA predstavlja metodološki rigorozan kvantitativni prikaz ključnih ekonomskih tokova u turizmu na nacionalnoj razini. Njegovu važnost za mjerenje utjecaja turizma na gospodarstvo i zapošljavanje potvrdila je 2011. godine i Europska komisija (European Parliament & Council of the European Union, 2011) prepoznajući istodobno i potrebu daljnjeg unapređenja statistike turizma kao pretpostavke izrade satelitskih računa turizma u Europskoj uniji.

Korištenje TSA u EU

Satelitski računi turizma danas su postali gotovo uobičajeni dio statistike turizma te, primjerice, već 22 članice Europske unije dostavljaju Eurostatu podatke o vezane uz ukupnu domaću ponudu i unutarnju turističku potrošnju (Eurostat, 2020). Odraz je to i institucionalne podrške i prepoznate važnosti TSA

za procjenu makroekonomskog doprinosa turizma, ali i koristi koje rezultati TSA mogu imati za unapređenje nacionalne turističke politike i marketinške strategije, prilagodbu i usklađivanje statistike turizma te povećanje primjene rezultata istraživanja turizma u privatnom sektoru. Naime, TSA omogućava:

- Razumijevanje ključnih odrednica poslovanja gospodarskih subjekata u karakterističnim turističkim djelatnostima te povezanosti karakterističnih turističkih djelatnosti s ostalim gospodarstvom,
- Povezivanje podataka o potražnji i ponudi prema glavnim skupinama posjetitelja te ponudi i proizvodnji karakterističnih turističkih usluga,
- Uspostavljanje specifičnih pokazatelja nužnih za strateški menadžment i marketing u turizmu,
- Praćenja učinkovitosti provedbe planskih dokumenata,
- Usmjeravanje nacionalnih i EU sredstava prema projektima najvećeg razvojnog potencijala.

Satelitski račun turizma od 2019. godine je i sastavni dio službene statistike u Hrvatskoj (Državni zavod za statistiku, 2019), a integriranje satelitskog računa turizma i input-output modela bila je i osnovnica više znanstvenih radova usmjerenih na mjerenje neizravnog odnosno ukupnog doprinosa turističke potrošnje bruto domaćem proizvodu.

Polazišni koncepti i definicije

Kao međunarodno usklađen i standardiziran sustav koncepata, klasifikacija, definicija, tablica i agregata vezanih uz turizam, satelitski račun turizma pretpostavlja razumijevanje niza pojmova vezanih uz statistiku turizma, pri čemu se prije svega po važnosti ističu sljedeći pojmovi [International Recommendations for Tourism Statistics 2008 (IRTS 2008), United Nations & World Tourism Organization):

Posjetitelj

Posjetitelji kao podskup putnika su osobe koje putuju u mjesto različito od svoga uobičajenog okruženja na vrijeme kraće od 12 mjeseci, a glavna svrha putovanja im nije obavljanje aktivnosti koja se financira iz posjećenog mjesta. Posjetitelje čine turisti koji ostaju barem jednu noć u posjećenom mjestu/zemlji te jednodnevni posjetitelji koji ne provedu noć u posjećenom mjestu/zemlji.

Uobičajeno okruženje

Uobičajeno okruženje osobe sastoji se od izravne blizine njegova/njezina doma i mjesta rada ili školovanja te drugih redovito posjećivanih mjesta. Koncept uobičajenog okruženja ima dvije dimenzije: (i) blizinu – mjesta smještena blizu mjesta boravka ipak mogu biti rijetko posjećivana te (ii) učestalost – mjesta koja se često, rutinski posjećuju, iako mogu biti udaljena od mjesta boravka. Vikendice i kuće za odmor, bez obzira na blizinu mjestu boravka, isključene su iz uobičajenog okruženja.

Vrste turizma

Osnovni oblici turizma su domaći, dolazni i odlazni turizam. Domaći turizam odnosi se na aktivnosti osoba sa stalnim boravkom u referentnoj zemlji koje putuju unutar nje, ali izvan uobičajenog okruženja. Dolazni turizam uključuje aktivnosti osoba koje imaju stalni boravak izvan referentne zemlje u kojoj putuju, a odlazni turizam uključuje aktivnosti osoba sa stalnim boravkom u referentnoj zemlji, a putuju izvan nje.

Kategorije turizma s obzirom na državu su unutarnji turizam (domaći turizam i dolazni turizam), nacionalni turizam (domaći turizam i odlazni turizam) te međunarodni turizam (dolazni turizam i odlazni turizam).

Turistički izdaci i potrošnja

Turistički izdaci su iznos plaćen za kupnju proizvoda i usluga za potrošnju kao i dragocjenosti, za vlastito korištenje ili poklanjanje, za i tijekom turističkog putovanja. Turistički izdaci ne uključuju ostale vrste plaćanja posjetitelja, a koji nisu povezane s kupnjom proizvoda i usluga, kao što su, primjerice, plaćanje poreza, kamata, kupnja financijske i nefinancijske imovine i sl. Turistički izdaci uključuju izdatke posjetitelja kao i izdatke koji su plaćeni ili pokriveni od strane drugih.

Turistička potrošnja, osim novčanih izdataka posjetitelja, uključuje usluge vezane uz vlastite objekte za odmor, turističke društvene transfere u stvarima i ostale vrste imputirane potrošnje koje se procjenjuju iz izvora različitih od onih kojima se utvrđuju turistički izdaci posjetitelja. Radi se primjerice o imputiranoj vrijednosti razmjene (npr. privremena razmjena privatnih objekata za odmor), imputiranoj vrijednosti proizvoda proizvedenih za vlastiti račun ili rekreacijskih aktivnosti na područjima koja nisu uobičajeno okruženje ili su pak kuće za odmor, vrijednosti usluga vezanih uz vlastite objekte za odmor.

Glavan izvor podataka o turističkim izdacima, tzv. 'zlatni standard', još uvijek su ankete posjetitelja te modeli troškova-faktora. Naime, ukoliko su primijenjeni u okvirima standardne dobre prakse istraživanja s naglaskom na organizaciju istraživanja⁶, jedinice mjerenja⁷, kategorije potrošnje⁸ te segmentaciju posjetitelja⁹, ankete posjetitelja i modeli troškova-faktora generiraju procjene koje zadovoljavaju kriterije relevantnosti, pokrivenosti i točnosti. No, danas se propituju i alternativni/dopunski izvori podataka koji mogu povećati pravodobnost, ali i granularnost procjena (OECD, 2023.¹⁰). U fokusu su tako izvori vezani uz podizanje razine digitalizacije/transparentnosti upravljačkih procesa, online turističke posrednike, bezgotovinske kartične transakcije, podaci globalnog sustava pozicioniranja odnosno podaci o položaju mobilnih telefona kao i javno dostupni podaci dobiveni prikupljanjem s web stranica (*web scraping*).

Osim brojnih međunarodno relevantnih iskustava¹¹ vezanih uz korištenje navedenih izvora podataka u procjeni turističkih izdataka/potrošnje, valja naglasiti da Hrvatska narodna banka od 2020. godine prihode od putovanja za potrebe izrade platne bilance procjenjuje na temelju podataka o kartičnoj potrošnji nerezidenata.

Turistički izdaci utvrđeni su klasifikacijom turističkih proizvoda (IRTS 2008) koja je usklađena sa Central Product Classification (CPC), Version 2.1, a uključuje:

- Proizvode karakteristične za turizam: (i) međunarodno usporedivi proizvodi karakteristični za turizam (jezgra proizvoda za međunarodnu usporedbu turističkih izdataka) te (ii) proizvodi karakteristični za turizam koji su specifični za pojedinu zemlju, te
- Ostale proizvode za potrošnju: (i) proizvodi povezani s turizmom, te (ii) proizvodi koji nisu povezani s turizmom (ostali proizvodi koji nisu uključeni u prethodne kategorije).

⁶ Prikupljanje podataka u što kraćem razdoblju od vremena ostvarivanja potrošnje kako bi se smanjila pogreška sjećanja koja najčešće ima za posljedicu podcjenjivanje veličine izdataka.

⁷ Npr. uzorak članova skupine tijekom njihovog putovanja ili pojedinci, mjerenje potrošnje tijekom posljednjih 24 sata, tijekom putovanja ili tijekom višestrukih putovanja.

⁸ Npr. ključne/minimalne skupine potrošnje ili kategorije potrošnje prilagođene strukturi proizvoda i usluga iz satelitskog računa turizma.

⁹ Jednodnevni posjetitelji, turisti prema vrsti smještaja uključujući i smještaj koji se ne plaća.

¹⁰ Organisation for Economic Co-operation and Development (2023), Working Party on Tourism Statistics Using New Data Sources And Tools To Measure Tourism - Proposal, CFE/TOU/STAT(2023)1.

¹¹ Austrija počinje eksperimentalno koristiti bezgotovinske transakcije vezane uz kreditne i debitne kartice, Estonija i Irsko testiraju mogućnost korištenja podataka vezanih uz korištenje mobilnih telefona za analizu kretanja turista između regija odnosno praćenja međunarodnog i domaćeg turizma, Španjolska podatke o međunarodnim transakcijama koristi za alokaciju podataka dobivenih tradicionalnim istraživanjima.

Detaljna specifikacija turističkih karakterističnih proizvoda s korespondencijskim stavkama, kako bi se osigurala usporedivost sa sustavom statistike u Hrvatskoj/Europskoj uniji, prikazana je u tablici 1.1.

Tablica 1.1. Lista turističkih karakterističnih proizvoda sukladno IRTS 2008¹² te korespondencijske stavke turističkih proizvoda sukladno Klasifikaciji proizvoda po djelatnostima Republike Hrvatske – KPD 2008.

Turistički karakteristični proizvodi (IRTS 2008)	Korespondencijske stavke sukladno KPD 2008. i CPA 2008 ¹³
1 – Usluge smještaja	
63111 Room or unit accommodation services for visitors, with daily housekeeping services	55.10.10 Usluge smještaja za goste u sobama ili sličnim smještajnim kapacitetima, sa svakodnevnim održavanjem sobe (osim time-sharinga)
63114 Accommodation services for visitors, in rooms for multiple occupancy	55.20.11 Usluge smještaja za goste u sobama ili sličnim smještajnim kapacitetima, u hostelima i kućicama za odmor
63113 Room or unit accommodation services for visitors, in time-share properties	55.20.12 Usluge smještaja za goste u sobama ili sličnim smještajnim kapacitetima u time-sharingu
63112 Room or unit accommodation services for visitors, without daily housekeeping services	55.20.19 Ostale usluge smještaja za goste u sobama ili sličnim smještajnim kapacitetima, bez svakodnevnog održavanja
63120 Camp site services	55.30.11 Usluge kampova
63130 Recreational and vacation camp services	55.30.12 Usluge rekreacijskih kampova za odmor
63210 Room or unit accommodation services for students in student residences	55.90.11 Usluge smještaja za studente u sobama ili sličnim smještajnim kapacitetima u studentskim i školskim domovima
63220 Room or unit accommodation services for workers in workers hostels or camps	55.90.12 Usluge smještaja za radnike u sobama ili sličnim smještajnim kapacitetima u radničkim hostelima ili kampovima
63290 Other room or unit accommodation services n.e.c.	55.90.13 Usluge kola za spavanje i slične usluge u ostalim prijevoznim sredstvima
63290 Other room or unit accommodation services n.e.c.	55.90.19 Ostale usluge smještaja, d. n.
2 – Usluge posluživanja hrane i pića	
63310 Meal serving services with full restaurant services	56.10.11 Usluge usluživanja hrane s cjelokupnom uslugom restorana
63310 Meal serving services with full restaurant services	56.10.12 Usluge usluživanja hrane u željezničkim kolima za ručanje ili brodskim restoranima
63320 Meal serving services with limited services	56.10.13 Usluge samoposluživanja hrane u odgovarajućim ugostiteljskim objektima
63399 Other food serving services	56.10.19 Ostale usluge usluživanja hrane
63391 Event catering services	56.21.11 Usluge keteringa za kućanstva
63391 Event catering services	56.21.19 Ostale usluge ketering
63392 Contract food services for transportation operators	56.29.11 Usluge dostave hrane na osnovi ugovora za prijevoznike
63393 Other contract food services	56.29.19 Ostale usluge dostave hrane na osnovi ugovora
63393 Other contract food services	56.29.20 Usluge kantine
63400 Beverage serving services	56.30.10 Usluge pripreme i usluživanja pića
3 – Usluge željezničkog prijevoza putnika	
64131 Sightseeing services by rail	49.10.11 Usluge željezničkog prijevoza za razgledavanje
64210 Interurban railway transport services of passengers	49.10.19 Ostale usluge željezničkog prijevoza putnika, međugradski
4 – Usluge cestovnog prijevoza putnika	
64115 Taxi services	49.32.11 Usluge taksi službe
64116 Rental services of passenger cars with operator	49.32.12 Usluge iznajmljivanja osobnih vozila s vozačem
64117 Road transport services of passengers by man- or animal-drawn vehicles	49.39.11 Usluge međugradskog redovitog cestovnog prijevoza putnika 49.39.35 Usluge cestovnog prijevoza putnika zaprežnim kolima

¹² Proizvodi su grupirani prema glavnim kategorijama sukladno Central Product Classification (CPC), Version 2.1

¹³ Statistička klasifikacija proizvoda po djelatnostima u Europskoj ekonomskoj zajednici, verzija 2008. – CPA 2008

64118	Local bus and coach charter services	49.39.33	Usluge izvanrednog prijevoza lokalnim autobusom i usluge čarterske vožnje
64119	Other land transportation services of passengers, n.e.c.	49.39.20	Usluge prijevoza putnika uspinjačama, žičarama i vučnicama
64132	Sightseeing services by land, except rail	49.39.32	Usluge cestovnog prijevoza putnika za razgledavanje
64222	Interurban special-purpose scheduled road transport services of passengers	49.39.12	Usluge međugradskog cestovnog prijevoza putnika na posebnim linijama
64114	Local special-purpose scheduled road transport services of passengers	49.39.13	Usluge ostalog cestovnog prijevoza putnika na posebnim linijama
64223	Long-distance bus and coach charter services	49.39.34	Usluge izvanrednog prijevoza autobusom na duge linije
66011	Rental services of buses and coaches with operator	49.39.31	Usluge iznajmljivanja autobusa s vozačem
5 – Usluge vodenog prijevoza putnika			
64121	Inland water transport services of passengers by ferries	50.30.11	Usluge prijevoza putnika trajektima unutrašnjim vodenim putovima
64122	Inland water transport services of passengers on cruises	50.30.12	Usluge prijevoza putnika na brodovima za kružna putovanja
64129	Other inland water transport services of passengers	50.30.19	Ostale usluge prijevoza putnika na unutrašnjim vodenim putovima
64133	Sightseeing services by water	50.30.13	Usluge prijevoza putnika za razgledavanje i izlete
64231	Coastal and transoceanic water transport services of passengers by ferries	50.10.11	Usluge pomorskog i obalnog prijevoza trajektima
64232	Coastal and transoceanic water transport services of passengers on cruise ships	50.10.12	Usluge pomorskog i obalnog prijevoza brodovima za kružna putovanja
64239	Other coastal and transoceanic water transport services of passengers	50.10.19	Usluge ostalog pomorskog i obalnog prijevoz
6 – Usluge zračnog prijevoza putnika			
64134	Sightseeing services by air	51.10.15	Usluge izvanrednog zračnog prijevoza putnika za razgledavanje
64241	Domestic scheduled air transport services of passengers	51.10.11	Usluge redovitog zračnog prijevoza putnika na domaćim linijama
64242	Domestic non-scheduled air transport services of passengers	51.10.12	Usluge izvanrednog zračnog prijevoza putnika na domaćim linijama osim razgledavanja
64243	International scheduled air transport services of passengers	51.10.13	Usluge redovitog zračnog prijevoza putnika na međunarodnim linijama
64244	International non-scheduled air transport services of passengers	51.10.14	Usluge izvanrednog zračnog prijevoza putnika na međunarodnim linijama
64250	Space transport services of passengers	51.22.11	Usluge svemirskog prijevoza putnika
7 – Usluge najma prijevozne opreme			
73111	Leasing or rental services concerning cars and light vans without operator	77.11.10	Usluge iznajmljivanja i davanja u zakup (leasing) motornih vozila lake kategorije
8 – Usluge putničkih agencija i ostale rezervacijske usluge			
85511	Reservation services for air transportation	79.11.11	Usluge rezervacija zračnog prijevoza
85512	Reservation services for rail transportation	79.11.12	Usluge rezervacija željezničkog prijevoza
85513	Reservation services for bus transportation	79.11.13	Usluge rezervacija autobusnog prijevoza
85514	Reservation services for vehicle rental	79.11.14	Usluge rezervacija za najam
85519	Other transportation arrangement and reservation services n.e.c.	79.11.19	Ostale usluge putničkih agencija za rezervacije prijevoza
85521	Reservation services for accommodation	79.11.21	Usluge rezervacija smještaja
85522	Time-share exchange services	79.90.31	Usluge u vezi s »time-sharingom«
85523	Reservation services for cruises	79.11.22	Usluge rezervacija kružnih putovanja
85524	Reservation services for package tours	79.11.23	Usluge rezervacija paket-aranžmana
85539	Reservation services for event tickets, entertainment and recreational services and other reservation services	79.90.39	Usluge rezervacija karata za predstave, zabavne i rekreacijske događaje te ostale rezervacijske usluge, d. n.
85540	Tour operator services	79.12.11	Usluge turoperatora za organiziranje i prikupljanje paket-aranžmana
85550	Tourist guide services	79.90.20	Usluge turističkih vodiča
85522	Time-share exchange services	79.90.31	Usluge u vezi s »time-sharingom«
9 – Usluge kulture			

96220 Performing arts event production and presentation services	90.02.11 Usluge proizvodnje izvođenja umjetničkih predstava
96310 Services of performing artists	90.01.10 Usluge izvođačke umjetnosti
96411 Museum services except for historical sites and buildings	91.02.10 Usluge muzeja
96412 Preservation services of historical sites and buildings	91.03.10 Usluge rada povijesnih mjesta i građevina, te sličnih zanimljivosti za posjetitelje
96421 Botanical and zoological garden services	91.04.11 Usluge botaničkih i zoooloških vrtova
96422 Nature reserve services including wildlife preservation services	91.04.12 Usluge prirodnih rezervata, uključujući usluge zaštite divljih životinja
10 – Sportske i rekreacijske usluge	
96520 Sports and recreational sports facility operation services	93.11.10 Usluge rada sportskih objekata
96590 Other sports and recreational sports services	93.19.19 Ostale sportske i sportsko-rekreacijske usluge
96910 Amusement park and similar attraction services	93.21.10 Usluge zabavnih i tematskih parkova
969290 ther gambling and betting services	92.00.11 Usluge kockanja na stolovima za igre na sreću
96930 Coin-operated amusement machine services	93.29.22 Usluge automata za igre na kovanice
96990 Other recreation and amusement services n.e.c.	93.29.29 Zabavne usluge, d. n.

Izvor: IRTS 2008, KPD 2008 (NN 108/2008)

Turistička ponuda

Mjerenje uloge turizma u ponudi proizvoda i usluga jedno je od najvažnijih područja satelitskog računa turizma kao i, općenito, statistike turizma, a sagledava se iz gospodarske aktivnosti turističkih aktivnosti/djelatnosti.

Turistička aktivnost/djelatnost predstavlja skupinu statističkih jedinica/pogona koji za glavnu aktivnost (aktivnost koja generira najveću dodanu vrijednost) imaju aktivnost karakterističnu za turizam. Termin 'statistička jedinica/pogon' moguće je opisati kao poduzeće, ili njegov dio, koje sudjeluje u jednoj, ili pretežito jednoj, vrsti gospodarske aktivnosti s jedne lokacije ili jednog geografskog područja, za koje su podaci raspoloživi. Budući da poslovni subjekti mogu imati i sekundarnu aktivnost, turističke djelatnosti mogu proizvoditi i proizvode koji nisu proizvodi karakteristični za turizam.

Sukladno IRTS 2008, određenje turističkih aktivnosti prilagođeno je ISIC klasifikaciji (*International Standard Industrial Classification of all Economic Activities, Revision 4, United Nations*), uz izdvajanje tzv. turističkih djelatnosti karakterističnih za turizam te aktivnosti koje su karakteristične za turizam pojedine zemlje. U tablici 1.2. detaljno su prikazane sastavnice pojedinih skupina turističkih aktivnosti s korespondencijskim stavkama prema Nacionalnoj klasifikaciji djelatnosti 2007. Budući da se u Europskoj uniji od 1. siječnja 2025. godine počinje primjenjivati korigirani način klasifikacije djelatnosti (NACE rev. 2.1.) tablica objedinjuje i korespondencijske stavke prema toj verziji klasifikacije djelatnosti.

Tablica 1.2. Lista turističkih karakterističnih aktivnosti/djelatnosti sukladno IRTS 2008¹⁴ te korespondencijske stavke turističkih djelatnosti prema Nacionalnoj klasifikaciji djelatnosti 2007 (NKD 2007)¹⁵

ISIC Rev. 4	NKD 2007/ NACE Rev.2.	NACE Rev.2.1.
1. Smještaj za posjetitelje		
5510	55.10	Hoteli i sličan smještaj
5510	55.20	Odmarališta i slični objekti za kraći odmor
5520	55.30	Kampovi i prostori za kampiranje
	55.40	Uslužne djelatnosti posredovanja u pružanju smještaja
5590	55.90	Ostali smještaj
6810	68.20	Iznajmljivanje i upravljanje vlastitim nekretninama ili nekretninama uzetim u zakup (leasing)
6820	68.31	Agencije za poslovanje nekretninama
6820	68.32	Poslovanje nekretninama uz naplatu ili na temelju ugovora
2. Djelatnost posluživanja hrane i pića		
5610	56.10	Djelatnost restorana te dostave hrane
	56.11	Djelatnosti restorana
	56.12	Pokretne djelatnosti usluživanja hrane
5621	56.21	Djelatnosti keteringa
	56.22	Usluge keteringa na osnovi ugovora i ostale djelatnosti pripreme i usluživanja hrane
5629	56.29	Ostale djelatnosti pripreme i usluživanja hrane
5630	56.30	Djelatnost pripreme i usluživanja pića
3. Željeznički putnički prijevoz		
4911	49.10	Željeznički prijevoz putnika, međugradski
	49.11	Prijevoz putnika nacionalnom i međunarodnom željeznicom
4. Cestovni putnički prijevoz		
4922*	49.39	Ostali kopneni prijevoz putnika, d.n.
	49.31	Linijski cestovni prijevoz putnika
	49.32	Povremeni cestovni prijevoz putnika
	49.33	Uslužne djelatnosti prijevoza putnika vozilom s vozačem na zahtjev
	49.34	Prijevoz putnika žičarom i vučnicom
	49.39	Ostali kopneni prijevoz putnika, d.n.
5. Vodeni putnički prijevoz		
5011	50.10	Pomorski i obalni prijevoz putnika
5012	50.20	Pomorski i obalni prijevoz robe
5021	50.30	Prijevoz putnika unutarnjim vodenim putovima
6. Zračni putnički prijevoz		
5110	51.10	Zračni prijevoz putnika
7. Iznajmljivanje opreme za putnički prijevoz		
7710*	77.11	Iznajmljivanje i davanje u zakup (leasing) automobila i motornih vozila lake kategorije
8. Putničke agencije i ostale aktivnosti pružanja usluga rezervacija		
7911	79.11	Djelatnosti putničkih agencija
7912	79.12	Djelatnosti organizatora putovanja (turoperatora)

¹⁴ Aktivnosti su grupiranje prema glavnim kategorijama *International Standard Industrial Classification of all Economic Activities, Revision 4* (ISIC Rev. 4),

¹⁵ Statistical classification of economic activities in the European Community NACE Rev.2. te NACE Rev.2.1.P rimjena NACE Rev 2.1. počinje 1. siječnja 2025. godine (COMMISSION DELEGATED REGULATION (EU) 2023/137 of 10 October 2022 amending Regulation (EC) No 1893/2006 of the European Parliament and of the Council establishing the statistical classification of economic activities NACE Revision 2)

			79.90	Ostale rezervacijske usluge i djelatnosti povezane s njima
9. Kultura				
9000	90.01	Izvođačka umjetnost	90.11	Književno i glazbeno stvaralaštvo
			90.12	Vizualne umjetnosti
			90.13	Ostalo umjetničko stvaralaštvo
9000	90.02	Pomoćne djelatnosti u izvođačkoj umjetnosti	90.12	Vizualne umjetnosti
9000	90.03	Umjetničko stvaralaštvo	90.13	Ostalo umjetničko stvaralaštvo
			90.20	Izvedbene umjetnosti
9000	90.04	Rad umjetničkih objekata	90.31	Rad umjetničkih objekata i lokaliteta
			90.39	Ostale pomoćne djelatnosti u umjetničkom stvaralaštvu i izvedbenim umjetnostima
9102	91.02	Djelatnosti muzeja	91.21	Djelatnosti muzeja i zbirki
9102	91.03	Rad povijesnih znamenitosti i građevina te sličnih zanimljivosti za posjetitelje	91.22	Djelatnosti povijesnih lokaliteta i spomenika kulture
9103	91.04	Djelatnosti botaničkih i zooloških vrtova i prirodnih rezervata	91.41	Djelatnosti botaničkih i zooloških vrtova
			91.42	Djelatnosti prirodnih rezervata
10. Sport i rekreacija				
9200	92.00	Djelatnosti kockanja i klađenja	92.00	Djelatnosti kockanja i klađenja
9311	93.11	Rad sportskih objekata	93.11	Rad sportskih objekata
9312	93.12	Djelatnosti sportskih klubova	93.12	Djelatnosti sportskih klubova
9311	93.13	Fitnes centri	93.13	Djelatnosti fitness centara
9319	93.19	Ostale sportske djelatnosti	93.19	Sportske djelatnosti, d.n.
9321	93.21	Djelatnosti zabavnih i tematskih parkova	93.21	Djelatnosti zabavnih i tematskih parkova
9329	93.29	Ostale zabavne i rekreacijske djel.	93.29	Zabavne i rekreacijske djelatnosti, d.n.
7721	77.21	Iznajmljivanje i davanje u zakup (leasing) opreme za rekreaciju i sport	77.21	Iznajmljivanje i davanje u zakup (leasing) opreme za rekreaciju i sport

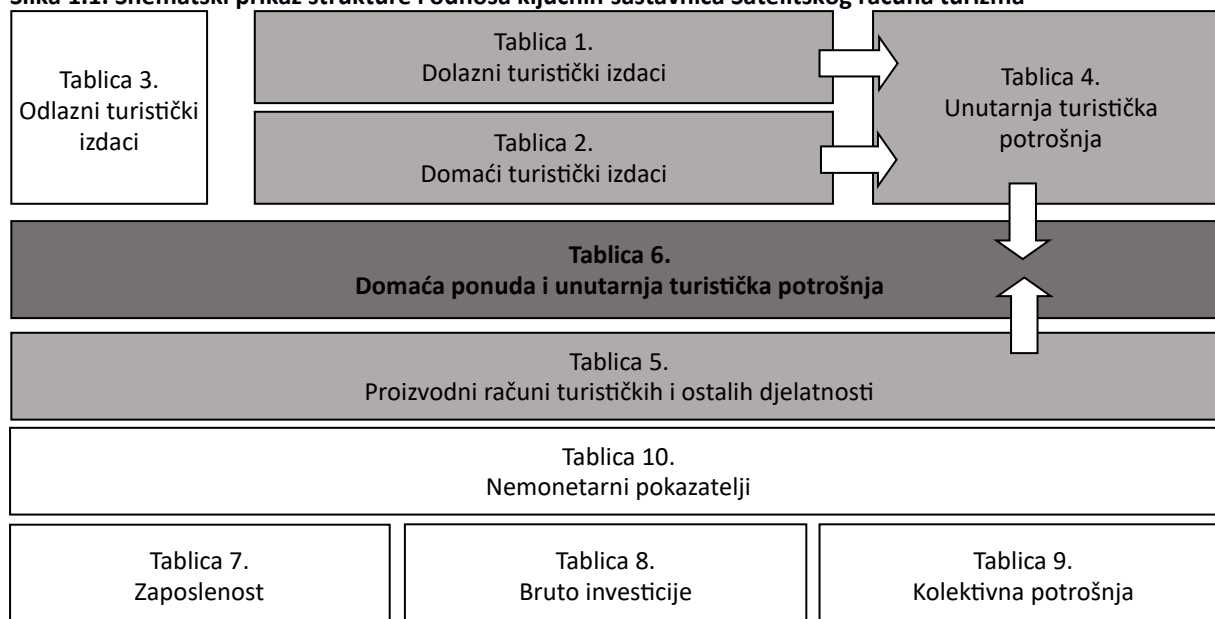
Izvor: IRTS 2008, *International Standard Industrial Classification of all Economic Activities, Revision 4*, Nacionalna klasifikaciji djelatnosti 2007, NKD 2007(NN 58/2007), i Statistical classification of economic activities in the European Community NACE Rev.2. te NACE Rev.2.1.¹⁶

¹⁶ Primjena NACE Rev 2.1. počinje 1. siječnja 2025. godine (COMMISSION DELEGATED REGULATION (EU) 2023/137 of 10 October 2022 amending Regulation (EC) No 1893/2006 of the European Parliament and of the Council establishing the statistical classification of economic activities NACE Revision 2)

Računi (tablice) TSA

Satelitski račun turizma čini 10 tablica koje, na razini gospodarstva, integriraju turizmom generiranu potražnju za proizvodima i uslugama te njihovu ponudu (Slika 1.1.).

Slika 1.1. Shematski prikaz strukture i odnosa ključnih sastavnica Satelitskog računa turizma

Izvor: prema TSA:RMF 2008

Ovisno o sadržaju, tablice/računi povezuju turističke proizvode i usluge i turističke aktivnosti (Tablica 1.3.).

Tablica 1.3. Preporučena klasifikacija proizvoda i turističkih djelatnosti

PROIZVODI	AKTIVNOSTI
<p>A Proizvodi za potrošnju</p> <p>A.1. Proizvodi karakteristični za turizam</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. Usluge smještaja za posjetitelje <ol style="list-style-type: none"> 1.a Usluge smještaja za posjetitelje osim onih u 1.b 1.b Usluge smještaja vezane uz sve vrste vlasništva nad kućama i stanovima za odmor 2. Usluge posluživanja hrane i pića 3. Međugradske željezničke putničke usluge 4. Usluge cestovnog putničkog prijevoza 5. Usluge vodenog putničkog prijevoza 6. Usluge zračnog putničkog prijevoza 7. Iznajmljivanje opreme za prijevoz putnika 8. Usluge putničkih agencija i ostale usluge rezervacija 9. Usluge kulture 10. Sportske i rekreacijske usluge 11. Specifični proizvodi karakteristični za turizam pojedine zemlje 12. Specifične usluge karakteristične za turizam pojedine zemlje <p>A.2. Proizvodi povezani s turizmom</p> <p>A.3. Proizvodi koji nisu povezani s turizmom</p> <p>B Proizvodi koji nisu za potrošnju</p> <p>B.1. Dragocjenosti</p> <p>B.2. Ostali proizvodi koji nisu za potrošnju</p>	<ol style="list-style-type: none"> 1. Smještaj za posjetitelje <ol style="list-style-type: none"> 1.a Smještaj za posjetitelje osim onih u 1.b 1.b Smještaj vezan uz sve vrste vlasništva nad kućama i stanovima za odmor 2. Djelatnost posluživanja hrane i pića 3. Željeznički putnički prijevoz 4. Cestovni putnički prijevoz 5. Vodeni putnički prijevoz 6. Zračni putnički prijevoz 7. Iznajmljivanje opreme za putnički prijevoz 8. Putničke agencije i ost. aktiv. usluga rezervacija 9. Kultura 10. Sport i rekreacija 11. Trgovina na malo proizvodima karakterističnim za turizam specifičnim za pojedinu zemlju 12. Specifične aktivnosti karakteristične za turizam pojedine zemlje

Izvor: prema TSA:RMF 2008

Tablice je, s obzirom na analitičku važnost za utvrđivanje doprinosa turizma, moguće podijeliti u dvije skupine:

- (i) Tablice jezgre (*TSA:RMF 2008* tablice 1, 2, 3, 4, 5, 6 i 10) u kojima se utvrđuju turistički izdaci/potrošnja i ponuda turističkog sustava te
- (ii) Ostale tablice (*TSA:RMF 2008* tablice 7, 8 i 9) u kojima se sagledava zaposlenost u turističkim aktivnostima, turističke investicije u turističkim te ostalim aktivnostima i kolektivna turistička potrošnja prema proizvodima i razinama države.

Sadržaj pojedinih računa/tablica prikazuje se u nastavku:

- TSA Tablice 1, 2, 3: Finalna potrošnja posjetitelja u novcu, po proizvodima i vrsti turizma
Struktura (redaka) proizvoda u sve je tri tablice jednaka, a zajednička im je klasifikacija, struktura te načela vrednovanja:
 - TSA Tablica 1 opisuje dolazni turizam (Tablica 1.4.)
 - TSA Tablica 2. opisuje domaći turizam (Tablica 1.5.)
 - TSA Tablica 3. opisuje odlazni turizam (Tablica 1.6.)TSA tablica 2 obuhvaća izdatke za finalnu potrošnju u novcu domaćih posjetitelja u nacionalnom gospodarstvu, što znači da uključuje i potrošnju rezidenata koji su na putu u inozemstvo, u dijelu potrošnje koje je realizirana u nacionalnom gospodarstvu.
U tablicama su razdvojeni izdaci jednodnevnih posjetitelja i turista, a preporučuje se, ukoliko je moguće, u cilju bolje interpretacije podataka izdvojiti i tranzitne putnike.
- TSA tablica 4: Unutarnja turistička potrošnja, prema proizvodima i vrstama turizma
TSA tablica 4 obuhvaća izdatke u novcu na finalnu potrošnju vezanu uz dolazni i domaći turizam (unutarnja turistička potrošnja u novcu), ali i ostale komponente potrošnje (finalna potrošnja posjetitelja u stvarima, turističke društvene transfere u stvarima kao i izdatke za troškove poslovnog turizma). Zadnji stupac tablice predstavlja unutarnju turističku potrošnju kao agregat koji pruža najširi obuhvat turističke potrošnje i temelj je za izvođenje dodane vrijednosti turizma te bruto domaćeg proizvoda turizma.
- TSA tablica 5: Računi proizvodnje turističkih industrija i ostalih industrija
TSA tablica 5 predstavlja račune proizvodnje karakterističnih turističkih i ostalih (povezanih i nespecifičnih) industrija u obliku koji omogućava usporedbu s unutarnjom turističkom potrošnjom. Oblik tablice je prilagođen SNA, a proizvodnja je razložena na proizvode i iskazuje se u bazičnim (temeljnim) cijenama.
Intermedijarna potrošnja (inputi) prezentirana je i razložena prema CPC klasifikaciji (*Central Product Classification*) i iskazuje se u kupovnim cijenama. Razlika između proizvodnje i intermedijarne potrošnje predstavlja dodanu vrijednost u bazičnim cijenama koja se razlučuje na komponente uporabe.
Stupci tablice sadržavaju proizvodne račune turističkih djelatnosti, a djelatnosti koje se odnose na povezane i nespecifične industrije predstavljene su sumarno.

Tablica 1.4. TSA Tablica 1: Dolazna turistička potrošnja prema proizvodima i kategoriji posjetitelja (izdaci za finalnu potrošnju posjetitelja u novcu), neto vrednovanje

	Jednodnevni posjetitelji	Turisti	Posjetitelji - ukupno
A. Proizvodi za potrošnju			
A.1 Turistički karakteristični proizvodi			
1 – Usluge smještaja			
1.1 – Usluge smještaja za posjetitelje osim 1.2			
1.2 – Smještaj u vlastitim objektima za odmor			
2 – Usluge posluživanja hrane i pića			
3 – Usluge željezničkog prijevoza putnika			
4 – Usluge cestovnog prijevoza putnika			
5 – Usluge vodenog prijevoza putnika			
6 – Usluge zračnog prijevoza putnika			
7 – Usluge najma prijevozne opreme			
8 – Usluge putničkih agencija i ostale rezervacijske usluge			
9 – Usluge kulture			
10 – Sportske i rekreacijske usluge			
11 – Dobra karakteristična za turizam zemlje			
12 – Usluge karakteristične za turizam zemlje			
A.2 Ostali proizvodi za potrošnju			
B.1 Dragocjenosti			
UKUPNO			

Tablica 1.5. TSA Tablica 2: Domaća turistička potrošnja prema proizvodima i skupinama posjetitelja (izdaci za finalnu potrošnju posjetitelja u novcu) (neto vrednovanje)

	Stanovnici koji putuju unutar zemlje			Stanovnici koji putuju u drugu zemlju			Nabavke turističkih trajnih potrošnih dobara (područje zemlje)	Svi stanovnici		
	Jednodnevni posjetitelji	Turisti	Posjetitelji - ukupno	Jednodnevni posjetitelji	Turisti	Posjetitelji - ukupno		Jednodnevni posjetitelji	Turisti	Posjetitelji - ukupno
A. Proizvodi za potrošnju										
A.1 Turistički karakteristični proizvodi										
1 – Usluge smještaja										
1.1 – Usluge smještaja za posjetitelje, bez 1.2										
1.2 – Smještaj u vlastitim objektima za odmor										
2 – Usluge posluživanja hrane i pića										
3 – Usluge željezničkog prijevoza putnika										
4 – Usluge cestovnog prijevoza putnika										
5 – Usluge vodenog prijevoza putnika										
6 – Usluge zračnog prijevoza putnika										
7 – Usluge najma prijevozne opreme										
8 – Usluge putničkih agencija i ostale rezervacijske usluge										
9 – Usluge kulture										
10 – Sportske i rekreacijske usluge										
11 – Dobra karakteristična za turizam zemlje										
12 – Usluge karakteristične za turizam zemlje										
A.2 Ostali proizvodi za potrošnju										
B.1 Dragocjenosti										
UKUPNO										

Tablica 1.6. TSA Tablica 3: Odlazna turistička potrošnja prema proizvodima i kategorijama posjetitelja (izdaci za finalnu potrošnju posjetitelja u novcu) (neto vrednovanje)

	Jednodnevni posjetitelji	Turisti	Posjetitelji - ukupno
A. Proizvodi za potrošnju			
A.1 Turistički karakteristični proizvodi			
1 – Usluge smještaja			
1.1 – Usluge smještaja za posjetitelje osim 1.2			
1.2 – Smještaj u vlastitim objektima za odmor			
2 – Usluge posluživanja hrane i pića			
3 – Usluge željezničkog prijevoza putnika			
4 – Usluge cestovnog prijevoza putnika			
5 – Usluge vodenog prijevoza putnika			
6 – Usluge zračnog prijevoza putnika			
7 – Usluge najma prijevozne opreme			
8 – Usluge putničkih agencija i ostale rezervacijske usluge			
9 – Usluge kulture			
10 – Sportske i rekreacijske usluge			
11 – Dobra karakteristična za turizam zemlje			
12 – Usluge karakteristične za turizam zemlje			
A.2 Ostali proizvodi za potrošnju			
B.1 Dragocjenosti			
UKUPNO			

Tablica 1.7. TSA Tablica 4 Unutarnja turistička potrošnja prema proizvodima i vrstama turizma (neto vrednovanje)

	Izdaci za finalnu potrošnju posjetitelja u novcu			Ostale komponente potrošnje posjetitelja	Unutarnja turistička potrošnja (u novcu i stvarima)
	Dolazni turistički izdaci	Domaći turistički izdaci	Unutarnji turistički izdaci		
A. Proizvodi za potrošnju					
A.1 Turistički karakteristični proizvodi					
1 – Usluge smještaja					
1.1 – Usluge smještaja za posjetitelje osim 1.2					
1.2 – Smještaj u vlastitim objektima za odmor					
2 – Usluge posluživanja hrane i pića					
3 – Usluge željezničkog prijevoza putnika					
4 – Usluge cestovnog prijevoza putnika					
5 – Usluge vodenog prijevoza putnika					
6 – Usluge zračnog prijevoza putnika					
7 – Usluge najma prijevozne opreme					
8 – Usluge putničkih agencija i ostale rezervacijske usluge					
9 – Usluge kulture					
10 – Sportske i rekreacijske usluge					
11 – Dobra karakteristična za turizam zemlje					
12 – Usluge karakteristične za turizam zemlje					
A.2 Ostali proizvodi za potrošnju					
B.1 Dragocjenosti					
UKUPNO					

Tablica 1.8. TSA Tablica 5: Računi proizvodnje turističkih industrija i ostalih industrija

	Turističke djelatnosti												Ostale djelatnosti	Domaća proizvodnja u bazičnim cijenama		
	1. Smještaj za posjetitelje	1.a Smještaj za posjetitelje osim 1. b.	1.b Smještaj vezan uz vlasništvo kuća i stanova za odmor	2. Djelatnost posluživanja hrane i pića	3. Željeznički putnički prijevoz	4. Cestovni putnički prijevoz	5. Vodeći putnički prijevoz	6. Zračni putnički prijevoz	7. Iznajmljivanje opreme za putnički prijevoz	8. Putničke agencije i ostale aktivnosti pružanja usluga rezervacija	9. Kultura	10. Sport i rekreacija			11. Trgovina na malo proizvodima. karakterističnim, za turizam pojedine zemlju	12. Za zemlju specifične aktivnosti karakteristične za turizam
A. Proizvodi za potrošnju	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
A.1 Turistički karakteristični proizvodi	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
1 – Usluge smještaja	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
1.1 – Usluge smještaja za posjet. osim 1.2	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
1.2 – Smještaj u vlast. objektima za odmor	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
2 – Usluge posluživanja hrane i pića	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
3 – Usluge željezničkog prijevoza putnika	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
4 – Usluge cestovnog prijevoza putnika	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
5 – Usluge vodenog prijevoza putnika	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
6 – Usluge zračnog prijevoza putnika	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
7 – Usluge najma prijevozne opreme	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
8 – Usluge putničkih agencija i ostale rezervacijske usluge	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
9 – Usluge kulture	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
10 – Sportske i rekreacijske usluge	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
11 – Dobra karakteristična za turizam zemlje	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
12 – Usluge karakteristična za turizam zemlje	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
A.2 Ostali proizvodi za potrošnju	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
B. Proizvodi koji nisu za potrošnju	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
B.1 Dragocjenosti	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
B.2 Ostali proizvodi	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Ukupna vrijednost proizvodnje u bazičnim cijenama	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Ukupna intermedijalna potrošnja u kupovnim cijenama	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Ukupna dodana vrijednost u bazičnim cijenama	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Naknade zaposlenicima	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Ostali porezi minus subvencije na proizvodnju	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Višak iz proizvodnje	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Bruto operativni višak	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-

Transformacija bruto iskaza u neto iskaz vrijednosti u djelatnosti usluga turističkih agencija i paket tura ne utječe na vrijednost dodane vrijednosti svake aktivnosti, ali ima implikacije na iskaz vrijednosti proizvodnje te intermedijarne potrošnje.

Donji dio tablice sadržava detaljnu strukturu inputa klasificiranih prema CPC te, potom, dodanu vrijednost svake proizvodne aktivnosti i njezinu uporabu.

- TSA tablica 6: Domaća ponuda i unutarnja turistička potrošnja, prema proizvodima

TSA tablica 6 predstavlja jezgru TSA sustava, a sadržava usporedbu ponude i domaće turističke potrošnje te omogućava izračun dodane vrijednosti turizma i bruto domaćeg proizvoda turizma. Tablica 6 ima iste retke kao i Tablica 5. Razlika između ukupne proizvodnje u bazičnim (temeljnim) cijenama i ukupnih nabavki u kupovnim cijenama predstavlja dodanu vrijednost u bazičnim cijenama. Stupci su organizirani prema proizvodnim aktivnostima, pri čemu se pojedine turističke industrije iskazuju zasebno. Stupac ukupne domaće ponude po kupovnim cijenama je suma stupca ukupne proizvodnje domaćih proizvođača po bazičnim cijenama, stupca uvoza (ponuda uvoznih roba i usluga) i stupca neto indirektnog poreza. Ukupna domaća ponuda uspoređuje se s unutarnjom turističkom potrošnjom po proizvodima (po recima). Za gotovo sve varijable prezentirane u stupcima, postavljen je i stupac s udjelima turizma koji definiraju koliko se vrijednosti proizvoda određene industrije može vezati na unutarnju turističku potrošnju. Preporučeni metodološki okvir upućuje na sljedeće načine utvrđivanja udjela turizma: anketa dobavljača (informacije o segmentima kupaca), anketa posjetitelja (anketa o potrošnji po proizvodima) ili, pak, procjena eksperata.

Zadnji stupac u TSA tablici 6 sadrži „udio turizma“ u ponudi, a predstavlja udio turističke potrošnje u ukupnoj domaćoj ponudi svakog proizvoda. Udio turističke proizvodnje svakog proizvoda omogućava, eventualno, procjenu udjela turizma u intermedijarnoj potrošnji pojedinih sektora.¹⁷

Razlika između vrijednosti proizvoda koji se može pripisati potrošnji posjetitelja i vezane intermedijarne potrošnje predstavlja dodanu vrijednost generiranu potrošnjom posjetitelja.

- TSA tablica 7: Zaposlenost u turističkim industrijama

Sezonalnost, promjene radnih uvjeta, fleksibilno zapošljavanje predstavljaju glavna ograničenja procjene realnog broja zaposlenih u turističkim industrijama. Stoga, iako zaposlenost predstavlja jedan od najvažnijih markoekonomske agregata, raspoloživost statističkih podataka često onemogućava sastavljanje Tablice 7. Mjerenje zaposlenosti ograničeno je na zaposlenost u turističkim industrijama (broj radnih mjesta i zaposlenih osoba koje imaju barem jedno radno mjesto u tim industrijama). Pri tome na umu valja imati da u turističkim industrijama ukupan broj zaposlenih nije vezan samo uz turizam, kao što su i u neturističkim industrijama uz turističku potražnju vezane različite razine zaposlenosti.

Metodološki okvir preporučuje dijeljenje radnih mjesta na dvije grupe: a) prema spolu zaposlenih osoba te b) prema statusu. Kao dodatnu varijablu, Tablica 7 uključuje i broj poslovnih jedinica u svakoj turističkoj industriji (broj radnih mjesta po svakoj jedinici prema spolu i statusu zaposlenja).

¹⁷ Ovi izračuni obično pretpostavljaju korištenje tehnika input-output analize kao i procesa smanjivanja pravokutne Tablice ponude i uporabe, a koja uključuje proizvode, usluge i aktivnosti, u kvadratnu input-output tablicu. Implikacija takvog pristupa korištenja različitih pretpostavki vezanih uz proizvodnju turističkih proizvoda i usluga je da su rezultati modelirani, a ne izravno opaženi ili usklađeni sa statističkim podacima. Razlog tome je činjenica da se dodana vrijednost izravno vezivala za proizvodni proces kao cjelinu, a ne za specifičnu proizvodnju.

Tablica 1.9. TSA Tablica 6: Domaća ponuda i unutarnja turistička potrošnja, prema proizvodima

	Turističke djelatnosti				Ostale industrije		Uvoz		Porezi minus subvencije na proizvode		Trgovačke i prijevoznike marže		Domaća ponuda (u kupovnim cijenama)	Unutarnja turistička potrošnja	Turistički omjeri u %
	Pojedine turističke djelatnosti		Turističke djelatnosti - ukupno		Proizvodnja	Udio turizma (vrijednost)	Proizvodnja	Udio turizma (vrijednost)	Proizvodnja	Udio turizma (vrijednost)	Proizvodnja	Udio turizma (vrijednost)			
	Proizvodnja	Udio turizma (vrijednost)	Proizvodnja	Udio turizma (vrijednost)											
A. Proizvodi za potrošnju															
A.1 Turistički karakteristični proizvodi															
1 – Usluge smještaja															
1.1 – Usluge smještaja za posjetitelje osim 1.2															
1.2 – Smještaj u vlastitim objektima za odmor															
2 – Usluge posluživanja hrane i pića															
3 – Usluge željezničkog prijevoza putnika															
4 – Usluge cestovnog prijevoza putnika															
5 – Usluge vodenog prijevoza putnika															
6 – Usluge zračnog prijevoza putnika															
7 – Usluge najma prijevozne opreme															
8 – Usluge putničkih agencija i ostale rezervacijske usluge															
9 – Usluge kulture															
10 – Sportske i rekreacijske usluge															
11 – Dobra karakteristična za turizam zemlje															
12 – Usluge karakteristične za turizam zemlje															
A.2 Ostali proizvodi za potrošnju															
B. Proizvodi koji nisu za potrošnju															
B.1 Dragocjenosti															
B.2 Ostali proizvodi															
Ukupna vrijednost proizvodnje u bazičnim cijenama															
Ukupna intermedijalna potrošnja u kupovnim cijenama															
Ukupna dodana vrijednost u bazičnim cijenama															
Naknade zaposlenicima															
Ostali porezi minus subvencije na proizvodnju															
Višak iz proizvodnje															
Bruto operativni višak															

Tablica 1.10. TSA Tablica 7 Zaposlenost u turističkim djelatnostima

	Broj radnih sati prema statusu zaposlenosti						Broj radnih mjesta s punim vremenom prema statusu zaposlenosti					
	Zaposleni			Samozaposleni			Zaposleni			Samozaposleni		
	Muškarci	Žene	Ukupno	Muškarci	Žene	Ukupno	Muškarci	Žene	Ukupno	Muškarci	Žene	Ukupno
1. Smještaj za posjetitelje												
1.a Smještaj za posjetitelje osim onih u 1.b	X	X	X	X	X	X						
1.b Smještaj vezan uz sve vrste vlasništva nad kućama i stanovima za odmor												
2. Djelatnost posluživanja hrane i pića												
3. Željeznički putnički prijevoz												
4. Cestovni putnički prijevoz												
5. Vodeni putnički prijevoz												
6. Zračni putnički prijevoz												
7. Iznajmljivanje opreme za putnički prijevoz												
8. Putničke agencije i ostale aktivnosti pružanja usluga rezervacija												
9. Kultura												
10. Sport i rekreacija												
UKUPNO												

	Broj radnih sati prema statusu zaposlenosti						Broj radnih mjesta s punim vremenom prema statusu zaposlenosti					
	Zaposleni			Samozaposleni			Zaposleni			Samozaposleni		
	Muškarci	Žene	Ukupno	Muškarci	Žene	Ukupno	Muškarci	Žene	Ukupno	Muškarci	Žene	Ukupno
1. Smještaj za posjetitelje												
1.a Smještaj za posjetitelje osim onih u 1.b	X	X	X	X	X	X						
1.b Smještaj vezan uz sve vrste vlasništva nad kućama i stanovima za odmor												
2. Djelatnost posluživanja hrane i pića												
3. Željeznički putnički prijevoz												
4. Cestovni putnički prijevoz												
5. Vodeni putnički prijevoz												
6. Zračni putnički prijevoz												
7. Iznajmljivanje opreme za putnički prijevoz												
8. Putničke agencije i ostale aktivnosti pružanja usluga rezervacija												
9. Kultura												
10. Sport i rekreacija												
UKUPNO												

- TSA tablica 8: Turističke investicije u fiksni kapital u turističkim i drugim industrijama

TSA Tablica 8 obuhvaća vrste investicija u fiksni kapital vezanih uz turizam, a stupci nabavke kapitalnih dobara (suma predstavlja bruto investicije u fiksni kapital turističkih industrija) te, potom, izdatke na turistički specifična kapitalna dobra javne administracije i ostalih industrija.

Precizna definicija „turističkih bruto investicija u fiksni kapital“ nije razvijena.

Osim bruto investicija u kapitalna dobra preporučuje se i sagledavanje neproizvedene i nefinancijske imovine.

Tablica 1.11. TSA Tablica 8: Turističke investicije u fiksni kapital u turističkim i drugim industrijama

	Turističke djelatnosti		Ostale djelatnosti	Ulaganja u dugotrajnu imovinu specifičnu za turizam
	Pojedine turističke djelatnosti	Turističke djelatnosti - ukupno		
I Dugotrajna imovina specifična za turizam				
1. Smještaj za posjetitelje				
1.1. Hoteli i ostali smještaj sadržaji za posjetitelje				
1.2. Kuće za odmor u punom vlasništvu				
1.3. Kuće za odmor u drugim oblicima vlasništva				
2. Ostale nestambene zgrade i građevine specifične za turističku industriju				
2.1. Restorani i slične građevine za usluge posluživanja hrane i pića				
2.2. Zgrade i infrastruktura za međugradski prijevoz putnika				
2.3. Zgrade za kulturne i sl. usluge koje uglavnom koriste posjetitelji				
2.4. Sadržaji za sport, rekreaciju i zabava				
2.5. Ostali objekti i građevine				
3. Oprema za prijevoz putnika u turističke svrhe				
3.1. Kopneni prijevoz				
3.2. Pomorski prijevoz				
3.3. Zračni prijevoz				
4. Ostali strojevi i oprema specijalizirana za proizvodnju turističkih karakterističnih proizvoda				
5. Poboljšanja zemljišta koje se koriste u turističke svrhe				
II. Ulaganja turističkih industrija u ostala proizvedena sredstva koja nisu specifična za turizam				
(I + II) Ukupno				
Memorandumska stavka:				
III. Ostala nefinancijska imovina				

- TSA tablica 9: Turistička kolektivna potrošnja prema funkciji i razini vlasti/uprave

Okvirna lista stavki koje mjere turističke kolektivne usluge uključuje:

- Turističku promociju
- Opće reguliranje turizma
- Opće planiranje i koordinaciju vezanu uz turizam
- Prikupljanje statističkih podataka i osnovnih informacija o turizmu

- Administriranje informacijskih ureda
- Kontrolu i reguliranje poslovnih jedinica vezanih uz posjetitelje (hoteli, restorani, rekreacijski parkovi i sl.)
- Kontrolu stanovnika i nerezidentnih posjetitelja: izdavanje viza, kontrola na granici
- Usluge civilne zaštite posjetitelja
- Ostale usluge.

Individualne netržišne usluge, koje što su primjerice usluge koje pružaju nacionalni parkovi i muzeji, nisu obuhvaćene ovom tablicom budući da su uključene u socijalne transfere u stvarima (potrošnja posjetitelja).

Tablica 9 odražava preporuke da se informacije o navedenim uslugama prikažu prema vrsti usluga i razini vlasti. Proizvodnja/vrijednost usluga se mjeri na temelju koncepta troškova proizvodnje (uključujući potrošnju fiksnog kapitala kao komponentu tih troškova).

U dodatnom su vektor stupcu Tablice 9 obuhvaćene usluge koje koriste turističkim industrijama, ali su financirane od samih industrija te se stoga ne mogu svrstati u skupinu turističke kolektivne potrošnje. U mnogim zemljama, naime, turistička industrija financira dio turističke promocije, informacijskih ureda i slično.

Tablica 1.12. TSA Tablica 9 Turistička kolektivna potrošnja prema proizvodima (CPC) i razini vlasti/uprave

	Razina vlasti			Ukupna turistička zajednička potrošnja	Memorandumska stavka
	Nacionalna razina	Regionalna razina	Lokalna razina		Intermedijalna potrošnja turističkih industrija
85561 Usluge promocije turizma					
85562 Usluge informiranja posjetitelja					X
91135 Usluge javne uprave povezane sa distributivnim i ugostiteljskim obrtima, hotelima i restoranima					X
91136 usluge javne uprave povezane s turističkim aktivnostima					
83700 Istraživanje tržišta i ispitivanje javnog mnijenja					X
91260 Policija i protupožarna zaštita					
92919 Ostale usluge obrazovanja i osposobljavanja					
92920 Usluge podrške obrazovanju					
Ukupno					

- TSA tablica 10.: Nemonetarni pokazatelji

TSA tablica 10 uključuje nekoliko kvantitativnih pokazatelja korištenih u prethodnim tablicama, a važni su za interpretaciju monetarnih informacija. Radi se o broju putovanja prema vrsti turizma, kategoriji posjetitelja i duljini boravka. Fizički pokazatelji, također, uključuju i pokazatelje o oblicima smještaja, sredstvima prijevoza koje koriste nerezidentni pokazatelji, broju i veličini poslovnih jedinica vezanih uz turistički karakteristične i turističke povezane aktivnosti.

Tablica 1.13. TSA Tablica 10 Nemonetarni pokazatelji (tablice a, b, c, d)
a. Broj putovanja i noćenja prema vrsti turizma i kategoriji posjetitelja

	Dolazni turizam			Domaći turizam			Odlazni turizam		
	Jednodnevni posjetitelji	Turisti	Posjetitelji - ukupno	Jednodnevni posjetitelji	Turisti	Posjetitelji - ukupno	Jednodnevni posjetitelji	Turisti	Posjetitelji - ukupno
Broj putovanja									
Broj noćenja									

b. Dolazni turizam: Broj dolazaka i noćenja prema vrsti prijevoza

	Broj dolazaka	Broj noćenja
1. Zračni prijevoz		
1.1. Redovne linije		
1.2. Izvanredne linije		
1.3. Privatni zrakoplovi		
1.4. Ostali oblici zračnog prijevoza		
2. Vodeni prijevoz		
2.1. Putničke linije i trajekti		
2.2. Kruzing		
2.3. Jahting		
2.4. Ostali		
3. Kopneni prijevoz		
3.1. Željeznica		
3.2. Autobusi i slična javna prijevozna sredstva		
3.3. Osobna vozila		
3.4. Rentiranje vozila (bez vozača)		
3.5. Ostali oblici kopnenog prijevoza		
3.6. Pješačenje		
Ukupno		

c. Broj objekata i kapacitet prema vrsti smještaja

	Kolektivni turistički smještaj			Privatni turistički smještaj	
	Objekti za kratkoročni smještaj	Kampovi, parkovi za rekreacijska vozila i prikolice, ostalo	Ostali	Nekretninske aktivnosti povezane s objektima u vlasništvu ili najmu	Nekretninske aktivnosti vezane uz naknadu ili ugovor
Broj objekata					
Kapacitet (sobe)					
Kapacitet (postelje)					
Korištenje kapaciteta (sobe)					
Korištenje kapaciteta (postelje)					

d. Broj objekata u turističkim karakterističnim industrijama prema prosječnom broju zaposlenih

	1-4	5-9	10-19	20-49	50-99	100-249	250-499	500-999	>1000	Ukupno
Turističke industrije										
1. Smještaj za posjetitelje										
1.a Smještaj za posjetitelje osim onih u 1.b										
1.b Smještaj vezan uz sve vrste vlasništva nad kućama i stanovima za odmor										
2. Djelatnost posluživanja hrane i pića										
3. Željeznički putnički prijevoz										
4. Cestovni putnički prijevoz										
5. Vodeni putnički prijevoz										
6. Zračni putnički prijevoz										

7. Iznajmljivanje opreme za putnički prijevoz
8. Putničke agencije i ostale aktivnosti pružanja usluga rezervacija
9. Kultura
10. Sport i rekreacija
11. Trgovina na malo proizvodima karakterističnim za turizam specifičnim za pojedinu zemlju
12. Za zemlju specifične aktivnosti karakteristične za turizam
UKUPNO

Makroagregati

Osim tablica, satelitski račun turizma omogućava i izračun pet pokazatelja veličine turizma u gospodarstvu tzv. makroagregata od kojih su dva vezana uz potrošnju (unutarnji turistički izdaci i unutarnja turistička potrošnja), a tri uz ponudu (bruto dodana vrijednost turističkih aktivnosti, izravna bruto dodana vrijednost turizma te izravni bruto domaći proizvod turizma). Agregati mjere kvantitativnu važnost turizma te stoga moraju biti usporedivi s ostalim makroekonomskim pokazateljima. Agregati se obično izražavaju u nacionalnoj valuti (moguć i izračun u međunarodnoj valuti) te tekućim (eventualno konstantnim) cijenama. Glavni makroagregati su:

- Unutarnji turistički izdaci u novcu i unutarnja turistička potrošnja
Unutarnja turistička potrošnja – u novcu i stvarima – iznos potrošnje posjetitelja na gospodarskom području zemlje, pri čemu su novčani izdaci (unutarnji turistički izdaci) njezin najvažniji dio.
- Dodana vrijednost turističkih industrija
Dodana vrijednost turističkih sektora predstavlja sumu ukupne dodane vrijednosti svih karakterističnih proizvođača, bez obzira da li je njihov proizvod ponuđen posjetiteljima te bez obzira na stupanj specijalizacije proizvodnog procesa.
Agregat nije adekvatan pokazatelj veličine turizma u gospodarstvu.
- Dodana vrijednost turizma
Dodana vrijednost turizma može se definirati kao dodana vrijednost turističkih i ostalih industrija gospodarstva koju generira unutarnja turistička potrošnja.
Dodana vrijednost turizma uključuje dodanu vrijednosti svih sektora ostvarenu pružanjem dobara i usluga posjetiteljima (uključujući one koji će to biti, kao i treću stranu za račun posjetitelja).
Problemi izračuna dodane vrijednosti vezani su uz tretman roba koje posjetitelji kupuju (koji nekad mogu biti i temeljni motiv putovanja). Potrošnja posjetitelja izražava se u potrošačkim cijenama (puna cijena koju su posjetitelji i ostali kupci platili), pri čemu te izdatke valja dekomponirati tako da se razdvoji temeljna vrijednost dobra od marži (sekundarni izvori).
- Bruto domaći proizvod turizma
Domaći proizvod turizma odnosno bruto domaći proizvod generiran potrošnjom posjetitelja je suma dodane vrijednosti (po bazičnim cijenama) ostvarene od svih sektora za turističku potrošnju i iznos neto poreza na proizvode i uvoz uključen u vrijednost tih izdataka.

S obzirom na obuhvat pojedinih agregata jedini pokazatelji koji opisuju turističku ponudu su dodana vrijednost turizma i bruto domaći proizvod turizma, a time su i jedini pokazatelji koji mjere doprinos turizma gospodarstvu.

1.3. Sustav okolišno-gospodarskog računovodstva

Što je SEEA

Sustav okolišno-gospodarskog računovodstva (SEEA) [*System of Environmental-Economic Accounting 2012—Central Framework*, SEEA, United Nations, European Commission, Food and Agriculture Organization of the United Nations, International Monetary Fund, Organisation for Economic Co-operation and Development, World Bank] je metodološki okvir koji integrira gospodarske (monetarne) i okolišne podatke i namijenjen je pružanju sveobuhvatnog i višenamjenskog pogleda na doprinos okoliša gospodarstvu i učinka gospodarstva na okoliš. SEEA slijedi sličnu računovodstvenu strukturu kao Sustav nacionalnih računa (SNA), a sadrži međunarodno harmonizirane standardizirane koncepte, definicije, klasifikacije, računovodstvena pravila i tablice koje je moguće prilagoditi specifičnim potrebama pojedinih zemalja, a time i omogućava međunarodne usporedbe.

Koristeći kao osnovu računovodstveni pristup primijenjen u SNA-a, Središnji okvir SEEA sadrži, polazeći od zajedničke računovodstvene strukture, objašnjenje računa i tablica koje obuhvaća, načela računovodstva zaliha i tokova, definiciju gospodarskih jedinica te načela bilježenja i vrednovanja.

Središnji okvir sastoji se od:

- (a) tablica ponude i uporabe u fizičkom i monetarnom smislu koje prikazuju tokove prirodnih inputa, proizvoda i reziduala
- (b) računa imovine za pojedinačna prirodna dobra u fizičkom i monetarnom smislu koji prikazuje stanje prirodnih dobara na početku i kraju svakog obračunskog razdoblja te promjene stanja
- (c) slijeda ekonomskih računa koji prikazuju informacije o svim transakcijama i tokovima povezanim s okolišem (npr. naknada za iscrpljivanje prirodnih resursa)
- (d) funkcionalni računi koji bilježe transakcije i druge informacije o gospodarskim aktivnostima koje se poduzimaju u svrhu zaštite okoliša,

a integrira tri glavna područja:

- (a) fizičke tokove materijala i energije unutar gospodarstva te između gospodarstva i okoliša
- (b) zalihe prirodnih dobara i promjene u tim zalihama i
- (c) gospodarsku aktivnost i transakcije povezane s okolišem.

Prednosti Središnje okvira SEEA proizlaze iz međunarodno harmonizirane primjene definicija i klasificiranja na zalihe, tokove i gospodarske jedinice na različite vrste prirodnih dob kao i usklađenosti s odgovarajućim definicijama i klasifikacijama korištenim u SNA i ekonomskim statistikama.

Jedno od najvažnijih svojstava Središnjeg okvira SEEA je mogućnost kombiniranog prikaza monetarnih i fizičkih podataka, koji imaju zajednički doseg, definicije i klasifikacije. Struktura prikaza ovisi o fizičkom toku koji se promatra, pitanjima od interesa i raspoloživosti podataka. Kombinirani prikaz omogućuje:

- prikaz relevantnih informacije na statistički dosljedan način;
- razvoj zajedničkih indikatora;
- osiguravanje baze informacija potrebnih za razvoj modela i detaljnu analizu veza između gospodarstva i okoliša.

Premda je SEEA zamišljen kao integrirani, njegova struktura omogućava i njegovu djelomičnu primjenu.

Zbog relevantnosti za TSSA, od posebnog značaja je razumijevanje načina na koji se unutar Središnjeg okvira SEEA-e bilježe monetarni i fizički tokovi prirodnih inputa, proizvoda i reziduala.

Monetarni tokovi su svi tokovi proizvoda u gospodarstvu između različitih gospodarskih jedinica u monetarnom smislu i bilježe se u monetarnim tablicama ponude i uporabe. Bilježenje tokova proizvoda

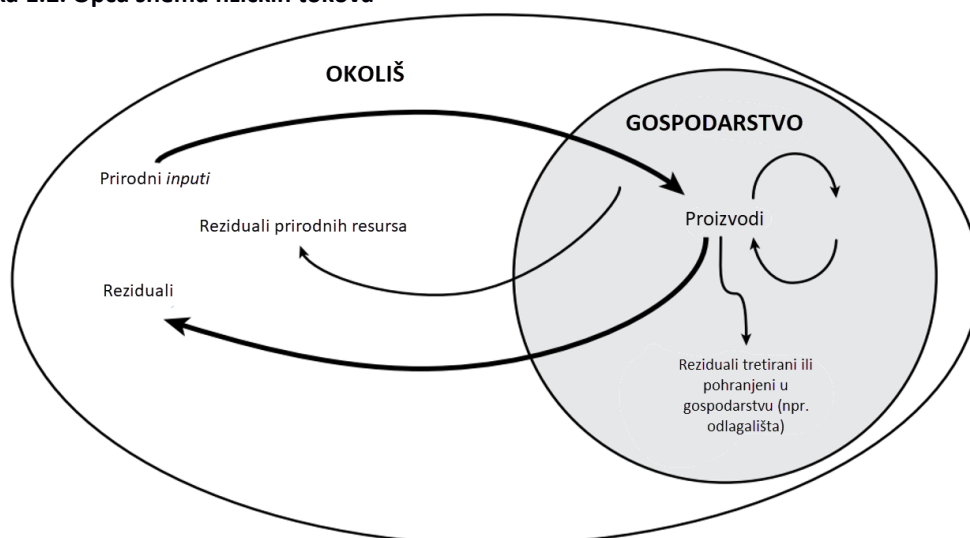
unutar gospodarstva provodi se na isti način kao i u SNA. Proizvodi su raspoloživi unutar gospodarstva (*supply*) kada su ili proizvedeni aktivnostima u nacionalnom gospodarstvu (tok: output) ili uvezeni iz ostatka svijeta (tok: uvoz). Uporaba proizvoda (*use*) ostvaruje se kroz intermedijarnu potrošnju, konačnu potrošnju kućanstava, uporabu države, izvoz, akumulaciju ili bruto investicije u fiksni kapital. Tokovi su klasificirani prema vrsti proizvoda u redovima te vrstama gospodarskih jedinica u stupcima (poduzeća, kućanstva, država, ostatak svijeta), a poduzeća se razvrstavaju po djelatnostima na temelju njihove glavne djelatnosti.

Fizički tokovi su tokovi koji reflektiraju izdvajanje i uporabu materijala, vode i energije. Fizički tokovi se promatraju kao fizikalne veličine (masa, volumen, energija), mjere se u odgovarajućim mjernim jedinicama i bilježe se u tablicama ponude i uporabe fizičkih tokova. Fizički tokovi su detaljnije opisani u sljedećem poglavlju.

Računi fizičkih tokova

Račun fizičkih tokova je dio Središnjeg okvira SEEA. U njemu se posebno sagledavaju tokovi energije, vode, emisija u zrak, emisija u vodu i krutog otpada.

Slika 1.2. Opća shema fizičkih tokova

Izvor: United Nations et al. (2014). System of Environmental-Economic Accounting (SEEA).

Opća shema fizičkih tokova prikazana je na slici 3.2. Fizički tokovi iz okoliša u gospodarstvo su prirodni inputi, tokove unutar gospodarstva čine proizvodi ili pohranjeni ostaci (pohranjeni reziduali), dok su tokovi iz gospodarstva u okoliš reziduali.

Prirodni inputi su svi fizički inputi koji su sa svoje lokacije u okolišu izdvojeni kao dio gospodarskih proizvodnih procesa ili su direktno korišteni u proizvodnji. Mogu se podijeliti u tri klase: inputi iz prirodnih resursa (npr. vodni resursi, resursi minerala i energije, trupci itd.), inputi energije iz obnovljivih izvora (sunčana energija, hidroenergija, energija vjetra, geotermalna energija itd.) te inputi iz ostalih prirodnih izvora (inputi iz tla i zraka). Inputi iz prirodnih resursa ne uključuju tokove iz kultiviranih bioloških resursa jer se oni smatraju dijelom gospodarstva.

Iz perspektive Europskog sustava računa 2010., proizvodi su robe i usluge stvorene unutar granica proizvodnje, pri tome su proizvodi uključeni u račune fizičkih tokova ograničeni na one s pozitivnom monetarnom vrijednosti. Račun fizičkih tokova uključuje i proizvode proizvedene za vlastite potrebe poduzeća. Fizički tok proizvoda je klasificiran u skladu s klasifikacijom proizvoda prema djelatnosti.

Reziduali su tokovi čvrstih, tekućih i plinovitih materijala te energije koji su odbačeni, ispušteni ili emitirani od strane poduzeća ili kućanstava tijekom procesa proizvodnje, potrošnje ili akumulacije. Reziduali mogu biti odbačeni, ispušteni/emitirani direktno u okoliš ili ih se može sakupiti, tretirati,

reciklirati ili ponovo koristiti od strane gospodarske jedinice. Takvim transformiranjem mogu se stvoriti novi proizvodi koji imaju gospodarsku vrijednost za gospodarsku jedinicu koja je provela transformaciju reziduala. Slučaj kada gospodarska jedinica neki proizvod namjerava odbaciti, ali dobiva novac za njega se ne smatra tokom reziduala nego transakcijom proizvoda unutar gospodarstva. Reziduali bi trebali biti zabilježeni u vremenu kada su nastali, što se ne mora poklapati s vremenom monetarne transakcije. Najvažnije grupe reziduala su: kruti otpad (odbačeni materijal kojeg više ne koristi vlasnik ili korisnik), otpadne vode (odbačene vode koje više ne koristi vlasnik ili korisnik), emisije u atmosferu, vodu i tlo (tvari ispuštene u okoliš od strane poduzeća i kućanstava kao rezultat procesa proizvodnje, potrošnje ili akumulacije), reziduali prirodnih resursa (dio prirodnog inputa koji se odmah po izdavanju iz okoliša vraća u okoliš), gubitci (tijekom ekstrakcije, pri distribuciji, pri spremanju te pri transformiranju) te razni disipativni gubitci.

Računovodstveni okvir za mjerenje fizičkih tokova zasnovan je na strukturi monetarnih tablica ponude i uporabe u kojima se bilježe temeljni fizički tokovi povezani s transakcijama između različitih gospodarskih jedinica. Tablice se dodatno mogu proširiti stupcima i recima u kojima se bilježe tokovi iz okoliša i u okoliš, čime se dobivaju tablice ponude i uporabe fizičkih tokova (PSUT) u kojima se mogu zabilježiti svi fizički tokovi: (a) iz okoliša u gospodarstvo, (b) unutar gospodarstva i (c) iz gospodarstva nazad u okoliš. Obzirom da fizički tok predstavlja određenu fizikalnu veličinu, svi zapisi u fizičkoj tablici ponude i uporabe su zabilježeni u odgovarajućoj mjernoj jedinici (npr. tona, m³ ili džul).

Obzirom da različiti fizički tokovi zahtijevaju različiti način bilježenja, unutar glavnog računovodstvenog okvira razvijena su tri različita podsustava za računovodstvo: račun energije, račun vode i račun materijala (fizički tokovi proizvoda, emisija u zrak, krutog otpada i ostalih rezidualnih tokova). U svakom od podsustava se tokovi bilježe u različitim mjernim jedinicama.

U tablici 1.14. je prikazana detaljna shema tablica ponude i uporabe za račun fizičkih tokova. U tablici ponude bilježe se tokovi povezani s ponudom, proizvodnjom i stvaranjem prirodnih inputa, proizvoda i reziduala prema različitim gospodarskim jedinicama i okolišu. U tablici uporabe bilježe se potrošnja i uporaba prirodnih inputa, proizvoda i reziduala prema različitim gospodarskim jedinicama i okolišu. Redci tablica prikazuju vrste prirodnih inputa, proizvoda i reziduala, pri čemu redci za prirodne inpute i rezidualne predstavljaju proširenje u odnosu na monetarne tablice ponude i uporabe. Drugi stupac tablice može biti dodatno raščlanjen prema djelatnostima od interesa, grupiranim prema NKD-u. Djelatnosti mogu biti grupirane kao jedno ili više područja, odjeljaka, skupina ili razreda NKD-a.

Stupci tablice 1.14. odražavaju aktivnosti koje se odnose na fizički tok i uključene gospodarske jedinice. U drugom stupcu opisan je output te stvaranje reziduala (tablica ponude), odnosno uporaba prirodnih inputa, intermedijarna potrošnja te sakupljanje i obrada reziduala (tablica uporabe), razvrstano po djelatnostima od interesa. U trećem stupcu tablice ponude zabilježeni su reziduali stvoreni finalnom potrošnjom kućanstava, dok je finalna potrošnja kućanstava zabilježena u tablici uporabe.

Tablica 1.14. Opća shema tablica ponude i uporabe za račun fizičkih tokova

Tablica ponude							
	Stvaranje, generiranje reziduala		Akumulacija		Tokovi iz ostatka svijeta	Tokovi iz okoliša	Ukupna ponuda
	Proizvodnja; stvaranje reziduala sa strane djelatnosti (uključujući proizvodnju kućanstva za vlastite potrebe), klasificirano prema NKD-u	Stvaranje reziduala od strane kućanstava	Djelatnosti (klasificirane prema NKD-u)				
Prirodni inputi						A. Tokovi iz okoliša (sa ostacima prirod. resursa)	Ukupna ponuda prirod. inputa (PPI)
Proizvodi	C. Output (uključujući i prodaju recikliranih i ponovo korištenih proizvoda)				D. Uvoz proizvoda		Ukupna ponuda proizvoda (PP)
Reziduali	I1. Reziduali stvoreni sa strane djelatnosti (uključujući i rezidualne prirodnih resursa)	J. Reziduali stvoreni finalnom potrošnjom kućanstava	K1. Reziduali od rashodovanja i uništavanja proizvedenih sredstava		L. Reziduali iz ostatka svijeta	M. Reziduali vraćeni iz okoliša	Ukupna ponuda reziduala (PR)
	I2. Reziduali stvoreni tretmanom reziduala		K2. Emisije iz kontrol. odlagališta otpada				
Ukupna ponuda							
Tablica uporabe							
	Intermedijarna potrošnja proizvoda, korištenje ulaza iz prirode, skupljanje reziduala		Konačna potrošnja		Akumulacija		Ukupna uporaba
	Industrije (klasificirane prema NKD-u)	Kućanstva	Djelatnosti (prema NKD-u)	Tokovi u ostatak svijeta	Tokovi u okoliš		
Prirodni inputi	B. Ekstrakcija prirodnih inputa B1. Ekstrakcija korištena u proizvodnji B2. Reziduali prirodnih resursa						Ukupna uporaba prirodnih inputa (UPI)
Proizvodi	E. Intermedijarna potrošnja (uključujući i nabavu recikliranih i ponovo korištenih proizvoda)	F. Konačna potrošnja kućanstava (s nabavom recikliranih i ponovo korištenih proizvoda)	G. Bruto investicije (fiksni kapital i zalihe)		H. Izvoz proizvoda		Ukupna uporaba proizvoda (UP)
Reziduali	N. Sakupljanje i obrada reziduala (isključujući pohranu u kontroliranim odlagalištima)			O. Pohrana otpada u kontroliranim odlagalištima	P. Reziduali poslani u ostatak svijeta	Q. Tokovi reziduala u okoliš Q1. Direktno iz djelatnosti i kućanstava Q2. Nakon obrade reziduala	Ukupna uporaba reziduala (UR)
Ukupna uporaba							

Izvor: United Nations et al. (2014). System of Environmental-Economic Accounting (SEEA).

Aktivnosti kućanstava vezane uz korištenje prirodnih inputa za svoju osobnu potrošnju se pripisuju odgovarajućoj djelatnosti (drugi stupac). U slučaju kada je potrebno razlučiti tržišno orijentiranu proizvodnu aktivnost kućanstava unutar određene djelatnosti, treći stupac tablice se može proširiti dodatnim stupcima koji opisuju aktivnost. U četvrtom stupcu (*Akumulacija*) bilježe se promjene u stanju materijala i energije unutar ekonomije. U petom stupcu¹⁸ bilježi se razmjena između nacionalnih ekonomija u obliku uvoza i izvoza proizvoda i tokova reziduala. Reziduali uvezeni iz ostatka svijeta i reziduali poslani u ostatak svijeta se odnose prvenstveno na kretanje otpada između različitih gospodarstava. U šestom stupcu se bilježe tokovi iz gospodarstva u okoliš (tablica ponude) i iz okoliša u gospodarstvo (tablica uporabe). U tablici ponude se bilježe tokovi koji opisuju izdvajanje prirodnih inputa iz okoliša te rezidualne vraćene u okoliš, dok se u tablici uporabe bilježe reziduali vraćeni u okoliš. U kontekstu PSUT-a, okoliš je pasivna jedinica koja nema proizvodnju, potrošnju ili akumulaciju na isti način kao što je imaju jedinice unutar gospodarstva.

Za razliku od monetarnih tablica ponude i uporabe, u tablicama ponude i uporabe za račun fizičkih tokova ne postoji poseban stupac za bilježenje finalne potrošnje vlade, jer ne postoji fizički tok direktno vezan uz nju. Svi fizički tokovi vezani uz intermedijarnu potrošnju vlade se pripisuju odgovarajućoj djelatnosti unutar drugog stupca tablice uporabe, a reziduali nastali tom potrošnjom se pripisuju odgovarajućoj djelatnosti unutar tablice ponude.

Pri popunjavanju tablica ponude i uporabe koristi se nekoliko važnih identiteta (jednakosti). Prvi važan identitet je identitet ponude i uporabe za proizvode prema kojem vrijedi da za svaki proizvod unutar ekonomije, ukupna ponuda treba biti jednaka ukupnoj uporabi. U skladu s oznakama iz Tablice 1., identitet ponude i uporabe se može zapisati kao

$$\text{Ukupna ponuda proizvoda (PP)} = \text{Ukupna uporaba proizvoda (UP)}$$

pri čemu je $PP=C$ (*output*) + D (*uvoz*), a $UP= E$ (intermedijarna potrošnja) + F (konačna potrošnja kućanstava) + G (bruto investicije) + H (izvoz). Identitet ponude i uporabe za proizvode vrijedi i u monetarnim tablicama ponude i uporabe. U fizičkim tablicama ponude i uporabe, identitet ponude i uporabe, osim za proizvode, vrijedi i za prirodne inpute i za rezidualne, tj. vrijede jednakosti:

$$\text{Ukupna ponuda prirodnih inputa (PPI)} = \text{Ukupna uporaba prirodnih inputa (UPI)},$$

gdje je PPI =tokovi iz okoliša (A), a UPI =ekstrakcija prirodnih inputa (B), odnosno

$$\text{Ukupna ponuda reziduala (PR)} = \text{Ukupna uporaba reziduala (UR)},$$

pri čemu je PR =reziduali unutar djelatnosti (I) + reziduali stvoreni finalnom potrošnjom kućanstva (J) + akumulirani reziduali (K) + uvoz reziduala (L) + reziduali vraćeni iz okoliša (M), UR =sakupljanje i obrada reziduala (N) + pohrana otpada u kontroliranim odlagalištima (O) + izvoz reziduala (P) + tokovi reziduala u okoliš (Q), I =reziduali stvoreni unutar djelatnosti ($I1$) + reziduali stvoreni tretmanom reziduala ($I2$), K =reziduali od rashodovanja i uništavanja proizvedenih sredstava ($K1$) + emisije iz odlagališta ($K2$).

Drugi važan identitet je input-output identitet. Input-output identitet kaže da unutar računovodstvenog perioda tok materijala u ekonomiju treba biti jednak toku materijala iz ekonomije uvećan za neto povećanje stanja materijala u ekonomiji. Koristeći oznake iz Tablice 1.14., input-output jednakost se može zapisati kao

Tok materijala u gospodarstvo = *Tok materijala iz gospodarstva* + *neto povećanje zaliha u gospodarstvu*
pri čemu je

Tok materijala u gospodarstvo = tokovi iz okoliša (A) + uvoz (D) + reziduali iz ostatka svijeta (L) + reziduali vraćeni iz okoliša (M),

¹⁸ U tablici ponude peti stupac se naziva *Tokovi iz ostatka svijeta* dok se u tablici uporabe koristi naziv *Tokovi u ostatak svijeta*.

Tok materijala iz gospodarstva = tokovi reziduala u okoliš (Q) + izvoz (H) + reziduali poslani u ostatak svijeta (P),

Neto povećanje stanja u gospodarstvu = bruto investicije (G) + akumulacija u kontroliranim odlagalištima (O) – ostatci od proizvedene aktive i kontroliranih odlagališta.

Input-output identitet može biti primijenjena na razini cijele ekonomije, ali i na razini pojedine djelatnosti ili kućanstava, pri čemu se pojmovi uvoz i izvoz odnose na tokove prema ostatku ekonomije i svijeta.

Kao i kod SNA, osnovno načelo koje se koristi kod bilježenja fizičkih tokova iz i prema ostatku svijeta je da se tokovi pripisuju zemlji sjedišta proizvodne ili potrošačke jedinice (rezidencijalni princip), za razliku od teritorijalnog principa u kojem se odgovarajući tokovi pripisuju zemlji u kojoj je proizvodna ili potrošačka jedinica smještena u trenutku nastanka toka. U većini situacija rezidencijalni i teritorijalni princip se poklapaju, ali postoje iznimke koje treba posebno sagledati. U slučaju međunarodnog transporta, rezidencijalni princip zahtijeva da se svi prihodi, inputi i emisije pridružuju zemlji u kojoj je sjedište operatora. Turistička aktivnost se također zapisuje prema rezidencijalnom principu. Potrošnja turista koji putuju izvan zemlje prebivališta pripisuje se zemlji prebivališta turista, a ne zemlji gdje je potrošnja nastala (potrošnja turista se bilježi kao izvoz zemlje u kojoj je potrošnja nastala i uvoz zemlje prebivališta turista). Stvaranje otpada se pripisuje lokalnim poduzećima, kao i emisije lokalnog javnog transporta. Emisije automobila u vlasništvu turista se pripisuju zemlji prebivališta turista.

Račun vode

Račun vode opisuje fizičke tokove ponude i uporabe vode u fizikalnim veličinama. Tokovi vode obuhvaćaju sve tokove od početnog zahvaćanja vode iz okoliša i njezinog prijenosa u gospodarstvo, tokove vode unutar gospodarstva u obliku opskrbe i korištenja u djelatnostima i kućanstvima te tokove vode koji se vraćaju nazad u okoliš.

Fokus SEEA je na sustavu unutarnjih voda, što uključuje površinske vode (rijeke, jezera, akumulacije i ledenjake) i podzemne vode unutar granica referentnog teritorija. Voda iz mora i oceana nije uključena u SEEA, osim ako nije zahvaćena za proizvodnju ili uporabu.

Račun vode se zapisuje u tablicama ponude i uporabe za račun fizičkih tokova vode (Tablica 1.15.), čija struktura slijedi opći okvir tablica ponude i uporabe za račun fizičkih tokova (Tablica 1.14.) Redovi tablice računa vode podijeljeni su u pet grupa koje sadrže informacije o osnovnim vrstama tokova vode:

- G1. zahvaćanje vode iz okoliša
- G2. distribucija i korištenju zahvaćene vode
- G3. tokovi otpadnih i ponovno korištenih voda (između poduzeća i kućanstava)
- G4. povratni tokovi vode nazad u okoliš
- G5. hlapljenje, transpiracija te voda uključena u proizvode.

Svaka grupa se može sastojati od više redaka koji opisuju detalje odgovarajućih tokova.

Tablica 1.15. Tablica ponude i uporabe za račun fizičkih tokova vode (sve vrijednosti u m³)
Tablica ponude

	Zahvaćanje vode, proizvodnja vode, stvaranje povratnih tokova					Tokovi iz ostatka svijeta Uvoz	Tokovi iz okoliša	Ukupna ponuda
	Djelatnosti od interesa	Skupljanje, pročišćavanje i opskrba vodom	Uklanjanje otpadnih voda	Ostale djelatnosti	Kućanstva			
	S1.	S2.	S3.	S4.	S5.			
G1. Izvori zahvaćene vode								
Unutrašnji vodni resursi	X	X	X	X	X	X		
Ostali vodni resursi	X	X	X	X	X	X		
Ukupno zahvaćeno vode	X	X	X	X	X	X		
G2. Zahvaćena voda								
Za distribuciju	X		X	X	X		X	
Za vlastitu uporabu					X	X	X	
G3. Otpadne vode i ponovno uporabljene vode								
Otpadne vode								
Otpadne vode za obradu						X	X	
Vlastita obrada						X	X	
Ponovno uporabljena voda								
Za distribuciju						X	X	
Za vlastitu uporabu						X	X	
Ukupno								
G4. Povratni tokovi vode								
U unutrašnje vodni resursi								
U ostale izvore								
Ukupni povratni tokovi								
Od čega: gubitci u distribuciji								
G5. Isparavanje, transpiracija, voda uključena u proizvode								
Isparavanje zahvaćene vode						X	X	
Transpiracija						X	X	
Voda uključena u proizvod						X	X	
Ukupna ponuda								

 Napomene: - Vrijednost toka je 0 po definiciji

Tablica 1.15. (nastavak)

Tablica uporabe

	Zahvaćanje vode, intermedijarna potrošnja, povratni tokovi				Konačna potrošnja	Akumulacija	Tokovi u ostatak svijeta Izvoz	Tokovi u okoliš	Ukupna uporaba
	Relevantne djelatnosti	Skupljanje, pročišćavanje i opskrba vodom	Uklanjanje otpadnih voda	Ostale djelatnosti	Kućanstva				
	S1.	S2.	S3.	S4.	S5.	S6.	S7.	S8.	S9.
G1. Izvori zahvaćene vode									
Unutrašnji vodni resursi					X	X	X	X	
Ostali vodni resursi					X	X	X	X	
Ukupno korištenje zahvaćene vode					X	X	X	X	
G2. Zahvaćena voda									
Distribuirana						X		X	
Vlastita uporaba						X	X	X	
G3. Otpadne vode i ponovno uporabljene vode									
Otpadne vode									
Otpadne vode prihvaćene od drugih jedinica	X			X	X	X		X	
Vlastita obrada						X	X	X	
Ponovno uporabljena voda									
Distribuirana ponovno korištena voda						X	X	X	
Za vlastitu uporabu						X	X	X	
Ukupno						X		X	
G4. Povratni tokovi vode									
U unutrašnje vodni resursi	X	X	X	X	X	X	X		
U ostale izvore	X	X	X	X	X	X	X		
Ukupni povratni tokovi	X	X	X	X	X	X	X		
G5. Isparavanje, transpiracija, voda uključena u proizvode									
Isparavanje zahvaćene vode	X	X	X	X	X	X	X		
Transpiracija	X	X	X	X	X	X	X		
Voda uključena u proizvod	X	X	X	X	X		X	X	
Ukupna uporaba									

Napomene: - Vrijednost toka je 0 po definiciji

Izvor: *United Nations et al. (2014). System of Environmental-Economic Accounting (SEEA).*

Stupci tablica računa vode su podijeljeni u devet osnovnih dijelova, koji mogu imati različite razine detaljnosti:

- S1. relevantne djelatnosti (prema NKD klasifikaciji, jedan ili više stupaca)
- S2. djelatnosti iz NKD odjeljka 36 (skupljanje, pročišćavanje i opskrba vodom)
- S3. djelatnosti iz NKD odjeljka 37 (uklanjanje otpadnih voda)
- S4. ostale djelatnosti (sve što nije obuhvaćeno u S1.-S3.)
- S5. kućanstva
- S6. akumulacija¹⁹
- S7. tokovi iz/u ostatak svijeta (uvoz (ponuda), izvoz (uporaba))
- S8. tokovi iz/u okoliš
- S9. ukupna ponuda/uporaba.

Zahvaćanje je definirano kao količina vode izdvojena iz bilo kojeg izvora, stalno ili privremeno, u promatranom vremenskom periodu. Zahvaćena voda je opisana unutar prve grupe redaka tablica računa vode. U tablici ponude se bilježi jedino tok vode zahvaćene iz okoliša, po izvorima, dok je u tablici uporabe zahvaćena voda raščlanjena i po vrsti izvora i po djelatnostima (stupci S1.-S4.).

U drugoj grupi redaka opisani su tokovi zahvaćene vode. U tablici ponude, zahvaćena voda može biti za distribuciju, a može se koristiti za vlastite svrhe, a zajedno daju količinu vode raspoložive za uporabu. Voda koja se koristi za daljnju distribuciju je uglavnom zabilježena u stupcu S2. (*Skupljanje, pročišćavanje i opskrba vodom*), a dio vode za distribuciju može doći i iz uvoza (stupac S7.). U tablici uporabe, zahvaćena voda raspoloživa za uporabu je zapisana kao intermedijarna potrošnja djelatnosti, konačna potrošnja kućanstava i izvoz u ostatak svijeta.

Tok otpadnih i ponovno korištenih voda se bilježi unutar treće grupe redaka tablica računa vode. Otpadna voda je odbačena voda koja nije potrebna vlasniku ili korisniku. Otpadna voda se može ispustiti direktno u okoliš (tada se bilježi unutar četvrte grupe, *Povratni tokovi vode*), ispustiti u kanalizaciju za daljnju obradu (predana u postrojenje za uklanjanje otpadnih voda, bilježi se kao otpadna voda predana na obradu) ili predati drugoj gospodarskoj jedinici za daljnju uporabu (bilježi se kao ponovo uporabljena voda). Ponovno uporabljena voda ne uključuje recikliranje vode unutar istog pogona. Ponudu otpadne vode i vode za ponovno korištenje stvaraju djelatnosti i kućanstva (tablica ponude). Otpadne vode predane na tretman se u tablici uporabe bilježe kod djelatnosti Uklanjanje otpadnih voda te Skupljanje, pročišćavanje i opskrba vodom (stupci S2.-S3.), a postoji i redak u kojem se bilježi vlastiti tretman otpadnih voda.

Sva voda koja se vraća u okoliš bilježi se u četvrtoj grupi redaka, *Povratni tokovi vode*. U tablici ponude se bilježi količina vode koju različite djelatnosti i kućanstva predaju u okoliš (unutarnji vodni sustav ili ostale izvore), dok se u tablici uporabe te količine bilježe kao tokovi u okoliš. Jedan dio povratnih tokova vode čine i gubici vode, koji sadržavaju tokove vode koji nisu došli do željenog odredišta. Gubici vode se u prvom redu odnose na gubitke tijekom distribucije.

Isparavanje, transpiracija i voda uključena u proizvod se bilježe unutar pete grupe redaka PSUT tablica vode. Tok isparavanja se bilježi kada se voda nakon zahvaćanja distribuira između gospodarskih jedinica (npr. putem otvorenih kanala ili u tankovima za pohranu vode), dok tok transpiracije opisuje količinu vode iz tla koju na kultiviranim nasadima biljke ispuštaju u atmosferu. Količina vode uključena u proizvod (tipično u industriji pića) se u tablici ponude prikazuje kao ponuda različitih djelatnosti, najčešće prerađivačke industrije, dok se u tablici uporabe zapisuje unutar stupca *Akumulacija*, kao voda zadržana u gospodarstvu. Obzirom na poteškoće pri izravnom izračunavanju ovih tokova, dozvoljeno je njihovo zajedničko bilježenje.

¹⁹ Stupca *Akumulacija* nema u tablici ponude, nego samo u tablici uporabe, ali je ostavljen radi jasnoće.

Korištenjem podataka iz tablica računa vode mogu se izračunati različiti indikatori i agregati korisni za mjerenje intenziteta i produktivnosti uporabe vode. Tri najvažnija indikatora su bruto vodni input, neto domaća uporaba voda i krajnja uporaba vode.

Bruto vodni input računa se kao ukupna količina zahvaćene vode iz okoliša uvećana za uvezenu vodu i pokazuje pritisak na okoliš kroz opskrbu gospodarstva vodom. Bruto vodni input može se prikazati prema vrsti izvora i napraviti posebno za određenu djelatnost.

Neto domaća uporaba vode usmjerena je na uporabu vode od strane rezidentnih jedinica. Računa se kao zbroj svih povratnih tokova vode u okoliš uvećan za isparavanje, transpiraciju i vodu uključenu u proizvod. Ovaj indikator je posebice koristan ako se računa na razini djelatnosti ili unutar područja u državi u kojem uvoz/izvoz vode može biti značajan.

Posljednji indikator je krajnja uporaba vode, koji se računa kao isparavanju, transpiraciji i vodi uključenoj u proizvod te predstavlja količinu vode koja više nije raspoloživa za uporabu.

Račun krutog otpada

Kruti otpad je sav odbačeni materijal koji više nije potreban vlasniku ili korisniku. Ako za odbačeni materijal gospodarska jedinica ne prima nikakvu naknadu, tada se tok promatra kao rezidualni tok krutog otpada, a ako gospodarska jedinica prima naknadu, ali malu, tada se tok promatra kao proizvodni tok krutog otpada. Struktura tablica ponude i uporabe za račun fizičkih tokova krutog otpada (Tablica 1.16.) slijedi opći okvir tablica ponude i uporabe za račun fizičkih tokova (Tablica 1.14.).

Redovi tablice ponude za račun fizičkih tokova krutog otpada podijeljeni su u dvije grupe koje sadrže informacije o:

- G1. Generiranje ostataka krutog otpada (rezidualni tok krutog otpada)
- G2. Generiranje proizvoda krutog otpada (proizvodni tok krutog otpada).

Obje grupe se sastoje od više redaka koje opisuju različite vrste krutog otpada. Vrste otpada koje će se promatrati ovise o potrebi, a opis vrsta je baziran na administrativno-pravnim definicijama raznih vrsta krutog otpada.

Redovi tablice uporabe za račun fizičkih tokova krutog otpada su također podijeljeni u dvije grupe:

- G3. Sakupljanje i odlaganje ostataka krutog otpada (vezano uz rezidualni tok krutog otpada)
- G4. Uporaba proizvoda krutog otpada (vezano uz proizvodni tok krutog otpada).

Vrste otpada²⁰ koje su opisane u tablici ponude trebaju se nalaziti i u tablici uporabe, uz zadržavanje jednakosti između ukupne ponude i ukupne uporabe svake pojedine vrste otpada.

²⁰ Premda se kategorije otpada, kako ih definira Zakon o gospodarenju otpadom i pripadajući pravilnici, ne podudaraju u potpunosti s kategorijama otpada koje definira SEEA, postoji jasna korelacija između njih. Na primjer, kategorija otpada iz SEEA-e „Reciklabilni ne-metalni otpad“ se većim dijelom podudara otpadom je u Republici Hrvatskoj klasificiran u grupi otpada „Otpadna ambalaža“ (papir, karton, staklo, plastika, metal, tekstil, drvo i višeslojna (kompozitna)), ali bez metala, koji je smješten u SEEA kategoriju „Metalni otpad“. Slično, SEEA kategorija „Odbačena oprema i vozila“ se sastoji od odbačenih vozila te otpadnih guma, baterija i akumulatora, koji se u hrvatskoj klasifikaciji svi nalaze u različitim grupama. Srećom, SEEA okvir omogućuje da se podjela prema vrstama može prilagoditi bilo kakvoj klasifikaciji.

Tablica 1.16. Tablica ponude i uporabe za račun fizičkih tokova krutog otpada (sve vrijednosti u tonama)

Tablica ponude

	Generiranje krutog otpada						Tokovi iz ostatka svijeta – uvoz krutog otpada	Tokovi iz okoliša – vraćeni reziduali	Ukupna ponuda	
	Skupljanje, obrada, zbrinjavanje i uporaba otpada					Ostale industrije				Kućanstva
	Odlagališta	Spaljivanje			Ostale vrste obrade					
		Ukupno	Za proizvodnju energije	Recikliranje i ponovna uporaba						
Generiranje ostataka krutog otpada										
Kemijski i medicinski otpad										
Radioaktivni otpad										
Metalni otpad										
Reciklabilni ne-metalni otpad										
Odbačena oprema i vozila										
Otpad životinjskog i biljnog porijekla										
Miješani komunalni otpad										
Mineralni otpad i tlo										
Otpad od spaljivanja										
Ostali otpad										
Generiranje proizvoda krutog otpada										
Kemijski i medicinski otpad	X							X		
Radioaktivni otpad	X							X		
Metalni otpad	X							X		
Reciklabilni ne-metalni otpad	X							X		
Odbačena oprema i vozila	X							X		
Otpad životinjskog i biljnog porijekla	X							X		
Miješani komunalni otpad	X							X		
Mineralni otpad i tlo	X							X		
Otpad za spaljivanje	X							X		
Ostali otpad	X							X		

Napomene: X - Vrijednost toka je 0 po definiciji

Tablica 1.16. (nastavak)
Tablica uporabe

	Intermedijarna potrošnja, skupljanje ostataka						Konačna potrošnja - Kućanstva	Tokovi u ostatak svijeta Izvoz krutog otpada	Tokovi u okoliš	Ukupna ponuda	
	Skupljanje, obrada, zbrinjavanje i uporaba otpada										
	Odlagališta	Spaljivanje			Recikliranje i ponovna uporaba	Ostale vrste obrade					Ostale industrije
		Ukupno	Za proizvodnju energije								
Prikupljanje i odlaganje reziduala krutog otpada											
Kemijski i medicinski otpad							X				
Radioaktivni otpad							X				
Metalni otpad							X				
Reciklabilni ne-metalni otpad							X				
Odbačena oprema i vozila							X				
Otpad životinjskog i biljnog porijekla							X				
Miješani komunalni otpad							X				
Mineralni otpad i tlo							X				
Otpad od spaljivanje							X				
Ostali otpad							X				
Uporaba proizvoda krutog otpada											
Kemijski i medicinski otpad	X	X	X				X		X		
Radioaktivni otpad	X	X	X				X		X		
Metalni otpad	X	X	X				X		X		
Reciklabilni ne-metalni otpad	X	X	X				X		X		
Odbačena oprema i vozila	X	X	X				X		X		
Otpad životinjskog i biljnog porijekla	X	X	X				X		X		
Miješani komunalni otpad	X	X	X				X		X		
Mineralni otpad i tlo	X	X	X				X		X		
Otpad za spaljivanje	X	X	X				X		X		
Ostali otpad	X	X	X				X		X		

Napomene: - Vrijednost toka je 0 po definiciji

Izvor: *United Nations et al. (2014). System of Environmental-Economic Accounting (SEEA).*

Stupci tablica računa krutog otpada podijeljeni su u 6 osnovnih dijelova, a mogu imati različite razine detaljnosti:

- S1. djelatnosti iz NKD odjeljka 38 (skupljanje otpada, djelatnosti obrade i zbrinjavanja otpada; uporaba materijala). Ovaj dio može biti raščlanjen na više stupaca koji opisuju različite aktivnosti vezane uz otpad:
 - a. odlagališta
 - b. spaljivanje
 - c. spaljivanje u cilju proizvodnje energije
 - d. recikliranje i ponovna uporaba
 - e. ostale vrste obrade
- S2. ostale djelatnosti (sve što nije obuhvaćeno pod S1). Ovaj dio po potrebi može biti raščlanjen na više djelatnosti
- S3. kućanstva
- S4. tokovi iz/u ostatak svijeta (uvoz (ponuda), izvoz (uporaba))
- S5. tokovi iz okoliša - vraćeni ostaci (ponuda), tokovi u okoliš (uporaba)
- S6. ukupna ponuda/uporaba.

Račun energije

Račun energije bilježi tokove energije, u fizičkim jedinicama, od početnog iskapanja ili izdvajanja energetskih resursa iz okoliša u gospodarstvo; tokove unutar gospodarstva u obliku ponude i uporabe energije od strane djelatnosti i kućanstava; i, konačno, povratne tokove energije natrag u okoliš. Sastavljanje računa tokova energije omogućuje dosljedno praćenje opskrbe i korištenja energije po vrsti energije.

Struktura tablica ponude i uporabe fizičkih tokova za račun energije (Tablica 1.17.) slijedi opći okvir tablica ponude i uporabe fizičkih tokova prikazan u Tablici 1.14.

Energetski tokovi sastoje se od tokova:

- G1. energija iz prirodnih inputa,
- G2. energenti (proizvodnja prema SIEC klas.)
- G3. reziduali energenata
- G4. ostali rezidualni tokovi.

Svaka grupa se može sastojati od više redaka koji opisuju detalje odgovarajućih tokova.

Stupci tablica računa energija su podijeljeni u sedam osnovnih dijelova, koji mogu imati različite razine detaljnosti:

- S1. djelatnosti od interesa (prema NKD klasifikaciji, jedan ili više stupaca)
 - S1.A. poljoprivreda, šumarstvo i ribolov
 - S1.B. rudarstvo i vađenje
 - S1.C. prerađivačka industrija
 - S1.D. opskrba el. energijom
 - S1.H. prijevoz i skladištenje
- S2. ostale djelatnosti (sve što nije obuhvaćeno u S1.)
- S3. kućanstva
- S4. akumulacija
- S5. tokovi iz/u ostatak svijeta (uvoz (ponuda), izvoz (uporaba))
- S6. tokovi iz/u okoliš
- S7. ukupna ponuda/uporaba.

Energija iz prirodnih inputa obuhvaća tokove energije prikupljene iz okoliša od strane rezidentnih gospodarskih jedinica. Ti tokovi uključuju energiju iz mineralnih i energetskih izvora (npr. nafta, prirodni plin, ugljen i treset i uran), resurse prirodnog drva i inpute iz obnovljivih izvora energije (npr.

solarna, vjetar, hidro i geotermalna energija). Energija iz uzgojene biomase (drvni resursi), tretira se kao proizvedena unutar gospodarstva i stoga se prvo bilježi kao tok energetskeg proizvoda.

Energenti su proizvodi koji se koriste (ili bi se mogli koristiti) kao izvor energije, a sadrže:

- a) goriva koja proizvodi/generira gospodarska jedinica (uključujući kućanstva) i koja se koriste (ili bi se mogla koristiti) kao izvori energije
- b) električnu energiju koju proizvodi gospodarska jedinica (uključujući kućanstva) i
- c) toplinu koju gospodarska jedinica proizvodi i prodaje trećim stranama.

Energetski proizvodi uključuju energiju iz biomase i krutog otpada koji se izgaraju za proizvodnju električne energije i/ili topline. Može se napraviti razlika između primarnih i sekundarnih energetskeg proizvoda. Primarni energenti proizvode se izravno iz izdvajanja ili zahvaćanja energetskeg resursa iz okoliša. Sekundarni energenti nastaju pretvorbom primarnih, odnosno drugih sekundarnih energenata u druge vrste energenata. Toplina i električna energija mogu se smatrati primarnim ili sekundarnim proizvodima, ovisno o procesu njihove proizvodnje.

Rezidualni energenata u fizičkom smislu sastoje se od niza komponenti. Najveći fokus je na gubicima energije. Gubici energije tijekom distribucije mogu nastati zbog isparavanja i istjecanja tekućih goriva, gubitka topline tijekom transporta pare te gubitaka tijekom distribucije plina, prijenosa električne energije i cjevovodnog transporta. Rezidualni također uključuju ostale energetske ostatke, posebice toplinu koja nastaje kada krajnji korisnici (bilo kućanstva ili poduzeća) koriste energente u energetske svrhe (npr. proizvodnju električne energije pomoću agregata).

Kako bi se u potpunosti uravnotežile tablice računa energije, također je potrebno zabilježiti dva druga rezidualna toka. Prvi tok je izveden iz energije sadržane u energentima koji se koriste u neenergetske svrhe. Neenergetske svrhe uključuju korištenje energenata za proizvodnju neenergetskeg proizvoda (npr. energent nafta koristi se u proizvodnji plastike, neenergetski proizvod) i izravnu upotrebu energenata u neenergetske svrhe (npr. kao maziva). Drugi dodatni rezidualni tok rezultat je proizvodnje energije iz spaljivanja krutog otpada. Energija sadržana u krutom otpadu prikazana je kako ulazi u energetske sustav kao rezidualni tok prije nego što postane energent. Niti jedan od ovih rezidualnih tokova ne smatra se dijelom energetskeg reziduala.

Potrošnja energije od strane rezidentnih jedinica u inozemstvu, koja u biti obuhvaća turiste koji se voze u inozemstvo i poduzeća koja se bave međunarodnim transportnim aktivnostima, trebala bi se bilježiti u računima ili kao upotreba industrija koje zarađuju dodanu vrijednost od ovih aktivnosti ili kao upotreba kućanstava koja koriste prijevoznu opremu. Svu potrošnju energije od strane nerezidentnih jedinica unutar državne granice (brodovi, zrakoplovi, kamioni i turisti) trebalo bi isključiti.

Tablica 1.17. Tablica ponude i uporabe za račun fizičkih tokova energije – Tablica ponude

	Proizvodnja (uključujući proiz. kućanstava za vlastite potrebe); stvaranje ostataka						Akumu- lacija	Tokovi iz ost. svijeta Uvoz	Tokovi iz okoliša	Ukupna ponuda	
	Poljoprivreda, šuma. i ribol.	Rudarstvo i vađenje	Prerađ. industrija	Opskr. el. energijom	Prijevoz i skladištenje	Ostale djelatnosti					Kućanstva
	S1.A	S1.B	S1.C	S1.D	S1.H	S2.					S3.
G1. Energija iz prirodnih inputa											
Inputi prirodnih resursa	X	X	X	X	X	X	X	X	X		
Mineralni i energetske resursi	X	X	X	X	X	X	X	X	X		
Resursi drva	X	X	X	X	X	X	X	X	X		
Inputi energije iz obnovljivih izvora	X	X	X	X	X	X	X	X	X		
Sunčana energija	X	X	X	X	X	X	X	X	X		
Hidroenergija	X	X	X	X	X	X	X	X	X		
Energija vjetra	X	X	X	X	X	X	X	X	X		
Geotermalna energija	X	X	X	X	X	X	X	X	X		
Ostala toplinska i električna	X	X	X	X	X	X	X	X	X		
Ostali prirodni inputi	X	X	X	X	X	X	X	X	X		
Energetski inputi iz kultivirane biomase	X	X	X	X	X	X	X	X	X		
Ukupna energija iz prirodnih inputa	X	X	X	X	X	X	X	X	X		
G2. Energenti (proizvodnja prema SIEC klas.)											
Ugljen							X	X		X	
Prirodni plin							X	X		X	
Nafta (npr. sirova nafta)							X	X		X	
Nafta (naftni proizvodi)							X	X		X	
Otpad							X	X		X	
Električna energija							X	X		X	
Ukupno energenata							X	X		X	
G3. Rezidualni energenata											
Gubitci u izdvajanju											
Gubitci u distribuciji								X	X	X	
Gubitci u skladištenju								X	X	X	
Gubici u transformaciji								X	X	X	
Ostali rezidualni energije								X	X	X	
Ukupni rezidualni energije								X	X	X	
G4. Ostali rezidualni tokovi											
Reziduali od uporabe za neenergetske svrhe								X	X	X	
Energija iz krutog otpada	X	X	X	X	X	X	X		X	X	

Napomene: - Vrijednost toka je 0 po definiciji; Izvor: *United Nations et al. (2014). System of Environmental-Economic Accounting (SEEA).*

Tablica 1.17. (nastavak) Tablica uporabe

	Intermed. potrošnja; upor. energ. resursa; bilježenje gubitaka energije						Fin. potroš.	Akumulacija	Tokovi u ostat.	Tokovi u	Ukupna ponuda
	Poljoprivreda, šuma. i ribol.	Rudarstvo i vađenje	Prerađ. industrija	Opskr. el. energijom	Prijevoz i skladištenje	Ostale djelatnosti	Kućanstva		svijeta	okoliš	
	S1.A	S1.B	S1.C	S1.D	S1.H	S2.	S3.		S4.	S5.	
G1. Energija iz prirodnih inputa											
Inputi prirodnih resursa							X	X	X	X	
Inputi energije iz obnovljivih izvora							X	X	X	X	
Ostali prirodni inputi							X	X	X	X	
Ukupna energija iz prirodnih inputa							X	X	X	X	
G2. Energenti											
Transformacija prema SIEC											
Ugljen							X	X	X	X	
Prirodni plin							X	X	X	X	
Nafta (npr. sirova nafta)							X	X	X	X	
Nafta (naftni proizvodi)							X	X	X	X	
Otpad							X	X	X	X	
Električna energija							X	X	X	X	
Ukupno transformirano energenata							X	X	X	X	
Krajnja uporaba prema SIEC											
Ugljen											X
Prirodni plin											X
Nafta (npr. sirova nafta)											X
Nafta (naftni proizvodi)											X
Otpad											X
Električna energija											X
Ukupna uporaba za energetske svrhe											X
Uporaba energenata za neener. svrhe											X
G3. Reziduali energenata											
Gubitci u izdvajanju	X	X	X	X	X	X	X	X	X		
Gubitci u distribuciji	X	X	X	X	X	X	X	X	X		
Gubitci u skladištenju	X	X	X	X	X	X	X	X	X		
Gubici u transformaciji	X	X	X	X	X	X	X	X	X		
Ostali reziduali energije	X	X	X	X	X	X	X	X	X		
Ukupni reziduali energije	X	X	X	X	X	X	X	X	X		
G4. Ostali rezidualni tokovi											
Reziduali od uporabe za neener. svrhe	X	X	X	X	X	X	X		X	X	
Energija iz krutog otpada								X	X	X	
Ukupna uporaba											

Napomene: - Vrijednost toka je 0 po definiciji; Izvor: *United Nations et al. (2014). System of Environmental-Economic Accounting (SEEA).*

Uvoz i izvoz energenata bilježi se kada dođe do promjene vlasništva koja uključuje rezidentnu i nerezidentnu jedinicu. Energetski proizvodi u tranzitu kroz gospodarsko područje ne bi trebali biti uključeni u uvoz i izvoz, s izuzetkom električne energije i topline kod kojih je u praksi teško razlikovati tranzitne od drugih tokova. Stoga se svi tokovi električne i toplinske energije u zemlju bilježe kao uvoz, a svi odlazni tokovi kao izvoz.

Račun emisija stakleničkih plinova u zrak

Računi emisija u zrak bilježe stvaranje emisija u zrak rezidentnih gospodarskih jedinica, prema vrsti stakleničkog plina. Budući da je fokus na stvaranju i ispuštanju reziduala, tablica emisija u zrak usklađena je s opsegom i granicama korištenim u sastavljanju ekonomskih računa.

Tablice ponude i uporabe fizičkih tokova emisija u zrak (Tablica 1.18.) prikazuju stvaranje emisija po djelatnostima i za kućanstva, i to sve prema vrstama supstanci. U svrhu obračunavanja emisija ugljičnog dioksida, preporuča se da se, gdje je to moguće, emisije ugljičnog dioksida nastale izgaranjem fosilnih goriva razlikuju od emisija ugljičnog dioksida iz biomase. Tablica je proširena stupcem u kojem se bilježi tok emisija nazad u okoliš, kao elementa tablice uporabe.

Redovi fizičke tablice ponude i uporabe računa emisija u zrak podijeljeni su u odjeljke koji sadrže informacije o vrstama supstanci emitiranima u zrak.

Stupci računa emisija su podijeljeni u devet osnovnih dijelova, koji mogu imati različite razine detaljnosti:

- S1. djelatnosti od interesa (prema NKD klasifikaciji, jedan ili više stupaca)
 - S1.A. poljoprivreda, šumarstvo i ribolov
 - S1.B. rudarstvo i vađenje
 - S1.C. prerađivačka industrija
 - S1.H. Prijevoz i skladištenje
- S2. ostale djelatnosti (sve što nije obuhvaćeno u S1.)
- S3. kućanstva
 - S3.A. prijevoz
 - S3.B. grijanje
 - S3.C. ostalo
- S4. akumulacija (emisije s odlagališta)
- S5. ukupna ponuda
- S6. tokovi u okoliš
- S7. ukupna uporaba.

Desni dio tablice predstavlja tablicu uporabe koja pokriva ispuštanje u atmosferu (emisije ispuštene u okoliš – S6.), koje su jednake ukupnoj upotrebi emisija (S7.)

Tablica 1.18. Tablica ponude i uporabe za račun fizičkih tokova emisija u zrak

	Tablica ponude									Tablica uporabe		
	Generiranje emisija					Akumulacija				Ukupna ponuda emisija	Tokovi u okoliš	Ukupna uporaba emisija
	Djelatnosti (prema NKD)					Kućanstva			Emisije s odlagališta		Emisije ispuštene u okoliš	
	Poljoprivreda, šumarstvo ...	Rudarstvo i vađenje	Prerađivačka industrija	Prijevoz i skladištenje	Ostale djelatnosti	Prijevoz	Grijanje	Ostalo		S5.		S6.
S1.A	S1.B	S1.C	S1.H	S2.	S3.A	S3.B	S3.C	S4.	S5.	S6.	S7.	
Vrsta supstance												
Ugljični dioksid												
Metan												
Dušični oksidi												
Hidrofluorogljikovodici												
Perfluorogljici												
Sumporni heksafluorid												
Ugljični monoksid												
Nemetanski hlapljivi organski spojevi												
Sumporni dioksid												
Amonijak												
Teški metali												
Postojani organski zagađivači												
Čestice (uključujući PM10 i prašinu)												

Napomene: - Vrijednost toka je 0 po definiciji

Izvor: *United Nations et al. (2014). System of Environmental-Economic Accounting (SEEA).*

Emisije u zrak iz kućanstava raščlanjene su prema namjeni na promet, grijanje i ostalo. Ako postoje analitički zahtjevi i dostupne informacije, raščlamba može uključiti i dodatne namjene. Emisije u zrak koje stvaraju djelatnosti i kućanstva trebaju se mjeriti na mjestu u kojem napuštaju objekt, to jest, trebaju se mjeriti nakon što su stvari prošle kroz bilo koju relevantnu tehnologiju ili proces za filtriranje ili smanjenje emisija unutar objekta. Za potrošnju kućanstava potrebno je uzeti u obzir i svrhu potrošnje i stvarni proizvod koji kućanstva koriste. Tako, emisije iz automobila koji se koristi za prijevoz privatnih kućanstava treba pripisati kućanstvima, dok emisije iz automobila koji se koristi za dostavu robe od strane trgovca na malo treba pripisati maloprodajnoj djelatnosti.

U skladu s definicijom ekonomske granice sustava utemeljene na konceptu rezidentnosti, računi emisija u zrak na nacionalnoj razini isključuju emisije koje unutar nacionalnog teritorija ispuštaju nerezidenti (kao što su turisti i inozemni prijevoznici), dok uključuju emisije u inozemstvu rezidentnih jedinica. Iako priroda emisija u zrak podrazumijeva mogućnost prenošenja emisija s područja jedne zemlje na područje druge zemlje što može biti od velike važnosti za razumijevanje stanja i kvalitete atmosfere nacionalnog okoliša, ti su tokovi izvan analitičkog dosega računa emisija budući da se događaju u okolišu.

1.4. Povezivanje satelitskog računa turizma i okolišno-gospodarskog računovodstva

Razvoj statističkog okvira za mjerenje održivog turizma većim dijelom je utemeljen na dva postojeća računovodstvena okvira, oba zasnovana na sustavu nacionalnih računa (SNA), kao temeljnom okviru za mjerenje gospodarstva: satelitskom računu turizma (TSA) te sustavu okolišno-gospodarstvenog računovodstva (SEEA).

Satelitski račun turizma sustav je koji kroz koncepte, klasifikacije, definicije, tablice i agregate omogućava međunarodno harmonizirano mjerenje ekonomskih učinaka turizma na nacionalno gospodarstvo na godišnjoj osnovi. Na temelju koncepata i standardnih tablica Sustava nacionalnih računa (SNA), struktura TSA odražava odnos između turizmom generirane potražnje za proizvodima i uslugama te njihove ponude. Specifičnost turizma odražava se u činjenici da potrošnja posjetitelja nije ograničena na skup određenih proizvoda i usluga koje proizvodi određeni skup djelatnosti, već je turizam poseban jer ga određuje (privremena) situacija u kojoj se potrošač (posjetitelj) nalazi.

S druge strane, sustav okolišno-gospodarstvenog računovodstva, predstavlja okvir koji integrira okolišne i ekonomske podatke u cilju osiguravanja cjelovitog i usklađenog razumijevanja međudjelovanja okoliša i gospodarstva.

Polazište za spajanje metodoloških okvira satelitskog računa turizma i ekonomskih računa okoliša je dokument *Linking the TSA and the SEEA: A technical note*, World Tourism Organization iz 2018. godine. U dokumentu se opisuju pristupi povezivanja informacija iz satelitskog računa turizma i ekonomskog računa okoliša jer je utvrđen značajan jaz iz perspektive statistike u definiranju standarda za integraciju ekonomskih, okolišnih i društvenih statistika te statistika na destinacijskoj razini, koji je nužan za procjenu održivog turizma.

Temeljni problem pri povezivanju TSA i SEEA je različit pristup turizmu. TSA turizmu pristupa sa stajališta potražnje, a SEEA s aspekta ponude. Naime, proizvodnja neke djelatnosti ne može se u cijelosti povezati s turizmom odnosno turističkom potražnjom, dok SEEA iz perspektive turističkih aktivnosti poseban naglasak pridaje određivanju granica mjerenja kako bi se osigurala povezanost sa sustavom nacionalnih računa. Stoga usklađivanje metodološkog okvira TSA i SEEA podrazumijeva povezivanje perspektive ponude i perspektive potražnje, pri čemu i u jednom i u drugom sustavu mjerenje utjecaja podrazumijeva zrcaljenje statusa potrošača, odnosno odgovor na pitanje je li, i kada je, potrošač posjetitelj ili nije.

Dokument *Linking the TSA and the SEEA: A technical note* definira (minimalni obuhvat) osnovnih okolišnih računa kojima se proširuje TSA u cilju uspostavljanja zajedničkog metodološkog okvira koji omogućuje usporednu analizu ekonomskih i okolišnih utjecaja turizma. Definiranje osnovnog skupa okolišnih računa i tablica temeljenih na SEEA-i potaknula je Statistička komisija UN-a na svojoj 44. sjednici u veljači 2013. godine kako bi uspostavila početnu točku razvoja zajedničkih - ekonomsko-okolišnih - tablica izvješćivanja. Uz prilagodbe u odnosu na djelatnosti te proizvode i usluge, iz proizvodne perspektive pojedinih turističkih industrija razrađena su četiri računa toka, i to računi:

- vode
- energije
- emisije stakleničkih plinova
- krutog otpada.

Budući da gospodarska aktivnost pojedinih turističkih djelatnosti nije generirana samo turističkom potražnjom ni ukupne okolišne tokove pojedinih turističkih djelatnosti nije moguće u cijelosti pripisati turizmu. Primjerice, samo se dio vode koju koriste restorani može vezati uz izdatke turista, odnosno njihov turistički udio. Isto načelo primjenjuje se i u slučaju ne-turističkih industrija budući da je sasvim sigurno da je dio, makar i malen, njihovih okolišnih utjecaja potrebno pripisati turizmu.

Razina detalja i raščlanjivanja djelatnosti osnovnih okolišnih računa je ujednačena uz jasan fokus na turističke djelatnosti, a uključene su i djelatnosti relevantne za svaki račun, kao što su djelatnosti opskrbe vodom ili gospodarenja otpadom. Osnovni skup računa ne sagledava sve okolišne tokove ujednačeno, kao što se to predviđa SEEA, već su usredotočeni na tokove za koje se očekuje da će biti od najveće važnosti za analizu okolišnih utjecaja turističkih djelatnosti.

Skup turističkih djelatnosti koje se pojavljuju u svim osnovnim računima je manje detaljan u odnosu na djelatnosti koje se pojavljuju u TSA i čine ga:

- djelatnost pružanja usluge smještaja
- djelatnosti pripreme i usluživanja hrane i pića
- putnički prijevoz
- kultura, sport i rekreacija
- ostale turističke djelatnosti.

Računima se osigurava izvještavanje na nacionalnoj i godišnjoj razini, ali za potpuniju analizu održivosti turizma nužno je i stvaranje računa na regionalnoj (preporučeno za vodu, otpad i energiju, ali ne i za emisije) i sezonskoj razini. Stoga prezentirani računovodstveni okvir daje osnovu za usporedbu i agregiranje informacija na različitim prostornim i vremenskim razinama, uz mogućnost da proces dezagregiranja računa nametne potrebu za rješavanjem dodatnih metodoloških problema ili osiguranja dopunskih podataka.

Račun vode u turizmu

Tablica računa fizičkih tokova vode u turizmu (Tablica 1.19.) sadrži podatke o ponudi i uporabi vode te daje pregled toka vode iz okoliša u turističke i druge gospodarske djelatnosti, distribuciju i korištenje zahvaćene vode te stvaranje i pročišćavanje otpadnih voda. Raščlamba gospodarskih aktivnosti identificiranih u računu protoka vode u turističkim djelatnostima razlikuje glavne turističke djelatnosti i glavne djelatnosti povezane s opskrbom i korištenjem vode. Uzimajući u obzir da se ni u jednoj djelatnosti tok vode u cijelosti ne može pripisati turizmu, račun nalaže razdvajanje tokova vode na one generirane turističkim i neturističkim (ostalim) aktivnostima. Računom je u stupcima turističkih i ostalih djelatnosti predviđeno razdvajanje tokova na dio generiran turističkom potražnjom i ostalim oblicima potražnje, ali ne i u stupcu kućanstva unatoč činjenici da kućanstva, primjerice kuće i stanovi za odmor ili pak komercijalni smještaj u domaćinstvima, generiraju turizmom potaknute tokove vode.

Redci računa grupirani su u pet odjeljaka, od kojih svaki obuhvaća različite aspekte protoka vode. Ova podjela slijedi strukturu fizičke tablice ponude i uporabe za račun vode (Tablica 1.15.) prikazan u središnjem okviru SEEA-e.

Račun energije u turizmu

Tablica računa fizičkih tokova energije u turizmu (Tablica 1.20.) sadrži podatke o ponudi i uporabi energije po vrstama energenata uključujući energiju iz obnovljivih i neobnovljivih izvora. Raščlamba gospodarskih djelatnosti identificiranih u računu tokova energije u turističkim djelatnostima razlikuje turističke djelatnosti, dok su sve druge djelatnosti grupirane u jednom stupcu i predstavljaju rezidual između ukupnih tokova energije za gospodarstvo i tokova energije vezanih uz turističke djelatnosti. Kao i kod računa vode, ponuda i uporaba energije pojedinih gospodarskih djelatnosti razdvaja se na dio generiran turističkom potrošnjom i ostalim oblicima potražnje, ali ne i u slučaju kućanstava.

Redci računa grupirani su u četiri odjeljka, od kojih svaki obuhvaća različite aspekte tokova energije i slijede strukturu računa energije predloženu u SEEA-i. Korisno proširenje je razlikovanje korištenja energenata između energije iz obnovljivih i neobnovljivih izvora.

Račun emisije stakleničkih plinova

Tablica računa fizičkih tokova emisija stakleničkih plinova u turizmu (Tablica 1.21.) sadrži podatke o stvaranju emisija stakleničkih plinova u turističkim djelatnostima prema vrsti emisija stakleničkih plinova i prilagođen je računu emisija u zrak središnjeg okvira SEEA. U kontekstu turizma, od posebnog interesa je emisija stakleničkih plinova povezana s putničkim prijevozom, pri čemu je posebno važan aspekt pripisivanja emisija pojedinim zemljama, posebice u slučaju zračnog i vodenog prometa, utemeljen na rezidencijalnom načelu.

Raščlamba gospodarskih aktivnosti utvrđenih u računu emisija stakleničkih plinova razlikuje glavne turističke djelatnosti, ostale djelatnosti te kućanstva, a podrazumijeva razdvajanje tokova turističkih i neturističkih aktivnosti (osim u slučaju kućanstava).

Račun krutog otpada u turizmu

Tablica računa fizičkih tokova krutog otpada u turizmu (**Error! Reference source not found.**), sadrži podatke o nastanku, prikupljanju i zbrinjavanju krutog otpada po vrstama otpada. Redci su grupirani u dva odjeljka, što odgovara činjenici da se sporni materijali pojavljuju u gospodarstvu kao "reziduali", ali se također mogu kupiti. I ova podjela slijedi podjelu prikazanu za račun fizičkih tokova krutog otpada u SEEA-i (Tablica 1.16.). Raščlamba gospodarskih aktivnosti u računu toka krutog otpada razlikuje glavne aktivnosti karakteristične za turizam i djelatnosti primarno povezane s prikupljanjem i odlaganjem otpada.

Tablica 1.19. Tablica ponude i uporabe za račun fizičkih tokova vode u turizmu (sve vrijednosti u m³)
Tablica ponude

	Zahvaćanje vode, proizvodnja vode, stvaranje povratnih tokova												Tokovi iz ostatka svijeta	Tokovi iz okoliša	Ukupna ponuda			
	Turističke djelatnosti																	
	Pružanja usluge smještaja	Pripreme i usluživanja hrane i pića	Putnički prijevoz	Kultura, sport i rekreacija	Ostale turističke djelatnosti	Ukupno turističke djelatnosti	Skupljanje, pročišćavanje i opskrba vodom	Uklanjanje otpadnih voda	Ostale djelatnosti	Kućanstva	T	U						
G1. Izvori zahvaćene vode																		
Ukupno zahvaćeno vode	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X					X		
G2. Zahvaćena voda																		
Za distribuciju	X	X	X	X	X	X		X	X	X								
Za vlastitu uporabu																X	X	
G3. Otpadne vode i ponovno uporabljene vode																		
Otpadne vode za obradu																X	X	
Vlastita obrada																X	X	
Ponovno uporabljena voda (za distribuciju)																X	X	
Ukupno otpadne i ponovno uporabljene vode																X	X	
G4. Povratni tokovi vode																		
Ukupni povratni tokovi																X	X	
G5. Isparavanje, transpiracija, voda uključena u proizvode																		
Ukupno																X	X	
Ukupna ponuda																		

Napomene: X - Vrijednost toka je 0 po definiciji, - Tok od posebnog interesa, U - Ukupna vrijednost određenog toka za promatrane djelatnosti, T - Udio turizma u određenom toku za promatrane djelatnosti

Tablica 1.19. (nastavak)
Tablica uporabe

	Zahvaćanje vode, proizvodnja vode, stvaranje povratnih tokova														Ukupna uporaba		
	Turističke djelatnosti																
	Pružanja usluge smještaja	Preparacije i usluživanja hrane i pića	Putnički prijevoz	Kultura, sport i rekreacija	Ostale turističke djelatnosti	Ukupno turističke djelatnosti	Skupljanje, pročišćavanje i opskrba vodom	Uklanjanje otpadnih voda	Ostale djelatnosti	Kućanstva	Akumulacija	Tokovi u ostatku svijeta	Tokovi u okoliša	Ukupna uporaba			
T	U	T	U	T	U	T	U	T	U	T	U	T	U	T	U		
G1. Izvori zahvaćene vode																	
Unutrašnji vodni resursi														X	X	X	X
Ostali vodni resursi														X	X	X	X
Ukupna uporaba zahvaćene vode														X	X	X	X
G2. Voda (uporaba)																	
Uporaba distribuirane vode															X		X
Uporaba samostalno zahvaćene vode															X	X	X
G3. Otpadne vode i ponovno uporabljene vode																	
Ukupno otpadne i ponovno uporabljene vode															X		X
G4. Povratni tokovi vode																	
Ukupni povratni tokovi	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	
G5. Isparavanje, transpiracija, voda uključena u proizvode																	
Ukupno	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X			X	
Ukupna uporaba																	

Napomene: X - Vrijednost toka je 0 po definiciji, - Tok od posebnog interesa,

U - Ukupna vrijednost određenog toka za promatranu djelatnost, T - Udio turizma u određenom toku za promatranu djelatnost

Izvor: UNWTO (2018). *Linking the TSA and the SEEA: A Technical Note*.

Tablica 1.20. Tablica ponude i uporabe za račun fizičkih tokova energije u turizmu (u džulima)
Tablica ponude

	Proizvodnja energetskih proizvoda i stvaranje reziduala												Tokovi iz ostatka svijeta (uvoz)	Tokovi iz okoliša	Ukupna ponuda			
	Turističke djelatnosti						Opskrba el. energijom i plinom	Ostale djelatnosti		Kućanstva	Akumulacija							
	Pružanja usluge smještaja		Pripreme i usluživanja hrane i pića		Putnički prijevoz			Kultura, sport i rekreacija				Ostale turističke djelatnosti				Ukupno turističke djelatnosti		
	T	U	T	U	T	U		T	U			T				U	T	U
G1. Energija iz prirodnih inputa																		
Inputi prirodnih resursa	X		X		X		X		X		X		X					
Inputi energije iz obnovljivih izvora	X		X		X		X		X		X		X					
Ostali prirodni inputi	X		X		X		X		X		X		X					
G2. Energenti																		
Ukupna proizvodnja energenata											X	X			X			
G3. Rezidualni energenata																		
Ukupni rezidualni energije												X	X	X				
G4. Ostali rezidualni tokovi																		
Reziduali od uporabe za ne-energetske svrhe												X	X	X				
Energija iz krutog otpada	X		X		X		X		X		X		X		X			
Ukupna ponuda																		

 Napomene: X - Vrijednost toka je 0 po definiciji, - Tok od posebnog interesa,

 U - Ukupna vrijednost određenog toka za promatranu djelatnost, T - Udio turizma u određenom toku za promatranu djelatnost

Tablica 1.20. (nastavak) Tablica uporabe

	Intermedijarna potrošnja; upor. energ. resursa; bilježenje gubitaka energije														Krajnja potrošnja Kućanstva	Akumulacija	Tokovi u ostatak svijeta Izvoz	Tokovi u okoliš	Ukupna uporaba	
	Turističke djelatnosti										Opskrba el. energijom i plinom	Ostale djelatnosti								
	Pružanja usluge smještaja		Pripreme i služivanja hrane i pića		Putnički prijevoz		Kultura, sport i rekreacija		Ostale turističke djelatnosti				Ukupno turističke djelatnosti							
	T	U	T	U	T	U	T	U	T	U			T	U						
G1. Energetski resursi																				
Inputi prirodnih resursa															X	X	X	X		
Inputi energije iz obnovljivih izvora															X	X	X	X		
Ostali prirodni inputi															X	X	X	X		
G2. Energenti																				
Transformacija energenata - Ukupno	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	
Krajnja uporaba energenata (prema SIEC)																				
Ugljen																				
Treset i ostali proizvodi od treseta																				
Naftni škriljevac/pijesak																				
Prirodni plin																				
Nafta																				
Biogorivo																				X
Otpad																				X
Električna energija																				X
Toplinska energija																				X
Nuklearna i ostala goriva																				X
Ukupna uporaba za energetske svrhe																				X
Ukupna uporaba za ne-energetske svrhe																				
G3. Rezidualni energije																				
Ukupni rezidualni energije	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X		
G4. Ostali rezidualni tokovi																				
Ostatci od uporabe za ne-energetske svrhe	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X		
Energija iz krutog otpada															X	X	X	X		
Ukupna uporaba																				

Napomene: X - Vrijednost toka je 0 po definiciji, - Tok od posebnog interesa, U - Ukupna vrijednost određenog toka za promatranu djelatnost, T - Udio turizma u određenom toku za promatranu djelatnost; Izvor: UNWTO (2018). *Linking the TSA and the SEEA: A Technical Note*

Tablica 1.21. Tablica ponude i uporabe za račun fizičkih tokova emisija stakleničkih plinova u turizmu (u tonama).

Vrsta supstance	Tablica ponude												Tablica uporabe			
	Generiranje emisija												Tokovi u okoliš			
	Turističke djelatnosti												Emisije otpuštene u okoliš	Ukupna uporaba emisija		
	Pružanja usluge smještaja	Pripreme i usluživanja hrane i pića	Putnički prijevoz	Kultura, sport i rekreacija	Ostale turističke djelatnosti	Ukupno turističke djelatnosti	Ostale djelatnosti	Kućanstva	Akumulacija Emisije s odlagališta	Tokovi iz okoliša	Ukupna ponuda emisija					
T	U	T	U	T	U	T	U	T	U	T	U					
Ugljični dioksid															X	
Metan															X	
Dušikovi oksidi															X	
Ukupni ekvivalent CO ₂															X	
Emisije otpuštene u okoliš	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X			

Napomene: X - Vrijednost toka je 0 po definiciji, - Tok od posebnog interesa, U - Ukupna vrijednost određenog toka za promatranu djelatnost, T - Udio turizma u određenom toku za promatranu djelatnost

Izvor: UNWTO (2018). *Linking the TSA and the SEEA: A Technical Note.*

Tablica 1.22. Tablica ponude i uporabe za račun fizičkih tokova krutog otpada u turizmu (u tonama)
Tablica ponude

	Generiranje krutog otpada								Tokovi iz ostatka svijeta	Tokovi iz okoliša	Ukupna ponuda			
	Turističke djelatnosti													
	Pružanja usluge smještaja		Pripreme i usluživanje hrane i pića		Putnički prijevoz		Kultura, sport i rekreacija		Ostale turističke djelatnosti	Ukupno turističke djelatnosti		Ostale djelatnosti	Kućanstva	Uvoz krutog otpada
T	U	T	U	T	U	T	U	T	U	T	U			
G1. Generiranje reziduala krutog otpada														
Metalni i ostali reciklabilni otpad	■													
Odbačena oprema i vozila	■													
Miješani komunalni otpad	■													
Ostali otpad														
Ukupno kruti otpad														
G2. Generiranje proizvoda krutog otpada														
Ukupno krutog otpada														
												X		X

Tablica uporabe

	Intermedijarna potrošnja, skupljanje reziduala								Krajnja potrošnja	Tokovi u ostatak svijeta	Tokovi u okoliš	Ukupna uporaba		
	Djelatnost skupljanja, obrade i zbrinjavanje otpada													
	Odlagališta	Spaljivanje	Recikliranje i ponovna uporaba	Ostale vrste obrade	Ukupno	Turističke djelatnosti		Ostale djelatnosti	Kućanstva	Izvoz krutog otpada				
						T	U				T	U		
G3. Skupljanje i odlaganje reziduala krutog otpada														
Ukupno krutog otpada	■													
												X		■
G4. Uporaba proizvoda krutog otpada														
Ukupno krutog otpada	X	X	X						X		X			

Napomene: X - Vrijednost toka je 0 po definiciji, - Tok od posebnog interesa,

U - Ukupna vrijednost određenog toka za promatranu djelatnost, T - Udio turizma u određenom toku za promatranu djelatnost

Izvor: UNWTO (2018). *Linking the TSA and the SEEA: A Technical Note*

1.5. Regionalni satelitski račun turizma

Budući da Europski sustav računa ESA 2010 predstavlja međunarodno usklađen računovodstveni okvir za sustavno i detaljno opisivanje ukupnog gospodarstva regije u ovom se dijelu daje skraćeni osvrt na dio ESA-e 2010 koji se odnosi na primjenu njezinih temeljnih pravila u regionalnim okvirima-

Regionalni računi u okviru ESA 2010

Sukladno definiciji sročenoj u okviru ESA 2010, regionalni računi predstavljaju regionalnu specifikaciju odgovarajućih računa ukupnog gospodarstva. Regionalnim računima omogućuje se regionalna raščlamba svih većih agregata poput primjerice bruto dodane vrijednosti različitih djelatnosti ili dohotka sektora kućanstva. Regionalni računi sastoje se od istog skupa računa kao nacionalni računi u smislu da omogućuju vidljivost regionalnih gospodarskih struktura, stupnja razvoja i razlika među regijama.

ESA 2010 također navodi da se regionalni računi izrađuju na temelju regionalnih podataka koji se prikupljaju izravno te nacionalnih podataka s regionalnim podjelama temeljenima na procjenama. Što su izravno prikupljeni podaci potpuniji, to je manja uloga procjena. U izradi regionalnih računa zbog nedostatka potpunih, pravovremenih i pouzdanih izravno prikupljenih podataka potrebno je služiti se procjenama izvedenim iz nacionalnih podataka. To, međutim, podrazumijeva da se neke razlike među regijama ne odražavaju nužno u regionalnim računima.

U daljnjem tekstu je dat pregled najvažnijih koncepata vezanih za tematiku regionalnih računa.

Regionalni teritorij ili područje predstavlja dio gospodarskog teritorija ili područja zemlje koji se izravno pripisuje jednoj regiji, uključujući sve slobodne zone, carinska skladišta i tvornice.

Lokalna jedinica po vrsti djelatnosti (lokalni JVD) dio je jedinice po vrsti djelatnosti (JVD) koji odgovara lokalnoj jedinici. Kad je JVD uključen u proizvodne aktivnosti u nekoliko regija, podaci o tom JVD-u dijele se kako bi se dobili regionalni računi. Za to dijeljenje potrebni su podaci o naknadama zaposlenicima ili zaposlenosti, ako ti podaci nisu dostupni, onda o bruto investicijama u fiksni kapital. Za poduzeća sa sjedištem na jedinstvenoj lokaciji čija glavna djelatnost predstavlja većinu dodane vrijednosti, lokalni JVD istovjetan je cijelom poduzeću. Kod detaljnijeg definiranja lokalnog JVD-a postoje tri različita slučaja:

(a) Proizvodna aktivnost sa značajnim inputom rada na stalnoj lokaciji. Značajan input rada u ovom je kontekstu najmanje godišnji ekvivalent rada jedne osobe s pola radnog vremena.

(b) Proizvodnu aktivnost bez značajnog inputa rada na stalnoj lokaciji općenito ne treba smatrati zasebnim lokalnim JVD-om te bi proizvodnju trebalo pripisati lokalnoj jedinici koja je odgovorna za upravljanje tom proizvodnjom. Međutim, postoje izuzeci od ovog pravila, na primjer vjetrenjače, vađenje nafte i plina, internetske mreže i potpuno automatizirane benzinske postaje. Takve proizvodne aktivnosti mogu biti smještene u jednoj regiji, a da se njima u potpunosti upravlja iz druge regije. Output takvih aktivnosti ne knjiži se u regiji iz koje se njima upravlja, jer se proizvodnja odvija u drugoj regiji.

(c) Za proizvodnu aktivnost bez stalne lokacije primjenjuje se koncept nacionalne rezidentnosti. Na primjer, veći građevinski projekti izvođača iz drugih regija registriraju se kao zasebni lokalni JVD-i. Primjer većeg građevinskog projekta je izgradnja mostova, brana i elektrana za čiji je dovršetak potrebno godinu dana ili više, i kojom se upravlja iz lokalnog ureda. Kod građevinskih projekata koji ne traju duže od jedne godine rezidentnost matičnog građevinskog društva služi za raspodjelu proizvodnje po regijama.

Regionalni računi se u najvećoj mjeri sastoje od transakcija lokalnih JVD-ova koji su rezidentni na regionalnom teritoriju, odnosno području. Za procjenu ukupne vrijednosti tih transakcija se koriste tzv. „bottom-up“ metoda, „top-down“ metoda ili njihova kombinacija.

„Bottom-up“ ili uzlazna metoda procjene sastoji se od prikupljanja podataka izravno za regionalno rezidentne lokalne JVD-ove koji se potom zbrajaju u regionalni agregat, odnosno ukupnu regionalnu vrijednost. U praksi se javlja i pseudo „bottom-up“ pristup kada nisu dostupni podaci za lokalne JVD-ove. U tom slučaju se podaci procjenjuju iz izvještaja poduzeća, JVD-a i lokalnih jedinica korištenjem modela raspodjele. Procjene se zbrajaju kako bi se dobio agregat. U drugoj fazi procesa izrade putem „bottom-up“ ili pseudo „bottom-up“ metode, procjene se usklađuju s ukupnim vrijednostima iz nacionalnih računa. Kad su podaci dostupni samo za razinu jedinica koje sadrže nekoliko lokalnih jedinica po vrsti djelatnosti uključenih u različite aktivnosti u različitim regijama, za izradu regionalnih raspodjela prema djelatnosti koriste se pokazatelji poput naknada zaposlenicima i zaposlenosti po regiji.

„Top-down“ ili silazna metoda podrazumijeva raspodjelu nacionalnog agregata, odnosno ukupne nacionalne vrijednosti po regijama, bez pokušaja razlikovanja između rezidentnih jedinica prema regiji. Nacionalni se podaci raspodjeljuju uz pomoć pokazatelja koji se raspodjeljuje između regija na isti način kao i agregat čija se regionalna vrijednost procjenjuje. Takvo neizravno mjerenje na temelju nacionalnih agregata i odabranih pokazatelja podliježe pogreškama mjerenja. Na primjer, nacionalni podaci o bruto dodanoj vrijednosti po djelatnostima mogu se rasporediti po regijama uz pomoć regionalnih statističkih podataka o zaposlenosti, ali uz pretpostavku da je, za svaku djelatnost, bruto dodana vrijednost po zaposleniku jednaka za sve regije. Izradom računa na detaljnoj razini raspodjele djelatnosti poboljšavaju se izračuni uporabom „top-down“ metode.

Također je bitno istaknuti da se agregati proizvodnje raspoređuju u regiju gdje jedinica koja izvršava sve bitne transakcije ima rezidentnost. Rezidentnost lokalnog JVD-a je bitan kriterij za raspoređivanje takvih agregata u određenu regiju. Načelo rezidentnosti ima prednost pred teritorijalnim pristupom kojim se proizvodne aktivnosti raspoređuju na temelju njihove lokacije.

Što se tiče ključnih agregata za proizvodne djelatnosti, ESA 2010 posebno pojašnjava pojedinosti vezane za sljedeće kategorije.

Regionalni bruto domaći proizvod se u praksi najčešće obračunava uporabom proizvodne metode, budući da za uporabu dohodovne, a posebno rashodne metode najčešće ne postoji dovoljna količina potrebnih podataka. Proizvodna metoda podrazumijeva mjerenje bruto domaćeg proizvoda po tržišnim cijenama kao zbroja bruto dodane vrijednosti u bazičnim cijenama uvećanog za poreze i umanjenog za subvencije na proizvode. Bruto dodana vrijednost po bazičnim cijenama se mjeri kao razlika između outputa u bazičnim cijenama i međufazne potrošnje u kupovnim cijenama. Također valja istaknuti da se nacionalno prikupljeni porezi i subvencije na proizvode raspodjeljuju po regijama na temelju relativne veličine bruto dodane vrijednosti svih djelatnosti u regiji vrednovane u bazičnim cijenama. Alternativne metode raspodjele mogu se primijeniti od slučaja do slučaja za područja s posebnim fiskalnim sustavima, posljedica čega su najčešće značajno različite stope poreza i subvencija na proizvode unutar same zemlje.

Zaposlenost u regiji se definira u skladu s načelima kojima se uređuje zaposlenost i rezidentnost na nacionalnoj razini, a uključuje rezidentne i nerezidentne stanovnike regije koji rade za rezidentne jedinice koje sudjeluju u stvaranju bruto domaćeg proizvoda regije. U svakom slučaju valja istaknuti da su procjene regionalne proizvodnje usklađene s procjenama zaposlenosti u regiji kada su u ukupnu zaposlenost uključeni rezidenti i nerezidenti koji rade u regiji.

Naknade zaposlenicima raspoređuju se lokalnim JVD-ovima gdje su zaposlenici zaposleni. Ako ti podaci nisu dostupni, naknade zaposlenicima raspoređuju se, drugom najboljom metodom, na temelju odrađenih sati. Ako nisu dostupni niti podaci o naknadama zaposlenicima niti o odrađenim

satima, koristi se broj zaposlenika po lokalnim JVD-ovima. Naknade zaposlenicima u računima kućanstava raspoređuju se po regijama prema načelu rezidentnosti.

Postojeća međunarodna metodologija za uspostavu regionalnih satelitskih računa turizma

Iako među stručnjacima i predstavnicima akademske zajednice postoji opći konsenzus da uspostava satelitskog računa turizma predstavlja najprimjereniji pristup procjeni utjecaja turizma na gospodarstvo na nacionalnoj razini, primjena tog pristupa na regionalnoj razini u praksi je rezultirala heterogenim skupom primjera koji međusobno nisu bili konzistentni, a često ni usporedivi. Kao odgovor na to, Svjetska turistička organizacija (UNWTO) 2013. godine izdaje svojevrsni priručnik koji predstavlja grubu nacrt metodologije za izradu tablica regionalnog satelitskog računa turizma, odnosno, kako UNWTO navodi, polazište za razvoj sveobuhvatnog sustava mjerenja gospodarskih dimenzija turizma na sub-nacionalnoj razini s praktičnim ciljem ostvarenja homogenih i međunarodno usporedivih rezultata. Radi se o dokumentu **Cañada, A. (2013) Regional Tourism Satellite Account** u izdanju **UNWTO Statistics and TSA** odjeljenja (u daljnjem tekstu RTSA 2013). Taj je dokument gotovo u potpunosti utemeljen na Europskom sustavu računa 2010 (ESA 2010), a sažeti prikaz njegovih najznačajnijih preporuka je dan u nastavku teksta.

Priručnik RTSA 2013 započinje pregledom tri glavna razloga nemogućnosti izravnog preslikavanja strukture nacionalnog satelitskog računa turizma na regionalnu razinu. Prvi razlog je nazvan fundamentalnim, a odnosi se na nepostojanje konceptualnog okvira računa za regije koji bi bio ekvivalentan konceptualnom okviru računa za države, tj. nepostojanje sustava regionalnih računa koji bi bio ekvivalentan sustavu nacionalnih računa. Drugi naziva idejnim, a odnosi se na nemogućnost izravnog preslikavanja turističkih koncepata i definicija s nacionalne na regionalnu razinu. Treći naziva statističkim, označava ga najvažnijim, a odnosi se na nepostojanje dostatne statističke osnove za uspostavu svih elementa satelitskog računa turizma na regionalnoj razini.

Priručnik RTSA 2013 dalje nastavlja kratkom raspravom o tome u kolikoj mjeri nedostatak regionalnih računa predstavlja ograničavajući čimbenik uspostave regionalnih satelitskih računa turizma. Zaključuje se da je temeljem regionalne alokacije nacionalnih agregata proizvodnje, finalne potrošnje kućanstava i zaposlenosti moguće procijeniti potrebne regionalne elemente za uspostavu regionalnih satelitskih računa turizma. Turističke koncepte i definicije je isto tako moguće preformulirati za uporabu na regionalnoj razini te je statističku osnovu također moguće prilagoditi i nadopuniti. Unatoč svemu tome, u RTSA 2013 priručniku se sugerira da se ukupna količina od 10 tablica, koje podrazumijeva uspostava satelitskog računa turizma na nacionalnoj razini, za potrebe uspostave satelitskih računa turizma na regionalnoj razini reducira na svega četiri sasvim dostatne tablice, i to sljedeće:

- Tablica 1. Unutarnja turistička potrošnja
- Tablica 2. Proizvodni računi turističkih djelatnosti
- Tablica 3. Ponuda i unutarnja turistička potrošnja
- Tablica 4. Zaposlenost u turističkim djelatnostima.

Budući da je tematikom prvenstveno obuhvaćen fenomen regije, svakako je potrebno, kako na konceptualnoj, ali još više i na operativnoj razini jasno definirati pojam regije. Jedan teritorij se za potrebe uspostave regionalnih satelitskih računa turizma može smatrati regijom ukoliko zadovoljava dva sljedeća kriterija:

- Korespondira jednom administrativno-političkom entitetu zemlje
- Postoji minimalna razina statističkih informacija za taj teritorij, koje mogu poslužiti kao temelj za uspostavu njegovog regionalnog satelitskog računa turizma.

Kao reprezentativan primjer jasne i učinkovite definicije i klasifikacije regija u priručniku RTSA 2013 se navodi NUTS klasifikacijski sustav Europske unije.

Za potrebe uspostave regionalnih satelitskih računa, definicije najvažnijih koncepata turističke potrošnje priručnik RTSA 2013 modificira, odnosno nadograđuje na sljedeći način (Tablica 1.23.):

Tablica 1.23. Turistička potrošnja u okviru nacionalnog i regionalnog satelitskog računa turizam

Turistička potrošnja u okviru nacionalnog satelitskog računa turizma				Turistička potrošnja u okviru regionalnih satelitskih računa turizma				
Rezidentnost posjetitelja	Teritorij gdje se odvija potrošnja		Ukupno	Rezidentnost putnika	Teritorij gdje se odvija potrošnja			Ukupno
	Teritorij zemlje	Ostatak Svijeta			Teritorij regije	Teritorij izvan regije		
						Druge regije	Ostatak Svijeta	
Rezident	Domaća turistička potrošnja	Odlazna turistička potrošnja	Nacionalna turistička potrošnja	Rezident	Domaća turistička potrošnja	Odlazna turistička potrošnja u drugim regijama	Odlazna turistička potrošnja u drugim zemljama	Regionalna turistička potrošnja
Nerezident	Dolazna turistička potrošnja			Nerezident porijeklom iz druge regije	Dolazna turistička potrošnja iz drugih regija			
				Nerezident porijeklom iz druge zemlje	Dolazna turistička potrošnja iz drugih zemalja			
Ukupno	Unutarnja turistička potrošnja			Ukupno	Unutarnja turistička potrošnja			

Izvor: Cañada, A. (2013) Regional Tourism Satellite Account, UNWTO Statistics and TSA.

Sukladno Tablici 1.23., razvidna je razlika u tumačenju dolaznog i odlaznog turizma, dok tumačenje domaćeg turizma ostaje nepromijenjeno bez obzira radi li se o nacionalnom ili regionalnim satelitskim računima turizma.

Što se tiče konkretnih metoda, alata i preduvjeta za uspostavu regionalnih satelitskih računa turizma, priručnik RTSA 2013 posebnu pažnju pridaje sljedećim važnim temama:

- 1) Objašnjenje tzv. „top-down“ i „bottom-up“ pristupa kao dvije općenite procedure procjene elemenata regionalnih satelitskih računa turizma;
- 2) Uspostava matrice međuregionalne turističke potrošnje kao najvažnijeg alata za procjenu unutarnje turističke potrošnje regija;
- 3) Sintetiziranje Tablica 2, odnosno tablica proizvodnih računa turističkih djelatnosti regija;
- 4) Izvori podataka koji se smatraju potrebnim za kompletiranje tablica regionalnih satelitskih računa turizma.

„Top-down“ i „bottom-up“ pristupi

Dvije općenite procedure procjene elemenata regionalnih satelitskih računa su:

- 1) „Top-down“ koja predstavlja metodu svojevrsne regionalizacije postojećeg nacionalnog satelitskog računa turizma;
- 2) „Bottom-up“ koja predstavlja metodu izravne procjene iz postojećih regionalnih podataka.

Preduvjeti primjene, prednosti i nedostaci navedenih pristupa su sumirani u Tablici 1.24.

U priručniku RTSA 2013 se zaključno navodi da je u praksi, ovisno o stvarnim mogućnostima i stanju nacionalnih i regionalnih statističkih izvora, najbolje kombinirati oba pristupa

Tablica 1.24. Usporedba „Top-down“ i „Bottom-up“ pristupa

	„Top-down“ – regionalizacija nacionalnog TSA	„Bottom-up“ – procjena na temelju regionalnih podataka
Preduvjeti	Postojeći nacionalni satelitski račun turizma. Dostupnost međusobno unificiranih statističkih podataka za svaku pojedinu regiju na temelju kojih je moguće provesti regionalizaciju.	Dostupnost tablice ponude i uporabe za svaku pojedinu regiju. Dostupost izvora statističkih podataka o turizmu za svaku pojedinu regiju.
Prednosti	Konzistentnost procjena među svim obuhvaćenim regijama.	Prilagođenost stvarnom stanju svake pojedine regije.
Nedostaci	Mogućnost neadekvatnog prikaza regionalnih specifičnosti.	Komparabilnost među regijama nije zajamčena.

Izvor: Cañada, A. (2013) Regional Tourism Satellite Account, UNWTO Statistics and TSA.

Matrica međuregionalne turističke potrošnje

U svrhu postizanja konzistentne procjene tablica unutarnje turističke potrošnje regionalnih satelitskih računa turizma, u priručniku RTSA 2013 se predlaže prethodna uspostava tzv. matrice međuregionalne turističke potrošnje (Tablica 1.25.).

Tablica 1.25. Matrica međuregionalne turističke potrošnje

		Teritorij destinacije (mjesto gdje se odvija potrošnja putnika)					Ukupna turistička potrošnja s obzirom na rezidentnost putnika
		Regija 1	Regija 2	Regija n	Ostatak Svijeta	
Rezidentnost putnika	Regija 1	CIN_{11}	CIN_{12}	CIN_{1n}	CEM_1	C_{1*}
	Regija 2	CIN_{21}	CIN_{22}	CIN_{2n}	CEM_2	C_{2*}

	Regija n	CIN_{n1}	CIN_{n2}	CIN_{nn}	CEM_n	C_{n*}
	Ostatak Svijeta	$CREC_1$	$CREC_2$	$CREC_n$		
Ukupna turistička potrošnja s obzirom na teritorij destinacije		C_{*1}	C_{*2}	C_{*n}		

Izvor: Cañada, A. (2013) Regional Tourism Satellite Account, UNWTO Statistics and TSA.

Sukladno Tablici 1.25., polje označeno CIN_{21} predstavlja unutarnju turističku potrošnju na teritoriju regije 1 koju su ostvarili turisti iz regije 2. Polje označeno CIN_{22} predstavlja domaću turističku potrošnju regije 2, tj. turističku potrošnju koju su u regiji 2 ostvarili njezini vlastiti rezidenti. Polje označeno $CREC_1$ predstavlja unutarnju turističku potrošnju na teritoriju regije 1 koju su ostvarili inozemni turisti, dok polje označeno C_{*1} predstavlja ukupnu unutarnju turističku potrošnju regije 1. Stupac koji sadrži polja označena CEM predstavlja stupac u kojem bi se trebala bilježiti nacionalna odlazna turistička potrošnja i u pravilu je za potrebe uspostave regionalnih satelitskih računa manje važan. Posljednji stupac u tablici sadrži podatke o ukupnoj turističkoj potrošnji s obzirom na rezidentnost, tj. porijeklo putnika, a posljednji redak podatke o ukupnoj turističkoj potrošnji s obzirom na teritorij destinacije. Oni su važni u kontekstu bilanciranja, odnosno kontrole, budući da $\sum C_{n*}$ predstavlja domaću turističku potrošnju zemlje, $\sum CREC_n$ predstavlja dolaznu turističku potrošnju zemlje, a $\sum C_{*n}$ predstavlja unutarnju turističku potrošnju zemlje.

U priručniku RTSA 2013 se dalje navodi da je sukladno Tablici 1.25. razvidno da je za uspostavu matrice međuregionalne turističke potrošnje potrebno raspolagati značajnom količinom informacija o turističkoj aktivnosti domaćih i inozemnih putnika na regionalnoj razini. Ukoliko se ne provode ankete putem kojih bi se takve informacije mogle generirati, predlaže se procjena podataka o potrošnji temeljem podataka o ponudi, što je u potpunosti moguće samo u slučaju onih djelatnosti kod kojih je omjer turizma približno jednak 100% (npr. kolektivni smještaj, putničke agencije, najam vozila i specifični segmenti putničkog prijevoza). Također se kao prvi korak u uspostavi matrice međuregionalne turističke potrošnje preporuča uspostava matrice međuregionalnog fizičkog prometa turista, budući da se na taj način može dobiti gruba slika potencijalnih monetarnih veličina.

Sintetiziranje Tablica 2, odnosno tablica proizvodnih računa regija

Regionalni računi bi trebali predstavljati temelj za uspostavu regionalnih satelitskih računa turizma, međutim, u nedostatku istih, zadovoljavajući rezultat bi se trebao moći postići regionalizacijom nacionalnih računa.

U priručniku RTSA 2013 se eksplicitno navodi da bi za uspostavu tablica proizvodnih računa turističkih djelatnosti regija svakako bila korisna dostupnost tablice ponude i uporabe za svaku pojedinu regiju. Također se navodi da se sustav statistike Europske unije razvija u smjeru dostupnosti podataka potrebnih za uspostavu regionalnih tablica ponude i uporabe, međutim, u trenutku nastanka priručnika taj proces još uvijek nije bio završen. Ukoliko tablice ponude i uporabe ne mogu biti dostupne, predlaže se pokušaj procjene barem osnovnih makroekonomskih agregata na regionalnoj razini.

Što se tiče posebno kritičnih tema u kontekstu uspostave tablica proizvodnih računa regionalnih satelitskih računa turizma, u priručniku RTSA 2013 se navode putnički prijevoz, putničke agencije te kuće i stanovi za odmor.

Prijevoz putnika predstavlja djelatnost kod koje je međuregionalna alokacija gospodarskih učinaka posebno složena. U priručniku RTSA 2013 se u slučaju kopnenog putničkog prijevoza predlaže alokacija sukladno geografskom položaju tzv. lokalne jedinice po vrsti djelatnosti (lokalne poslovne jedinice) uz koju se nalazi i baza transportne opreme. U slučaju vodenog putničkog prijevoza se predlaže alokacija sukladno sjedištu jedinice, dok se u slučaju željezničkog i zračnog prijevoza predlaže „top-down“ pristup uz uporabu specifičnih pokazatelja aktivnosti kao kriterija, odnosno tzv. ključeva raspodjele. Valja međutim imati na umu da se na taj način sve linije željezničkog i zračnog prijevoza koje nisu isključivo regionalne, na teritoriju regije u kojoj ne postoji poslovna jedinica poduzeća za željeznički ili zračni promet, tretiraju kao uvoz. Ovdje također treba posebno napomenuti da se sve predloženo temelji na radnoj verziji dokumenta ESA 2010, koja je jedina bila dostupna u trenutku nastajanja priručnika RTSA 2013, dok se u službeno završnoj verziji to više ne spominje te se navodi da se u bilo kojem slučaju agregati proizvodnje trebaju rasporediti u regiju gdje je jedinica koja izvršava sve bitne transakcije rezident. Pri tome nije važno radi li se o krovnoj, odnosno tzv. institucionalnoj jedinici, jedinici po vrsti djelatnosti ili čak lokalnoj jedinici po vrsti djelatnosti, ako je odgovorna za upravljanje proizvodnjom. Međutim, da bi se lokalnu jedinicu po vrsti djelatnosti smatralo zasebnom jedinicom odgovornom za upravljanje proizvodnjom, ona mora na stalnoj lokaciji imati značajan input rada, tj. godišnji ekvivalent rada barem jedne osobe na pola radnog vremena. Također se navodi da je u tom kontekstu potrebna dostupnost podataka o naknadama zaposlenicima ili zaposlenosti, ako ti podaci nisu dostupni, onda podaci o bruto investicijama u fiksni kapital.

Što se tiče putničkih agencija, problematika na regionalnoj razini je slična problematici na nacionalnoj razini. Turistički paket aranžman je potrebno rastaviti na komponente, a marža predstavlja jedinu komponentu čija se vrijednost u bilo kojem slučaju pripisuje regiji u kojoj se nalazi sjedište putničke agencije.

Kuće i stanovi za odmor ne predstavljaju problem u slučaju kada ih se uz novčanu naknadu iznajmljuje turistima, kao i u slučaju kada ih se bez novčane naknade iznajmljuje prijateljima i rodbini, budući da

onda ne postoji obveza računovodstvenog praćenja. No, posebno je kritičan slučaj u kojem vlasnici kuća i stanova za odmor koriste svoje nekretnine kao vlastiti smještaj na svojem turističkom putovanju. U tom je slučaju vlasnicima kuća i stanova za odmor za period korištenja potrebno imputirati uporabnu vrijednost tih nekretnina. Dodatni problem se pojavljuje kada vlasnici kuća i stanova za odmor službeno nisu rezidenti regije u kojoj se nekretnina nalazi.

Izvori podataka koji se smatraju potrebnim za kompletiranje tablica regionalnih satelitskih računa turizma

U priručniku RTSA 2013 se eksplicitno navodi da baza statističkih podataka za uspostavu regionalnih satelitskih računa počiva na dva fundamentalna stupa:

- 1) Postojanje regionalnih tablica ponude i uporabe ili barem dovoljnog broja dijelova regionalnih računa koji mogu poslužiti kod procjene elemenata na strani ponude;
- 2) Postojanje sustava regionalne statistike u barem minimalno dostatnom obliku.

U kontekstu nedostatno razvijenog sustava regionalne statistike, uz uvođenje dodatnih regionalnih raspodjela u postojeće nacionalne ankete domaćih i inozemnih putnika, između ostalog se predlaže i provođenje sljedećih dodatnih primarnih istraživanja:

- 1) Anketa turističke potrošnje kućanstava na regionalnoj razini, tj. primarno istraživanje potrošnje rezidenata na teritoriju regije kojoj pripadaju te na putovanju do njihovog sekundarnog boravišta
- 2) Anketa posjetitelja popularnih turističkih područja unutar svake pojedine regije
- 3) Dodatak pitanja o poslovnim putovanjima anketi regionalnih poduzeća o međufaznoj potrošnji (ukoliko se takva anketa provodi)

Svrha navedenih primarnih istraživanja je nadopuna postojećih izvora na regionalnoj i nacionalnoj razini, odnosno popunjavanje onih praznina koje ne mogu biti popunjene uporabom podataka iz administrativnih i drugih sekundarnih izvora. Valja istaknuti da se pored navedenog također pretpostavlja postojanje sljedećeg:

- 1) Anketa inozemnih putnika s uključenom regionalnom raspodjelom;
- 2) Istraživanje kretanja putnika na nacionalnim graničnim prijelazima s uključenom regionalnom raspodjelom;
- 3) Anketa domaćih putnika s uključenom regionalnom raspodjelom;
- 4) Anketa kućanstava s uključenom regionalnom raspodjelom;
- 5) Anketa o potpunosti turističkog smještaja s uključenom regionalnom raspodjelom;
- 6) Anketa poduzeća o međufaznoj potrošnji na regionalnoj razini;
- 7) Strukturna poslovna statistika s uključenom regionalnom raspodjelom i dostatnom podjelom djelatnosti;
- 8) Anketa o poslovanju putničkih agencija s uključenom regionalnom raspodjelom;
- 9) Anketa o poslovanju jedinica kolektivnog smještaja s uključenom regionalnom raspodjelom;
- 10) Indeks cijena i indeks prihoda hotela s uključenom regionalnom raspodjelom;
- 11) Anketa radne snage s uključenom regionalnom raspodjelom;
- 12) Registar socijalnog osiguranja s uključenom regionalnom raspodjelom;
- 13) Registar jedinica kolektivnog smještaja na regionalnoj razini;
- 14) Popis nekretnina s uključenom regionalnom raspodjelom.

Zaključno se u priručniku RTSA 2013 navodi da se zbog standardnog nedostatka financijskih sredstava ne može očekivati regularno periodičko provođenje svih navedenih primarnih istraživanja te bi zbog toga trebalo u što većoj mjeri koristiti administrativne izvore podataka te suvremene tzv. „big data“ izvore kao što su podaci o kretanju posjetitelja temeljem njihovog korištenja usluga mobilnih operatera.

2. Ocjena relevantnosti sekundarnih izvora podataka u RH

2.1. Pristup

Kompilacija nacionalnih i regionalnih računa održivosti turizma podrazumijeva širok spektar različitih sekundarnih izvora podataka iz administrativnih i ostalih izvora. Nakon analize polazišnog metodološkog okvira sustava koji je određen relevantnim europskim i međunarodnim preporukama za kompilaciju nacionalnih i regionalnih računa te računa okoliša i turizma, u ovom se poglavlju analiziraju obilježja relevantnih sekundarnih izvora podataka raspoloživih u Hrvatskoj odnosno Europskoj uniji. Radi se o temeljnoj podatkovnoj osnovici koja će se očekivati, samostalno ili integrirano s rezultatima dodatnih primarnih istraživanja, koristiti u razvoju metodološkog okvira, a potom i kompilaciji sustava satelitskih računa turizma.

Svaki postojeći sekundarni izvor podataka analiziran je iz perspektive nadležne institucije/izvora podataka, vremenske dimenzije i dostupnosti podataka kao i sadržaja istraživanja uključujući opis, metodološki okvir, sektorsku, proizvodnu i prostornu pokrivenost te relevantne definicije i koncepte na kojima se podaci temelje kao i jedinice mjere u kojima su iskazani rezultati. Obilježja pojedinih podataka potom se sagledavaju u kontekstu potreba nacionalnog i regionalnih satelitskih računa te mogućnostima integriranja s drugim sekundarnim izvorima kao i rezultatima planiranih dodatnih primarnih istraživanja. U posljednjem se dijelu ovog poglavlja na primjeru fizičkog i monetarnog turističkog prometa na nacionalnoj i regionalnoj razini sagledava relevantnost raspoloživih sekundarnih izvora podataka. Analiza je pokazala da niti jedan izvor samostalno ne osigurava potrebne informacije za procjenu ključnih sastavnica sustava, ali i da integrirane informacije raspoloživih relevantnih izvora, uključujući i očekivane rezultate primarnih istraživanja, omogućavaju vjerodostojne procjene utemeljene na pouzdanim statističkim izvorima. Analizom je u pet područja obuhvaćeno 37 pojedinačnih ili skupnih izvora podataka, i to:

- Izvori vezani uz sustav nacionalnih računa
 - Tablice ponude i uporabe
 - Bruto domaći proizvod (BDP) i bruto dodana vrijednost (BDV)
- Izvori vezani uz procjenu turističkih izdataka
 - Platna bilanca – procjena stavke putovanja
 - Turistička aktivnost stanovništva Republike Hrvatske
 - Stavovi i potrošnja turista u Hrvatskoj – TOMAS Hrvatska
 - Dolasci i noćenja turista (TU-11)/eVisitor baza podataka HTZ-a
 - Putničke agencije
- Izvori vezani uz okolišne podatke
 - Tokovi energije (PEFA)
 - Energetska bilanca (Finalna potrošnja energije po sektorima)
 - Računi emisija u zrak
 - Dezagregirana finalna potrošnja energije u kućanstvima
 - Inventar stakleničkih plinova (NIR)
 - Prosječna emisija CO₂ po km iz novih osobnih automobila
 - Emisije CO₂ u zračnom prometu
 - Godišnji izvještaji: (A) Korištenje i zaštita voda od onečišćenja, (B) Javna vodoopskrba, (C) Javna odvodnja
 - Statistika otpada i statistika otpada od hrane
- Izvori vezani uz zaposlenost i plaće
 - Zaposlenost - Anketa o radnoj snazi (ARS)
 - Zaposlenost – administrativni izvori podataka

- Ostali relevantni sektorski sekundarni izvori
 - Individualni cestovni promet - Brojenje prometa na cestama u Republici Hrvatskoj
 - Transport u Republici Hrvatskoj – putnici i roba (željeznički, cestovni, pomorski i obalni i zračni prijevoz, granični promet)
 - Granični promet putnika u cestovnome, željezničkome, pomorskome i zračnom prometu te na unutarnjim vodnim putovima
 - Željeznički promet – Statistika
 - Zračni promet – Promet u zračnim lukama
 - Pomorski promet – Promet u morskim lukama
 - Pomorski promet – Promet putnika i vozila na međunarodnim, državnim i linijama bez obveze javne usluge (sezonske linije)
 - Nautički turizam – Kapaciteti i poslovanje luka nautičkog turizma (TU-18)
 - Stavovi i potrošnja nautičara u Hrvatskoj – TOMAS Nautika
 - Kružna putovanja stranih brodova u Republici Hrvatskoj (TU-19)
 - Broj dolazaka i noćenja gostiju u nautičkom čarteru (eCrew/eVisitor)
 - CIMIS baza putničkih brodova
 - Baza podataka o plaćenju turističkoj pristojbi za nautičare-vlasnike plovila
 - Kultura - muzeji, galerije i zbirke
 - Kultura – kazališta, koncerti i priredbe
- Ostali relevantni sekundarni izvori podataka
 - Registar godišnjih financijskih izvještaja
 - Poslovna demografija
 - Strukturne poslovne statistike poduzeća
 - Anketa o potrošnji kućanstava (APK)

Sukladno preporukama dokumenta *Analiza i priprema podloga za provedbu potrebnih primarnih istraživanja* koji je Institut za turizam tijekom 2022. godine izradio u okviru ovog projekta, metodološki okvir Sustava računa održivosti turizma Republike Hrvatske nužno se temelji i na brojnim primarnim istraživanjima čija je realizacija planirana je na dva načina:

- Istraživanja uključena u 'Nabavu usluga primarnih istraživanja za potrebe uspostave Sustava satelitskih računa održivog turizma' (Objava 2023/S 0F2-0027530) koju provodi Ministarstvo turizma i sporta. Rok za predaju ponuda je 09.08.2023.
- Istraživanja i prikupljanja podataka koja samostalno provodi Ministarstvo turizma i sporta.

Istraživanja čija je realizacija predviđena 'Nabavom usluga primarnih istraživanja za potrebe uspostave Sustava satelitskih računa održivog turizma' (Objava 2023/S 0F2-0027530) su:

- **Istraživanje strukture izdataka turista koji borave u kućama i stanovima za odmor, s okolišnim utjecajem**
Prikupljaju se podaci o objektu, načinu korištenja objekta, izdacima turista tijekom korištenja objekta te okolišnim aspektima (potrošnja vode, električne energije i drugih energenata).
- **Istraživanje veličine i strukture usluga turizmom generiranih turističkih aktivnosti jednodnevnih posjetitelja**
Prikupljaju se socio-demografski podaci, podaci o mjesto od kuda je posjetitelj došao i gdje će otići iz destinacije, podatci o obilježjima putovanja (glavni razlog posjeta, prijevozno sredstvo, način organizacije putovanja) i izdacima na putovanju, raščlanjeno na razne vrste proizvoda (izdaci za ugostiteljske usluge, kupovinu, ulaznice i sl.).
- **Istraživanje stavova lokalnog stanovništva o turizmu i utjecaju turizma na kvalitetu života u deset odabranih destinacija**

Prikupljaju se podatci o socio-demografskim obilježjima, stavovi o kvaliteti života u mjestu, percepciji fizičkih, društvenih, psiholoških, okolišnih i ekonomskih učinaka turizma te preferencijama za daljnji razvoj turizma.

- **Istraživanje putnika na autobusnom kolodvoru Zagreb**
Prikupljaju se osnovni identifikacijski podatci (autobusna linija, prijevoznik) te podatci o putniku i putovanju (otkuda dolazi putnik, razlog putovanja, vrsta smještaja).
- **Istraživanje okolišnih utjecaja nautičkog turizma s naglaskom na charter i domaći kruzing**
Prikupljaju se podaci o potrošnji električne energije, vode i goriva, te stvaranju krutog otpada i otpadnih/crnih voda tijekom uobičajene plovidbe.
- **Istraživanje okolišnih utjecaja domaćeg kruzing turizma sa strane potražnje**
Prikupljaju se podaci o potrošnji električne energije, vode i goriva, te stvaranju krutog otpada i otpadnih/crnih voda tijekom uobičajene plovidbe. Osim navedenog prikupljaju se podaci o strukturi prihoda i troškova te o kapacitetu plovila i strukturi putnika.
- **Istraživanje prihoda i dodane vrijednosti, s okolišnim utjecajem, kojeg generiraju putnici u javnom cestovnom linijskom prometu – prikupljanje podataka o autobusnim kolodvorima**
Prikupljaju se podaci o poslovanju autobusnih kolodvora na godišnjoj razini, strukturi prihoda od prodaje karata, strukturi putnika, godišnjim poslovnim rashodima, mjesečnim podacima o prometu putnika i autobusa te okolišnim aspektima.
- **Istraživanje prihoda i dodane vrijednosti koje generiraju putnici u javnom cestovnom linijskom prometu – prikupljanje podataka o autobusnim prijevoznicima**
Prikupljaju se podaci o poslovanju autobusnih prijevoznika, strukturi poslovnih prihoda, broju i strukturi prodanih karata, o zaposlenicima te potrošnji goriva.
- **Istraživanje veličine i strukture usluga putničkih agencija i turoperatora te prihoda i dodane vrijednosti putničkih agencija i turoperatora generiranih potrošnjom turista**
Prikupljaju se podaci o gospodarskom subjektu, ključnim tržištima, osnovnim financijskim pokazateljima i strukturi poslovnih prihoda, ukupnim prihodima i strukturi prihoda od prodaje turističkih aranžmana za vlastiti račun te troškovima organizacije tih putovanja od strane vanjskih dobavljača, ukupnim prihodima i strukturi prihoda za prihode od provizija za prodaju aranžmana, prihode od ostalih rezervacijskih i drugih usluga te prihode od ostalih djelatnosti.
- **Istraživanje prihoda i dodane vrijednosti koju generiraju pružatelji usluga smještaja u hotelima s ocjenom okolišnog utjecaja**
Prikupljaju se podaci o objektu (vrsta, veličina), sadržajima, podaci o prihodima i strukturi prihoda, podaci o troškovima i strukturi troškova, podaci o okolišnim troškovima (količina i trošak potrošene vode, električne energije i drugih energenata, trošak i volumen odvezenog krutog otpada), podaci o zaposlenicima, strukturi turista te održivom razvoju (korištenje obnovljivih izvora energije i slično).
- **Istraživanje usluge posluživanja hrane i pića u restoranima s ocjenom okolišnog utjecaja**
Prikupljaju se podaci o objektu, poslovanju i strukturi prihoda, strukturi troškova, uključujući procjenu troškova i količina potrošene vode, električne energije i drugih energenata, zaposlenicima, strukturi gostiju te održivom razvoju.
- **Istraživanje usluge smještaja u kampovima s ocjenom okolišnog utjecaja**
Prikupljaju se podaci o objektu, poslovanju i strukturi prihoda, strukturi troškova, uključujući procjenu troškova i količina potrošene vode, električne energije i drugih energenata, zaposlenicima, strukturi gostiju te održivom razvoju.
- **Istraživanje prihoda i dodane vrijednosti, s okolišnim utjecajem, koju generiraju pružatelji usluga smještaja u kućanstvima i sličnim objektima (tzv. privatni ili obiteljski smještaj)**

Prikupljaju se podaci o, prihodima, okolišnim troškovima (trošak i količina potrošene vode, električne energije i drugih energenata, te trošak odvoza komunalnog otpada), ostalim troškovima (destinacijski, troškovi marketinga i prodaje, održavanja i slično) te održivom razvoju (korištenje alternativnih izvora energije, pametnih i održivih rješenja).

Istraživanja koja samostalno provodi Ministarstvo turizma i sporta:

- **Istraživanje okolišnih utjecaja jahting turizma sa strane pružatelja usluge veza**
U marinama i lukama otvorenim za javni promet se prikupljaju podaci o kapacitetima, prometu i strukturi plovila, potrošnji vode, električne energije, korištenja alternativnih izvora energije, količini i strukturi krutog otpada, količini preuzetih i zbrinutih crnih i zauljenih voda.
- **Prikupljanje podataka o potrošnji goriva u nautičkom turizmu (jahting i domaći kruzing)**
Prikupljaju se podaci o objektu, količini prodanog goriva prema vrsti te procjena udjela pojedine vrste goriva isporučene plovilima u nautičkom turizmu (jahting i domaći kruzing).
- **Istraživanje prihoda i dodane vrijednosti zračnih luka te okolišnih aspekata zračnog prometa**
Istraživanje se provodi u zračnim lukama. Prikupljaju se podaci o poslovanju zračnih luka, prometu (broju slijetanja/polijetanja) te količini potrošene vode i električne energije te količine stvorenog krutog otpada.
- **Istraživanja prihoda i dodane vrijednosti koje generiraju posjetitelji u obalnom linijskom pomorskom prometu – istraživanje pomorskih luka**
Prikupljaju se podaci o poslovanju pomorskih luka, te okolišnim aspektima (potrošnja vode, električne energije i drugih energenata te količina sakupljenog krutog otpada).
- **Istraživanja prihoda i dodane vrijednosti, koje generiraju posjetitelji u obalnom linijskom pomorskom prometu – istraživanje brodara**
Prikupljaju se podaci o poslovanju brodara, strukturi prometa prema sezoni i vrsti putnika, te o količini potrošene vode, preuzete električne energije te prikupljenog krutog otpada.
- **Istraživanja prihoda i dodane vrijednosti koje generiraju posjetitelji u željezničkom prometu**
Prikupljaju se podaci o poslovanju operatera željezničkog prometa, strukturi prihoda (putnički promet/ teretni promet), strukturi prodatih karata te procjeni strukture putnika.
- **Istraživanje prihoda i dodane vrijednosti koncesionara autocesta u Hrvatskoj s okolišnim utjecajem**
Prikupljaju se podaci o poslovanju koncesionara, strukturi prihoda i troškova, te o količini potrošene vode, električne energije i drugih energenata te prikupljenog krutog otpada.
- **Istraživanje zaštićenih prirodnih područja**
Prikupljaju se podaci o zaštićenom prirodnom području, broju posjetitelja, procjeni broja turista i njihovoj strukturi, strukturi poslovnih prihoda s naglaskom na proizvode vezane uz turizam, strukturi troškova i zaposlenicima.
- **Istraživanje zaštićene kulturne baštine**
Prikupljaju se podaci o kulturnom dobru/instituciji, načinu evidentiranja posjetitelja, strukturi posjetitelja, udjelu i strukturi turista, prihodima i strukturi prihoda, rashodima i strukturi rashoda te zaposlenicima

Iako će se tek naknadno, nakon dovršetka ovog dokumenta, moći procijeniti vremenska dinamika i kvaliteta realizacije svih planiranih istraživanja, opravdano je očekivati da će Ministarstvo turizma i sporta osigurati kvalitetnu provedbu planiranih aktivnosti. Naime, ocjena i izbor ponuđača po provedenom postupku javne nabave u trenutku izrade ovog izvještaja još nije završen, ali je poznato da je Ministarstvo turizma i sporta za svaku grupu predmeta nabave usluga primarnih istraživanja dobilo barem jednu ponudu. Valorizacija dobivenih podataka nužno će se provesti u procesu realizacije Elementa 4. Izrada satelitskog računa održivosti turizma Republike Hrvatske (NUTS-1, HR0).

2.2. Sinteza ocjene relevantnosti raspoloživih podataka za procjene polazišnih veličina sustava računa održivosti turizma RH: fizički i monetarni turistički promet

Tablica 2.1. Fizički dolazni turistički promet: Izvori, relevantnost izvora za TSSA i RTSSA te komentar

Izvor	Relevantnost izvora za TSSA	Relevantnost izvora za RTSSA	Komentar
Platna bilanca – procjena stavke putovanja: Istraživanje o potrošnji inozemnih putnika	<p>Posebna obrada raspoloživih podataka omogućava, u kombinaciji s podacima o graničnom putničkom prijevozu, uvid u volumen i strukturu fizičkog prometa dolaznih posjetitelja (putovanja i noćenja) prema:</p> <ul style="list-style-type: none"> zemljama prebivališta posjetitelja i vrsti putovanja (jednodnevni posjetitelji u tranzitu i jednodnevnom boravku u HR te turisti), vrsti smještajnih kapaciteta (komercijalni, nekomercijalni kapaciteti, nautički turizam vezan uz kopnene granične prijelaze), vrsti korištenog prijevoznog sredstva (osobno vozilo, autobus; zrakoplov) i vrsti putovanja (višednevno, jednodnevno – tranzit, jednodnevno s povratom u zemlju trajnog boravka) pratnji na putovanju. <p>Zbog obilježja provedbe istraživanja (uzorak putnika), izvor pruža informacije o ukupnom fizičkom (statistički registriranom i neregistriranom) prometu posjetitelja i noćenja.</p>	<p>Posebna obrada raspoloživih podataka omogućava, u kombinaciji s podacima o graničnom putničkom prijevozu, uvid u volumen i strukturu fizičkog prometa višednevnih posjetitelja iz inozemstva (putovanja i noćenja) na području regije prema:</p> <ul style="list-style-type: none"> zemljama prebivališta posjetitelja, vrsti putovanja (višednevno putovanje, jednodnevno putovanje – tranzit, jednodnevno putovanje - posjetitelji u tranzitu i posjetitelji u jednodnevnom boravku u HR koji se vraćaju u zemlju trajnog boravka) vrsti smještajnih kapaciteta (komercijalni, nekomercijalni kapaciteti, nautički turizam vezan uz kopnene granične prijelaze), vrsti korištenog prijevoznog sredstva te pratnji na putovanju glavnom odredištu putovanja (prema kriteriju destinacija s najviše noćenja tijekom pojedinog putovanja ili najudaljenijih destinacija s obzirom na zemlju prebivališta). <p>Na regionalnoj razini nisu raspoloživi podaci o:</p> <ul style="list-style-type: none"> odredištu jednodnevnih dolaznih posjetitelja (podaci raspoloživi o fizičkom prometu prema graničnim prijelazima na području regije) međuregionalnim jednodnevnim putovanjima turista tijekom boravka u regiji. 	<p>Niti jedan izvor samostalno ne osigurava potrebne podatke za procjenu ukupnog fizičkog dolaznog prometa na nacionalnoj i regionalnoj razini. No, integrirane informacije raspoloživih relevantnih izvora omogućavaju procjenu ukupnog dolaznog fizičkog prometa u Hrvatsku za potrebe izrade i ekonomskih i okolišnih računa (primjerice korišteni smještajni objekti i prijevozna sredstva očekivane trase putovanja u destinaciju i sl.).</p> <p>Proces integriranja izvora podrazumijeva metodološko ujednačavanje pojedinih kategorija koji se koriste u različitim izvorima izvora (primjerice razlika između putovanja i dolaska).</p> <p>Polazeći od procjene ukupnog fizičkog prometa, podaci omogućavaju i procjenu ukupnog fizičkog prometa na razini regija (primjerice korišteni smještajni objekti i prijevozna sredstva, očekivana trase putovanja u destinaciju i sl.).</p>
Dolasci i noćenja turista (eVisitor i TU11)	<p>Izvor pruža uvid u segment ukupnog statistički registriranog fizičkog prometa (dolasci i noćenja turista iz inozemstva prema zemlji prebivališta) u komercijalnim smještajnim objektima prema vrstama smještajnih objekata.</p>	<p>Izvor pruža uvid u segment ukupnog fizičkog statistički registriranog prometa (dolasci i noćenja turista iz inozemstva prema zemlji prebivališta) u komercijalnim smještajnim objektima prema vrstama smještajnih objekata prema regijama.</p>	

Izvor	Relevantnost izvora za TSSA	Relevantnost izvora za RTSSA	Komentar
Stavovi i potrošnja turista u Hrvatskoj – TOMAS Hrvatska	Istraživanje ne omogućava procjenu ukupnog broja dolaznih posjetitelja/noćenja, ali pruža uvid u strukturu turista/noćenja prema zemlji porijekla koji su boravili u komercijalnim smještajnim kapacitetima te korištenom prijevoznom sredstvu, kao i mjestu ulaska (granični prijelaz) u Hrvatsku te posjećenim (plan) destinacijama u kojima je ostvareno noćenje (broj noćenja) tijekom putovanja i vrstama smještaja.	Istraživanje ne omogućava procjenu ukupnog broja dolaznih posjetitelja iz inozemstva prema regiji, ali pruža uvid u strukturu turista prema zemlji porijekla koji su boravili u komercijalnim smještajnim kapacitetima u regiji, korištenom prijevoznom sredstvu te posjećenih (planiranih) destinacijama u kojima je ostvareno noćenje (broj noćenja) tijekom putovanja. Istraživanje pruža informacije o međuregionalnim jednodnevnim putovanjima dolaznih turista koji su boravili u komercijalnim smještajnim kapacitetima tijekom boravka u destinaciji (organizacija izleta, destinacija izleta)	
Stavovi i potrošnja nautičara u Hrvatskoj – TOMAS Nautika	Rezultati istraživanja uključuju obilježja plovidbe (uključujući i procjenu broja noćenja na plovidbi) te omogućavaju procjenu fizičkog prometa putnika na čarteru i vlastitim brodovima (uz kombinaciju s podacima baze podataka o plaćenju turističkoj pristojbi te baze eCrew/eVisitor)	Rezultati istraživanja uključuju obilježja plovidbe te pružaju informaciju o fizičkom prometu putnika iz inozemstva na čarteru i vlastitim brodovima (uz kombinaciju s podacima baze podataka o plaćenju turističkoj pristojbi te baze eCrew/eVisitor) prema regijama	

Tablica 2.2. Fizički domaći turistički promet: Izvori, relevantnost izvora za TSSA i RTSSA te komentar

Izvor	Relevantnost izvora za TSSA	Relevantnost izvora za RTSSA	Komentar
Turistička aktivnost stanovništva Republike Hrvatske	Posebna obrada raspoloživih podataka omogućava uvid u volumen i strukturu fizičkog prometa domaćih posjetitelja (putovanja i noćenja) prema: <ul style="list-style-type: none"> • trajanju putovanja (višednevna i jednodnevna) • regiji prebivališta • prijevoznom sredstvu • pratnji na putovanju • smještajnim kapacitetima (komercijalni, nekomercijalni, plovila) 	Posebna obrada raspoloživih podataka omogućava uvid u volumen i strukturu fizičkog prometa domaćih (dolaznih i domaćih/regionalnih) posjetitelja prema regijama (putovanja i noćenja) prema: <ul style="list-style-type: none"> • trajanju putovanja (višednevna i jednodnevna) • regiji prebivališta • prijevoznom sredstvu • pratnji na putovanju • smještajnim kapacitetima (komercijalni, nekomercijalni, plovila) 	Niti jedan izvor ne osigurava samostalno potrebne podatke za procjenu ukupnog fizičkog domaćeg prometa na nacionalnoj i regionalnoj razini. No, integrirane informacije raspoloživih relevantnih izvora omogućavaju procjenu ukupnog domaćeg (i odlaznog) fizičkog prometa u Hrvatskoj koji uključuju turiste koji su boravili u komercijalnim i nekomercijalnim kapacitetima te nautičkim oblicima turizma kao i jednodnevnih posjetitelja za potrebe izrade i ekonomskih i okolišnih računa (primjerice korišteni smještajni objekti i prijevozna sredstva očekivane trase putovanja u destinaciju i sl.).
Dolasci i noćenja turista (eVisitor i TU11)	Izvor pruža uvid u segment ukupnog fizičkog prometa (dolasci i noćenja turista iz Hrvatske) u komercijalnim smještajnim objektima prema vrstama smještajnih objekata	Izvor pruža uvid u segment ukupnog fizičkog prometa (dolasci i noćenja turista iz Hrvatske) u komercijalnim smještajnim objektima p prema regijama. Izvor ne	

Izvor	Relevantnost izvora za TSSA	Relevantnost izvora za RTSSA	Komentar
Stavovi i potrošnja turista u Hrvatskoj – TOMAS Hrvatska	Istraživanje pruža uvid u korišteno prijevozno sredstvo, pratnju na putovanju te posjećene (plan) destinacije u kojima je ostvareno noćenje (broj noćenja) tijekom putovanja i vrsti korištenog smještaja.	<p>omogućava izdvajanje turističkog prometa generiranog domaćim posjetiteljima s područja regije.</p> <p>Istraživanje ne omogućava procjenu ukupnog broja dolaznih posjetitelja/noćenja, ali pruža uvid u strukturu turista/noćenja prema regiji porijekla (dolazni i regionalni posjetitelji), korištenom prijevoznom sredstvu, pratnji na putovanju te posjećanim (plan) destinacijama u kojima je ostvareno noćenje (broj noćenja) tijekom putovanja.</p> <p>Istraživanje pruža informacije o međuregionalnim jednodnevnim putovanjima domaćih turista koji su boravili u komercijalnim smještajnim kapacitetima tijekom boravka u destinaciji (organizacija izleta, destinacija izleta)</p>	<p>Proces integriranja izvora podrazumijeva metodološko ujednačavanje pojedinih kategorija koji se koriste u različitim izvorima izvora (primjerice razlika između putovanja i dolaska).</p> <p>Polazeći od procjene ukupnog fizičkog prometa, podaci omogućavaju - kombinacijom <i>bottom-up</i> i <i>top-down</i> pristupa - i procjenu ukupnog domaćeg fizičkog prometa na razini regija.</p>
Stavovi i potrošnja nautičara u Hrvatskoj – TOMAS Nautika	Rezultati istraživanja uključuju obilježja plovidbe (uključujući i broj noćenja na plovidbi prema destinacijama) te omogućavaju procjenu fizičkog prometa putnika na čarteru i vlastitim brodovima (uz kombinaciju s podacima baze podataka o plaćenju turističkoj pristojbi te baze eCrew/eVisitor)	Rezultati istraživanja uključuju obilježja plovidbe (uključujući i broj noćenja na plovidbi prema destinacijama) te omogućavaju procjenu fizičkog prometa putnika na čarteru i vlastitim brodovima (uz kombinaciju s podacima baze podataka o plaćenju turističkoj pristojbi te baze eCrew/eVisitor) prema regijama.	

Tablica 2.3. Prosječni i ukupni izdaci dolaznih posjetitelja te struktura izdataka prema proizvodima i uslugama: Izvori, relevantnost izvora za TSSA i RTSSA te komentar

Izvor	Relevantnost izvora za TSSA	Relevantnost izvora za RTSSA	Komentar
Platna bilanca – procjena stavke putovanja: Istraživanje o potrošnji inozemnih putnika	<p>Posebna obrada raspoloživih podataka omogućava uvid u prosječne izdatke dolaznih posjetitelja prema:</p> <ul style="list-style-type: none"> vrsti putovanja (jednodnevni posjetitelji u tranzitu i jednodnevnom boravku u HR te turisti), vrsti smještajnih kapaciteta (komercijalni, nekomercijalni kapaciteti, nautički turizam). <p>Izdaci u Hrvatskoj uključuju izdatke na (struktura prema proizvodima/uslugama):</p> <ul style="list-style-type: none"> smještaj / paket-aranžman hrana i piće (restorani, zalogajnice, objekti brze prehrane...) 	<p>Zbog nedovoljne pouzdanosti podataka istraživanja na regionalnoj razini, uvid u ukupne prosječne izdatke i njihovu strukturu dolaznih turista (iz inozemstva) prema vrsti smještaja nisu dostupni.</p> <p>Podaci o izdacima jednodnevnih posjetitelja u pojedinim regijama nisu poznati (nisu raspoloživi podaci o odredištu jednodnevnih dolaznih posjetitelja), a nisu poznati ni izdaci na međuregionalnim jednodnevnim putovanjima dolaznih turista koji su boravili u komercijalnim smještajnim kapacitetima.</p>	<p>Niti jedan izvor samostalno ne osigurava potrebne informacije za procjenu ukupnih izdataka dolaznih posjetitelja te strukturi izdataka prema proizvodima i uslugama.</p> <p>No, integrirane informacije raspoloživih relevantnih izvora omogućavaju procjenu ukupnih izdataka generiranih dolaznim fizičkim prometom posjetitelja.</p>

Izvor	Relevantnost izvora za TSSA	Relevantnost izvora za RTSSA	Komentar
	<ul style="list-style-type: none"> • kupnja (kupnja općenito, suveniri, pokloni...) • trajna dobra (nekretnine, motorna vozila...) • najam plovila u Hrvatskoj • najam automobila u Hrvatskoj • gorivo kupljeno u Hrvatskoj • ostalo (zabava, muzeji, izleti, cestarina...). <p>Ukupni izdaci procjenjuju se kao umnožak prosječnih izdataka i broja posjetitelja.</p>		
Stavovi i potrošnja turista u Hrvatskoj – TOMAS Hrvatska	<p>Istraživanjem se prikupljaju podaci o ukupnim prosječnim izdacima turista koji su boravili u komercijalnim smještajnim kapacitetima u Hrvatskoj, uključujući</p> <ul style="list-style-type: none"> • izdatke za smještaj s uključenom hranom, • izdatke za ugostiteljske usluge, • izdatke za kupnju, • izdaci za kulturu i zabavu, • izdaci za sport i rekreaciju, • izdatke za lokalni prijevoz tijekom boravka u destinaciji, • izdatke za izlete te posebno izlete u drugu regiju • izdatke od ulaska u Hrvatsku do destinacije • ostale izdatke. 	<p>Istraživanjem se prikupljaju podaci o ukupnim prosječnim izdacima turista koji su boravili u komercijalnim smještajnim kapacitetima u pojedinoj regiji, uključujući</p> <ul style="list-style-type: none"> • izdatke za smještaj s uključenom hranom, • izdatke za ugostiteljske usluge, • izdatke za kupnju, • izdaci za kulturu i zabavu, • izdaci za sport i rekreaciju, • izdatke za lokalni prijevoz tijekom boravka u destinaciji, • izdatke za izlete te posebno izlete u drugu regiju • izdatke od ulaska u Hrvatsku do destinacije • ostale izdatke. 	
Stavovi i potrošnja nautičara u Hrvatskoj – TOMAS Nautika	<p>Istraživanjem se prikupljaju podaci o ukupnim prosječnim izdacima dolaznih nautičara, uključujući:</p> <ul style="list-style-type: none"> • izdatke za plovilo (najam plovila, skiper, vez, gorivo i sl.) • izdatke za početnu opskrbu plovila • ostale izdatke tijekom plovidbe (ugostiteljstvo, kupnja, kultura i zabava, sport i rekreacija, izleti, smještaj i sl.) 	<p>Zbog tranzitnog oblika putovanja, istraživanjem se ne prikupljaju podaci o izdacima prema regijama.</p>	

Tablica 2.4. Prosječni i ukupni izdaci domaćih posjetitelja te struktura izdataka prema proizvodima i uslugama: Izvori, relevantnost izvora za TSSA i RTSSA te komentar

Izvor	Relevantnost izvora za TSSA	Relevantnost izvora za RTSSA	Komentar
Turistička aktivnost stanovništva Republike Hrvatske	<p>Posebna obrada raspoloživih podataka omogućava uvid u prosječne izdatke domaćih turista prema korištenom smještaju (komercijalni i nekomercijalni smještaj, nautika) i proizvodnoj/uslužnoj strukturi koja uključuje:</p> <ul style="list-style-type: none"> • izdatke za prijevoz • izdatke za smještaj • izdatke za hranu i piće u ugostiteljskim objektima • izdatke za ostale proizvode. <p>Istraživanje obuhvaća samo podatke o ukupnim izdacima na jednodnevnim putovanjima te podaci o strukturi izdataka nisu raspoloživi.</p> <p>Istraživanje daje uvid i u izdatke domaćih posjetitelja koji su na putu u inozemstvo nastali i plaćeni u Hrvatskoj.</p>	<p>Posebna obrada raspoloživih podataka omogućava uvid u regionalne prosječne izdatke domaćih turista prema određenoj putovanja, vrsti putovanja i korištenog smještaja.</p> <p>Podaci o strukturi izdataka jednodnevnih posjetitelja nisu raspoloživi.</p> <p>S obzirom da istraživanje pruža uvid u regiju porijekla posjetitelja omogućava i uvid u regionalne izdatke domaćih posjetitelja prema regijama na putu u inozemstvo koji su nastali i plaćeni u Hrvatskoj.</p>	<p>Niti jedan izvor samostalno ne osigurava potrebne informacije za procjenu ukupnih izdataka domaćih posjetitelja te strukturi izdataka prema proizvodima i uslugama.</p> <p>No, integrirane informacije raspoloživih relevantnih izvora omogućavaju procjenu ukupnih izdataka generiranih domaćim fizičkim prometom posjetitelja.</p>
Stavovi i potrošnja turista u Hrvatskoj – TOMAS Hrvatska	<p>Istraživanjem se prikupljaju podaci o ukupnim prosječnim izdacima domaćih turista koji su boravili u komercijalnim smještajnim kapacitetima u Hrvatskoj, uključujući</p> <ul style="list-style-type: none"> • izdatke za smještaj s uključenom hranom, • izdatke za ugostiteljske usluge, • izdatke za kupnju, • izdaci za kulturu i zabavu, • izdaci za sport i rekreaciju, • izdatke za lokalni prijevoz u destinaciji, • izdatke za izlete te posebno izlete u drugu regiju • izdatke od ulaska u Hrvatsku do destinacije • ostale izdatke. 	<p>Istraživanjem se prikupljaju podaci o ukupnim prosječnim izdacima domaćih turista koji su boravili u komercijalnim smještajnim kapacitetima u pojedinoj regiji, uključujući</p> <ul style="list-style-type: none"> • izdatke za smještaj s uključenom hranom, • izdatke za ugostiteljske usluge, • izdatke za kupnju, • izdaci za kulturu i zabavu, • izdaci za sport i rekreaciju, • izdatke za lokalni prijevoz u destinaciji, • izdatke za izlete te posebno izlete u drugu regiju • izdatke od ulaska u Hrvatsku do destinacije • ostale izdatke. 	
Stavovi i potrošnja nautičara u Hrvatskoj – TOMAS Nautika	<p>Istraživanjem se prikupljaju podaci o ukupnim prosječnim izdacima dolaznih nautičara, uključujući:</p> <ul style="list-style-type: none"> • izdatke za plovilo (najam plovila, skiper, vez, gorivo i sl.) • izdatke za početnu opskrbu plovila • ostale izdatke tijekom plovidbe (ugostiteljstvo, kupnja, kultura i zabava, sport i rekreacija, izleti, smještaj i sl.) 	<p>Zbog tranzitnog oblika putovanja, istraživanjem se ne prikupljaju podaci o izdacima prema regijama.</p>	

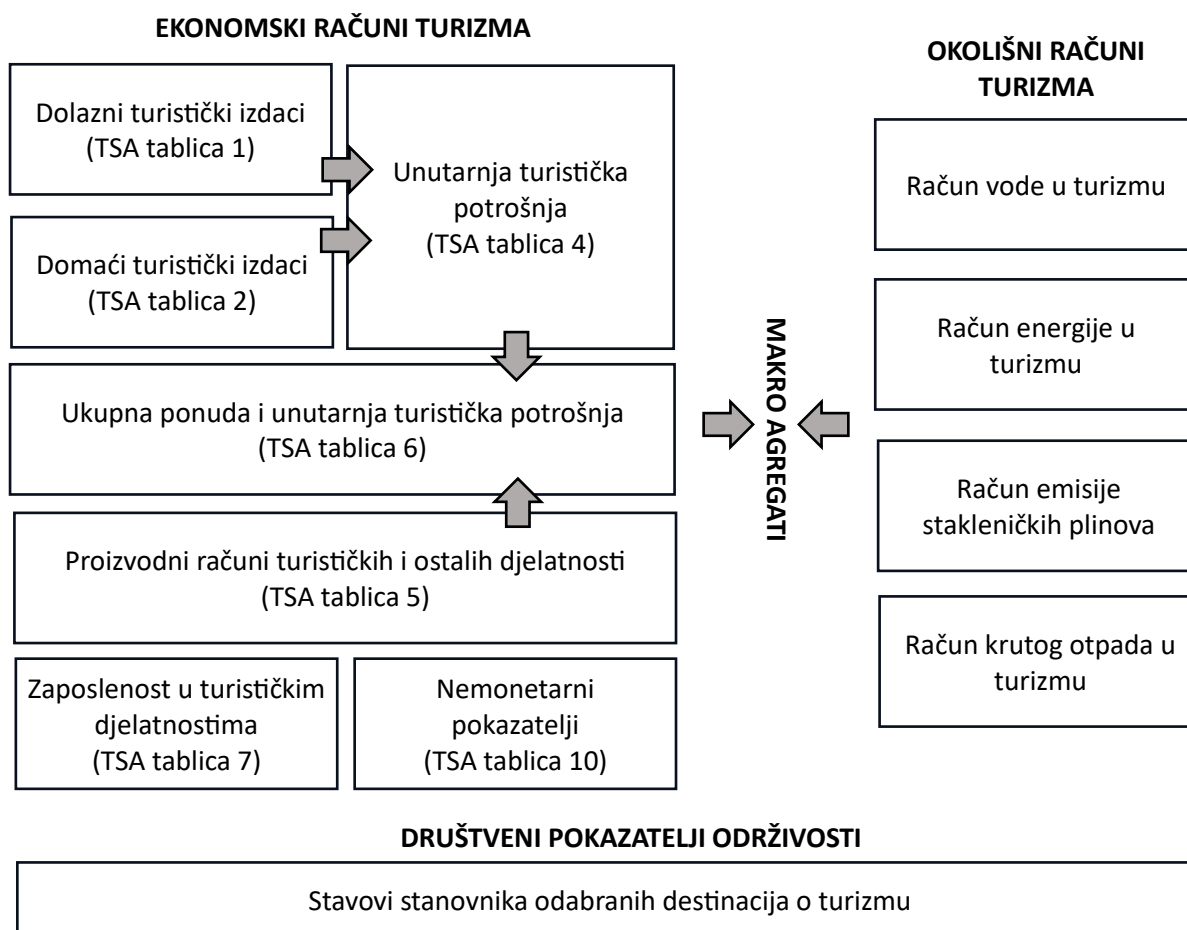
3. Satelitski račun održivosti turizma Republike Hrvatske (NUTS-1, HR0)- Metodološki okvir

3.1. Uvod

Satelitski račun turizma (TSA) omogućava mjerenje izravnih učinaka turističke potrošnje na nacionalno gospodarstvo (vidi poglavlje 1.2.), ali ne i okolišnih te društvenih utjecaja turizma.

Polaznu platformu za uspostavljanje metodološkog okvira usporednog, ali i rigoroznog te konzistentnog mjerenja ekonomskih i okolišnih utjecaja turizma koji je razrađen u ovom poglavlju nudi ESA 2010. Radi se o modelu (Slika 3.1.) koji integrira ekonomske račune iz TSA (tzv. računi jezgre) sa četiri relevantna okolišna računa toka (vidi poglavlja 1.2. i 1.4.), a čini temelj Satelitskog računa održivosti turizma Republike Hrvatske (NUTS-1, HR0).

Slika 3.1. Struktura Satelitskog računa održivosti turizma Republike Hrvatske (NUTS-1, HR0)

Osim ekonomskih i okolišnih računa, Satelitski račun održivosti turizma Republike Hrvatske (TSSA za Republiku Hrvatsku sadrži i dodatni modul s pokazateljima društvene održivosti. No, za razliku od metodološki ujednačenog obuhvata ekonomskih i okolišnih računa koji imaju zajedničku proizvodnu osnovu i omogućavaju povezivanje rezultata ekonomskih i okolišnih pokazatelja utjecaja turizma, pokazatelji društvene održivosti turizma zaseban su dio Računa koji nije, niti je mogao biti, metodološki uklopljen u ostale račune.

Mjerenje društvene održivosti usmjereno je na zadovoljstvo žitelja turističkih destinacija kao jednom od osnovnih pokazatelja održivosti razvoja turizma i prema europskom sustavu pokazatelja održivog razvoja turizma (ETIS) i prema mreži opservatorija održivog turizma Svjetske turističke organizacije (UNWTO INSTO). Stoga je ovim modulom uspostavljen temelj za mjerenje i praćenje percepcije stavova stanovnika turističkih destinacija o učincima turizma te podrške turističkom razvoju, ali i reakcije na različite oblike iritacije koje turizam može izazvati (*Analiza i priprema podloga za provedbu potrebnih primarnih istraživanja*, Institut za turizam, 2022).

Satelitski račun održivosti turizma Republike Hrvatske, kao model uravnoteženog i rigoroznog mjerenja ekonomskih i okolišnih utjecaja turizma, opterećen je i brojnim metodološkim i analitičkim izazovima. Odnos ekonomskih i okolišnih računa nameće problem razumijevanja granica proizvodnje te strukture turističkih aktivnosti u okolišnim računima. Posebice je to važno u uvjetima u kojima dolazni turizam dominira u ukupnim turističkim tokovima, a time i donošenja odluke o pristupu koji omogućava premošćivanje metodoloških razlika u računu emisija u zrak i podataka koji se prikazuju u službenim nacionalnim inventarima emisija u zrak.

Usljed metodoloških ograničenja, a dijelom i nedostatka podataka koji omogućavaju povezivanje proizvodne strukture tokova turističke aktivnosti iz ekonomskih i okolišnih računa sa svim ključnim dimenzijama održivosti turizma (*Statistical Framework for Measuring the Sustainability of Tourism, 2018*), postavljeni Satelitski račun održivosti turizma Republike Hrvatske ne obuhvaća važne dimenzije održivosti. Naime, ne uključuje okolišne račune zaliha prirodnih dobara ili račune emisija u vodu, jednako tako ne sagledava aspekte utjecaja turizma na prostor, a tek djelomično obuhvaća pokazatelje društvene održivosti (izostavljeni su primjerice pokazatelji vezani uz zaposlene te menadžment). Radi se o važnim elementima održivosti turizma koje je s razvojem ukupne statističke osnovice nužno u budućnosti uključiti u Sustav satelitskih računa održivosti turizma.

Ni međunarodna iskustava u povezivanju ekonomskih i okolišnih računa turizma nisu ujednačena. Primjerice, satelitski račun održivosti turizma u Njemačkoj²¹ pokazatelje koji se izvode iz satelitskog računa nadopunjuje sa pokazateljima u sferi menadžmenta te društvenih i okolišnih aspekata turizma. No, zbog nedostatka podataka i nejasnih koncepata dio pokazatelja nije niti primijenjen (npr. stvaranje otpada, zaštita prirode i bioraznolikost, zauzeće zemljanih površina i buka). S druge strane, *Istituto Nazionale di Statistica*²² objavio je eksperimentalni izračun okolišnih pritisaka turističkih industrija u Italiji utemeljen na integraciji satelitskih računa turizma i satelitskih računa okoliša. Kvantifikacija izravnih ekonomskih i ekoloških utjecaja zasnovana je na rezidencijalnom načelu (emisija stakleničkih plinova te intermedijarna potrošnja energenata), a za svaku turističku aktivnost iskazuje se u cjelini te u dijelu koji se može povezati s turizmom.

Polazeći od postavljenog cilja razrade metodološkog okvira izrade Satelitskog računa održivosti turizma RH na nacionalnoj razini (Studija izvedivosti uspostavljanja Sustava satelitskih računa održivog turizma Republike Hrvatske s akcijskim planom, Institut za turizam, 2022), u nastavku ovog poglavlja detaljno se razrađuju metodološke odrednice svakog pojedinog računa/tablice te makroagregata, ali i metode analize rezultata te izračuna pragova prihvatljivosti (*threshold*) pojedinih aspekata turističke aktivnosti iz perspektive stavova stanovnika odabranih destinacija.

Metodološki okvir svakog računa prikazan je iz perspektive: (i) cilja i strukture (uključujući i tablični prikaz) računa; (ii) koncepata i klasifikacija na kojima je račun utemeljen te (iii) izvora i načina procjene svih pojedinih elemenata računa, dok se makroagregati sagledavaju u kontekstu njihovih definicija i analitičkih obilježja te načina izračuna.

²¹ Balaš, M., Strasdas, W., Neumann, F., Mattes, A., Becker, L.S., Polanía Giese, J.C., Renner, A., Weber, A., Kohl, K., Pinnow, D., Zeiner, M., Rein, H. & Heck, S. (2021). *Messung der Nachhaltigkeit des Tourismus in Deutschland - Entwicklung eines Tourismus-Nachhaltigkeits-Satellitenkontos*. Dessau-Roßlau: Umweltbundesamt.

²² <https://www.istat.it/it/files//2019/03/Methodological-note.pdf>

U cilju pojednostavljanja prezentacije pojedinih računa i procjene njihovih sastavnica, u nastavku se uvodno (Tablica 3.1.) prikazuje metodološki okvir procjene fizičkog i monetarnog turističkog prometa kao ishodišnih veličina na koje se naslanja većina računa Satelitskog računa održivosti turizma Republike Hrvatske.

Tablica 3.1. Metodološki okvir procjene fizičkog i monetarnog turističkog prometa u Satelitskom računu održivosti turizma

Metodološki okvir procjene fizičkog dolaznog i domaćeg turističkog prometa na nacionalnoj razini: broj posjetitelja/putovanja i noćenja
Dolazni turizam
<p>Turisti koji borave u komercijalnim smještajnim kapacitetima:</p> <ul style="list-style-type: none"> • Posebna obrada podataka iz Istraživanja o potrošnji inozemnih putnika, u kombinaciji s podacima o graničnom putničkom prijevozu, omogućava procjenu broja posjetitelja i noćenja prema zemlji prebivališta, vrsti prometnog sredstva te pratnji na putovanju <p>Turisti koji borave u nekomercijalnim smještajnim kapacitetima:</p> <ul style="list-style-type: none"> • Posebna obrada podataka iz Istraživanja o potrošnji inozemnih putnika, u kombinaciji s podacima o graničnom putničkom prijevozu, omogućava procjenu broja posjetitelja i noćenja prema zemlji prebivališta, vrsti prometnog sredstva te pratnji na putovanju <p>Turisti koji borave u različitim oblicima nautičkog turizma (jahting, domaći kruzing)</p> <ul style="list-style-type: none"> • Zbog ograničenog obuhvata graničnih prijelaza u Istraživanju o potrošnji inozemnih putnika, broj putovanja i broj noćenja višednevnih dolaznih turista - nautičara procjenjuje se na temelju posebne obrade podataka iz baze podataka o plaćenju turističkoj pristojbi te baza eCrew/eVisitor i CIMIS odnosno rezultata istraživanja Stavovi i potrošnja nautičara u Hrvatskoj – TOMAS Nautika <p>Broj tranzitnih putovanja jednodnevnih posjetitelja u Hrvatskoj</p> <ul style="list-style-type: none"> • Posebna obrada podataka iz Istraživanja o potrošnji inozemnih putnika, u kombinaciji s podacima o graničnom putničkom prijevozu, omogućava procjenu broja posjetitelja prema zemlji prebivališta, vrsti prometnog sredstva te pratnji na putovanju • Broj putovanja dolaznih posjetitelja na međunarodnom kruzingu preuzima se iz istraživanja Kružna putovanja stranih brodova u Republici Hrvatskoj (TU-19) • Broj putovanja dolaznih posjetitelja na međunarodnom riječnom kruzingu preuzima se iz istraživanja Granični promet putnika u cestovnome, željezničkome, pomorskom i zračnom prometu te na unutarnjim vodnim putovima <p>Broj ostalih/izletničkih jednodnevnih posjetitelja u Hrvatskoj (jednodnevni posjetitelji koji se vraćaju u zemlju početka putovanja)</p> <ul style="list-style-type: none"> • Posebna obrada podataka iz Istraživanja o potrošnji inozemnih putnika, u kombinaciji s podacima o graničnom putničkom prijevozu, omogućava procjenu broja posjetitelja prema zemlji prebivališta, vrsti prometnog sredstva te pratnji na putovanju pri čemu podaci o odredištu u Hrvatskoj nisu raspoloživi
Domaći turizam
<p>Turisti koji borave u komercijalnim smještajnim kapacitetima:</p> <ul style="list-style-type: none"> • Posebna obrada podataka iz istraživanja Turistička aktivnost stanovništva Republike Hrvatske prema vrsti putovanja (višednevna) i korištenom smještaju (komercijalni smještaj), prema regijama prebivališta i odredišta, vrsti prometnog sredstva te pratnji na putovanju • Izleti, ekskurzije i slične odgojno-obrazovne aktivnosti izvan škole djece do 15 godina – ekspertna procjena predstavnika Ministarstva znanosti i obrazovanja <p>Turisti koji borave u nekomercijalnim smještajnim kapacitetima:</p> <ul style="list-style-type: none"> • Posebna obrada podataka iz istraživanja Turistička aktivnost stanovništva Republike Hrvatske prema vrsti putovanja (višednevna) i korištenom smještaju (nekomercijalni smještaj), regiji prebivališta i regiji odredišta, vrsti prometnog sredstva te pratnji na putovanju <p>Turisti koji borave u različitim oblicima nautičkog turizma (jahting, kruzing)</p> <ul style="list-style-type: none"> • U cilju ujednačavanja pristupa s procjenom fizičkog obujma nautičkog turizma, broj putovanja i broj noćenja višednevnih domaćih posjetitelja procjenjuje se na temelju posebne obrade podataka iz baze podataka o plaćenju turističkoj pristojbi, baza eCrew/eVisitor i CIMIS te rezultata istraživanja Stavovi i potrošnja nautičara u Hrvatskoj – TOMAS Nautika <p>Broj jednodnevnih posjetitelja</p>

- Posebna obrada podataka iz istraživanja Turistička aktivnost stanovništva Republike Hrvatske prema vrsti putovanja (jednodnevna), regiji prebivališta i regiji odredišta, vrsti prometnog sredstva te pratnji na putovanju
- Pretpostavlja se da na međunarodnom pomorskom i riječnom krizingu u Hrvatskoj nema turista s prebivalištem u Hrvatskoj

Broj turista i jednodnevnih posjetitelja na odlaznim putovanjima iz Hrvatske

- Posebna obrada podataka iz istraživanja Turistička aktivnost stanovništva Republike Hrvatske prema destinaciji putovanja (putovanja u inozemstvo), korištenom smještaju na putovanju u inozemstvo, regijama prebivališta i zemljama odredišta, vrsti prometnog sredstva te pratnji na putovanju

Metodološki okvir procjene monetarnog dolaznog i domaćeg turističkog prometa na nacionalnoj razini:

Dolazni turistički izdaci

Ukupni izdaci procjenjuju se kao suma umnoška prosječnih dnevnih izdataka i broja noćenja dolaznih turista koji borave u komercijalnom i nekomercijalnom smještaju te turista u nautičkom turizmu te umnoška prosječnih izdataka na putovanju i broja putovanja jednodnevnih dolaznih posjetitelja

Procjena dolazne potražnje temelji se na prethodno prikazanom metodološkom okviru

Prosječni dnevni izdaci turista koji borave u komercijalnim smještajnim kapacitetima

- Zbog detaljnosti informacija i obilježja istraživanja, prosječni izdaci te izdaci prema proizvodima i uslugama dolaznih turista koji su boravili u komercijalnim smještajnim kapacitetima procjenjuju se na temelju podataka istraživanja TOMAS Hrvatska
- Izdaci za smještaj razdvajaju se na usluge smještaja te usluge hrane i pića u objektu prema podacima iz istraživanja TOMAS Hrvatska (izdaci za smještaj s uključenom hranom) te podataka iz primarnih istraživanja pružatelja usluga smještaja
- Izdaci za posredničku naknadu agencijama izdvajaju se iz usluga kupljenih preko agencije prema podacima iz istraživanja TOMAS Hrvatska (usluge uključene u paket aranžman, rezervacija smještaja, izdaci za pojedine usluge kupljene/rezervirane preko agencija) te podataka iz primarnog istraživanja veličine i strukture usluga putničkih agencija i turoperatora
- Izdaci za troškove putničkog prijevoza u Hrvatskoj alociraju se, polazeći od podataka iz istraživanja TOMAS Hrvatska (prometno sredstvo, izdaci za usluge prijevoza) te podataka iz primarnih istraživanja putnika sa strane ponude

Prosječni dnevni izdaci turista koji borave u nekomercijalnim smještajnim kapacitetima

- Prosječni izdaci dolaznih turista koji su boravili u nekomercijalnim smještajnim kapacitetima i izdaci prema proizvodima i uslugama utvrđuju se na temelju podataka o izdacima iz Istraživanja o potrošnji inozemnih putnika
- Zbog strukture izdataka na proizvode i usluge iz Istraživanja o potrošnji inozemnih putnika koja nije usklađena s potrebama TSSA (vidjeti poglavlja 1.2. i 2.2.), struktura se usklađuje s rezultatima primarnog istraživanja turista koji borave u kućama i stanovima za odmor
- Izdaci za troškove putničkog prijevoza u Hrvatskoj alociraju se, polazeći od podataka iz Istraživanja o potrošnji inozemnih putnika (prometno sredstvo, izdaci za usluge prijevoza) iz podataka prikupljenih planiranim primarnim istraživanjima putnika sa strane ponude

Prosječni dnevni izdaci turista u različitim oblicima nautičkog turizma (jahting, domaći krizing)

- Zbog detaljnosti informacija i obilježja istraživanja, prosječni izdaci te izdaci prema proizvodima i uslugama dolaznih nautičkih turista procjenjuju se na temelju podataka iz istraživanja TOMAS Nautika te primarnog istraživanja brodarka
- Izdaci za iznajmljivanje plovila u jahtingu (čarteru) i rezervaciju putovanja na hrvatskim kružnim brodskim putovanjima razdvajaju se na usluge iznajmljivanja/plovidbe i posredničku naknadu agencijama prema podacima iz primarnog istraživanja veličine i strukture usluga putničkih agencija i turoperatora

Prosječni izdaci jednodnevnih posjetitelja u tranzitu

- Izdaci se utvrđuju se temelju podataka o izdacima iz Istraživanja o potrošnji inozemnih putnika
- Prosječni dnevni izdaci turista na međunarodnom pomorskom krizingu procjenjuju se na temelju prethodnih raspoloživih istraživanja usklađivanjem za promjene cijena, i to: TOMAS Dubrovnik 2018 (Institut za turizam) te Tomas Brodska kružna putovanja 2006 (Institut za turizam)
- Prosječni dnevni izdaci turista na međunarodnom riječnom krizingu procjenjuju se na temelju prethodnih raspoloživih istraživanja usklađivanjem za promjene cijena, i to: Istraživanje stavova i potrošnje posjetitelja s međunarodnih krstarenja Dunavom u Hrvatskoj u 2013. i 2014. godini: prilog Studiji održivog razvoja turističkih krstarenja Dunavom u Hrvatskoj (Institut za turizam)
- Zbog nedostatka relevantnog izvora o strukturi izdataka sukladno metodološkom okviru TSSA, pretpostavlja se da jednodnevni posjetitelji u tranzitu zbog obilježja putovanja nemaju izdatke za sport, rekreaciju te kulturu i zabavu

Prosječni izdaci ostalih/izletničkih jednodnevnih posjetitelja u Hrvatskoj (jednodnevni posjetitelji koji se vraćaju u zemlju početka putovanja)

- Izdaci se utvrđuju se temelju podataka o izdacima iz Istraživanja o potrošnji inozemnih putnika.
- Zbog neusklađenosti podataka o strukturi izdataka iz Istraživanja o potrošnji inozemnih putnika sukladno usklađenoj s metodološkom okviru TSSA, struktura izdataka se dodatno usklađuje sa strukturom izdataka iz primarnog istraživanja

Domaći turistički izdaci

Ukupni izdaci procjenjuju se kao suma:

- Umnoška prosječnih dnevnih izdataka i broja noćenja domaćih turista koji borave u komercijalnom i nekomercijalnom smještaju te domaćih turista u nautičkom turizmu
- Umnoška prosječnih izdataka na putovanju i broja putovanja jednodnevnih domaćih posjetitelja te
- Umnoška prosječnih izdataka na putovanju u inozemstvo koji su ostvareni na području Hrvatske i broja odlaznih putovanja te noćenja domaćih turista na odlaznim putovanjima

Procjena fizičke domaće potražnje temelji se na prethodno prikazanom metodološkom okviru

Prosječni dnevni izdaci turista koji borave u komercijalnim smještajnim kapacitetima

- Zbog detaljnosti informacija i obilježja istraživanja, prosječni izdaci te izdaci prema proizvodima i uslugama domaćih turista koji su boravili u komercijalnim smještajnim kapacitetima procjenjuju se na temelju podataka istraživanja TOMAS Hrvatska
- Izdaci za smještaj razdvajaju se na usluge smještaja te usluge hrane i pića u objektu prema podacima iz istraživanja TOMAS Hrvatska (Izdaci za smještaj s uključenom hranom) te podataka iz primarnih istraživanja pružatelja usluga smještaja
- Izdaci za posredničku naknadu agencijama izdvajaju se iz usluga kupljenih preko agencije prema podacima iz istraživanja TOMAS Hrvatska (usluge bile uključene u paket aranžman, rezervirani smještaj, izdaci za pojedine usluge kupljene/rezervirane preko agencija) te podataka iz primarnog istraživanja veličine i strukture usluga putničkih agencija i turoperatora
- Izleti, ekskurzije i druge odgojno-obrazovne aktivnosti izvan škole djece do 15 godina – procjena troška putovanja na temelju ankete pružatelja usluga organizacije izleta (dodatno primarno istraživanje)
- Izdaci za troškove putničkog prijevoza u Hrvatskoj alociraju se, polazeći od podataka iz istraživanja TOMAS Hrvatska (prometno sredstvo, izdaci za usluge prijevoza) te podataka iz planiranih primarnih istraživanja putnika sa strane ponude

Prosječni dnevni izdaci turista koji borave u nekomercijalnim smještajnim kapacitetima

- Prosječni izdaci domaćih turista koji su boravili u nekomercijalnim smještajnim kapacitetima i izdaci prema proizvodima i uslugama utvrđuju se na temelju podataka o izdacima iz Turistička aktivnost stanovništva Republike Hrvatske
- Zbog strukture izdataka na proizvode i usluge iz istraživanja Turistička aktivnost stanovništva Republike Hrvatske koja nije usklađena s potrebama TSSA (vidjeti poglavlja 1.2. i 2.2.), struktura se usklađuje s rezultatima primarnog istraživanja izdataka turista koji borave u kućama i stanovima za odmor
- Izdaci za troškove putničkog prijevoza u Hrvatskoj alociraju se, polazeći od podataka iz istraživanja Turistička aktivnost stanovništva Republike Hrvatske (prometno sredstvo, izdaci za usluge prijevoza) iz podataka iz planiranih primarnih istraživanja putnika sa strane ponude

Prosječni dnevni izdaci turista u različitim oblicima nautičkog turizma (jahting, kruzing)

- Zbog detaljnosti informacija i obilježja istraživanja, ukupni prosječni izdaci te izdaci prema proizvodima i uslugama domaćih nautičkih turista procjenjuju se na temelju podataka iz istraživanja TOMAS Nautika.
- Izdaci za iznajmljivanje plovila u jahtingu (čarteru) i rezervaciju putovanja na hrvatskim kružnim brodskim putovanjima razdvajaju se na usluge iznajmljivanja/plovidbe i posredničku naknadu agencijama prema podacima iz primarnog istraživanja veličine i strukture usluga putničkih agencija i turoperatora

Prosječni izdaci jednodnevnih posjetitelja

- Izdaci se utvrđuju se temelju podataka o izdacima iz istraživanja Turistička aktivnost stanovništva Republike Hrvatske
- Pretpostavlja se da na međunarodnom pomorskom i riječnom kruzingu u Hrvatskoj nema posjetitelja s prebivalištem u Hrvatskoj te da nema niti izdataka
- Istraživanje Turistička aktivnost stanovništva Republike Hrvatske ne obuhvaća podatke o izdacima za proizvode i usluge te se struktura izdataka usklađuje sa strukturom izdataka iz primarnog istraživanja veličine i strukture usluga turizmom generiranih turističkih aktivnosti jednodnevnih posjetitelja

Prosječni izdaci turista i jednodnevnih posjetitelja na odlaznim putovanjima iz Hrvatske tijekom boravka u Hrvatskoj

- Izdaci se utvrđuju se temelju podataka o izdacima iz istraživanja Turistička aktivnost stanovništva Republike Hrvatske i to prosječni ukupni izdaci bez raspodjele na proizvode i usluge (poznat je broj ostvarenih noćenja u Hrvatskoj)

- Struktura izdataka prema proizvodima i uslugama procjenjuje se na temelju podataka iz raspoloživih prethodnih istraživanja i to primarnog istraživanja jednodnevnih posjetitelja (Turistička aktivnost domaćeg stanovništva iz 2009., struktura prema proizvodima i uslugama, te iz 2013. - trošak agencija)

3.2. Računi TSSA za Republiku Hrvatsku

3.2.1. Dolazni turistički izdaci: TSSA tablica 1 (TSA tablica 1)

Cilj računa

Račun dolaznih turističkih izdataka prikazuje najvažniji segment turističke potrošnje u Hrvatskoj.

Izdaci dolaznih posjetitelja iskazani su prema vrstama proizvoda i vrstama posjetitelja (turisti i jednodnevni posjetitelji).

Koncepti i klasifikacije na kojima se temelji račun

Struktura računa izdataka dolaznih posjetitelja zasniva se na sljedećim klasifikacijama i načelima vrednovanja:

- Izdaci dolaznih posjetitelja podijeljeni su na izdatke turista i jednodnevnih posjetitelja sukladno definicijama u TSA: RMF 2008 i IRTS 2008 (poglavlje 1.2.)
- Izdaci dolaznih posjetitelja na proizvode i usluge podijeljeni su sukladno metodološkom okviru definiranom u dokumentima TSA: RMF 2008 i IRTS 2008 (poglavlje 1.2.) uz prilagodbe kojima se omogućava usporedno sagledavanje ekonomskih i okolišnih utjecaja turističke aktivnosti (smještaj, izdaci na motorna goriva osobnih i sličnih vozila)
- Izdaci na proizvode hrane, pića te duhanskih proizvoda te izdaci na motorna goriva izdvojeni su kao proizvodi karakteristični za turizam Hrvatske (TSA: RMF 2008 i IRTS 2008; poglavlje 1.2.) prema kriteriju udjela u ukupnim izdacima
- Izdaci na različite usluge kupljene preko turističkih (putničkih) agencija, samostalno ili u paketu, se, zbog izbjegavanja dvostrukog obračuna, prikazuju sukladno TSA: RMF 2008 razdvojeno:
 - na dio izdataka za pojedine usluge koje posjetitelji kupuju bez uključene agencijske naknade (npr. iz izdataka za smještaj izdvaja se dio ukupnih izdataka vezan uz usluge posredovanja turističkih agencija)
 - na dio izdataka vezan uz naknade turističkim agencijama.
- Izdaci za smještaj u vlastitim objektima za odmor ne iskazuju se jer ne predstavljaju novčani izdatak (poglavlje 1.1.).

Izdaci se prikazuju u kupovnim cijenama.

Koncepti i klasifikacije na kojima se temelji račun dolaznih turističkih izdataka zajednički su s računom domaćih turističkih izdataka (TSA tablica 2).

Objašnjenje i prikaz računa/tablice

U četiri stupca (od čega je jedan stupac sa zaglavljinama redaka) u tablici (Tablica 3.2.) prikazuju se dolazni turistički izdaci u novcu posjetitelja, podijeljeni na izdatke jednodnevnih posjetitelja te turista. Izdaci se iskazuju za proizvode i usluge za potrošnju.

Uz izdatke za karakteristične turističke proizvode posebno su izdvojena i dva proizvoda (usklađena s KPD 2008. i tablicom ponude i uporabe RH) karakteristična za turizam Hrvatske.

Polazeći od metodološkog okvira definiranog TSA:RMF 2008, struktura tablice prilagođena je specifičnim potrebama kompilacije TSSA za Republiku Hrvatsku. Nadopune polaznog modela (TSA:RMF 2008, poglavlje 1.2.) provedene su:

- Razdvajanjem Usluge smještaja za posjetitelje osim 1.2 (smještaj u vlastitim objektima za odmor) na kućanstva koja pružaju uslugu komercijalnog smještaja te kolektivni smještaj (primjerice hoteli i slični kapaciteti, kampovi, turistička i apartmanska naselja ili ostali oblici kolektivnog smještaja)
- Uspostavljanjem retka Koks i rafinirani naftni proizvodi, sukladno KPD 2008. te obuhvatu Tablice ponude i uporabe HR (poglavljje 2.1.), odnosno izdvajanjem motornih goriva kao proizvoda karakterističnog za turizam Hrvatske zbog velikog udjela dolaznih posjetitelja koji u Hrvatsku dolaze vlastitim ili unajmljenim (rent-a-car) automobilima ili sličnim prijevoznim sredstvima (motorkotači, kamper i sl.), ali i goriva koje se koristi za plovidbu na vlastitim ili charter plovilima
- Uspostavljanjem retka Proizvodi hrane, pića te duhanski proizvodi, sukladno KPD 2008. te obuhvatu Tablice ponude i uporabe HR (poglavljje 2.1.), odnosno izdvajanjem proizvoda hrane, pića te duhanskih proizvoda kao proizvoda karakterističnog za turizam Hrvatske zbog relativne važnosti ovog segmenta turističkih izdataka u ukupnim izdacima posjetitelja.

Tablica 3.2. TSSA tablica 1 (TSA tablica 1): Dolazni turistički izdaci prema proizvodima i vrstama posjetitelja, u 000 eura

	Jednodnevni posjetitelji	Turisti	Posjetitelji - ukupno
A. Proizvodi za potrošnju			
A.1 Turistički karakteristični proizvodi			
1. Usluge smještaja			
1.1 Usluge smještaja za posjetitelje osim 1.2			
1.1.1. Kolektivni smještaj			
1.1.2. Kućanstva			
1.2 Smještaj u vlastitim objektima za odmor			
2. Usluge posluživanja hrane i pića			
3. Usluge željezničkog prijevoza putnika			
4. Usluge cestovnog prijevoza putnika			
5. Usluge vodenog prijevoza putnika			
6. Usluge zračnog prijevoza putnika			
7. Usluge najma prijevozne opreme			
8. Usluge putničkih agencija i ostale rezervacijske usluge			
9. Usluge kulture			
10. Sportske i rekreacijske usluge			
11. Proizvodi hrane, pića te duhanski proizvodi kao proizvodi karakteristični za turizam Hrvatske			
12. Koks i rafinirani naftni proizvodi (motorno gorivo) kao proizvod karakterističan za turizam Hrvatske			
A.2 Ostali proizvodi za potrošnju			
UKUPNO			

Unatoč velike važnosti nautičkog turizma za ukupne turističke tokove u Hrvatskoj, provedena analiza raspoložive podatkovne osnove (metapodaci) pokazala je da u Sustav satelitskih računa održivosti turizma Republike Hrvatske za 2022. godinu nije moguće izdvojeno uvrstiti elemente turističke potrošnje i proizvodnje specifične za nautički turizam²³.

Stavka ostalih proizvoda za potrošnju uključuje i eventualne izdatke za dragocjenosti kao što su manji pokloni ili slično (u izdatke turista ne ubrajaju se izdaci za kupnju nekretnina ili vozila).

Svi monetarni elementi računa prikazani su u eurima, uz korištenje fiksnog tečaja konverzije iz kuna u euro koji iznosi 7,53450 kuna za 1 euro, a kojega je odredilo Vijeće Europske unije 12. srpnja 2022.

Izvori i metode procjene svih elemenata računa

Polazišni izvor podataka za procjenu dolaznih turističkih izdataka je Istraživanje o potrošnji inozemnih putnika koje provodi HNB iako rezultati ovog istraživanja ne osiguravaju sve potrebne informacije za procjenu monetarnih aspekata dolaznog turističkog prometa sukladno metodološkom okviru definiranom u TSA: RMF 2008. No, prethodno provedena analiza pokazala je, isto tako, da integriranje informacija, koje podrazumijeva i metodološko ujednačavanje pojedinih pokazatelja, iz različitih raspoloživih izvora podataka omogućava procjenu turističkih izdataka na nacionalnoj razini sukladno postavljenim odrednicama TSSA tablice 1.

Dolazni izdaci procjenjuju se kao zbroj:

- Sume umnoška prosječnih dnevnih izdataka i broja noćenja dolaznih turista koji borave u komercijalnom i nekomercijalnom smještaju te turista u nautičkom turizmu te
- Umnoška prosječnih izdataka na putovanju i broja putovanja jednodnevnih dolaznih posjetitelja.

Polazeći od uspostavljenog metodološkog okvira (poglavlje 3.1.) za procjenu broja dolaznih posjetitelja, u nastavku se opisuje način procjene pojedinih elemenata računa:

Element tablice	Izvor i način izračuna
Izdaci za usluge smještaja	<ul style="list-style-type: none">• Izdatke za usluge smještaja čine izdaci za Usluge smještaja za posjetitelje koji se dijele na:<ul style="list-style-type: none">• Izdatke na smještaj dolaznih turista u kolektivnim oblicima smještaja i• Izdatke za smještaj dolaznih turista u komercijalnom obiteljskom smještaju• Prosječni izdaci za smještaj dolaznih turista prema vrsti kapaciteta preuzimaju se, na temelju posebne obrade, iz istraživanja TOMAS Hrvatska 2022, no moraju se korigirati (umanjiti) za:<ul style="list-style-type: none">• Naknade turističkim agencijama za posredovanje pojedinih usluga (smještaj) odnosno organiziranje paket aranžmana• Vrijednost usluga hrane i pića koje su prodane unaprijed u okviru paketa usluga smještaja (doručak, polupansion, pension, all-inclusive)• Naknade turističkim agencijama procjenjuju se na temelju:

²³ Horak, Siniša: Procjena izvodljivosti ekonomskih i okolišnih učinaka nautičkog turizma na nacionalnoj i regionalnoj razini za potrebe izrade Sustava satelitskih računa održivosti turizma (21. kolovoz 2023.)

-
- Udjela dolaznih turista (iz istraživanja TOMAS Hrvatska 2022) koji su u procesu organizacije putovanja koristili posredničke usluge agencija bilo samo za akviziciju usluga smještaja ili usluga paket aranžmana te
 - Naknada za pojedine agencijske usluge raspoložive iz primarnog istraživanja veličine i strukture usluga putničkih agencija i turoperatora te prihoda i dodane vrijednosti putničkih agencija i turoperatora generiranih potrošnjom turista (struktura prihoda)
 - Raspodjela izdataka za smještaj na segment usluga smještaja te hrane i pića koje su prodane unaprijed procjenjuju se na temelju podataka o:
 - Strukturi dolaznih turista (iz istraživanja TOMAS Hrvatska 2022) prema korištenim uslugama u okviru smještaja (samo noćenje, noćenje s doručkom, pansion, puni pansion, all-inclusive) te
 - Alokaciji izdataka za smještaj prema vrstama usluga na temelju rezultata primarnih istraživanja prihoda i dodane vrijednosti koju generiraju pružatelji usluga smještaja u hotelima, kampovima te obiteljskom smještaju
 - Utvrđeni izdaci za naknade turističkim agencijama alociraju se u izdatke na turistički proizvod Usluge putničkih agencija i ostale rezervacijske usluge, a za hranu i piće u proizvod Usluge posluživanja hrane i pića; za isti iznos agencijskih naknada te izdataka za hranu i piće utvrđeni izdaci za usluge smještaja se umanjuju (prema vrsti smještaja)
 - Izdaci za usluge Smještaja u vlastitim objektima za odmor su po definiciji nula budući da se smještaj u tim objektima ne plaća

Usluge posluživanja hrane i pića

- Izdaci za usluge hrane i pića predstavljaju sumu:
 - Izdataka za hranu i piće koji su unaprijed kupljeni u okviru usluga smještaja, a utvrđuju se/alociraju sukladno opisu u Izdaci za usluge smještaja
 - Izdataka za hranu i piće u ugostiteljskim objektima izvan usluga smještaja koji se utvrđuju na temelju rezultata istraživanja TOMAS Hrvatska 2022 (turisti koji su boravili u komercijalnom smještaju), Istraživanja o potrošnji inozemnih putnika (jednodnevni posjetitelji i turisti koji su boravili u nekomercijalnim kapacitetima) te Tomas Nautika 2022 (turisti koji su boravili u različitim oblicima nautičkog turizma)
 - Izdataka za hranu i piće na tzv. domaćem kruzingu u okviru unaprijed kupljenog paketa koji uključuje plovidbu (noćenje) te hranu i piće (raspoloživi u istraživanju TOMAS Nautika 2022) razdiobom na dio vezan uz plovidbu i hranu i piće na temelju podataka o strukturi raspodjele u, usporedivoj, hotelskoj djelatnosti

Usluge putničkog prijevoza

- Izdaci za svaku vrstu putničkog prijevoza predstavljaju sumu relevantnih izdataka turista koji su boravili u komercijalnim i

nekomercijalnim smještajnim kapacitetima, nautičkih turista te jednodnevnih turista

- Izdaci za usluge putničkog prijevoza dolaznih turista koji su boravili u komercijalnom smještaju procjenjuju se na temelju podataka istraživanja TOMAS Hrvatska 2022, a onih u nautičkom turizmu iz istraživanja TOMAS Nautika 2022:
 - Pridruživanjem izdataka za prijevoznike usluge prema korištenom prijevoznom sredstvu samo za prijevoznike usluge hrvatskih prijevoznika (usluge plaćene u Hrvatskoj)
 - Izdaci za prijevoz posjetitelja koji su u Hrvatsku došli osobnim automobilom ili sličnim sredstvom alociraju se u skupinu izdataka za gorivo i ostalih izdataka
- U skupinu izdataka za pomorski prijevoz putnika specifično ulaze i izdaci nautičkog veza u lukama otvorenim za javni promet koji nisu u koncesiji te izdaci za krstarenje (paket usluga) na domaćem krizingu (umanjeni za troškove hrane i pića te agencijskih marži), podaci o ovim izdacima preuzimaju se (uz posebnu obradu podataka) iz procjene izdataka za usluge veza iz istraživanja TOMAS Nautika 2022 te rezultatima dodatnog primarnog istraživanja razlika u cijenama veza
- Izdaci za usluge putničkog prijevoza dolaznih turista koji su boravili u nekomercijalnom smještaju nisu raspoloživi u Istraživanju o potrošnji inozemnih putnika za 2022. godinu; stoga se, budući da nema razlike u troškovima prijevoznčkih usluga za turiste koji su boravili u komercijalnim i nekomercijalnim smještajnim kapacitetima, procjenjuju na temelju prosječnih izdataka za prijevoznike usluge iz istraživanja TOMAS Hrvatska 2022
- Izdaci za usluge putničkog prijevoza dolaznih jednodnevnih posjetitelja procjenjuju se na isti način kao i izdaci turista koji su boravili u nekomercijalnom smještaju

Usluge najma opreme

- Usluge najma opreme suma su izdataka za najam osobnih automobila (rent-a-car) te najam plovila u čarteru i drugih plovila
- Izdaci za usluge najma osobnih automobila procjenjuju se iz Istraživanja o potrošnji inozemnih putnika za 2022. godinu
- Izdaci za usluge čartera procjenjuju se iz istraživanja TOMAS Nautika 2022, a najma drugih brodica iz istraživanja TOMAS Hrvatska 2022

Usluge putničkih agencija i ostale rezervacijske usluge

- Zbog specifičnosti usluga koje su najvećim dijelom dio drugih usluga (prijetov, smještaj, hrana i piće i sl.), pri čemu je posebno u segmentu dolaznih turista gotovo nemoguće raspoznavanje usluga vezanih uz hrvatske ponuđače, izdaci za usluge putničkih agencija i ostale rezervacijske usluge u cijelosti se procjenjuju sa aspekta ponude odnosno iznosa naknada kao dijela poslovnih prihoda za usluge koje su hrvatske agencije pružile dolaznim turistima i jednodnevnim posjetiteljima
- Vrijednost usluga se procjenjuje na temelju rezultata primarnog istraživanja veličine i strukture usluga putničkih agencija i turoperatora te prihoda i dodane vrijednosti putničkih agencija i

	<p>turoperatora generiranih potrošnjom turista te poslovnog prihoda koji ostvaruju gospodarski subjekti u NKD 2007 djelatnosti 79 Putničke agencije, organizatori putovanja (turoperatori) i ostale rezervacijske usluge te djelatnosti povezane s njima</p>
Usluge kulture	<ul style="list-style-type: none">• Izdaci za usluge kulture dolaznih turista koji su boravili u komercijalnom smještaju preuzimaju se iz podataka istraživanja TOMAS Hrvatska 2022, a turista u nautičkom turizmu iz istraživanja TOMAS Nautika 2022• Izvori za izdatke na usluge kulture dolaznih turista koji su boravili u nekomercijalnom smještaju te jednodnevnih posjetitelja nisu raspoloživi te se procjenjuju kao dio izdataka na ostale usluge tih skupina posjetitelja iz Istraživanja o potrošnji inozemnih putnika za 2022. godinu:<ul style="list-style-type: none">○ Udio izdataka za kulturu u ostalim troškovima turista koji su boravili u nekomercijalnom smještajnom kapacitetu procjenjuje se na temelju udjela tih izdataka iz primarnog istraživanja (izdaci za kulturu i zabavu) turista koji borave u kućama i stanovima za odmor○ Udio izdataka na kulturu u ostalim troškovima jednodnevnih posjetitelja procjenjuje se iz udjela na te izdatke iz podataka primarnog istraživanja veličine i strukture usluga turizmom generiranih turističkih aktivnosti jednodnevnih posjetitelja; iako se izračun temelji na pretpostavci jednake sklonosti korištenju usluga kulture svih segmenata dolaznih jednodnevnih posjetitelja
Sportske i rekreacijske usluge	<ul style="list-style-type: none">• Izdaci za sportsko-rekreacijske usluge dolaznih turista koji su boravili u komercijalnom smještaju preuzimaju se iz podataka istraživanja TOMAS Hrvatska 2022, a turista u nautičkom turizmu iz istraživanja TOMAS Nautika 2022• Izvori za izdatke na sportsko-rekreacijske usluge dolaznih turista koji su boravili u nekomercijalnom smještaju te jednodnevnih posjetitelja nisu raspoloživi te se procjenjuju na temelju udjela izdataka na ostale usluge Istraživanja o potrošnji inozemnih putnika za 2022. godinu:<ul style="list-style-type: none">○ Udio izdataka na sportsko-rekreacijske usluge u ostalim troškovima turista koji su boravili u nekomercijalnom smještajnom kapacitetu procjenjuje se na temelju rezultata primarnog istraživanja turista koji borave u kućama i stanovima za odmor○ Udio izdataka na sportsko-rekreacijske usluge u ostalim troškovima jednodnevnih posjetitelja procjenjuje se na temelju rezultata primarnog istraživanja turističkih aktivnosti jednodnevnih posjetitelja; izračun se temelji na pretpostavci jednake sklonosti korištenju usluga sportsko-rekreacijskih usluga svih segmenata dolaznih jednodnevnih posjetitelja
Proizvodi hrane, pića te duhanski proizvodi kao proizvodi	<ul style="list-style-type: none">• Izdaci za proizvode hrane i pića dolaznih turista (izdaci za kupnju hrane i pića u trgovini) koji su boravili u komercijalnom smještaju preuzimaju

karakteristični za turizam Hrvatske	<p>se iz podataka istraživanja TOMAS Hrvatska 2022, a turista u nautičkom turizmu iz istraživanja TOMAS Nautika 2022</p> <ul style="list-style-type: none">Izvori za izdatke na proizvode hrane i pića dolaznih turista koji su boravili u nekomercijalnom smještaju i jednodnevnih posjetitelja nisu raspoloživi (uključeni su u izdatke u trgovini) te se procjenjuju kao dio izdataka na kupnju tih skupina posjetitelja iz Istraživanja o potrošnji inozemnih putnika za 2022. godinu:<ul style="list-style-type: none">Udio izdataka na proizvode hrane i pića u izdacima za kupnju turista koji su boravili u nekomercijalnom smještajnom kapacitetu procjenjuje se na temelju udjela tih izdataka u ukupnim izdacima turista koji su boravili u obiteljskom smještaju (pretpostavka slične sklonosti samostalnoj pripremi hrane)Udio izdataka na proizvode hrane i pića u izdacima za kupnju jednodnevnih posjetitelja procjenjuje se uz pretpostavku da se izdaci na kupnju u cijelosti ostvaruju na kupnju hrane, pića te duhanske proizvode
Koks i rafinirani naftni proizvodi (motorno gorivo) kao proizvod karakterističan za turizam Hrvatske	<ul style="list-style-type: none">Izdaci za motorna goriva za turiste i jednodnevne posjetitelje izravno se preuzimaju iz Istraživanja o potrošnji inozemnih putnika za 2022. godinu
Ukupno	<ul style="list-style-type: none">Detaljan metodološki okvir procjene izdataka dolaznih turista i jednodnevnih posjetitelja prikazan je u tablici 3.1. (poglavlje 3.1.).Izravnavajuća stavka ukupnih izdataka i zbroja izdataka na prethodno navedene turističke proizvode i usluge su izdaci za skupinu proizvoda i usluga A.2 Ostali proizvodi za potrošnju, a koja uključuje izdatke za različite nespecificirane usluge, ali i potencijalne izdatke za dragocjenostiIzdaci po retcima zbrajaju se u ukupne izdatke dolaznih posjetitelja (po vrstama posjetitelja i ukupno) po turističkim i ostalim proizvodima

3.2.2. Domaći turistički izdaci: TSSA tablica 2 (TSA tablica 2)

Cilj računa

Račun domaćih turističkih izdataka odnosno račun domaćih izdataka domaćih posjetitelja na proizvode i usluge za potrošnju prikazuje izdatke domaćih posjetitelja u novcu prema vrstama proizvoda i vrstama posjetitelja. Račun integrira turističke izdatke za finalnu potrošnju u novcu domaćih posjetitelja u nacionalnom gospodarstvu, što znači da uključuje (i) izdatke rezidenata na turističkim putovanjima u Hrvatskoj te (ii) izdatke rezidenata na turističkim putovanjima u inozemstvo, u dijelu potrošnje koja je realizirana u nacionalnom gospodarstvu.

Koncepti i klasifikacije na kojima se temelji račun

Račun izdataka domaćih posjetitelja zasniva se na sljedećim klasifikacijama i principima vrednovanja:

- Definicije izdataka i posjetitelja sukladne su metodološkom okviru definiranom u dokumentima TSA: RMF 2008 i IRTS 2008 (poglavlje 1.2.), a izdaci domaćih posjetitelja zbog bitno različite strukture s obzirom na vrstu putovanja podijeljeni su na:

- Izdatke turista i jednodnevnih domaćih posjetitelja na putovanjima u Hrvatskoj
- Izdatke turista i jednodnevnih odlaznih posjetitelja na putovanjima izvan Hrvatske u dijelu izdataka koji su realizirani u Hrvatskoj (npr. trošak goriva, kupnja usluga preko domaćih turističkih agencija, trošak noćenja ili hrane i pića u Hrvatskoj tijekom putovanja u inozemstvo i sl.)
- Izdaci domaćih posjetitelja na proizvode i usluge na potrošnju podijeljeni su sukladno metodološkom okviru definiranom u dokumentima TSA: RMF 2008 i IRTS 2008 (poglavlje 1.2.), uz nadopune odnosno dodatno dezagregiranje proizvoda (sukladno objašnjenjima u poglavlju 3.2.1.) kako bi se omogućilo:
 - Usporedno sagledavanje ekonomskih i okolišnih utjecaja turističke aktivnosti (smještaj, izdaci na motorna goriva osobnih i sličnih vozila),
 - Izdvajanje izdataka proizvoda hrane, pića te duhanskih proizvoda kao proizvoda karakterističnih za turizam Hrvatske (TSA: RMF 2008 i IRTS 2008; poglavlje 1.2.) zbog udjela u ukupnim izdacima dolaznih turista

Pri tome agregiranje stavke ostalih usluga osim izdataka na ostale proizvode za potrošnju uključuje i eventualne izdatke domaćih posjetitelja za dragocjenosti kao što su manji pokloni ili slično (u izdatke turista ne ubrajaju se izdaci za kupnju nekretnina ili vozila)

- Vrednovanje izdataka na različite usluge kupljene preko turističkih (putničkih) agencija samostalno ili u paketu se, zbog izbjegavanja dvostrukog obračuna sukladno TSA: RMF 2008, prikazuje razdvojeno:
 - Na dio izdataka za pojedine usluge koje posjetitelji kupuju bez uključene agencijske naknade (npr. iz izdataka za smještaj izdvaja se dio ukupnih izdataka vezan uz usluge posredovanja turističkih agencija), u paket aranžmanima usluge vezane uz boravak u inozemstvu (npr. usluge smještaja, prijevoza i sl.) se isključuju iz domaćih turističkih izdataka
 - Na dio izdataka uključen u pojedine usluge koje kupuju posjetitelji vezan uz naknade turističkim agencijama.
- Izdaci za smještaj u vlastitim objektima za odmor se ne iskazuju u tablici jer ne predstavljaju novčani izdatak (poglavlje 1.1.).

Koncepti i klasifikacije na kojima se temelji račun domaćih turističkih izdataka zajednički su s računom dolaznih turističkih izdataka (TSA tablica 1).

Objašnjenje i prikaz računa/tablice

U tablici se u deset stupaca (od čega jedan stupac sa zaglavljinama redaka) prikazuju domaći turistički izdaci posjetitelja (Tablica 3.3.), podijeljeni na izdatke posjetitelja na putovanjima u Hrvatskoj te izdatke domaćih posjetitelja na putovanjima u inozemstvo u dijelu izdataka ostvarenim na području Hrvatske.

Izdaci pojedinih segmenata domaćih posjetitelja dodatno se dijele na izdatke jednodnevnih posjetitelja te turista. Izdaci se iskazuju u ukupnom iznosu za proizvode za potrošnju te izdatke za pojedine turističke karakteristične proizvode i ostale proizvode.

Tablica 3.3. TSSA tablica 2 (TSA tablica 2): Domaći turistički izdaci prema proizvodima, vrstama posjetitelja i vrstama putovanja, u 000 eura

	Putovanja u Hrvatskoj			Putovanja u inozemstvo			Sva putovanja		
	Jednodnevni posjetitelji	Turisti	Posjetitelji - ukupno	Jednodnevni posjetitelji	Turisti	Posjetitelji - ukupno	Jednodnevni posjetitelji	Turisti	Posjetitelji - ukupno
A. Proizvodi za potrošnju									
A.1 Turistički karakteristični proizvodi									
1. Usluge smještaja									
1.1 Usluge smještaja za posjetitelje osim 1.2									
1.1.1. Kolektivni smještaj									
1.1.2. Kućanstva									
1.2 Smještaj u vlastitim objektima za odmor									
2. Usluge posluživanja hrane i pića									
3. Usluge željezničkog prijevoza putnika									
4. Usluge cestovnog prijevoza putnika									
5. Usluge vodenog prijevoza putnika									
6. Usluge zračnog prijevoza putnika									
7. Usluge najma prijevozne opreme									
8. Usluge putničkih agencija i ostale rezervacijske usluge									
9. Usluge kulture									
10. Sportske i rekreacijske usluge									
11. Proizvodi hrane, pića te duhanski proizvodi kao proizvodi karakteristični za turizam Hrvatske									
12. Koks i rafinirani naftni proizvodi (motorno gorivo) kao proizvod karakterističan za turizam Hrvatske									
A.2 Ostali proizvodi za potrošnju									
UKUPNO									

Polazeći od metodološkog okvira definiranog TSA:RMF 2008, struktura tablice, kao i TSA tablice 1, prilagođena je specifičnim potrebama kompilacije TSSA za Republiku Hrvatsku odnosno definiranja računa tokova energije i emisija te detaljnije analize ekonomskih tokova iz perspektive specifičnosti turizma Hrvatske sukladno detaljnim objašnjenjima u poglavlju 3.2.1.

Svi monetarni elementi računa prikazani su u eurima, uz korištenje fiksnog tečaja konverzije iz kuna u euro koji iznosi 7,53450 kuna za 1 euro, a kojega je odredilo Vijeće Europske unije 12. srpnja 2022.

Izvori i metode procjene svih elemenata računa

Polazišni izvor podataka za procjenu domaćih i odlaznih turističkih izdataka je istraživanje Državnog zavoda za statistiku Turistička aktivnost domaćeg stanovništva za 2022. godinu koje omogućava procjenu ukupnih izdataka, statistički registriranih i neregistriranih, turista i jednodnevnih posjetitelja u Hrvatskoj. No, kao što je analiza u poglavlju 2.6. pokazala, ovo istraživanje ne osigurava sve potrebne informacije za procjenu monetarnih aspekata domaćeg i odlaznog turističkog prometa sukladno metodološkom okviru definiranom u TSA: RMF 2008, a time niti metodološkog okvira Satelitskog računa održivosti turizma za Republiku Hrvatsku.

Prethodno provedena analiza (poglavlja 2.6. i 3.1.) pokazala je da se problem ograničenih informacija u istraživanju Turistička aktivnost domaćeg stanovništva za 2022. godinu može prevladati integriranjem informacija, koje podrazumijeva i metodološko ujednačavanje pojedinih pokazatelja iz različitih raspoloživih izvora podataka.

Sukladno metodološkom okviru uspostavljenom u poglavlju 3.1. ovog dokumenta, ukupni domaći izdaci procjenjuju se kao zbroj:

- Sume umnoška prosječnih dnevnih izdataka i broja noćenja domaćih i odlaznih turista u Hrvatskoj u komercijalnom i nekomercijalnom smještaju te nautičkom turizmu i
- Umnoška prosječnih izdataka na putovanju i broja putovanja jednodnevnih posjetitelja i odlaznih posjetitelja.

Sukladno istom algoritmu, izdaci na pojedine vrste proizvoda/usluga predstavljaju sumu umnožaka dnevnih izdataka na te vrste usluga i broja putovanja/noćenja različitih segmenata domaćih posjetitelja.

Polazeći od uspostavljenog metodološkog okvira (poglavlje 3.1.) za procjenu broja domaćih i odlaznih posjetitelja, u nastavku se opisuju metode procjene svih elemenata računa:

Element tablice	Izvor i način izračuna
Izdaci za usluge smještaja	<ul style="list-style-type: none">• Izdatke za usluge smještaja čine izdaci za Usluge smještaja za posjetitelje koji se dijele na:<ul style="list-style-type: none">• Izdatke na smještaj domaćih i odlaznih turista u kolektivnim oblicima smještaja i• Izdatke za smještaj domaćih i odlaznih turista u komercijalnom obiteljskom smještaju.• Prosječni izdaci za smještaj domaćih i odlaznih turista prema vrsti kapaciteta preuzimaju se, na temelju posebne obrade, iz TOMAS Hrvatska 2022, uz korekciju/umanjenje za• Naknade turističkim agencijama za posredovanje pojedinih usluga (smještaj) odnosno organiziranje paket aranžmana

- Vrijednost usluga hrane i pića koje su prodane unaprijed u okviru paketa usluga smještaja (doručak, polupansion, pansion, all inclusive).
- Naknade turističkim agencijama procjenjuju se na temelju:
 - Udjela domaćih turista iz istraživanja Turistička aktivnost domaćeg stanovništva za 2022. godinu koji su u procesu organizacije putovanja koristili pojedine posredničke usluge agencija
 - Podaci o naknadama (struktura) za pojedine agencijske usluge raspoloživi su iz primarnog Istraživanja veličine i strukture usluga putničkih agencija i turoperatora te prihoda i dodane vrijednosti putničkih agencija i turoperatora generiranih potrošnjom turista (struktura prihoda).
- Raspodjela izdataka za smještaj na segment usluga smještaja te hrane i pića koje su prodane unaprijed procjenjuju se na temelju podataka o:
 - Udjelu domaćih turista koji su boravili u komercijalnim smještajnim kapacitetima (iz istraživanja TOMAS Hrvatska 2022) i korištenim uslugama u okviru smještaja (samo noćenje, noćenje s doručkom, pansion, puni pansion, all-inclusive) te
 - Izdacima za usluge smještaja s uključenom hranom, uz alokaciju izdataka prema vrstama usluga na temelju rezultata primarnih istraživanja prihoda i dodane vrijednosti koju generiraju pružatelji usluga smještaja u hotelima, kampovima te obiteljskom smještaju
- Utvrđeni izdaci za naknade turističkim agencijama alociraju se u izdatke na turistički proizvod Usluge putničkih agencija i ostale rezervacijske usluge, a za hranu i piće u proizvod Usluge posluživanja hrane i pića (izdaci za usluge smještaja umanjuju se za utvrđeni iznos agencijskih naknada te izdataka za hranu i piće prema vrsti smještaja)
- Izdaci za usluge Smještaja u vlastitim objektima za odmor su po definiciji nula budući da se smještaj u tim objektima ne plaća

Usluge posluživanja hrane i pića

- Izdaci za usluge hrane i pića predstavljaju sumu:
 - Izdataka domaćih i odlaznih turista za hranu i piće unaprijed kupljenih u okviru (paketa) usluga smještaja koji se utvrđuju/alociraju sukladno opisu u Izdaci za usluge smještaja
 - Izdataka za hranu i piće na tzv. domaćem krizingu u okviru unaprijed kupljenog paketa koji uključuje plovidbu (noćenje) te hranu i piće (raspoloživi u istraživanju TOMAS Nautika 2022) razdiobom izdataka na temelju strukture proizvoda u hotelima
 - Izdataka za hranu i piće u ugostiteljskim objektima izvan usluga smještaja, a utvrđuju se kao suma:
 - Izdataka turista koji su boravili u komercijalnim, nekomercijalnim smještajnim kapacitetima i jednodnevnih

	<p>posjetitelja iz istraživanja Turistička aktivnost domaćeg stanovništva za 2022. godinu</p> <ul style="list-style-type: none">Izdataka turista koji su koristili različite oblike nautičkog turizma koji se procjenjuju na temelju rezultata istraživanja Tomas Nautika 2022
Usluge putničkog prijevoza	<ul style="list-style-type: none">Izdaci za svaku vrstu putničkog prijevoza predstavljaju sumu izdataka turista koji su boravili u komercijalnim i nekomercijalnim smještajnim kapacitetima, nautičkih turista te jednodnevnih turistaIzdaci za usluge putničkog prijevoza domaćih turista koji su boravili u komercijalnom smještaju procjenjuju se na temelju podataka istraživanja Turistička aktivnost domaćeg stanovništva za 2022. godinu, a onih u nautičkom turizmu iz istraživanja TOMAS Nautika 2022:<ul style="list-style-type: none">Pridruživanjem izdataka za prijevoznike usluge korištenom prijevoznom sredstvu samo za prijevoznike usluge hrvatskih prijevoznika (usluge plaćene u Hrvatskoj)Izdaci za prijevoz posjetitelja koji koriste osobne automobile ili slična sredstva alociraju se u skupinu izdataka za gorivo i ostalih izdatakaU skupinu izdataka za pomorski prijevoz putnika specifično ulaze i izdaci za nautički vez u lukama otvorenim za javni promet u kojima vezovi nisu u koncesiji kao i izdaci na domaćem kruzingu (umanjeni za troškove agencijskih naknada te troškova hrane i pića u okviru paketa usluga kruzinga), ovi izdaci preuzimaju se iz procjene izdataka na usluge veza iz TOMAS Nautika 2022 na temelju razlike u cijenama veza u lukama nautičkog turizma i lukama otvorenim za javni promet u odabranim destinacijama/regijaIzdaci za usluge putničkog prijevoza domaćih jednodnevnih posjetitelja, odlaznih turista i jednodnevnih posjetitelja kao i domaćih turista koji su boravili u nekomercijalnom smještaju preuzimaju se (uz posebnu obradu prema vrsti glavnog prijevoznog sredstva) iz istraživanja Turistička aktivnost domaćeg stanovništva iz 2009. te strukturi prema proizvodima i uslugama te 2013. - trošak agencija (posljednji raspoloživi podaci)
Usluge najma opreme	<ul style="list-style-type: none">Usluge najma opreme suma su izdataka na najam osobnih automobila (rent-a-car) te najma plovila u čarteru i ostalih brodicaIzdaci za usluge čartera procjenjuju se iz istraživanja TOMAS Nautika 2022, a izdaci za usluge najma brodica iz istraživanja TOMAS Hrvatska 2022Izdaci za usluge najma osobnih automobila domaćih i odlaznih posjetitelja nisu raspoloživi (obuhvaćeni su stavkama ostali izdaci/izdaci za lokalni prijevoz) te se procjenjuju neizravno kao umnožak:<ul style="list-style-type: none">Broja putovanja posjetitelja koji su koristili unajmljeno vozilo iz istraživanja Turistička aktivnost domaćeg stanovništva za 2022. godinu te

	<ul style="list-style-type: none">• Prosječnog izdatka za rent-a-car turista i jednodnevnih posjetitelja iz Istraživanja o potrošnji inozemnih putnika (pretpostavka jednakog obrasca korištenja usluga rent-a-car-a domaćih i dolaznih posjetitelja)
Usluge putničkih agencija i ostale rezervacijske usluge	<ul style="list-style-type: none">• Zbog specifičnosti usluga koje su najvećim dijelom dio drugih usluga (prijevoz, smještaj, hrana i piće i sl.) te važnosti različitih paket aranžmana i u segmentu domaćih i odlaznih putovanja, izdaci za usluge putničkih agencija i ostale rezervacijske usluge u cijelosti se procjenjuju iz perspektive ponude odnosno iznosa naknada kao dijela poslovnih prihoda za usluge koje su hrvatske agencije pružile domaćim i odlaznim turistima i jednodnevnim posjetiteljima• Vrijednost usluga se procjenjuje na temelju rezultata primarnog istraživanja veličine i strukture usluga putničkih agencija i turoperatora te poslovnog prihoda koji ostvaruju gospodarski subjekti u NKD 2007 djelatnosti 79 Putničke agencije, organizatori putovanja (turoperatora) i ostale rezervacijske usluge
Usluge kulture	<ul style="list-style-type: none">• Izdaci za usluge kulture domaćih i odlaznih turista koji su boravili u komercijalnom smještaju preuzimaju se iz podataka istraživanja TOMAS Hrvatska 2022, a turista u nautičkom turizmu iz istraživanja TOMAS Nautika 2022• Izvori za izdatke na usluge kulture domaćih i odlaznih turista koji su boravili u nekomercijalnom smještaju te jednodnevnih posjetitelja nisu raspoloživi (uključeni su u ostale izdatke na putovanje) te se procjenjuju kao dio izdataka na ostale usluge tih skupina posjetitelja iz istraživanja Turistička aktivnost domaćeg stanovništva za 2022. godinu:<ul style="list-style-type: none">• Udio izdataka na kulturu u ostalim troškovima turista koji su boravili u nekomercijalnom smještajnom kapacitetu procjenjuje se na temelju rezultata primarnog istraživanja strukture izdataka turista koji borave u kućama i stanovima za odmor• Udio izdataka na kulturu u ostalim troškovima jednodnevnih domaćih posjetitelja procjenjuje se na temelju udjela izdataka za kulturu (izdaci za troškove ulaznica za povijesne atrakcije: zidine, dvorci, kule, itd., parkove prirode, zabavne parkove, kulturna događanja) u ostalim izdacima jednodnevnih posjetitelja iz primarnog istraživanja veličine i strukture usluga turizmom generiranih turističkih aktivnosti jednodnevnih posjetitelja (izračun se temelji na pretpostavci jednake sklonosti korištenju usluga kulture svih segmenata domaćih i odlaznih jednodnevnih posjetitelja)
Sportske i rekreacijske usluge	<ul style="list-style-type: none">• Izdaci za sportsko-rekreacijske usluge domaćih i odlaznih turista koji su boravili u komercijalnom smještaju preuzimaju se iz podataka istraživanja TOMAS Hrvatska 2022, a turista u nautičkom turizmu iz istraživanja TOMAS Nautika 2022• Izvori za izdatke na sportsko-rekreacijske usluge domaćih i odlaznih turista koji su boravili u nekomercijalnom smještaju te jednodnevnih posjetitelja nisu raspoloživi te se procjenjuju kao dio izdataka na

ostale usluge tih skupina posjetitelja iz istraživanja Turistička aktivnost domaćeg stanovništva za 2022. godinu:

- Udio izdataka na sportsko-rekreacijske usluge u ostalim troškovima turista koji su boravili u nekomercijalnom smještajnom kapacitetu procjenjuje se na temelju rezultata primarnog istraživanja (izdaci za sport i rekreaciju) strukture izdataka turista koji borave u kućama i stanovima za odmor, s okolišnim utjecajem
- Udio izdataka na sportsko-rekreacijske usluge u ostalim troškovima jednodnevnih domaćih i odlaznih posjetitelja procjenjuje iz udjela na te izdatke iz primarnog istraživanja veličine i strukture usluga turizmom generiranih turističkih aktivnosti jednodnevnih posjetitelja (izračun se temelji na pretpostavci jednake sklonosti korištenja usluga sporta i rekreacije svih segmenata domaćih jednodnevnih posjetitelja)

Proizvodi hrane, pića
te duhanski proizvodi
kao proizvodi
karakteristični za
turizam Hrvatske

- Izdaci za proizvode hrane i pića domaćih (i odlaznih) turista (izdaci za kupnju hrane i pića u trgovini) koji su boravili u komercijalnom smještaju preuzimaju se iz podataka istraživanja TOMAS Hrvatska 2022, a turista u nautičkom turizmu iz istraživanja TOMAS Nautika 2022 (izdaci za motorna goriva vezani uz plovila)
- Izvori za izdatke na proizvode hrane i pića domaćih i odlaznih turista koji su boravili u nekomercijalnom smještaju te jednodnevnih posjetitelja nisu raspoloživi već su dio izdataka za ostale proizvode i usluge iz istraživanja Turistička aktivnost domaćeg stanovništva za 2022. godinu:
 - Udio izdataka na proizvode hrane i pića u izdacima za kupnju turista koji su boravili u nekomercijalnom smještajnom kapacitetu procjenjuje se iz udjela na te izdatke turista koji su boravili u obiteljskom smještaju (pretpostavka slične sklonosti samostalnoj pripremi hrane u smještajnom objektu)
 - Udio izdataka na proizvode hrane i pića u dodatnim troškovima na ostale proizvode i usluge jednodnevnih posjetitelja iz istraživanja Turistička aktivnost domaćeg stanovništva za 2022. godinu procjenjuje se na temelju pretpostavke da ovaj segment posjetitelja izdatke na kupnju ostalih proizvoda i usluga u cijelosti ostvaruje kupnjom proizvoda hrane, pića te duhanskih proizvoda
- Izdaci odlaznih jednodnevnih posjetitelja procjenjuju se kao umnožak izdataka na ostale proizvode i usluge na putovanju i udjela troškova ostvarenih u Hrvatskoj i ukupnih troškova puta.

Koks i rafinirani naftni
proizvodi (motorno
gorivo) kao proizvod
karakterističan za
turizam Hrvatske

- Izdaci za motorna goriva domaćih i odlaznih posjetitelja nisu raspoloživi, osim u segmentu nautičkih domaćih putovanja koji su raspoloživi iz istraživanja TOMAS Nautika 2022
- Troškovi na gorivo procjenjuju se na temelju izračuna udaljenosti puta između destinacije i krajnjeg odredišta i natrag (očekivana trasa sukladno podacima iz istraživanja Brojanje prometa na cestama u Republici Hrvatskoj), broja automobila i sličnih vozila (poglavlje 3.2.7., tablica 3.8.) te prosječne potrošnje goriva automobila u Hrvatskoj po

	kilometru (prema podacima Centra za vozila Hrvatske) i prosječne cijene goriva u 2022. godini (https://cijene-goriva.com.hr/)).
Ukupno	<ul style="list-style-type: none">• Detaljan metodološki okvir procjene izdataka domaćih i odlaznih turista i jednodnevnih posjetitelja prikazan je u tablici 3.1. (poglavlje 3.1.).• Izravnavajuća stavka ukupnih izdataka i zbroja izdataka na prethodno navedene turističke proizvode i usluge su izdaci za skupinu proizvoda i usluga A.2 Ostali proizvodi za potrošnju koja uključuje izdatke za različite nespecificirane usluge, ali i potencijalne izdatke za dragocjenosti• Izdaci po retcima zbrajaju se u ukupne izdatke domaćih i odlaznih posjetitelja (po vrstama posjetitelja i ukupno) po turističkim i ostalim proizvodima

3.2.3. Unutarnja turistička potrošnja: TSSA tablica 3 (TSA tablica 4)

Cilj računa

Račun prikazuje zbroj dolaznih i domaćih turističkih izdataka te ostalih komponenti turističke potrošnje prema proizvodima i uslugama, a rezultira procjenom ukupne turističke potrošnje.

Koncepti i klasifikacije na kojima se temelji račun

Koncepti i klasifikacije na kojima se temelji račun unutarnjih turističkih izdataka zajednički su s računom dolaznih i domaćih turističkih izdataka (TSA tablice 1 i 2).

Račun unutarnje turističke potrošnje zasniva se na sljedećim klasifikacijama i načelima vrednovanja:

- Definicije dolaznih i domaćih izdataka posjetitelja sukladne su metodološkom okviru definiranom u dokumentima TSA: RMF 2008 i IRTS 2008 (poglavlja 1.2. te 3.2.1. i 3.2.2.)
- Izdaci posjetitelja prema proizvodima i uslugama prikazuju se u istom obuhvatu i konceptima (uključujući i vrednovanje izdataka za usluge turističkih/putničkih agencija) kao i u računima dolaznih (TSA tablica 1) i domaćih (TSA tablica 2) turističkih izdataka (poglavlja 3.2.1. i 3.2.2.)
- Ostale komponente potrošnje uključuju usluge povezane sa: (i) smještajem za odmor za vlastiti račun (imputirana vrijednost usluga smještaja u kućama i stanovima za odmor), (ii) društvenim turističkim transferima u naravi (vrijednost pojedinačnih netržišnih usluga koje pruža državna uprava i različite javne institucije koje koriste posjetitelji, a premašuju cijenu usluga koje plaćaju sami posjetitelji kao što su primjerice zdravstvene usluge); (iii) ostalim (neobuhvaćenim) uslugama koje koriste posjetitelji, a za njih ne plaćaju (imputirana vrijednost usluga smještaja u radničkim odmaralištima i sl.).

TSSA za Republiku Hrvatsku od ostalih komponenti potrošnje, zbog veličine i važnosti za ukupna turistička kretanja, obuhvaća imputiranu vrijednost usluga smještaja u kućama i stanovima za odmor.

Objašnjenje i prikaz računa/tablice

U tablici 3.4. se u šest stupaca (od čega jedan stupac sadrži zaglavlja redaka) prikazuju unutarnji turistički izdaci kao zbroj dolaznih i domaćih izdataka, ostale komponente potrošnje te unutarnja turistička potrošnja kao suma unutarnjih turističkih izdataka i ostalih komponenti potrošnje.

Redovi tablice metodološki su ujednačeni s redovima TSA tablica 1 i 2. Stoga se i tokovi prikazuju u istim jedinicama kao i u računima domaćih i dolaznih izdataka. Dolazni i domaći izdaci prenose se iz

TSA tablica 1 i 2 te je, uz njihovu sumu, novi element tablice iz perspektive turističke potražnje tek stupac ostalih komponenti turističke potrošnje.

Izvori i metode procjene svih elemenata računa

Račun unutarnje turističke potrošnje dominantno integrira elemente TSA tablica 1 i 2, te se u nastavku opisuju izvori i proces kompilacije samo novih elemenata računa:

Element tablice	Izvor i način izračuna
Unutarnji turistički izdaci prema turističkim i ostalim proizvodima	<ul style="list-style-type: none">• Stupac unutarnjih turističkih izdataka predstavlja zbroj, po retcima, stupaca 'dolazni turistički izdaci' i 'domaći turistički izdaci'• Stupac dolaznih turističkih izdataka po proizvodima prenosi se iz računa dolaznih turističkih izdataka – stupac: Posjetitelji ukupno• Stupac domaćih turističkih izdataka po proizvodima prenosi se iz računa domaćih turističkih izdataka – stupac: Posjetitelji ukupno
Ostale komponente potrošnje posjetitelja	<ul style="list-style-type: none">• U stupcu Ostale komponente potrošnje posjetitelja, kao nenovčana komponenta turističke potrošnje procjenjuje se vrijednost potrošnje povezana s uslugom smještaja u vlastitim objektima za odmor koja predstavlja imputiranu rentu odnosno imputiranu vrijednost usluga stanovanja/boravka vlasnika u kućama i stanovima za odmor• Imputirana renta za kuće i stanove za odmor procjenjuje se na temelju procijenjene vrijednosti imputirane rente stambenog fonda u 2022. godini te udjela površine kuća i stanova za odmor u ukupnom stambenom fondu u 2021. godini prema podacima iz Popisa stanovništva za 2021. godinu kao posljednjim raspoloživim sveobuhvatnim podacima (1. Stanovi prema načinu korištenja, Popis stanovništva 2021., udio površine stanova koji se koriste povremeno za odmor i relaksaciju u ukupnoj površini stanova)• Procjenu imputirane rente provodi Državni zavod za statistiku, a prema planu rada trebala bi biti dostupna u jesen 2024. godine; izračun imputirane rente temelji se na procjeni neto poslovnog višak koju renta generira u visini od 2,5% od neto vrijednosti stambenog fonda uvećanog za međufaznu potrošnju, ostale poreze na proizvodnju te potrošnju fiksnog kapitala
Unutarnja turistička potrošnja (u novcu i stvarima)	<ul style="list-style-type: none">• Stupac unutarnje turističke potrošnje predstavlja zbroj po retcima stupaca unutarnjih turističkih izdataka i ostalih komponenti potrošnje posjetitelja

Tablica 3.4. TSSA tablica 3 (TSA tablica 4) Unutarnja turistička potrošnja prema proizvodima, u 000 eura

	Izdaci za finalnu potrošnju posjetitelja u novcu			Ostale komponente potrošnje posjetitelja	Unutarnja turistička potrošnja (u novcu i stvarima)
	Dolazni turistički izdaci	Domaći turistički izdaci	Unutarnji turistički izdaci		
A. Proizvodi za potrošnju	-	-	-	-	-
A.1 Turistički karakteristični proizvodi					
1. Usluge smještaja					
1.1 Usluge smještaja za posjetitelje osim 1.2					
1.1.1. Kolektivni smještaj					
1.1.2. Kućanstva					
1.2 Smještaj u vlastitim objektima za odmor					
2. Usluge posluživanja hrane i pića					
3. Usluge željezničkog prijevoza putnika					
4. Usluge cestovnog prijevoza putnika					
5. Usluge vodenog prijevoza putnika					
6. Usluge zračnog prijevoza putnika					
7. Usluge najma prijevozne opreme					
8. Usluge putničkih agencija i ostale rezervacijske usluge					
9. Usluge kulture					
10. Sportske i rekreacijske usluge					
11. Proizvodi hrane, pića te duhanski proizvodi kao proizvodi karakteristični za turizam Hrvatske					
12. Koks i rafinirani naftni proizvodi (motorno gorivo) kao proizvod karakterističan za turizam Hrvatske					
A.2 Ostali proizvodi za potrošnju					
UKUPNO					

3.2.4. Proizvodni računi turističkih i ostalih djelatnosti: TSSA tablica 4 (TSA tablica 5)

Cilj računa

Račun predstavlja iskaz vrijednosti proizvodnje prema proizvodima i uslugama, intermedijarne potrošnje te bruto dodane vrijednosti turističkih i ostalih djelatnosti u bazičnim cijenama.

Tablica je temelj za utvrđivanje bruto dodane vrijednosti turističkih djelatnosti te udjela bruto dodane vrijednosti turističkih djelatnosti u ukupnoj bruto dodanoj vrijednosti gospodarstva.

Udio bruto dodane vrijednosti turističkih djelatnosti u ukupnoj bruto dodanoj vrijednosti gospodarstva nije pokazatelj doprinosa turizma gospodarstvu jer iskazuje proizvodnju i bruto dodanu vrijednost turističkih djelatnosti koja nije generirana samo turističkom, već i neturističkom potražnjom.

Koncepti i klasifikacije na kojima se temelji račun

Proizvodni računi turističkih i ostalih djelatnosti zasnivaju se na sljedećim konceptima, klasifikacijama i načelima vrednovanja²⁴:

- Vrijednost (bruto) proizvodnje turističkih i ostalih djelatnosti je tržišna vrijednost svih proizvedenih roba i usluga, a uključuje vrijednost tržišne proizvodnje, proizvodnju za vlastitu konačnu uporabu (npr. proizvodnju poljoprivrednih proizvoda na malim poljoprivrednim gospodarstvima i imputiranu rentu za vlasnike stanova) i ostalu netržišnu proizvodnju (proizvodnju individualnih usluga države i neprofitne ustanove koje služe kućanstvima (NPUSK) te proizvodnju kolektivnih usluga države)

Bruto vrijednost proizvodnje računa se kao zbroj prihoda od proizvedenih i prodanih proizvoda i usluga, uvećan za saldo zaliha nezavršene i gotove nerealizirane proizvodnje po prosječnim cijenama te umanjen za nabavnu vrijednost prodane robe

Bruto vrijednost proizvodnje vrednuje se u bazičnim cijenama

Bazična cijena je cijena koju proizvođač dobiva od kupca za jedinicu dobra ili usluge koju je proizveo kao output umanjena za cjelokupan porez na tu jedinicu (koji se obračunava kao posljedica proizvodnje ili prodaje) te uvećana za cjelokupni iznos subvencija na tu jedinicu (subvencije na proizvode)

- Intermedijarna (međufazna) potrošnja je vrijednost proizvoda i usluga koje se koriste i uglavnom u cijelosti utroše u procesu proizvodnje u obračunskom razdoblju da bi se proizveli drugi proizvodi i usluge (potrošnja dugotrajne imovine ne čini međufaznu potrošnju); radi se o primjerice izdacima za dobra i usluge utrošene u proizvodnji (npr. nabava, prodaja, marketing, računovodstvo, obrada podataka, prijevoz, skladištenje, održavanje, osiguranje, itd.), ali i troškovima vezanim uz korištenje unajmljene dugotrajne imovine te usluga istraživanja kao i izdacima za zaposlene neophodne za proizvodnju

Intermedijarna (međufazna) potrošnja iskazuje se u kupovnim cijenama

Kupovna cijena je cijena koju kupac stvarno plaća za proizvod, a uključuje neto poreze na proizvode (porezi umanjeni za subvencije) te transportne troškove koje kupac plaća dodatno (izvan transportnih troškova uključenih u bazičnu cijenu)

- Dodana vrijednost je razlika između bruto vrijednosti proizvodnje i međufazne potrošnje, a predstavlja vrijednost povećanja proizvodnje iskazanu u bazičnim cijenama

²⁴ Definicije bruto vrijednosti proizvodnje, međufazne potrošnje te dodane vrijednosti prema Definicijama i objašnjenjima iz elektronske publikacije Državnog zavoda za statistiku: Statistika u nizu - Bruto domaći proizvod – godišnji obračun.

Dodana vrijednost u bazičnim cijenama jednaka je zbroju sredstava zaposlenih, ostalih poreza na proizvodnju, umanjenih za ostale subvencije na proizvodnju, zbroju bruto poslovnog viška i bruto mješovitog dohotka

- Turističke aktivnosti/djelatnosti predstavljaju skupinu statističkih jedinica čija je glavna aktivnost karakteristična za turizam

Obuhvat turističkih aktivnosti/djelatnosti nije u potpunosti usuglašen s uobičajenom prezentacijom vrijednosti proizvodnje gospodarskih djelatnosti u nacionalnim računima Republike Hrvatske budući da je specifično prilagođen potrebama analize turizma (poglavlja 1.2 i 2.1.)

Bruto vrijednost proizvodnje i intermedijarne potrošnje u TSA tablici 5 po proizvodima i uslugama razlikuje se od proizvodnje i intermedijarne potrošnje u nacionalnim računima (ESA 2010) zbog različitog vrednovanja usluga djelatnosti Usluge putničkih agencija i ostale rezervacija; u TSA usluge ove djelatnosti iskazuju se u neto iznosu (isključivo ostvarene agencijske naknade), a u nacionalnim računima u bruto iznosu (s uključenim prihodima od prodaje različitih usluga); iskaz bruto dodane vrijednosti djelatnosti jednak je u oba sustava što implicira različit obuhvat intermedijarne potrošnje

Obuhvat djelatnosti povezanih s turističkim proizvodima nije u potpunosti ujednačen s metodološkim okvirom TSA; u definiranju metodološkog okvira TSSA za Republiku Hrvatsku iskorištena je mogućnost, koju zbog analitičkih razloga omogućava TSA: RMF 2008 (Aneks 4), da u djelatnost trgovine na malo bude uključena i proizvodnja proizvoda, uz obvezu procjene utjecaja ove metode na rezultate procjene bruto dodane vrijednosti i bruto domaćeg proizvoda turizma (bruto dodana vrijednost trgovine na malo mora se prikazati izdvojeno); tako se djelatnost Trgovina na malo turističkim proizvodima karakterističnim za turizam (prema TSA) u Proizvodnim računima turističkih i ostalih djelatnosti u TSSA za Republiku Hrvatsku transformira u djelatnost koja integrira: (i) Trgovinu na malo hranom, pićima i duhanskim proizvodima (NKD 2007 djelatnosti 47.2), (ii) Trgovinu na malo motornim gorivima i mazivima (NKD 2007 47.3) te (iii) djelatnosti proizvodnje tih proizvoda

- Proizvodnja turističkih i ostalih djelatnosti po proizvodima i uslugama usklađena je s tablicama dolaznih i domaćih turističkih izdataka te unutarnje turističke potrošnje (uz sve prethodno opisane nadopune u poglavljima 3.2.1. i 3.2.2.)

Objašnjenje i prikaz računa/tablice

Tablica 3.5., osim stupca zaglavlja redaka, sadrži stupce turističkih djelatnosti te stupac ostalih djelatnosti i stupac bruto vrijednosti proizvodnje domaćih proizvođača (u bazičnim cijenama). Polazeći od strukture turističke potrošnje prema proizvodima i uslugama, turističke djelatnosti prema kriteriju glavnog proizvoda korespondiraju turističkim proizvodima i uslugama.

Tablica, polazeći od metodološkog okvira IRTS 2008 (poglavlje 1.2.), definira sljedeće djelatnosti (u svakom stupcu prikazuje se vrijednost proizvodnje pojedine vrste proizvoda i usluga djelatnosti):

1. Smještaj za posjetitelje, koji se dodatno, sukladno IRTS 2008 i TSA: RMF 2008 dijeli na 1.a Smještaj za posjetitelje osim 1.b te 1.b Smještaj vezan uz vlasništvo nad kućama i stanovima za odmor.

Kao nadopuna osnovnog metodološkog okvira TSA, djelatnost 1.a Smještaj za posjetitelje osim 1.b dodatno se dijeli, zbog bitno različite strukture troškova kao i različitih institucionalnih jedinica (gospodarski subjekti nasuprot kućanstvima) koje pružaju uslugu, na:

- Djelatnost smještaja vezanu uz kolektivne smještajne kapacitete kao što su hoteli, kampovi, turistička i apartmanska naselja i slične, te
- Djelatnost smještaja vezanu uz kućanstva (obiteljski smještaj)

2. Djelatnost posluživanja hrane i pića
3. Željeznički putnički prijevoz
4. Cestovni putnički prijevoz
5. Vodeni putnički prijevoz
6. Zračni putnički prijevoz
7. Iznajmljivanje opreme za putnički prijevoz
8. Putničke agencije i ostale aktivnosti pružanja usluga rezervacija
9. Kultura
10. Sport i rekreacija
11. Trgovina na malo hranom, pićima i duhanskim proizvodima te trgovina na malo motornim gorivima i mazivima i njihova proizvodnja
Polazeći od osnovnog metodološkog okvira TSA (IRTS 2008 i TSA: RMF 2008) u TSSA za Republiku Hrvatsku uspostavlja se djelatnost Trgovine na malo proizvodima karakterističnim za turizam Hrvatske s proizvodnjom tih proizvoda (takav postupak pretpostavlja izdvajanje bruto dodane vrijednosti trgovine na malo proizvodima karakterističnim za turizam kako bi se analitički omogućila međunarodna usporedivost podataka)

Zbroj vrijednosti proizvodnje pojedinih turističkih djelatnosti po proizvodima i uslugama rezultira ukupnom vrijednosti proizvodnje turističkih djelatnosti.

Tablica za svaku pojedinu turističku djelatnost, kao i ostale djelatnosti te ukupno gospodarstvo sadrži podatke o ukupnoj vrijednosti proizvodnje u bazičnim cijenama, intermedijarnoj potrošnji te bruto dodanoj vrijednosti. Dijagonalni elementi u dijelu tablice koja sadrži bruto vrijednost proizvodnje turističkih djelatnosti pokazuje bruto vrijednost proizvodnje glavnog proizvoda svake pojedine djelatnosti.

Dodana vrijednost turističkih i ostalih djelatnosti u bazičnim cijenama jednaka je ukupnoj dodanoj vrijednosti gospodarstva u analiziranoj godini.

Vrijednost proizvodnje, intermedijarna potrošnja i bruto dodana vrijednost prikazuje se u eurima, uz korištenje fiksnog tečaja konverzije iz kuna u euro koji iznosi 7,53450 kuna za 1 euro, a kojega je odredilo Vijeće Europske unije 12. srpnja 2022.

Izvori i metode procjene svih elemenata računa

Temelj za kompilaciju Proizvodnih računa turističkih i ostalih djelatnosti za 2022. godinu je Tablica ponude i uporabe (SUT). Tablicu izrađuje Državni zavod za statistiku (poglavlje 2.1.) te dostavlja Eurostatu u vremenskom horizontu koji omogućava njezino objavljivanje u razdoblju T+3 godine. Eurostat provjerava kvalitetu i potpunost podataka, uključujući provjeru logičkih i ekonomskih odnosa. Definiranom procedurom SUT za 2022. godinu bio dostupan koncem 2025. godine, a time i nedostupan, kao ključni element Proizvodnih računa turističkih i ostalih djelatnosti, za izradu Satelitskog računa održivosti turizma Republike Hrvatske u 2022. godini. Stoga je u koordinaciji s Državnim zavodom za statistiku u planirano radnu verziju tablice, na temelju posebne obrade, izraditi tijekom druge polovice 2024. godine.

Tablica 3.5. (I dio). TSSA tablica 4 (TSA tablica 5): Računi proizvodnje turističkih djelatnosti i ostalih djelatnosti (u bazičnim cijenama), u 000 eura

	Turističke djelatnosti								
	1. Smještaj za posjetitelje	1.a Smještaj za posjetitelje osim 1.b		1.b Smještaj vezan uz vlasništvo nad kućama i stanovima za odmor	2. Djelatnost posluživanja hrane i pića	3. Željeznički putnički prijevoz	4. Cestovni putnički prijevoz	5. Vodeni putnički prijevoz	6. Zračni putnički prijevoz
		Kolektivni smještaj	Kućanstva						
A. Proizvodi za potrošnju									
A.1 Turistički karakteristični proizvodi									
1. Usluge smještaja									
1.1 Usluge smještaja za posjetitelje osim 1.2									
1.1.1. Kolektivni smještaj									
1.1.2. Kućanstva									
1.2 Smještaj u vlastitim objektima za odmor									
2. Usluge posluživanja hrane i pića									
3. Usluge željezničkog prijevoza putnika									
4. Usluge cestovnog prijevoza putnika									
5. Usluge vodenog prijevoza putnika									
6. Usluge zračnog prijevoza putnika									
7. Usluge najma prijevozne opreme									
8. Usluge putničkih agencija i ostale rezervacijske usluge									
9. Usluge kulture									
10. Sportske i rekreacijske usluge									
11. Proizvodi hrane, pića te duhanski proizvodi kao proizvodi karakteristični za turizam Hrvatske									
12. Koks i rafinirani naftni proizvodi (motorno gorivo) kao proizvod karakterističan za turizam Hrvatske									
A.2 Ostali proizvodi i usluge									
Vrijednost proizvodnje u bazičnim cijenama									
Intermedijarna potrošnja u kupovnim cijenama									
Dodana vrijednost u bazičnim cijenama									

Tablica 3.5. (nastavak). TSSA tablica 4 (TSA tablica 5): Računi proizvodnje turističkih djelatnosti i ostalih djelatnosti (u bazičnim cijenama), u 000 eura

	Turističke djelatnosti						Ostale djelatnosti	Bruto vrijednost proizvodnje domaćih proizvođača (u bazičnim cijenama)
	7. Iznajmljivanje opreme za putnički prijevoz	8. Putničke agencije i ostale aktivnosti pružanja usluga rezervacija	9. Kultura	10. Sport i rekreacija	11. Trgovina na malo hranom, pićima i duhanskim proizvodima te trgovina na malo motornim gorivima i mazivima i njihova proizvodnja	Ukupno		
A. Proizvodi za potrošnju								
A.1 Turistički karakteristični proizvodi								
1. Usluge smještaja								
1.1 Usluge smještaja za posjetitelje osim 1.2								
1.1.1. Kolektivni smještaj								
1.1.2. Kućanstva								
1.2 Smještaj u vlastitim objektima za odmor								
2. Usluge posluživanja hrane i pića								
3. Usluge željezničkog prijevoza putnika								
4. Usluge cestovnog prijevoza putnika								
5. Usluge vodenog prijevoza putnika								
6. Usluge zračnog prijevoza putnika								
7. Usluge najma prijevozne opreme								
8. Usluge putničkih agencija i ostale rezer. usluge								
9. Usluge kulture								
10. Sportske i rekreacijske usluge								
11. Proizvodi hrane, pića te duhanski proizvodi kao proizvodi karakteristični za turizam Hrvatske								
12. Koks i rafinirani naftni proizvodi (motorno gorivo) kao proizvod karakterističan za turizam Hrvatske								
A.2 Ostali proizvodi i usluge								
Vrijednost proizvodnje u bazičnim cijenama								
Intermedijarna potrošnja u kupovnim cijenama								
Dodana vrijednost u bazičnim cijenama								

Radna verzija SUT-a za 2022. godinu izrađena, kao posebna obrada, za potrebe Satelitskog računa održivosti turizma Republike Hrvatske za 2022. godinu, omogućit će analizu djelatnosti te proizvoda i usluga sukladno strukturi definiranoj u tablici 3.5. Definicija djelatnosti u tablici ponude u bazičnim cijenama (iz koje se koriste podaci o bruto vrijednosti proizvodnje po proizvodima) te tablici uporabe u kupovnim cijenama (iz koje se koriste podaci o intermedijarnoj potrošnji u kupovnim cijenama i dodanoj vrijednosti u bazičnim cijenama) uskladit će se s definicijom turističkih djelatnosti na način da će se u zasebne djelatnosti izdvojiti:

- Kolektivni smještajni kapaciteti te kućanstava (tzv. obiteljski smještaj) kao dijelovi djelatnosti 55 Smještaj (NKD 2007)
- Željeznički putnički promet (NKD 2007 djelatnost 49.1.) te cestovni prijevoz putnika (NKD 2007 djelatnost 49.3.) iz kopnenog prijevoza i cjevovodnog transporta (NKD djelatnost 49)
- Vodeni prijevoz putnika (NKD 2007 djelatnosti 50.1 i 50.3.) iz vodenog prijevoza (NKD 2007 djelatnost 50)
- Zračni prijevoz putnika (NKD 2007 djelatnost 51.1) iz zračnog prijevoza (NKD 2007 djelatnost 51)
- Trgovina na malo kao djelatnost specifična za turizam Hrvatske s proizvodnjom koju čini trgovina na malo u nespecijaliziranim prodavaonicama (NKD djelatnost 47.1), trgovina na malo hranom, pićima i duhanskim proizvodima u specijaliziranim prodavaonicama (NKD djelatnost 47.2) te trgovina na malo motornim gorivima i mazivima u specijaliziranim prodavaonicama (NKD djelatnost 47.2) iz trgovine na malo (NKD 2007 djelatnost 47) te proizvodnja prehrambenih proizvoda (NKD 2007 djelatnost 10), proizvodnja pića (NKD 2007 djelatnost 11), proizvodnja duhanskih proizvoda (NKD 2007 djelatnost 12) kao i proizvodnja kokska, naftnih derivata i nuklearnog goriva (NKD 2007 djelatnost 23).

Osim izdvajanja turističkih djelatnosti te proizvoda i usluga, kompilacija Proizvodnih računa turističkih i ostalih djelatnosti za 2022. godinu podrazumijeva i formiranje stupca ostale djelatnosti i retka ostali proizvodi i usluge zbrajanjem po stupcima i retcima vrijednosti proizvodnje te intermedijarne potrošnje u kupovnim cijenama i dodane vrijednosti u bazičnim cijenama neturističkih djelatnosti.

U nastavku se opisuju izvori i metode kompilacije svih elemenata računa:

Element tablice	Izvor i način izračuna						
Bruto vrijednost proizvodnje turističkih i ostalih djelatnosti po proizvodima i uslugama u bazičnim cijenama	<ul style="list-style-type: none"> • Vrijednost proizvodnje u bazičnim cijenama po djelatnostima te proizvodima izravno se preuzima iz prilagođene Tablice ponude za 2022. godinu Državnog zavoda za statistiku uz formiranje stupca Ostale djelatnosti te retka Ostali proizvodi i usluge • U kompilaciji prilagođene Tablice ponude i uporabe za 2022. godinu, Državni zavod za statistiku imaće na raspolaganju i rezultate sljedećih dodatnih primarnih istraživanja: 						
	<table border="1"> <thead> <tr> <th>Područje</th> <th>Primarna istraživanja koja se provode 'Nabavom usluga primarnih istraživanja za potrebe uspostave Sustava satelitskih računa održivosti turizma' (Objava 2023/S 0F2-0027530)</th> <th>Primarna istraživanja koja provodi Ministarstvo turizma i sporta</th> </tr> </thead> <tbody> <tr> <td>Kolektivni smještaj</td> <td> <ul style="list-style-type: none"> • Istraživanje prihoda i dodane vrijednosti koju generiraju pružatelji </td> <td></td> </tr> </tbody> </table>	Područje	Primarna istraživanja koja se provode 'Nabavom usluga primarnih istraživanja za potrebe uspostave Sustava satelitskih računa održivosti turizma' (Objava 2023/S 0F2-0027530)	Primarna istraživanja koja provodi Ministarstvo turizma i sporta	Kolektivni smještaj	<ul style="list-style-type: none"> • Istraživanje prihoda i dodane vrijednosti koju generiraju pružatelji 	
Područje	Primarna istraživanja koja se provode 'Nabavom usluga primarnih istraživanja za potrebe uspostave Sustava satelitskih računa održivosti turizma' (Objava 2023/S 0F2-0027530)	Primarna istraživanja koja provodi Ministarstvo turizma i sporta					
Kolektivni smještaj	<ul style="list-style-type: none"> • Istraživanje prihoda i dodane vrijednosti koju generiraju pružatelji 						

	usluga smještaja u hotelima i kampovima s ocjenom okolišnog utjecaja	
Smještaj u kućanstvima	<ul style="list-style-type: none"> Istraživanje prihoda i dodane vrijednosti, s okolišnim utjecajem, koju generiraju pružatelji usluga smještaja u kućanstvima i sličnim objektima (tzv. privatni ili obiteljski smještaj) 	
Smještaj u vlastitim objektima za odmor	<ul style="list-style-type: none"> Istraživanje strukture izdataka turista koji borave u kućama i stanovima za odmor, s okolišnim utjecajem 	
Djelatnost posluživanja hrane i pića	<ul style="list-style-type: none"> Istraživanje usluge posluživanja hrane i pića u restoranima s ocjenom okolišnog utjecaja 	
Putnički prijevoz	<ul style="list-style-type: none"> Istraživanje prihoda i dodane vrijednosti, s okolišnim utjecajem, kojeg generiraju putnici u javnom cestovnom linijskom prometu – prikupljanje podataka o autobusnim kolodvorima Istraživanje prihoda i dodane vrijednosti koje generiraju putnici u javnom cestovnom linijskom prometu – prikupljanje podataka o autobusnim prijevoznicima Istraživanje okolišnih utjecaja nautičkog turizma s naglaskom na charter i domaći kruzing Istraživanje okolišnih utjecaja domaćeg kruzing turizma sa strane potražnje 	<ul style="list-style-type: none"> Istraživanje prihoda i dodane vrijednosti zračnih luka te okolišnih aspekata zračnog prometa Istraživanja prihoda i dodane vrijednosti, koje generiraju turisti i jednodnevni posjetitelji u obalnom linijskom pomorskom prometu – istraživanje pomorskih luka Istraživanja prihoda i dodane vrijednosti, koje generiraju turisti i jednodnevni posjetitelji u obalnom linijskom pomorskom prometu – istraživanje brodara Istraživanja prihoda i dodane vrijednosti, koje generiraju turisti i jednodnevni posjetitelji u željezničkom prometu Istraživanje prihoda i dodane vrijednosti koncesionara autocesta u Hrvatskoj s okolišnim utjecajem
Iznajmljivanje opreme za putnički prijevoz	<ul style="list-style-type: none"> Istraživanje okolišnih utjecaja jahting turizma u segmentu chartera sa strane potražnje 	

Putničke agencije i ostale aktivnosti pružanja usluga rezervacija	<ul style="list-style-type: none"> Istraživanje veličine i strukture usluga putničkih agencija i turoperatora te prihoda i dodane vrijednosti putničkih agencija i turoperatora generiranih potrošnjom turista
Kultura	<ul style="list-style-type: none"> Istraživanje zaštićenih prirodnih područja Istraživanje zaštićene kulturne baštine
Sport i rekreacija	<ul style="list-style-type: none"> Istraživanje okolišnih utjecaja jahting turizma sa strane pružatelja usluge veza
Trgovina na malo kao djelatnost specifična za turizam Hrvatske	<ul style="list-style-type: none"> Prikupljanje podataka o potrošnji goriva u nautičkom turizmu (jahting i domaći kruzing) te na glavnim prometnim pravicima
<ul style="list-style-type: none"> Dodatna primarna istraživanja su izvor podataka za precizniju alokaciju vrijednosti proizvodnje pojedine djelatnosti prema proizvodima i uslugama kao i za alokaciju bruto vrijednosti proizvodnje proizvoda i usluga djelatnosti putničkog prijevoza kao i djelatnosti iznajmljivanja opreme 	
Intermedijarna potrošnja u kupovnim cijenama	<ul style="list-style-type: none"> Podaci o intermedijarnoj potrošnji turističkih i ostalih djelatnosti preuzimaju se izravno iz prilagođene Tablice uporabe za 2022. godinu Zbroj intermedijarne potrošnje turističkih i ostalih djelatnosti čini intermedijarnu potrošnju u kupovnim cijenama domaćih proizvođača u 2022. godini Prethodno navedena istraživanja dodatni su relevantan izvor podataka za procjenu intermedijarne potrošnje turističkih djelatnosti
Dodana vrijednost u bazičnim cijenama	<ul style="list-style-type: none"> Dodana vrijednost u bazičnim cijenama svake pojedine turističke i ostale djelatnosti razlika je bruto vrijednosti proizvodnje djelatnosti i intermedijarne potrošnje u kupovnim cijenama Zbroj dodane vrijednosti turističkih i ostalih djelatnosti rezultira ukupnom dodanom vrijednosti u bazičnim cijenama domaćih proizvođača u 2022. godini
Bruto vrijednost proizvodnje domaćih proizvođača (u bazičnim cijenama)	<ul style="list-style-type: none"> Stupac je rezultat zbroja vrijednosti proizvodnje po proizvodima i uslugama turističkih i ostalih djelatnosti Zbroj elemenata stupca rezultira ukupnom bruto vrijednosti proizvodnje domaćih proizvođača u bazičnim cijenama u Hrvatskoj u 2022. godini

3.2.5. Ukupna domaća ponuda i unutarnja turistička potrošnja (u kupovnim cijenama): TSSA tablica 5 (TSA tablica 6)

Cilj računa

Račun ukupne domaće ponude i unutarnje turističke potražnje po proizvodima (u kupovnim cijenama) središnji je račun TSA koji povezuje unutarnju turističku potražnju s domaćom proizvodnjom i ponudom te omogućava uvid u povezanost proizvodnje pojedinih hrvatskih gospodarskih djelatnosti s turističkom potražnjom po proizvodima.

Na temelju analitičke podloge TSA tablice 5, račun domaće ponude i unutarnje turističke potrošnje omogućava izračun bruto dodane vrijednosti i bruto domaćeg proizvoda koji je moguće izravno povezati s unutarnjom turističkom potrošnjom.

Koncepti i klasifikacije na kojima se temelji račun

Nadovezujući se na metodološki okvir TSA tablice 5, polazište za kompilaciju računa su sljedeći koncepti i klasifikacije:

- Bruto vrijednost proizvodnje prema proizvodima, intermedijarna potrošnja i bruto dodana vrijednost turističkih i ostalih industrija definiraju se sukladno metodološkom okviru TSA tablice 5 (poglavlje 3.2.4.)
- Udio turizma (vrijednost) pojedine komponente domaće ponude (proizvodnja turističkih i ostalih djelatnosti, uvoza i ostalih elemenata turističke ponude prema proizvodima) predstavlja dio vrijednosti njezinog pojedinog proizvoda u unutarnjoj turističkoj potrošnji; udio turizma u bruto vrijednosti proizvodnje djelatnosti ili proizvoda je zbroj udjela turizma po stupcima ili retcima
- Uvoz dobara i usluga čine transakcije dobara i usluga (kupnje, razmjene, darovanja) nerezidenata prema rezidentima, a iskazuje se prema paritetu CIF koji predstavlja cijenu dobra do granice Hrvatske prije plaćanja carina ili ostalih poreza na uvoz, te trgovačkih ili transportnih marži u zemlji, uz korekciju na paritet FOB (uvoz proizvoda se iz CIF pariteta koji uključuje troškove osiguranja i prijevoznine transformira u FOB paritet u kojim nema troškova osiguranja i prijevoznina)
- Trgovačke i transportne marže su suma razlika između ostvarene prodajne cijene i nabavne cijene prodane robe (trgovačke marže) te vrijednosti troškova prijevoza roba koju je platio kupac i uključena je u kupovnu cijenu (transportne marže); transportne i trgovačke marže na proizvode odbijaju se od vrijednosti proizvodnje djelatnosti trgovine i transporta (redistribucijska stavka)
- Neto porezi na proizvode razlika su poreza na proizvode (indirektni porezi) i subvencija na proizvode; porezi na proizvode jesu porezi koji se plaćaju po jedinici dotične robe ili usluge koja je proizvedena ili s kojom se obavila transakcija, a uključuju PDV, carine, uvozne pristojbe i slične poreze; subvencije su tekuća nepovratna plaćanja koje isplaćuje opća država ili institucije Europske unije rezidentnim proizvođačima
- Domaća ponuda u kupovnim cijenama suma je domaće proizvodnje tih proizvoda, uvoza, trgovačkih i transportnih marži i neto poreza na proizvode (porezi na proizvode minus subvencije)
- Unutarnja turistička potrošnja je zbroj dolaznih i domaćih turističkih izdataka te ostalih komponenti turističke potrošnje prema proizvodima i uslugama (TSA tablica 4, poglavlje 3.2.3.)
- Udio turizma u % je kvocijent unutarnje turističke potrošnje i domaće ponude u kupovnim cijenama pomnožen sa 100, a temelj je za izračun bruto dodane vrijednosti turizma i bruto domaćeg proizvoda turizma te pokazuje koji je postotni dio ukupne domaće ponude izravno potaknut unutarnjom turističkom potrošnjom.

Objašnjenje i prikaz računa/tablice

Povezujući ukupnu ponudu gospodarstva s unutarnjom turističkom potrošnjom, račun je organiziran u tri dijela (Tablica 3.6.):

- Prvi dio prikazuje vrijednost domaće proizvodnje i bruto dodane vrijednosti po djelatnostima u bazičnim cijenama koje se prenosi iz TSA tablice 5 (poglavlje 3.2.4.), pri čemu se dodatno iz vrijednosti proizvodnje svakog proizvoda svake djelatnosti, intermedijarne potrošnje i dodane vrijednosti pojedinih turističkih i ostalih djelatnosti izdvaja dio koji je izravno potaknut unutarnjom turističkom potrošnjom (stupci udjela turizma u vrijednosti svake pojedine turističke i ostalih djelatnosti)

Izračun bruto dodane vrijednosti turističkog dijela pojedine turističke i ostalih djelatnosti polazi od pretpostavke homogenosti proizvodnog procesa pojedine djelatnosti (pretpostavlja se da je intermedijarna potrošnja, a time i bruto dodana vrijednost, povezana s ukupnim proizvodnim procesom djelatnosti, a ne s kupcima specifičnih proizvoda)

- Drugi dio tablice sadrži stupce uvoza, trgovačkih i transportnih marži te neto poreza na proizvode kao i njihovog dijela vezanog uz unutarnju turističku potrošnju (stupci udjela turizma u vrijednosti), a omogućuje izračun ukupne ponude u kupovnim cijenama kao i ukupne ponude u kupovnim cijenama izravno potaknute turističkom potrošnjom
- Treći dio tablice čine dva stupca, stupac unutarnje turističke potrošnje (poglavlje 3.2.3.) te stupac udjela turizma u % koji se izračunava kao kvocijent unutarnje turističke potrošnje i ukupne ponude u kupovnim cijenama po proizvodima i uslugama pomnožen sa 100.

Obuhvat turističkih djelatnosti u prvom dijelu računa usklađen je s metodološkim okvirom TSA tablice 5 (poglavlje 3.2.4.), a i retci TSA tablice 6 jednaki su retcima TSA tablice 5. Dijagonalni elementi tablice bruto vrijednosti proizvodnje turističkih djelatnosti prikazuju glavni proizvod svake pojedine djelatnosti, a onda i dio proizvodnje tog proizvoda potaknutog unutarnjom turističkom potražnjom.

Izvori i metode procjene svih elemenata računa

Račun ukupne domaće ponude i unutarnje turističke potrošnje u cijelosti integrira:

- Podatke iz proizvodnih računa turističkih i ostalih djelatnosti u 2022. godini (TSA tablica 5)
- Podatke o unutarnjoj turističkoj potrošnji posjetitelja po vrstama proizvoda i usluga u 2022. godini (TSA tablica 4),

te dodatno uvodi

- Elemente za procjenu domaće ponude u kupovnim cijenama po proizvodima i uslugama (uvoz, transportne i trgovačke marže na proizvode, neto poreze na proizvode i usluge) koji se preuzimaju iz prilagođene Tablice ponude i uporabe Hrvatske za 2022. godinu (poglavlje 3.2.4.)
- Procjenu vrijednosti proizvodnje turističkih i ostalih djelatnosti, uvoza, transportnih i trgovačkih marži te neto poreza na proizvode i usluge vezane uz turističku potražnju
- Udjele turizma u % po proizvodima i uslugama kao omjer unutarnje turističke potrošnje i domaće ponude u kupovnim cijenama pojedinih turističkih proizvodima i usluga pomnožene sa 100.

Tablica 3.6. TSSA tablica 5 (TSA tablica 6) (I dio): Ukupna domaća ponuda i unutarnja turistička potrošnja (u kupovnim cijenama)

	Turističke djelatnosti																	
	1. Smještaj za posjetitelje		1.a Smještaj za posjetitelje osim 1.b				1.b Smještaj vezan uz vlasništvo nad kućama i stanovima za odmor.		2. Djelatnost posluživanja hrane i pića		3. Željeznički putnički prijevoz		4. Cestovni putnički prijevoz		5. Vodeni putnički prijevoz		6. Zračni putnički prijevoz	
			Kolektivni smještaj		Kolektivni smještaj													
Proizvodnja	Udio turizma (vrijednost)	Proizvodnja	Udio turizma (vrijednost)	Proizvodnja	Udio turizma (vrijednost)	Proizvodnja	Udio turizma (vrijednost)	Proizvodnja	Udio turizma (vrijednost)	Proizvodnja	Udio turizma (vrijednost)	Proizvodnja	Udio turizma (vrijednost)	Proizvodnja	Udio turizma (vrijednost)	Proizvodnja	Udio turizma (vrijednost)	
A. Proizvodi za potrošnju																		
A.1 Turistički karakteristični proizvodi																		
1. Usluge smještaja																		
1.1 Usluge smještaja za posjetitelje osim 1.2																		
1.1.1. Kolektivni smještaj																		
1.1.2. Kućanstva																		
1.2 Smještaj u vlastitim objektima za odmor																		
2. Usluge posluživanja hrane i pića																		
3. Usluge željezničkog prijevoza putnika																		
4. Usluge cestovnog prijevoza putnika																		
5. Usluge vodenog prijevoza putnika																		
6. Usluge zračnog prijevoza putnika																		
7. Usluge najma prijevozne opreme																		
8. Usluge putničkih agencija i ostale rezer. usluge																		
9. Usluge kulture																		
10. Sportske i rekreacijske usluge																		
11. Proizvodi hrane, pića te duhanski proizvodi kao proizvodi karakteristični za turizam Hrvatske																		
12. Koks i rafinirani naftni proizvodi (motorno gorivo) kao proizvod karakterističan za turizam Hrvatske																		
A.2 Ostali proizvodi za potrošnju																		
Ukupna vrijednost proizvodnje u bazičnim cijenama																		
Ukupna intermedijalna potrošnja u kupovnim cijenama																		
Ukupna dodana vrijednost u bazičnim cijenama																		

Tablica 3.6. TSSA tablica 5 (TSA tablica 6) (II dio): Ukupna domaća ponuda i unutarnja turistička potrošnja (u kupovnim cijenama)

	Turističke djelatnosti												Ostale djelatnosti	
	7. Iznajmljivanje opreme za putnički prijevoz		8. Putničke agencije i ostale aktivnosti pružanja usluga rezervacija		9. Kultura		10. Sport i rekreacija		11. Trgovina na malo hranom, pićima i duhanskim proizvodima te trgovina na malo motornim gorivima i mazivima i njihova proizvodnja		Ukupno turističke djelatnosti			
	Proizvodnja	Udio turizma (vrijednost)	Proizvodnja	Udio turizma (vrijednost)	Proizvodnja	Udio turizma (vrijednost)	Proizvodnja	Udio turizma (vrijednost)	Proizvodnja	Udio turizma (vrijednost)	Proizvodnja	Udio turizma (vrijednost)		
A. Proizvodi za potrošnju														
A.1 Turistički karakteristični proizvodi														
1. Usluge smještaja														
1.1 Usluge smještaja za posjetitelje osim 1.2														
1.1.1. Kolektivni smještaj														
1.1.2. Kućanstva														
1.2 Smještaj u vlastitim objektima za odmor														
2. Usluge posluživanja hrane i pića														
3. Usluge željezničkog prijevoza putnika														
4. Usluge cestovnog prijevoza putnika														
5. Usluge vodenog prijevoza putnika														
6. Usluge zračnog prijevoza putnika														
7. Usluge najma prijevozne opreme														
8. Usluge putničkih agencija i ostale rezer. usluge														
9. Usluge kulture														
10. Sportske i rekreacijske usluge														
11. Proizvodi hrane, pića te duhanski proizvodi kao proizvodi karakteristični za turizam Hrvatske														
12. Koks i rafinirani naftni proizvodi (motorno gorivo) kao proizvod karakterističan za turizam Hrvatske														
A.2 Ostali proizvodi za potrošnju														
Ukupna vrijednost proizvodnje u bazičnim cijenama														
Ukupna intermedijalna potrošnja u kupovnim cijenama														
Ukupna dodana vrijednost u bazičnim cijenama														

Tablica 3.6. TSSA tablica 5 (TSA tablica 6) (III dio): Ukupna domaća ponuda i unutarnja turistička potrošnja (u kupovnim cijenama)

	Ukupna proizvodnja domaćih proizvođača (u bazičnim cijenama)		Uvoz		Porezi minus subvencije na proizvode		Trgovačke i prijevoznike marže		Domaća ponuda (u kupovnim cijenama)		Unutarnja turistička potrošnja	Udio turizma u %
	Proizvodnja	Udio turizma (vrijednost)	Proizvodnja	Udio turizma (vrijednost)	Proizvodnja	Udio turizma (vrijednost)	Proizvodnja	Udio turizma (vrijednost)	Proizvodnja	Udio turizma (vrijednost)		
A. Proizvodi za potrošnju												
A.1 Turistički karakteristični proizvodi												
1. Usluge smještaja												
1.1 Usluge smještaja za posjetitelje osim 1.2												
1.1.1. Kolektivni smještaj												
1.1.2. Kućanstva												
1.2 Smještaj u vlastitim objektima za odmor												
2. Usluge posluživanja hrane i pića												
3. Usluge željezničkog prijevoza putnika												
4. Usluge cestovnog prijevoza putnika												
5. Usluge vodenog prijevoza putnika												
6. Usluge zračnog prijevoza putnika												
7. Usluge najma prijevozne opreme												
8. Usluge putničkih agencija i ostale rezer. usluge												
9. Usluge kulture												
10. Sportske i rekreacijske usluge												
11. Proizvodi hrane, pića te duhanski proizvodi kao proizvodi karakteristični za turizam Hrvatske												
12. Koks i rafinirani naftni proizvodi (motorno gorivo) kao proizvod karakterističan za turizam Hrvatske												
A.2 Ostali proizvodi za potrošnju												
Ukupna intermedijalna potrošnja u kupovnim cijenama												
Ukupna dodana vrijednost u bazičnim cijenama												

U nastavku se opisuju izvori i proces kompilacije svih elemenata računa koji nisu prethodno objašnjeni u poglavljima 3.2.3. (Unutarnja turistička potrošnja: TSSA tablica 3 (TSA tablica 4)) i 3.2.4. (Proizvodni računi turističkih i ostalih djelatnosti: TSSA tablica 4 (TSA tablica 5)):

Element tablice	Izvor i način izračuna
Procjena vrijednosti proizvodnje turističkih i ostalih djelatnosti vezane uz turističku potražnju	<ul style="list-style-type: none">• Procjena vrijednosti proizvodnje turističkih i ostalih djelatnosti vezana uz turističku potražnju utvrđuje se na temelju informacija prikupljenih primarnim istraživanjima uzimajući u obzir specifičnosti pojedinih turističkih djelatnosti• Usluge turističkih proizvoda i usluga koje pružaju gospodarski subjekti u djelatnosti smještaja u cijelosti se atribuiraju turističkoj potražnji• Usluge posluživanja hrane i pića gospodarskih subjekata koji pružaju te usluge (redak) atribuiraju se turističkoj potražnji proporcionalno udjelu ukupne turističke potrošnje u ukupnoj domaćoj ponudi usluga hrane i pića u kupovnim cijenama uz korekciju (umanjenje) za dio vrijednosti usluga ostvarenih u smještaju te domaćem kruzingu (načelo proporcionalnosti primjenjuje se na rezidualnu vrijednost unutarnje potrošnje i domaće ponude bez djelatnosti smještaja)• Usluge turizmom generiranog željezničkog prijevoza putnika (samo jedan ponuđač) u cijelosti se procjenjuju na temelju rezultata istraživanja prihoda i dodane vrijednosti, koje generiraju turisti i jednodnevni posjetitelji u željezničkom prometu• Udio turizmom generiranih usluga putničkog cestovnog prijevoza procjenjuje se na temelju rezultata istraživanja javnog cestovnog linijskog prometa iz perspektive ponude; zbog metodoloških ograničenja istraživanja (nevjerojatnosti prigodni uzorak autobusnih kolodvora i prijevoznika) podaci se dodatno provjeravaju/ usuglašavaju s udjelom vrijednosti unutarnje turističke potrošnje na usluge cestovnog prijevoza putnika u ukupnoj domaćoj ponudi tih usluga• S obzirom na obilježja hrvatskog turizma, alokacija turizmom generirane proizvodnje usluga vodenog prijevoza putnika je kompleksna; usluge koje pružaju gospodarski subjekti registrirani za obavljanje usluga domaćeg kruzinga kao i usluge nautičkog veza u lukama otvorenim za javnim promet koje nisu u koncesiji u cijelosti se vezuju uz turizmom generiranu potražnju; procjena preostalog dijela proizvodnje usluga procjenjuje se na temelju primarnih istraživanja pomorskih luka i brodara• Udio turizmom generirane vrijednosti proizvodnje zračnog prijevoza u cijelosti se procjenjuju na temelju rezultata istraživanja prihoda i dodane vrijednosti zračnih luka te okolišnih aspekata zračnog prometa• Turizmom generirane usluge najma prijevozne opreme procjenjuju se u dva koraka, vrijednost proizvodnje usluga čartera i drugog najma plovila u cijelosti se atribuiraju turizmu, a vrijednost usluga rent-a-car-a (u dijelu koji ne pružaju putničke/turističke agencija koji se također u cijelosti alokira turizmu), procjenjuje na temelju udjela rezidualne

unutarnje turističke potrošnje u rezidualnoj vrijednosti domaće ponude u kupovnim cijenama

- Proizvodnja turističkih proizvoda i usluga djelatnosti putničkih agencija i ostalih aktivnosti pružanja usluga rezervacija u cijelosti se vezuje uz turističku potražnju (osim u dijelu usluga koje će se eventualno utvrditi primarnim istraživanjem veličine i strukture usluga putničkih agencija i turoperatora te prihoda i dodane vrijednosti putničkih agencija i turoperatora generiranih potrošnjom turista kao što su primjerice usluge prodaje karata za različite manifestacije i sl.)
- Turizmom generirane usluge kulture procjenjuju se proporcionalno udjelu unutarnje turističke potrošnje u ukupnoj vrijednosti domaće ponude usluga kulture u rezidualnom dijelu u kojem nisu usluge kulture koje pružaju ustanove nadležne za zaštićena prirodna područja te zaštićenu kulturnu baštinu koje se u cijelosti vezuju uz turističku potražnju
- Vrijednost sportskih i rekreacijskih usluga generiranih turizmom procjenjuju se u dva dijela, usluge veza u lukama nautičkog turizma u cijelosti se alociraju turizmu (sukladno podacima iz istraživanja TOMAS Nautika 2022 i primarnog istraživanja okolišnih utjecaja jahting turizma sa strane pružatelja usluge veza), dok se ostatak procjenjuje u proporcionalnom udjelu rezidualne vrijednosti unutarnje turističke potrošnje te domaće ponude sportskih i rekreacijskih usluga u kupovnim cijenama
- Vrijednost (ostalih) proizvoda karakterističnih za turizam generiranih turizmom te ostalih proizvoda generiranih turizmom procjenjuje se prema udjelu unutarnje turističke potrošnje u ukupnoj domaćoj ponudi tih proizvoda (u kupovnim cijenama)

Uvoz proizvoda

- Ukupnu ponudu u bazičnim cijenama po proizvodima i uslugama čini zbroj elemenata stupca vrijednosti domaće proizvodnje proizvoda i usluga u bazičnim cijenama i uvoza po proizvodima i uslugama
- Uvoz proizvoda specifičnih za turizam Hrvatske i ostalih proizvoda preuzima se iz prilagođene Tablice ponude i uporabe za 2022. godinu na temelju podataka Državnog zavoda za statistiku o uvozu (Statistika u nizu: Robna razmjena s inozemstvom) uvećanih za direktne akvizicije rezidenata u inozemstvu
- Uvoz potaknut turističkom aktivnosti procjenjuje se prema udjelu ukupnog uvoza u ukupnoj bruto ponudi u bazičnim cijenama

Transportne i trgovačke marže na proizvode

- Transportne i trgovačke marže su elementi transformacijske matrice kao sastavnog dijela Tablica ponude i uporabe i preuzimaju se iz prilagođene tablice ponude i uporabe za 2022. godinu
 - Transportne i trgovačke marže na proizvode vezane uz turističku potražnju procjenjuju se na temelju udjela ukupnih transportnih i trgovačkih marži u ukupnoj bruto ponudi u bazičnim cijenama pojedinih proizvoda i usluga
-

Neto porezi na proizvode	<ul style="list-style-type: none">• Neto porezi na proizvode preuzimaju se iz prilagođene Tablice ponude i uporabe za 2022. godinu na temelju podataka Ministarstva financija• Neto porezi na proizvode vezani uz turističku potražnju procjenjuju se na temelju pretpostavke jednakog omjera ukupnih neto poreza prema ukupnoj bruto ponudi u bazičnim cijenama i neto poreza i bruto ponude u bazičnim cijenama generiranih turizmom
Domaća ponuda (u kupovnim cijenama)	<ul style="list-style-type: none">• Domaća ponuda (u kupovnim cijenama) po proizvodima i uslugama je zbroj stupaca domaće ponude u bazičnim cijenama, uvoza, transportnih i trgovačkih marži te neto poreza po retcima turističkih i ostalih proizvoda
Udio turizma u %	<ul style="list-style-type: none">• Udio turizma u % je kvocijent unutarnje turističke potrošnje i domaće ponude u kupovnim cijenama po turističkim i ostalim proizvodima pomnožen sa 100

3.2.6. Zaposlenost u turističkim djelatnostima: TSSA tablica 6 (TSA tablica 7)

Cilj računa

Račun zaposlenosti u turističkim djelatnostima iskaz je broja svih zaposlenih u tim djelatnostima, bez obzira sudjeluju li izravno u pružanju usluga ili proizvodnji proizvoda za potrebe posjetitelja ili ne, a koristi se za analizu zaposlenosti iz perspektive broja zaposlenih ili broja radnih mjesta, demografskih obilježja zaposlenih te intenziteta korištenja radne snage.

Koncepti i klasifikacije na kojima se temelji račun

Za potrebe TSSA za Republiku Hrvatsku status zaposlenosti sagledava se iz perspektive rada u pravnim osobama odnosno svim gospodarskim subjektima, za razliku od statusa zaposlenosti (IRTS 2008) koji razlikuje zaposlene (osobe koje su tijekom referentnog razdoblja plaćene za rad u novcu ili u naturi) i samozaposlene (osobe koje tijekom referentnog razdoblja obavljaju rad za dobit ili korist obitelji, u novcu ili u naturi).

Zaposlenost u djelatnosti smještaja vezana uz vlasništvo nad kućama i stanovima za odmor po definiciji je nula (ekonomski učinak djelatnosti mjeri se imputiranom rentom), dok se osobe koje u okviru kućanstava pružaju usluge iznajmljivanja smještaja, kao što su usluge prihvata gostiju, prodaje, čišćenja, ne smatraju zaposlenim osobama.

Objašnjenje i prikaz računa/tablice

Zaposlenost se u TSSA za Republiku Hrvatsku prikazuje kroz tri tablice (Tablice 3.7.a, 3.7.b., 3.7.c.):

- Zaposlenost u turističkim djelatnostima mjerena brojem popunjenih radnih mjesta (u djelatnostima jedna osoba može raditi na više radnih mjesta u više gospodarskih subjekata) u pravnim osobama te svim gospodarskim subjektima; zaposlenost se prikazuje prema spolu (žene i muškarci), a za svaku turističku djelatnost daju se i podaci o broju aktivnih gospodarskih subjekata (TSSA tablica 6a)

Tablica 3.7.a. TSSA tablica 6a (TSA tablica 7): Zaposlenost u turističkim djelatnostima u 2022. godini u Republici Hrvatskoj

Turističke djelatnosti	Broj gospodarskih subjekata	Broj radnih mjesta/ broj zaposlenih					
		Pravne osobe			Ukupno		
		Muškarci	Žene	Ukupno	Muškarci	Žene	Ukupno
1. Smještaj za posjetitelje							
1.a Smještaj za posjetitelje osim 1.b							
1.a.1.Kolektivni smještaj							
1.a.2.Kućanstva		X	X	X	X	X	X
1.b Smještaj vezan uz vlasništvo nad kućama i stanov. za odmor.		X	X	X	X	X	X
2. Djelatnost posluživanja hrane i pića							
3. Željeznički putnički prijevoz							
4. Cestovni putnički prijevoz							
5. Vodeni putnički prijevoz							
6. Zračni putnički prijevoz							
7. Iznajmljivanje opreme za putnički prijevoz							
8. Putničke agencije i ostale aktivnosti pružanja usluga rezervacija							
9. Kultura							
10. Sport i rekreacija							
11. Trgovina na malo hranom, pićima i duhanskim proizvodima u specijaliziranim prodavaonicama te njihova proizvodnja							
Ukupno							

X djelatnosti u kojima nema statistički registrirane zaposlenosti

Tablica 3.7.b. TSSA tablica 6b: Prosječan broj zaposlenih, broj radnih sati i broj radnih mjesta s punim radnim vremenom u gospodarskim subjektima obveznicima poreza na dobit prema turističkim djelatnostima u 2022. godini u Republici Hrvatskoj

Gospodarski subjekti obveznici poreza na dobit	Prosječan broj zaposlenih	Broj radnih sati	Broj radnih mjesta s punim vremenom (broj zaposlenih prema satima rada)
1. Smještaj za posjetitelje			
1.a Smještaj za posjetitelje osim 1.b			
1.a.1.Kolektivni smještaj			
1.a.2.Kućanstva	X	X	X
1.b Smještaj vezan uz vlasništvo nad kućama i stanov. za odmor.	X	X	X
2. Djelatnost posluživanja hrane i pića			
3. Željeznički putnički prijevoz			
4. Cestovni putnički prijevoz			
5. Vodeni putnički prijevoz			
6. Zračni putnički prijevoz			
7. Iznajmljivanje opreme za putnički prijevoz			
8. Putničke agencije i ostale aktivnosti pružanja usluga rezervacija			
9. Kultura			
10. Sport i rekreacija			
11. Trgovina na malo hranom, pićima i duhanskim proizvodima u specijaliziranim prodavaonicama te njihova proizvodnja			
Ukupno			

X djelatnosti u kojima nema statistički registrirane zaposlenosti

Tablica 3.7.c. TSSA tablica 6c: Zaposleni na puno i određeno radno vrijeme u turističkim djelatnostima u 2022. godini u Republici Hrvatskoj

Turističke djelatnosti prema vrsti posla	Zaposleni na puno radno vrijeme			Zaposleni na određeno radno vrijeme		
	Muškarci	Žene	Ukupno	Muškarci	Žene	Ukupno
1. Smještaj za posjetitelje						
1.a Smještaj za posjetitelje osim 1.b						
1.1.1. Kolektivni smještaj						
1.1.2. Kućanstva	X	X	X	X	X	X
1.b Smještaj vezan uz vlasništvo nad kućama i stanov. za odmor.	X	X	X	X	X	X
2. Djelatnost posluživanja hrane i pića						
3. Željeznički putnički prijevoz						
4. Cestovni putnički prijevoz						
5. Vodeni putnički prijevoz						
6. Zračni putnički prijevoz						
7. Iznajmljivanje opreme za putnički prijevoz						
8. Putničke agencije i ostale aktivnosti pružanja usluga rezervacija						
9. Kultura						
10. Sport i rekreacija						
11. Trgovina na malo hranom, pićima i duhanskim proizvodima u specijaliziranim prodavaonicama te njihova proizvodnja						
Ukupno						

X djelatnosti u kojima nema statistički registrirane zaposlenosti

- Prosječan broj zaposlenih, broj radnih sati te broj radnih mjesta s punim vremenom (broj zaposlenih prema satima rada) u gospodarskim subjektima obveznicima plaćanja poreza na dobit prema turističkim djelatnostima; prosječan broj zaposlenih tijekom razdoblja utvrđuje se kao aritmetička sredina broja zaposlenih početkom godine te krajem svakog tromjesečja tekuće godine, dok se prosječan broj zaposlenih radnika na bazi sata rada utvrđuje dijeljenjem ukupnog broja ostvarenih sati (odrađeni sati rada bez bolovanja, godišnjih odmora i slično) rada tijekom godine s brojem mogućih sati rada po jednome zaposlenom radniku tijekom godine (TSSA tablica 6b)
- Broj zaposlenih na puno i određeno radno vrijeme prema spolu prema turističkim djelatnostima pri čemu se zbog obilježja izvora podataka djelatnost definira prema vrsti posla koju obavlja zaposlena osoba (ispitanik), a ne prema registraciji djelatnosti poduzeća ili obrta (TSSA tablica 6c).

Izvori i metode procjene svih elemenata računa

Temeljni izvor za kompilaciju pokazatelja zaposlenosti u turističkim djelatnostima su administrativni izvori podataka te Anketa radne snage (poglavlje 2.4.):

- Tablica zaposlenosti u turističkim djelatnostima u cijelosti se kompilira iz administrativnih izvora podataka o zaposlenosti (<https://podaci.dzs.hr/hr/podaci/trziste-rada/zaposlenost-administrativni-izvori/>)
- Tablica prosječnog broja zaposlenih, broj radnih sati i broj radnih mjesta s punim radnim vremenom u gospodarskim subjektima obveznicima poreza na dobit prema turističkim djelatnostima kompilira se na temelju podataka iz Registra godišnjih financijskih izvještaja za 2022. godinu koji vodi FINA
- Tablica zaposlenih na puno i određeno radno vrijeme u turističkim djelatnostima prema vrsti posla kompilira se na temelju podataka iz Ankete radne snage; podaci za 2022. godinu (Statističko izvješće) će biti dostupni u travnju 2024.

Polazeći od definiranog sadržaja tablica zaposlenosti, u nastavku se opisuju ključne metodološke odrednice njihovih elemenata:

Tablica: Zaposlenost u turističkim djelatnostima

Zaposlenost u pravnim osobama	<ul style="list-style-type: none">• Godišnji prosjek mjesečnog broja zaposlenih u pravnim osobama prema područjima NKD-a 2007 prema spolu na temelju podataka iz JOPPD obrasca (izvješće o primicima, porezu na dohodak i prirezu te doprinosima za obvezna osiguranja), mjesečni podaci iskazani su prema mjestu prebivališta/boravišta• Podaci se iskazuju na razini turističkih djelatnosti na temelju posebne obrade podataka iz JOPPD obrazaca za pravne osobe, zbog specifičnosti izvora posebnu obradu provodi Državni zavod za statistiku
Ukupna zaposlenost	<ul style="list-style-type: none">• Godišnji prosjek mjesečnog broja ukupno zaposlenih prema područjima djelatnosti NKD-a i spolu• Podaci se iskazuju na razini turističkih djelatnosti na temelju posebne obrade podataka iz JOPPD obrazaca za pravne osobe te matične evidencije o aktivnim osiguranicima mirovinskog osiguranja Hrvatskog zavoda za mirovinsko osiguranje za obrt i

slobodna zanimanja; zbog specifičnosti izvora, posebnu obradu provodi Državni zavod za statistiku

Broj gospodarskih subjekata	• Broj gospodarskih subjekata iz registra poslovnih subjekata, zbroj aktivnih pravnih osoba prema područjima NKD-a 2007 i broj aktivnih zadruga i ostalih oblika organiziranja prema aktivnosti, pravno ustrojbenim oblicima i područjima NKD-a 2007 (https://podaci.dzs.hr/hr/podaci/registar-poslovnih-subjekata/) • Podaci o broju gospodarskih subjekata iskazuju se na razini turističkih djelatnosti na temelju posebne obrade podataka iz registra poslovnih subjekata koji vodi Državni zavod za statistiku

Tablica: Prosječan broj zaposlenih, broj radnih sati i broj radnih mjesta s punim radnim vremenom u gospodarskim subjektima obveznicima poreza na dobit prema turističkim djelatnostima

Prosječan broj zaposlenih	• Aritmetička sredina broja zaposlenih početkom godine i krajem svakog tromjesečja tijekom godine u aktivnim gospodarskim subjektima registriranim za obavljanje pojedinih turističkih djelatnosti, podaci iz GFI-POD (Registar godišnjih financijskih izvještaja koji vodi FINA)

Broj radnih sati	• Podatak se izračunava na temelju podataka o prosječnom broju zaposlenih radnika na bazi sata rada u aktivnim gospodarskim subjektima registriranim za obavljanje pojedinih turističkih djelatnosti (Registar godišnjih financijskih izvještaja koji vodi FINA) pomnoženim s brojem mogućih radnih sati po jednom zaposlenom radniku tijekom godine

Broj zaposlenih prema satima rada	• Podatak se izračunava kao ukupan broj ostvarenih sati tijekom godine podijeljen s brojem mogućih sati rada po jednome zaposlenom radniku tijekom godine u aktivnim gospodarskim subjektima registriranim za obavljanje pojedinih turističkih djelatnosti • Podatak predstavlja pokazatelj broja radnih mjesta s punim vremenom

Tablica: Zaposleni na puno i određeno radno vrijeme u turističkim djelatnostima

Broj zaposlenih na puno radno vrijeme po turističkim djelatnostima	• Podaci se u cijelosti preuzimaju iz rezultata Ankete radne snage, broj zaposlenih na puno radno vrijeme po turističkim djelatnostima, a izračunava se kao razlika sume ukupnog broja zaposlenika (Rezultati ankete o radnoj snazi – Zaposlenost, tablica 2.8.) i samozaposlenih prema NKD-u i spolu (Rezultati ankete o radnoj snazi – Zaposlenost, tablice 2.8 i 2.16) te broja zaposlenika na određeno radno vrijeme prema NKD-u i spolu (Rezultati ankete o radnoj snazi – Zaposlenost, tablica 2.12.) • Podaci o zaposlenosti po djelatnostima iz Ankete radne snage iskazuju se na razini turističkih djelatnosti na temelju posebne obrade rezultata ankete do granice raspoloživosti podataka; posebnu obradu provodi Državni zavod za statistiku, alternativno će podaci biti objavljeni na razini područja.

Broj zaposlenih na određeno radno vrijeme po turističkim djelatnostima	<ul style="list-style-type: none">• Podaci se u cijelosti preuzimaju iz rezultata Ankete radne snage, broj zaposlenika na određeno radno vrijeme prema NKD-u 2007 i spolu (tablica 2.12)• Podaci o zaposlenosti po djelatnostima iz Ankete radne snage iskazuju se na razini turističkih djelatnosti na temelju posebne obrade rezultata ankete do granice raspoloživosti podataka; posebnu obradu provodi Državni zavod za statistiku, alternativno će podaci biti objavljeni na razini područja
--	--

3.2.7. Nemonetarni pokazatelji: TSSA tablica 7 (TSA tablica 10)

Cilj računa

Fizički pokazatelji turističke aktivnosti važna su sastavnica, ali i analitička prednost, satelitskih računa, a u satelitskom računu turizma fizički pokazatelji prikazuju se u TSA tablici 10 koja integrira najvažnije kvantitativne pokazatelje ključne za procjenu monetarnih pokazatelja turističke aktivnosti, ali i za analizu i interpretaciju pokazatelja turističke potrošnje i proizvodnje turističkih djelatnosti.

Koncepti i klasifikacije na kojima se temelji račun

Temeljem odrednica IRTS 2008 i TSA: RMF 2008, TSSA za Republiku Hrvatsku zasniva se na sljedećim konceptima i klasifikacijama:

- Jednodnevni posjetitelji i turisti: Definicija jednodnevnih posjetitelja i turista usklađena je s metodološkim okvirom uspostavljenim u dokumentima IRTS 2008 i TSA: RMF 2008, ali i Uredbom (EU) br. 692/2011 Europskog parlamenta i vijeća od 6. srpnja 2011. o europskim statistikama o turizmu i o stavljanju izvan snage Direktive Vijeća 95/57/EZ, koncepti su detaljnije prikazani u poglavlju 1.2.
- Dolazni, domaći i unutarnji turizam: Definicija dolaznog, domaćeg i unutarnjeg turizma usklađena je s metodološkim okvirom uspostavljenim u dokumentima IRTS 2008 i TSA: RMF 2008, ali i Uredbom (EU) br. 692/2011 Europskog parlamenta i vijeća od 6. srpnja 2011. o europskim statistikama o turizmu i o stavljanju izvan snage Direktive Vijeća 95/57/EZ, koncepti su detaljnije prikazani u poglavlju 1.2.
- Broj posjetitelja i noćenja posjetitelja: Putovanja i noćenja posjetitelja ključni su fizički pokazatelji turističke aktivnosti; pokazatelj broja turista proizlazi iz broja putovanja posjetitelja, a ne dolazaka turista koji predstavlja broj osoba koje su se prijavile i ostvarile noćenje u objektu koji pruža uslugu smještaja uslijed čega, uz promjenu objekta, dolazi do višestrukog obuhvata broja turista izračunatih na temelju dolazaka; noćenja turista su noć/osobe (turista) u objektu koji pruža uslugu smještaja
- Vrste glavnog prijevoznog sredstva (npr. osobni automobil ili slična prijevozna sredstva, autobusi, zrakoplovi, plovila, željeznica) koje posjetitelji koriste na putovanju do odredišta
- Broj i kapacitet komercijalnih (hoteli i slični kapaciteti, turistička naselja, kampovi i slični kapaciteti, apartmani, studio apartmani, hosteli, prenoćišta i slični kapaciteti) i nekomercijalnih smještajnih objekata (kuće i stanovi za odmor); zbog potrebe izrade okolišnih računa, komercijalni objekti razdvajaju se na dvije skupine i to kolektivne smještajne objekte te komercijalne smještajne kapacitete u kućanstvima (obiteljski smještaj)
- Promet osobnih automobila korištenih za jednodnevna i višednevna putovanja dolaznih i domaćih posjetitelja od ulaska u Hrvatsku do krajnje destinacije putovanja za dolazna putovanja te od regije prebivališta do regije krajnje destinacije putovanja za domaća

putovanja; promet osobnih automobila računa se prema podacima o korištenom prijevoznom sredstvu te broju osoba na putovanju za koje su iskazani troškovi putovanja.

Objašnjenje i prikaz računa/tablice

Fizički pokazatelji turističke aktivnosti se u TSSA za Republiku Hrvatsku prikazuje kroz šest tablica (Tablice 3.8. od a do f) koje osim TSA tablica 10. (TSA: RMF 2008) uključuju i specifične tablice važne za izračun ekonomsko-okolišnih pokazatelja:

- Broj putovanja i noćenja prema vrsti turizma i kategoriji posjetitelja: tablica prikazuje broj posjetitelja i noćenja dolaznih, domaćih i odlaznih prema vrsti posjetitelja (jednodnevni posjetitelji i turisti)
- Broj dolaznih putovanja u Hrvatsku te ostvarenih noćenja prema vrsti prijevoza: broj putovanja i noćenja dolaznih posjetitelja se raspoređuje prema glavnim vrstama prijevoza na putu prema krajnjem odredištu u Hrvatskoj; definirana struktura prijevoznih sredstava prilagođena je obilježjima turizma u Hrvatskoj te se stoga izdvojeno sagledava broj posjetitelja i noćenja vezanih uz putovanja zračnim prijevozom, vodenim prijevozom (putničke linije i trajekti, kruzing, jahting) te kopnenim prijevozom (osobna vozila i slična prijevozna sredstva kao što su motorkotači, bicikli, kamperi, zatim autobusi te ostali oblici kopnenog prijevoza)
- Broj domaćih i odlaznih putovanja u Hrvatskoj i ostvarenih noćenja prema vrsti prijevoza: broj putovanja i noćenja domaćih i odlaznih posjetitelja se raspoređuje prema glavnim vrstama prijevoza na putu prema krajnjem odredištu; definirana struktura prijevoznih sredstava prilagođena je obilježjima turizma u Hrvatskoj te se stoga izdvojeno sagledava broj posjetitelja i noćenja vezanih uz putovanja zračnim prijevozom, vodenim prijevozom (putničke linije i trajekti, kruzing, jahting) te kopnenim prijevozom (osobna vozila i slična prijevozna sredstva kao što su motorkotači, bicikli, kamperi, zatim autobusi te ostali oblici kopnenog prijevoza)
- Broj i kapacitet smještajnih objekata u Hrvatskoj prema vrsti smještaja: kapaciteti su podijeljeni na kolektivne objekte te kućanstva; kapaciteti u kolektivnim smještajnim objektima uključuju hotelske i slične objekte (hotel, hotel baštinu, aparthotel, integralni hotel, difuzni hotel, lječilišne vrste, hotel posebnog standarda, turističko naselje, turistički apartman, pansion i guest house), kampove i slične objekte (kamp, glamping, kampiralište, kamp-odmorište, kamp-odmorište u kućanstvu – objekt za robinzonski smještaj, kamp-odmorište na obiteljskome poljoprivrednom gospodarstvu – objekt za robinzonski smještaj i prostor za kampiranje izvan kampova) te ostale objekte (smještaj koji nije obuhvaćen smještajem u kućanstvima, a uključuje sobe, apartmane, studio-apartmane, kuću za odmore, ruralne kuće za odmor, hostele, lječilišta, prenoćišta, odmarališta za djecu, gostionice s pružanjem usluge smještaja, planinarske domove, lovačke domove, učeničke ili studentske domove te objekt za robinzonski smještaj); kapaciteti u kućanstvima uključuju komercijalne smještajne objekte u domaćinstvu (apartmani i studio apartmani, sobe, kuće za odmor i sl.) te kuće i stanove za odmor; veličina kapaciteta iskazuje se brojem objekata (za sve vrste smještaja) te brojem smještajnih jedinica i kreveta u kolektivnim smještajnim objektima te komercijalnom obiteljskom smještaju
- Broj osobnih automobila koji su korišteni za jednodnevna i višednevna putovanja dolaznih posjetitelja prema glavnim emitivnim područjima (država prebivališta posjetitelja) i regijama krajnjeg odredišta posjetitelja; promet osobnih automobila dolaznih posjetitelja izračunava se kao kvocijent broja putovanja dolaznih posjetitelja organiziranih osobnim automobilom i pratnje na putu; tablica je iskazana kao matrica zemlje prebivališta posjetitelja i krajnjih odredišnih regija u Hrvatskoj, a koristi se za (modelski) izračun prosječne duljine putovanja (prema glavnim prometnim pravcima) i potrošnje goriva na putovanju

Tablica 3.8.a. TSSA tablica 7a (TSA tablica 10a): Broj posjetitelja i noćenja prema vrsti turizma i kategoriji posjetitelja

	Dolazni turizam			Domaći turizam			Odlazni turizam		
	Jednodnevni posjetitelji	Turisti	Posjetitelji - ukupno	Jednodnevni posjetitelji	Turisti	Posjetitelji - ukupno	Jednodnevni posjetitelji	Turisti	Posjetitelji - ukupno
Broj putovanja									
Broj noćenja									

Tablica 3.8.b. TSSA tablica 7b (TSA tablica 10b): Dolazni turizam: Broj posjetitelja u Hrvatsku i noćenja prema vrsti prijevoza

	Broj posjetitelja	Broj noćenja
1. Zračni prijevoz		
2. Vodeni prijevoz		
2.1. Putničke linije i trajekti		
2.2. Kruzing		
2.3. Jahting		
3. Kopneni prijevoz		
3.1. Autobusi i slična javna prijevozna sredstva		
3.3. Osobna vozila		
3.3. Ostalo		
Ukupno		

Tablica 3.8.c. TSSA tablica 7c (TSA tablica 10c): Domaći turizam: Broj posjetitelja i noćenja prema vrsti prijevoza

	Broj posjetitelja	Broj noćenja
1. Zračni prijevoz		
2. Vodeni prijevoz		
2.1. Putničke linije i trajekti		
2.2. Kruzing		
2.3. Jahting		
3. Kopneni prijevoz		
3.1. Autobusi i slična javna prijevozna sredstva		
3.3. Osobna vozila		
3.3. Ostalo		
Ukupno		

Tablica 3.8.d. TSSA tablica 7d (TSA tablica 10d): Broj i kapacitet smještajnih objekata prema vrsti smještaja

	Kolektivni turistički smještaj			Kućanstva	
	Hoteli i slični kapaciteti	Kampovi i slični kapaciteti	Ostalo	Komercijalni smještaj u domaćinstvu	Kuće i stanovi za odmor
Broj objekata					
Kapacitet (sobe)					
Kapacitet (postelje)					

Tablica 3.8.e. TSSA tablica 7e: Broj osobnih automobila koji su korišteni za jednodnevna i višednevna putovanja dolaznih posjetitelja prema glavnim emitivnim područjima (država prebivališta posjetitelja) i regijama krajnjeg odredišta posjetitelja

Odred ište	Panonska Hrvatska	Sjeverna Hrvatska	Grad Zagreb	Istra	Primorsko-goranska	Ličko-senjska	Zadarska	Šibensko-kninska	Splitsko-dalmatinska	Dubrovačko-neretvanska	Inozemstvo (tranzit)
Polazište											
Njemačka											
Austrija											
Italija											
Poljska											
Češka											
Slovačka											
Mađarska											
Švicarska											
Srbija											
BiH											

Tablica 3.8.f. TSSA tablica 7f: Broj osobnih automobila koji su korišteni za jednodnevna i višednevna putovanja domaćih i odlaznih posjetitelja prema regija polazišta i krajnjeg odredišta

Odred ište	Panonska Hrvatska	Sjeverna Hrvatska	Grad Zagreb	Istra	Primorsko-goranska	Ličko-senjska	Zadarska	Šibensko-kninska	Splitsko-dalmatinska	Dubrovačko-neretvanska	Inozemstvo
Polazište											
Panonska Hrvatska											
Sjeverna Hrvatska											
Grad Zagreb											
Istra											
Primorsko-goranska											
Ličko-senjska											
Zadarska											
Šibensko-kninska											
Splitsko-dalmatinska											
Dubrovačko-neretvanska											

- Broj osobnih automobila koji su korišteni za jednodnevna i višednevna putovanja domaćih i odlaznih posjetitelja prema regiji polazišta i krajnjeg odredišta; promet osobnih automobila domaćih i odlaznih posjetitelja računa se kao kvocijent broja putovanja domaćih i odlaznih posjetitelja organiziranih osobnim automobilom pratnje na putu; tablica je iskazana kao matrica regije prebivališta i regije krajnjeg odredišta (uključujući i regiju 'inozemstvo' za odlazne posjetitelje), a koristi se za (modelski) izračun prosječne duljine putovanja (prema glavnim prometnim pravcima) i potrošnje goriva na putovanju.

Izvori i metode procjene svih elemenata računa

Temeljni izvor za kompilaciju tablica nemonetarnih pokazatelja turističke aktivnosti za 2022. godinu su istraživanja turističke aktivnosti iz perspektive potražnje kako bi se osiguralo utvrđivanje ukupnog, i službenom statistikom registriranog i neregistriranog, fizičkog prometa. Radi se o istraživanjima: Turistička aktivnost domaćeg stanovništva za 2022. godinu koje provodi DZS, Potrošnja inozemnih putnika za 2022. godinu koje provodi HNB te istraživanja TOMAS Hrvatska 2022 i TOMAS Nautika 2022 koje provodi Institut za turizam. Rezultati ovih istraživanja integriraju i podatke iz dodatnih baza/istraživanja uključujući Granični promet putnika u cestovnome, željezničkome, pomorskome i zračnom prometu te na unutarnjim vodnim putovima (Državni zavod za statistiku), Dolasci i noćenja turista (TU-11) Državnog zavoda za statistiku odnosno eVisitor baza podataka HTZ-a kao i baza podataka vezanih uz nautički turizam (CIMIS baza putničkih brodova koji vodi Ministarstvo mora, prometa i infrastrukture, Broj dolazaka i noćenja gostiju u nautičkom čarteru koji vodi Ministarstvo mora, prometa i infrastrukture i Hrvatska turistička zajednica, Baza podataka o plaćenju turističkoj pristojbi za nautičare-vlasnike plovila koju vodi Hrvatska turistička zajednica te istraživanja Kružna putovanja stranih brodova u Republici Hrvatskoj (TU-19) Državnog zavoda za statistiku).

Metodološki okvir za procjenu fizičkih obilježja turističke potražnje opisan je detaljno u poglavlju 3.1., a u nastavku se definiraju izvori i elementi procjene pojedinih elemenata tablica nemonetarnih pokazatelja:

Tablica: Broj putovanja i noćenja prema vrsti turizma i kategoriji posjetitelja u 2022. godini

Broj putovanja jednodnevnih dolaznih posjetitelja	<ul style="list-style-type: none"> • Podatak se, na temelju posebne obrade, izravno preuzima iz Istraživanja o potrošnji inozemnih putnika za 2022. godinu (uz kombinaciju s podacima o graničnom prometu putnika u cestovnome, željezničkome, pomorskome i zračnom prometu te na unutarnjim vodnim putovima) • Podatak iz Istraživanja o potrošnji inozemnih putnika za 2022. godinu dodatno se povećava za: <ul style="list-style-type: none"> • Broj putnika u međunarodnom krizingu (Kružna putovanja stranih brodova u Republici Hrvatskoj (TU-19)) • Broj putnika u međunarodnom krizingu na unutarnjim vodnim putevima (Granični promet putnika u cestovnome, željezničkome, pomorskome i zračnom prometu te na unutarnjim vodnim putovima) te • Broj putnika u željezničkom prometu na temelju rezultata provedbe primarnog istraživanja prihoda i dodane vrijednosti koje generiraju turisti i jednodnevni posjetitelji u željezničkom prometu (istraživanje provodi Ministarstvo turizma i sporta)
Broj putovanja i noćenja dolaznih turista	<ul style="list-style-type: none"> • Podatak o broju putovanja i noćenja se, na temelju posebne obrade, izravno preuzima iz Istraživanja o potrošnji inozemnih putnika za 2022. godinu (uz kombinaciju s podacima o graničnom

	<p>prometu putnika u cestovnome, željezničkome, pomorskom i zračnom prometu te na unutarnjim vodnim putovima)</p> <ul style="list-style-type: none"> Podatak o broju putovanja i noćenja iz Istraživanja o potrošnji inozemnih putnika za 2022. godinu dodatno se povećava za: <ul style="list-style-type: none"> Broj putovanja i noćenja ostvarenih u jahtingu, čarteru i domaćem krizingu (TOMAS Nautika 2022, Institut za turizam) te Broj putovanja i noćenja turista koji su u Hrvatsku došli željeznicom kao glavnim prijevoznim sredstvom (broj putovanja procjenjuje se na temelju rezultata provedbe primarnog istraživanja prihoda i dodane vrijednosti koje generiraju turisti i jednodnevni posjetitelji u željezničkom prometu (istraživanje provodi Ministarstvo turizma i sporta), a broj noćenja kao umnožak broja putovanja i prosječne duljine boravka/noćenja dolaznih turista koji su u Hrvatsku došli željeznicom iz istraživanja TOMAS Hrvatska 2022 koje provodi Institut za turizam
Broj jednodnevnih putovanja domaćih i odlaznih posjetitelja	<ul style="list-style-type: none"> Podatak se, na temelju posebne obrade, izravno preuzima iz istraživanja Turistička aktivnost domaćeg stanovništva za 2022. godinu koje provodi DZS Podatak iz istraživanja Turistička aktivnost domaćeg stanovništva za 2022. godinu u dodatno se povećava za broj putovanja školske djece do 15 godina na školskim izletima prema podacima (procjenama) Ministarstva znanosti i obrazovanja
Broj turističkih putovanja i noćenja domaćih i odlaznih posjetitelja (noćenja odlaznih turista na području Hrvatske)	<ul style="list-style-type: none"> Podatak se na temelju posebne obrade izravno preuzima iz istraživanja Turistička aktivnost domaćeg stanovništva za 2022. godinu koje provodi DZS uz korekciju za broj putovanja i broj noćenja višednevnih domaćih posjetitelja u nautičkom turizmu koji se procjenjuju se na temelju posebne obrade podataka iz baze podataka o plaćenju turističkoj pristojbi, baza eCrew/eVisitor i CIMIS te rezultata istraživanja Stavovi i potrošnja nautičara u Hrvatskoj – TOMAS Nautika Podatak iz istraživanja Turistička aktivnost domaćeg stanovništva za 2022. godinu u dodatno se povećava za broj putovanja/noćenja školske djece do 15 godina na školskim izletima prema podacima (procjenama) Ministarstva znanosti i obrazovanja
Posjetitelji - ukupno	<ul style="list-style-type: none"> Zbroj putovanja jednodnevnih posjetitelja i turista prema vrsti turizma Zbroj noćenja dolaznih, domaćih i odlaznih turista
<p>Tablica: Broj dolaznih putovanja u Hrvatsku te ostvarenih noćenja prema vrsti prijevoza u 2022. godini</p>	
Broj putovanja i noćenja dolaznih posjetitelja koji su na putovanje u Hrvatskoj došli zrakoplovom	<ul style="list-style-type: none"> Podatak se, na temelju posebne obrade, izravno preuzima iz Istraživanja o potrošnji inozemnih putnika za 2022. godinu u kombinaciji s podacima o graničnom prometu putnika u

	cestovnome, željezničkome, pomorskome i zračnom prometu te na unutarnjim vodnim putovima
Broj putovanja i noćenja dolaznih posjetitelja koji su u Hrvatsku došli vodenim prijevozom	<ul style="list-style-type: none">• Podatak o broju putovanja i noćenja predstavlja zbroj broja putovanja i noćenja<ul style="list-style-type: none">• Jahtaša na temelju rezultata istraživanja TOMAS Nautika 2022 te• Dolaznih turista koji su koristili putničke linije i trajekte za dolazak u Hrvatsku; broj putovanja utvrđuje se na temelju podataka iz publikacije Promet putnika i vozila na međunarodnim linijama realizira Agencija za obalni linijski pomorski promet, a broj noćenja kao umnožak broja putovanja i prosječne duljine boravka/noćenja dolaznih turista koji su u Hrvatsku došli vodenim prijevozom iz istraživanja TOMAS Hrvatska 2022 koje provodi Institut za turizam
Broj putovanja i noćenja dolaznih turista koji su u Hrvatsku kopnenim prijevozom	<ul style="list-style-type: none">• Podatak o broju putovanja i noćenja turista koji su koristili osobna i slična vozila te autobuse se, na temelju posebne obrade, izravno preuzima iz Istraživanja o potrošnji inozemnih putnika za 2022. godinu u kombinaciji s podacima o graničnom prometu putnika u cestovnome, željezničkome, pomorskome i zračnom prometu te na unutarnjim vodnim putovima• Podatak iz Istraživanja o potrošnji inozemnih putnika za 2022. godinu dodatno se povećava za broj posjetitelja i noćenja dolaznih turista koji su koristili usluge željeznice na temelju rezultata provedbe primarnog istraživanja prihoda i dodane vrijednosti koje generiraju turisti i jednodnevni posjetitelji u željezničkom prometu (istraživanje provodi Ministarstvo turizma i sporta) te istraživanja TOMAS Hrvatska 2022
Tablica: Broj domaćih i odlaznih putovanja u Hrvatskoj i ostvarenih noćenja prema vrsti prijevoza	
Broj putovanja i noćenja na području Hrvatske domaćih i odlaznih posjetitelja u Hrvatskoj u 2022. godini koji su putovali zrakoplovom kao glavnim prijevoznim sredstvom	<ul style="list-style-type: none">• Podaci se, na temelju posebne obrade, izravno preuzimaju iz rezultata istraživanja Turistička aktivnost domaćeg stanovništva za 2022. godinu koje provodi DZS te TOMAS Nautika 2022 ta turiste u nautičkom turizmu
Broj putovanja i noćenja na području Hrvatske domaćih i odlaznih posjetitelja u Hrvatskoj u 2022. godini koji su putovali vodenim prijevozom	<ul style="list-style-type: none">• Podatak o broju putovanja i noćenja predstavlja zbroj broja putovanja i noćenja<ul style="list-style-type: none">• Jahtaša na temelju rezultata istraživanja TOMAS Nautika 2022 te• Domaćih turista koji su koristili putničke linije i trajekt; podatak se, na temelju posebne obrade, izravna preuzima iz rezultata istraživanja Turistička aktivnost domaćeg stanovništva za 2022. godinu koje provodi DZS te TOMAS Nautika 2022 ta turiste u nautičkom turizmu

<p>Broj putovanja i noćenja domaći i odlaznih posjetitelja koji su tijekom 2022. godine koristili kopneni prijevoz u 2022. godini (osobni automobil i slični oblici prijevoznih sredstava, autobusi i ostalo)</p>	<ul style="list-style-type: none"> • Podaci se, na temelju posebne obrade, izravno preuzimaju iz rezultata istraživanja Turistička aktivnost domaćeg stanovništva za 2022. godinu koje provodi DZS te TOMAS Nautika 2022 ta turiste u nautičkom turizmu • Podacima o broju putovanja i noćenja vezanih uz autobusni prijevoz dodaju se putovanja/noćenja školske djece do 15 godina na školskim izletima prema podacima (procjenama) Ministarstva znanosti i obrazovanja
---	--

Tablica: Broj i kapacitet smještajnih objekata u Hrvatskoj prema vrsti smještaja u 2022. godini

<p>Kapacitet kolektivnih oblika komercijalnog smještaja</p>	<ul style="list-style-type: none"> • Podaci o kapacitetu (broj objekata, broj smještajnih jedinica i broj kreveta) tri skupine kolektivnog komercijalnog smještaja (hotelski i slični objekti, kampovi i slični objekte te ostali objekti) preuzimaju se iz publikacije Dolasci i noćenja turista (TU-11) Državnog zavoda za statistiku odnosno eVisitor baze podataka HTZ sa stanjem u kolovozu
<p>Kapacitet komercijalnog smještaja organiziranog u kućanstvima</p>	<ul style="list-style-type: none"> • Podaci o komercijalnom smještajnom kapacitetu (broj objekata, broj smještajnih jedinica i broj kreveta) organiziranom u kućanstvima (tzv. obiteljski smještaj) preuzimaju se na temelju posebne obrade baze dolazaka i noćenja DZS-a te eVisitor baze podataka HTZ sa stanjem u kolovozu
<p>Kapacitet u kućama i stanovima za odmor</p>	<ul style="list-style-type: none"> • Podaci o smještajnom kapacitetu u kućama i stanovima za odmor iskazuju se samo za broj objekata na temelju podataka iz Popisa stanovništva za 2021. godinu (Stanovi prema načinu korištenja, stanovi koji se koriste povremeno za odmor i rekreaciju)

Tablica: Broj osobnih automobila koji su korišteni za jednodnevna i višednevna putovanja dolaznih posjetitelja prema glavnim emitivnim područjima (država prebivališta posjetitelja) i regijama krajnjeg odredišta posjetitelja u 2022. godini

<p>Broj osobnih automobila u matrici zemlje prebivališta i regije krajnjeg odredišta</p>	<ul style="list-style-type: none"> • Broj osobnih automobila dolaznih posjetitelja računa se kao kvocijent broja putovanja dolaznih posjetitelja organiziranih osobnim automobilom i broja osoba (pratnje na putu) za koju su iskazani troškovi putovanja osobnim automobilom • Broj dolaznih posjetitelja koji su u Hrvatsku putovali osobnim automobilom ili sličnim prijevoznim sredstvom preuzima se iz Istraživanja o potrošnji inozemnih putnika za 2022. godinu uz dodatnu obradu prema glavnim emitivnim područjima (zemljama prebivalištima dolaznih posjetitelja) te regijama krajnjim odredištima putovanja (regije krajnjeg odredišta određuju se prema kriteriju najduljeg boravka ili prema najudaljenijoj destinaciji) • Broj osoba u automobilu (pratnja na putu) preuzima se, uz posebnu obradu, iz rezultata istraživanje o potrošnji inozemnih putnika za 2022. godinu prema glavnim emitivnim područjima
--	---

Tablica: Broj osobnih automobila koji su korišteni za jednodnevna i višednevna putovanja domaćih i odlaznih posjetitelja prema regija polazišta i krajnjeg odredišta

Broj osobnih automobila u matrici regije prebivališta i regije krajnjeg odredišta	<ul style="list-style-type: none">• Broj osobnih automobila domaćih i odlaznih posjetitelja računa se kao kvocijent broja putovanja dolaznih posjetitelja organiziranih osobnim automobilom i broja osoba (pratnje na putu osobnim automobilom)• Broj domaćih i odlaznih posjetitelja koji su u Hrvatskoj putovali osobnim automobilom ili sličnim prijevoznim sredstvom preuzima se iz istraživanja Turistička aktivnost domaćeg stanovništva za 2022. godinu koje provodi DZS uz posebnu obradu koja osigurava podatke prema regijama prebivališta i regijama krajnjeg odredišta putovanja domaćih posjetitelja odnosno zemlji odredištu odlaznih posjetitelja• Broj osoba u automobilu (pratnja na putu) prema regijama prebivališta posjetitelja preuzima se, uz posebnu obradu, iz istraživanja Turistička aktivnost domaćeg stanovništva za 2022. godinu koje provodi Državni zavod za statistiku.
---	--

3.2.8. Račun vode u turizmu: TSSA tablica 8

Cilj računa

Račun vode u turizmu opisuje tokove ponude i uporabe vode u fizikalnim veličinama, s naglaskom na uporabu vode u turizmu. Tokovi vode obuhvaćaju sve tokove od početnog zahvaćanja vode iz okoliša i njezinog prijenosa u gospodarstvo, potom tokove vode unutar gospodarstva u obliku opskrbe i korištenja u djelatnostima i kućanstvima te, konačno, tokove vode koji se vraćaju nazad u okoliš.

Cilj računa vode u turizmu je utvrđivanje ukupne potrošnje vode generirane turizmom i turističkim aktivnostima.

Koncepti i klasifikacije na kojima se temelji račun

Račun vode u turizmu utemeljen je na dokumentima *The System of Environmental-Economic Accounting 2012—SEEA Central Framework (SEEA Central Framework)* i *Linking the TSA and the SEEA: A Technical Note*.

Uzimajući u obzir da se gotovo ni u jednoj djelatnosti tok vode u cijelosti ne može pripisati turizmu, račun vode u turizmu nalaže razdvajanje vrijednosti tokova vode na dio generiran turističkim i dio generiran neturističkim (ostalim) aktivnostima. Iz tog razloga je u tablici računa vode u turizmu u stupcima koji se odnose na turističke i ostale djelatnosti predviđen prikaz ukupnog toka vode i toka vode generiranog turističkim aktivnostima. Iako za kućanstva dokument *Linking the TSA and the SEEA: A Technical Note* ne predviđa razdvajanje prikaza tokova vode kao u turističkim djelatnostima, u tablici računa vode je prikaz tokova vode vezanih uz kućanstvo podijeljen na isti način kao i kod turističkih djelatnosti, uvažavajući činjenicu da u Republici Hrvatskoj kućanstva, primjerice kuće i stanovi za odmor ili pak komercijalni smještaj u domaćinstvima, generiraju značajne turizmom potaknute tokove vode

Račun vode u turizmu se zasniva se na sljedećim konceptima, klasifikacijama i načelima vrednovanja:

- Zahvaćena voda je voda izdvojena u zadanom periodu, stalno ili privremeno, iz bilo kojeg izvora
- Isporučene (distribuirane) količine vode jesu količine vode prodane potrošačima
- Otpadne vode su sve onečišćene industrijske, sanitarne, oborinske i druge vode, a pročišćene otpadne vode su dio otpadnih voda koji se pročišćava do neke razine.

U okviru računa promatraju se tokovi:

- Tokovi distribucije i korištenja zahvaćene vode – u tablici ponude se bilježi koristi li se zahvaćena voda za distribuciju ili za vlastite svrhe, dok se u tablici uporabe zahvaćena voda bilježi kao intermedijarna potrošnja djelatnosti, konačna potrošnja kućanstva te izvoz u ostatak svijeta;
- Tokovi otpadnih i ponovno korištenih voda (između poduzeća i kućanstava) -
- Povratni tokovi vode nazad u okoliš – voda koju djelatnost vraća direktno u okoliš, pročišćenu (u vlastitoj obradi) ili nepročišćenu
- Hlapljenje, transpiracija te voda uključena u proizvode – količina vode koja se nakon zahvaćanja ne vraća u okoliš.

Objašnjenje i prikaz računa/tablice

Sukladno polaznom metodološkom okviru, tablica računa vode u turizmu ima, osim stupca zaglavlja redaka, stupce za turističke djelatnosti, stupce za djelatnosti Skupljanje, pročišćavanje i opskrba vodom i Uklanjanje otpadnih voda, stupac za ostale djelatnosti te stupce za kućanstva, akumulaciju, uvoz/izvoz te tokove koji opisuju zahvaćanje vode iz okoliša i vraćanje vode u okoliš.

Stupci koji opisuju turističke djelatnosti u tablicama ponude i uporabe su određeni tako da odgovaraju turističkim djelatnostima (poglavlje 1.2.) definiranim u poglavlju 3.2.5., kako je prikazano u sljedećoj tablici (nazivi stupaca nisu istovjetni nazivima djelatnosti iz poglavlja 3.2.5. zbog jednostavnosti prezentacije, iako se sadržajno ne razlikuju). Svaki stupac dijeli se na dva podstupca u kojima se zapisuje ukupna proizvodnja vezana uz određeni tok (oznaka U) i dio proizvodnje koji se odnosi na turističku aktivnost (oznaka T).

Stupac	Turistička djelatnost
Kolektivni smještaj	<ul style="list-style-type: none">• Djelatnost smještaja vezana uz kolektivne smještajne kapacitete kao što su hoteli, kampovi, turistička i apartmanska naselja i slične.
Djelatnost posluživanja hrane i pića	<ul style="list-style-type: none">• Djelatnost posluživanja hrane i pića
Željeznički putnički prijevoz	<ul style="list-style-type: none">• Željeznički putnički prijevoz
Cestovni putnički prijevoz	<ul style="list-style-type: none">• Cestovni putnički prijevoz
Vodeni putnički prijevoz	<ul style="list-style-type: none">• Vodeni putnički prijevoz
Zračni putnički prijevoz	<ul style="list-style-type: none">• Zračni putnički prijevoz
Trgovina i proizvodnja	<ul style="list-style-type: none">• Trgovina na malo hranom, pićima i duhanskim proizvodima te trgovina na malo motornim gorivima mazivima u specijaliziranim i njihova proizvodnja.
Ostale turističke djelatnosti	<ul style="list-style-type: none">• Stupac uključuje djelatnosti: Iznajmljivanje opreme za putnički prijevoz, Putničke agencije i ostale aktivnosti pružanja usluga rezervacija, Kultura te Sport i rekreacija
Kućanstva	<ul style="list-style-type: none">• Unutar stupca kućanstva bilježi se ukupna količina krutog otpada generiranog u kućanstvima. Osim krutog otpada generiranog od neturističke aktivnosti, bilježi se i kruti otpad koji se generira u djelatnostima Smještaj vezan uz kućanstva (smještaj u domaćinstvima) i Smještaj vezan uz vlasništvo nad kućama i stanovima.• Stupac kućanstva ima četiri podstupca. Osim standardnih podstupaca označenih s U i T, postoje dodatna dva podstupca u

kojima se bilježi količina krutog otpada generirana u djelatnosti Smještaj vezan uz kućanstva (oznaka T_K) te djelatnosti Smještaj vezan uz vlasništvo nad kućama i stanovima (oznaka T_N). Vrijedi $T=T_K+T_N$.

Ukupna vrijednost nekog toka dobiva se zbrajanjem vrijednosti u podstupcima s oznakom U te onim stupcima koji nemaju podstupaca u odgovarajućem retku. Analogno, ukupna vrijednost toka generiranog turističkim aktivnostima dobiva se zbrajanjem vrijednosti u podstupcima s oznakom T u odgovarajućem retku.

Izvori i metode procjene svih elemenata računa

Račun vode sastoji se od dva dijela, tablice ponude i tablice uporabe. Temeljni izvor za njihovu kompilaciju su podaci Eurostata iz područja statistika voda (Database > Environment and energy > Environment > Water > Water statistics on national level) prikupljeni na temelju dva upitnika („*Joint Questionnaire on Inland waters*“ i „*Eurostat regional water collection*“) koje za Hrvatsku popunjava DZS. Upitnici su usuglašeni s preporukama UN-a za vođenje statistike voda (IRWS) i sustava okolišno-gospodarskog računovodstva za vodu (SEEA-Water). Podaci Eurostata, između ostalog, sadrže podatke o zahvaćanju voda, uporabi voda prema kategoriji opskrbe, stvaranju i ispuštanju otpadnih voda te uporabi voda u prerađivačkoj industriji. Podaci su dostupni za nacionalnu razinu.

Dodatni važan izvor podataka su podaci DZS-a, koji su naročito korisni za izradu regionalnih tablica ponude i uporabe jer sadržavaju osnovne podatke o količini isporučene vode i odvodnji po županijama (NUTS-3 razina). Dodatnom obradom mogu se dobiti i podaci o isporučenoj vodi kućanstvima na razini županije.

Osnovni problem podataka s Eurostata i DZS-a je nedostatak informacija o potrošnji vode u turističkim djelatnostima. Taj nedostatak premostit će primarna istraživanja koja se provode 'Nabavom usluga primarnih istraživanja za potrebe uspostave Sustava satelitskih računa održivog turizma' (Objava 2023/S 0F2-0027530), odnosno primarna istraživanja koje provodi Ministarstvo turizma i sporta. Akcijskim planom realizacije TSSA za Republiku Hrvatsku (poglavlje 5.) predviđena je, u slučaju potrebe, i provedba dodatnih istraživanja. Primarna istraživanja služe kao izvor informacija o količini utrošene vode, količini zahvaćene vode za vlastitu uporabu, količini ispuštene otpadne vode te količini vode koja se unutar djelatnosti samostalno tretira. Sljedeća tablica povezuje podatke koje pojedina primarna istraživanja generiraju i elemente (stupce) tablica ponude i uporabe koji se kompiliraju na temelju tih podataka.

Stupac	Istraživanja koja se provode 'Nabavom usluga primarnih istraživanja za potrebe uspostave Sustava satelitskih računa održivog turizma' (Objava 2023/S 0F2-0027530)	Istraživanja koje provodi Ministarstvo turizma i sporta
• Kolektivni smještaj	<ul style="list-style-type: none"> • Istraživanje prihoda i dodane vrijednosti koju generiraju pružatelji usluga smještaja u hotelima s ocjenom okolišnog utjecaja • Istraživanje usluge smještaja u kampovima s ocjenom okolišnog utjecaja 	
• Djelatnost posluživanja hrane i pića	<ul style="list-style-type: none"> • Istraživanje usluge posluživanja hrane i pića u restoranima s ocjenom okolišnog utjecaja 	
• Putnički (željeznički,	<ul style="list-style-type: none"> • Istraživanje prihoda i dodane vrijednosti, s okolišnim utjecajem, 	<ul style="list-style-type: none"> • Istraživanje prihoda i dodane vrijednosti zračnih luka te

<p>cestovni, vodeni i zračni) prijevoz</p>	<p>kojeg generiraju putnici u javnom cestovnom linijskom prometu – prikupljanje podataka o autobusnim kolodvorima</p> <ul style="list-style-type: none"> • Istraživanje prihoda i dodane vrijednosti koje generiraju putnici u javnom cestovnom linijskom prometu – prikupljanje podataka o autobusnim prijevoznicima • Istraživanje okolišnih utjecaja nautičkog turizma s naglaskom na charter i domaći kruzing • Istraživanje okolišnih utjecaja domaćeg kruzing turizma sa strane potražnje 	<p>okolišnih aspekata zračnog prometa</p> <ul style="list-style-type: none"> • Istraživanja prihoda i dodane vrijednosti, koje generiraju turisti i jednodnevni posjetitelji u obalnom linijskom pomorskom prometu – istraživanje pomorskih luka • Istraživanja prihoda i dodane vrijednosti, koje generiraju turisti i jednodnevni posjetitelji u obalnom linijskom pomorskom prometu – istraživanje brodara • Istraživanja prihoda i dodane vrijednosti, koje generiraju turisti i jednodnevni posjetitelji u željezničkom prometu • Istraživanje prihoda i dodane vrijednosti koncesionara autocesta u Hrvatskoj s okolišnim utjecajem
<ul style="list-style-type: none"> • Ostale turističke djelatnosti 	<ul style="list-style-type: none"> • Istraživanje okolišnih utjecaja nautičkog turizma s naglaskom na charter i domaći kruzing • Istraživanje veličine i strukture usluga putničkih agencija i turoperatora te prihoda i dodane vrijednosti putničkih agencija i turoperatora generiranih potrošnjom turista • Istraživanje veličine i strukture usluga putničkih agencija i turoperatora te prihoda i dodane vrijednosti putničkih agencija i turoperatora generiranih potrošnjom turista 	<ul style="list-style-type: none"> • Istraživanje zaštićenih prirodnih područja • Istraživanje zaštićene kulturne baštine • Istraživanje okolišnih utjecaja jahting turizma sa strane pružatelja usluge veza
<ul style="list-style-type: none"> • Kućanstva 	<ul style="list-style-type: none"> • Istraživanje prihoda i dodane vrijednosti, s okolišnim utjecajem, koju generiraju pružatelji usluga smještaja u kućanstvima i sličnim objektima (tzv. privatni ili obiteljski smještaj) • Istraživanje strukture izdataka turista koji borave u kućama i stanovima za odmor, s okolišnim utjecajem 	

Tablica 3. 9. TSSA tablica 8: Tablica ponude i uporabe za račun fizičkih tokova vode u turizmu (sve vrijednosti u tis. m3)

Tablica ponude

	Zahvaćanje vode, proizvodnja vode, stvaranje povratnih tokova																								Akumulacija	Tokovi iz ostatak svijeta (uvoz)	Tokovi iz okoliša	Ukupna ponuda																																		
	Turističke djelatnosti																		Ostale djelatnosti	Kućanstva				Skupljanje, pročišćavanje i opskrba vodom					Uklanjanje otpadnih voda																																	
	Kolektivni smještaj		Djelatnost posluživanja hrane i		Putnički prijevoz						Trgovina i proizvodnja*		Ostale turističke djelatnosti		Ukupno turističke djelatnosti																																															
					Željeznički putnički prijevoz		Cestovni putnički prijevoz		Vodeni putnički prijevoz								Zračni putnički prijevoz																																													
U	T	U	T	U	T	U	T	U	T	U	T	U	T	U	T	U	T	U	T	T _K	T _N	U	T	U	T	T _K	T _N																																			
G1. Izvori zahvaćene vode																																																														
Ukupno zahvaćeno vode																												x	x	x	x	x	x	x	x	x	x	x	x	x	x	x	x	x	x	x	x	x	x	x	x	x	x	x								
G2. Zahvaćena voda																																																														
Za distribuciju																												x	x	x	x	x	x	x	x	x	x	x	x	x	x	x	x	x	x	x	x	x	x	x	x	x	x									
Za vlastitu uporabu																																																							x	x	x					
G3. Otpadne vode i ponovno uporabljene vode																																																														
Otpadne vode za obradu																																																									x	x	x			
Vlastita obrada																																																									x	x	x			
Ponovno uporabljena voda (za distribuciju)																																																									x	x	x			
Ukupno otpadne i ponovno uporabljene vode																																																									x	x	x			
G4. Povratni tokovi vode																																																														
Ukupni povratni tokovi																																																										x	x	x		
G5. Isparavanje, transpiracija, voda uključena u proizvode																																																														
Ukupno																																																											x	x	x	
Ukupna ponuda																																																														

* Trgovina na malo hranom, pićima i duhanskim proizvodima te trgovina na malo motornim gorivima i mazivima u specijaliziranim trgovinama i njihova proizvodnja

Napomene:

x

 - Vrijednost toka je 0 po definiciji,

--

 - Tok od posebnog interesa,

U

 - Ukupna vrijednost određenog toka za promatranu djelatnost,

T

 - Udio turizma u određenom toku za promatranu djelatnost

U nastavku se opisani izvori i metode kompilacije svih elemenata tablice računa voda u turizmu:

Element tablice	Izvor i način izračuna
Izvori zahvaćene vode (tablica ponude)	<ul style="list-style-type: none"> Prema definiciji, sva ponuda zahvaćene vode dolazi iz okoliša i taj podatak se preuzima iz Eurostata
Zahvaćena voda (tablica ponude)	<ul style="list-style-type: none"> Svu vodu za distribuciju nudi djelatnost Skupljanje, pročišćavanje i opskrba vodom uz dodatak uvoza, podaci se preuzimaju iz Eurostata Podaci o ponudi vode za vlastitu uporabu u turističkim djelatnostima preuzimaju se iz odgovarajućih primarnih istraživanja, pri čemu se podaci (kao iznimka) o ponudi vode za vlastitu uporabu u stupcu Trgovina na malo hranom, pićima i duhanskim proizvodima te trgovina na malo motornim gorivima i mazivima u specijaliziranim prodavaonicama i njihova proizvodnja preuzimaju s Eurostata Podaci za ostale djelatnosti se izračunavaju na temelju podataka iz Eurostata
Otpadne vode i ponovno uporabljene vode (tablica ponude)	<ul style="list-style-type: none"> Količina otpadnih voda za obradu bi trebala odgovarati količini uporabljene vode (tablica uporabe); iznimku čine objekti kolektivnog smještaja (hoteli, kampovi) koji imaju velike zelene površine i stoga se podatak o količini njihovih otpadnih voda prikuplja primarnim istraživanjem; dodatni izvor informacija čine podaci Hrvatskih voda iz Očevidnika o obračunu naknade za zaštitu voda za osobe koje obavljaju gospodarsku djelatnost Količina otpadne vode u ostalim turističkim djelatnostima procijeniti će se zbrojem (<i>bottom up</i> načelo) regionalnih umnožaka količine isporučene vode u regiji i udjela otpadnih voda za obradu unutar regije (podaci DZS-a); iznimka je djelatnost Trgovina na malo hranom, pićima i duhanskim proizvodima te trgovina na malo motornim gorivima i mazivima u specijaliziranim prodavaonicama i njihova proizvodnja za koju će se podaci preuzeti iz Eurostata Za ostale djelatnosti podaci o količini otpadnih voda preuzimaju se iz Eurostata
Povratni tokovi vode (tablica ponude)	<ul style="list-style-type: none"> Povratni tokovi vode izračunavaju se na temelju podataka o vlastitim ispuštima i tretmanu otpadne vode iz primarnih istraživanja
Isparavanje, transpiracija, voda uključena u proizvode (tablica ponude)	<ul style="list-style-type: none"> Podatak o ukupnoj količini vode koja je nestala iz sustava kroz isparavanje, transpiraciju ili je uključena u proizvode preuzimaju se iz Eurostata i to samo za one djelatnosti za koje postoje podatci
Izvori zahvaćene vode (tablica uporabe)	<ul style="list-style-type: none"> Podatak za stupac Skupljanje, pročišćavanje i opskrba vodom se preuzima iz Eurostata Podatci za turističke djelatnosti procjenjuju se na temelju podataka iz odgovarajućih primarnih istraživanja (vidi Zahvaćena voda, tablica ponude) Podatci za ostale djelatnosti će se izračunati na temelju podataka iz Eurostata.
Uporaba vode (tablica uporabe)	<ul style="list-style-type: none"> Izračun upotrebe vode u djelatnosti Kolektivnog smještaja temelji na uspostavi standarda potrošnje vode po noćenju gosta, na temelju podataka iz odgovarajućih primarnih istraživanja

-
- Ukupna godišnja potrošnja vode u kućanstvima na nacionalnoj i regionalnoj razini je dostupna iz sekundarnih izvora; p Potrošnja vode u kućanstvima u turističke svrhe se dijeli na potrošnju vode koja se može pripisati djelatnosti Smještaj u kućanstvu (podstupac T_K) i potrošnju vode koja se može pripirati djelatnosti Smještaj vezan uz vlasništvo nad kućama i stanovima za odmor (podstupac T_N) i zasnovana je na sljedećem postupku:
 - a. Potrošnja vode u turističke svrhe na nacionalnoj razini se računa zbrajanjem potrošnje vode u turističke svrhe po regijama (izračunati u koraku c.)
 - b. Koristeći smjernice iz dokumenta *Methodological work on measuring the sustainable development of tourism* (European Commission, 2006), prvo se izračuna ukupan broj noćenja unutar regije u godišnjem razdoblju; ukupan broj noćenja je jednak zbroju noćenja rezidenata umanjenog za broj turističkih noćenja rezidenata te uvećan za broj turističkih noćenja u kućanstvu, odnosno u kućama i stanovima za odmor; podatci o broju turističkih noćenja su dostupni iz istraživanja Turistička aktivnost domaćeg stanovništva za 2022. godinu, koje provodi DZS, te istraživanje o potrošnji inozemnih putnika za 2022. godinu, koje provodi HNB
 - c. Za promatranu regiju, potrošnja vode u djelatnosti Smještaj u kućanstvu je jednaka umnošku ukupne količine potrošene vode u kućanstvu i udjela turističkih noćenja u kućanstvu u ukupnom broju noćenja; na analogan način se izračuna i potrošnja vode vezana uz smještaj u kućama i stanovima za odmor
 - d. Opisani postupak podrazumijeva da su prosječne potrošnja vode po noćenju u turističke i neturističke svrhe jednake; eventualne korekcije će se raditi na temelju rezultata odgovarajućih primarnih istraživanja
 - Za stupac Djelatnost posluživanja hrane i pića ukupna potrošnja vode će se izračunati na temelju rezultata primarnog istraživanja odnosno uspostavljenog standarda potrošnje vode u ugostiteljskim objektima (količina potrošene vode na 1.000 € poslovnog prihoda)
 - Za stupce povezane s putničkim prijevozom, potrošnja vode će se izračunati na temelju rezultata primarnih istraživanja (uspostavljeni standard potrošnje vode na 1.000 € poslovnog prihoda)
 - Za stupac Ostale turističke djelatnosti potrošnja vode će se izračunati (ovisno o pojedinim djelatnostima) kombiniranjem rezultata odgovarajućih primarnih istraživanja te podataka o troškovima za vodu u monetarnoj tablici uporabe i ukupnoj potrošnji vode u uslužnim djelatnostima (Eurostat), ali, po potrebi, i provedbom dodatnih istraživanja (poglavlje 5.)
 - Potrošnja vode u djelatnosti Trgovina na malo hranom, pićima i duhanskim proizvodima te trgovina na malo motornim gorivima i mazivima u specijaliziranim trgovinama i njihova proizvodnja izračunava se na temelju podataka o potrošnji vode u prerađivačkoj industriji s Eurostata
-

	<ul style="list-style-type: none">• Podatak o potrošnji vode u ostalim djelatnostima se izračunava kao razlika između ukupne potrošnje i potrošnje u turističkim djelatnostima
Otpadne vode i ponovno uporabljene vode (tablica uporabe)	<ul style="list-style-type: none">• Podatak se prenosi iz stupca Uklanjanje otpadnih voda (tablica ponude)
Povratni tokovi vode (tablica uporabe)	<ul style="list-style-type: none">• Zbroj svih povratnih tokova vode zabilježenih u tablici ponude se zapisuje u stupac Tokovi u okoliš
Isparavanje, transpiracija, voda uključena u proizvode (tablica uporabe)	<ul style="list-style-type: none">• Podatak se preuzima s Eurostata, uz korekciju vezanu uz procjenu količinu vode uključene u proizvode (upis u stupac Akumulacija), dok se ostatak zapisuje u stupac Tokovi u okoliš

Turizmom generiran udio potrošnje vode za određeni tok i djelatnosti se procjenjuje kao umnožak udjela turizma (vrijednost) u proizvodnji djelatnosti (TSSA tablica 5) i ukupne potrošnje vode za tok koji je generiran u određenoj djelatnosti.

3.2.9. Račun energije u turizmu: TSSA tablica 9

Cilj računa

Račun energije bilježi tokove energije, u fizičkim jedinicama, od početnog iskapanja ili izdvajanja energetske resursa iz okoliša u gospodarstvo; tokove unutar gospodarstva u obliku ponude i uporabe energije od strane djelatnosti i kućanstava; i, konačno, povratne tokove energije natrag u okoliš. Račun energije u turizmu ima u fokusu utvrditi potrošnju energije (električne energije, plina, bio goriva i naftnih derivata primjerice benzina i dizela) za potrebe turizma, te integrira potrošnju energije gospodarskih subjekata u turizmu i kućanstava, kao i osobnih prijevoznih sredstava za potrebe turizma. Račun se sastoji od tablice ponude i uporabe, a tražene oblike energije integrira s akumulacijom energije, tokovima u okoliš i iz okoliša, tokovima iz ostatka svijeta i u ostatak svijeta te s ukupnom ponudom i ukupnom uporabom energije. Konačni rezultat računa energije je procjena ukupne potrošnje energije izravno potaknute turističkom aktivnosti.

Koncepti i klasifikacije na kojima se temelji račun

Koncept i klasifikacije se temelje na dokumentima *The System of Environmental-Economic Accounting 2012—SEEA Central Framework (SEEA Central Framework)* i *Linking the TSA and the SEEA: A technical note*, UNWTO-a iz 2018. godine.

Račun energije turističkih i ostalih djelatnosti sastoji se od sljedećih tokova:

- Energija iz prirodnih inputa obuhvaća tokove energije prikupljene iz okoliša od strane rezidentnih gospodarskih jedinica
- Energenti (proizvodnja prema SIEC klas.) - su proizvodi koji se koriste (ili bi se mogli koristiti) kao izvor energije; sadrže (a) goriva koja proizvodi/generira gospodarska jedinica (uključujući kućanstva) i koja se koriste (ili bi se mogla koristiti) kao izvori energije; (b) električnu energiju koju proizvodi gospodarska jedinica (uključujući kućanstva); i (c) toplinu koju gospodarska jedinica proizvodi i prodaje trećim stranama; energetski proizvodi uključuju energiju iz biomase i krutog otpada koji se izgaraju za proizvodnju električne energije i/ili topline; neki energetski proizvodi mogu koristiti u ne-energetske svrhe

- Reziduali energenata - obuhvaćaju gubitke energije i ostale energetske rezidualne (prvenstveno toplinu koja nastaje kada krajnji korisnici koriste energente u energetske svrhe)
- Ostali rezidualni tokovi – obuhvaća dva druga rezidualna toka; prvi je izveden iz energije sadržane u energentima koji se koriste u ne energetske svrhe (npr. Energent nafta koristi se u proizvodnji plastike, ne energetske proizvod) i izravnu upotrebu energenata u ne energetske svrhe (npr. kao maziva); drugi dodatni rezidualni tok rezultat je proizvodnje energije iz spaljivanja krutog otpada; energija sadržana u krutom otpadu prikazana je kako ulazi u energetske sustav kao rezidualni tok prije nego što postane energent.

Ostali koncepti relevantni za račun energije u turizmu:

- Bruto unos energije odražava ukupnu energiju preuzetu iz okoliša, energente koji se uvoze i energiju iz reziduala koju generira gospodarstvo
- Proizvodnja energetske proizvoda i stvaranje reziduala obuhvaća turističke djelatnosti (navedene u prikazu tablice) i industriju opskrbe električnom energijom i plinom, te ostale djelatnosti
- Kućanstva se razmatraju kroz pripadajuće objekte, automobile i plovila, te su u smislu računa energije u turizmu krajnji potrošači energenata i energetske proizvoda
- Akumulacija energije je ekonomska aktivnost u kojoj se energetske resursi zadržavaju za korištenje ili potrošnju u budućim obračunskim razdobljima.
- Tokovi iz ostatka svijeta i u ostatak svijeta (uvoz i izvoz) – u smislu uvoza i izvoza energije primjenjuje se načelo teritorijalnosti, a time potrošnja energije od strane rezidentnih jedinica u inozemstvu, koja u biti obuhvaća turiste koji se voze u inozemstvo i poduzeća koja se bave međunarodnim transportnim aktivnostima, se bilježi samo do granice te se bilježi kao upotreba agencija, zračnih ili cestovnih prijevoznika ili kao upotreba kućanstava koja upravljaju transportna oprema; u smislu načela teritorijalnosti potrošnja energije od strane nerezidentnih jedinica unutar državne granice (brodovi, zrakoplovi i turisti) je uključena kroz izvoz.
- Tokovi iz okoliša i u okoliš - tokovi iz okoliša u gospodarstvo bilježe se kao prirodni inputi (npr. Tokovi minerala, prirodnog plina i drugog)
- Ukupna ponuda/ukupna poraba predstavlja ukupan zbroj svih stupaca tokova energije.

Objašnjenje i prikaz računa/tablice

Tablica, osim stupca zaglavlja redaka, ima stupce za turističke djelatnosti te stupac ostalih djelatnosti i stupac za račun specifičnih djelatnosti industrije opskrbe el. energijom i plinom i koksom i rafiniranim naftnim proizvodima.

Turističke djelatnosti prikazane u tablici ponude su određene tako da odgovaraju turističkim djelatnostima definiranim u poglavlju 3.2.5., u skladu s metodološkim okvirom definiranim u IRTS 2008 (poglavlje 1.2.), kako je prikazano u sljedećoj tablici (nazivi stupaca nisu istovjetni nazivima djelatnosti iz poglavlja zbog jednostavnosti prezentacije iako se sadržajno ne razlikuju). Za svaki stupac postoje dva podstupca u kojima se zapisuje ukupna proizvodnja vezana uz određeni tok (oznaka U) i dio proizvodnje koji se odnosi na turističku aktivnost (oznaka T).

Stupac	Turistička djelatnost
Kolektivni smještaj	<ul style="list-style-type: none">• Djelatnost smještaja vezana uz kolektivne smještajne kapacitete kao što su hoteli, kampovi, turistička i apartmanska naselja i slične.

Djelatnost posluživanja hrane i pića	<ul style="list-style-type: none">• Djelatnost posluživanja hrane i pića
Željeznički putnički prijevoz	<ul style="list-style-type: none">• Željeznički putnički prijevoz
Cestovni putnički prijevoz	<ul style="list-style-type: none">• Cestovni putnički prijevoz (autobusni linijski i povremeni)
Vodeni putnički prijevoz	<ul style="list-style-type: none">• Vodeni putnički prijevoz (javnog linijskog prometa (trajekti i katamarani), domaći kruzing, izletnički brodovi i usluga najma plovila s posadom (čarter s posadom))
Zračni putnički prijevoz	<ul style="list-style-type: none">• Zračni putnički prijevoz
Iznajmljivanje opreme za putnički prijevoz	<ul style="list-style-type: none">• Iznajmljivanje opreme za putnički prijevoz (rent-a car i čarter bez posade)
Putničke agencije	<ul style="list-style-type: none">• Putničke agencije i ostale aktivnosti pružanja usluga rezervacija
Trgovina i proizvodnja	<ul style="list-style-type: none">• Trgovina na malo hranom, pićima i duhanskim proizvodima te trgovina na malo motornim gorivima mazivima u specijaliziranim trgovinama i njihova proizvodnja.
Ostale turističke djelatnosti	<ul style="list-style-type: none">• Stupac uključuje djelatnosti: Kultura te Sport i rekreacija
Kućanstva	<ul style="list-style-type: none">• Unutar stupca kućanstva (objekti (neturistička aktivnost i turistička aktivnost), osobna vozila i osobna plovila)• Osim standardnih podstupaca označenih s U i T, postoje dodatna dva podstupca u kojima se bilježi emisije generirane u djelatnosti Smještaj vezan uz kućanstva (oznaka T_K) te djelatnosti Smještaj vezan uz vlasništvo nad kućama i stanovima (oznaka T_N). Vrijedi $T=T_K+T_N$.
Premošćujuće stavke	<ul style="list-style-type: none">• Osobna vozila i plovila nerezidenata• Međunarodni zračni prijevoz• Međunarodni autobusni prijevoz• Linijski brodski međunarodni prijevoz• Međunarodni kruzing

Ukupna vrijednost nekog toka dobiva se zbrajanjem vrijednosti u podstupcima U i onim stupcima koji nemaju podstupaca u odgovarajućem retku. Analogno, ukupna vrijednost toka generiranog turističkim aktivnostima dobiva se zbrajanjem vrijednosti u podstupcima T u odgovarajućem retku.

Uz navedene turističke djelatnosti, u račun je potrebno dodati i djelatnosti koji specifično opisuju ponudu/uporabu energije u gospodarstvu:

- Koks i rafinirani naftni proizvodi (motorno gorivo)
- Proizvodnja električne energije i plina.

U tablici uporabe, svi navedeni stupci (djelatnosti) sastoje se od dva podstupca:

- Prvi (lijevi) podstupac bilježi ukupnu uporabu energije od strane cijele djelatnosti (u tablici ponude bilježi se samo ukupna ponuda djelatnosti), a

- Drugi (desni) podstupac bilježi udio ponude/uporabe energije od strane turizmom generiranih aktivnosti.

Unutar jednog retka, zbroj vrijednosti u lijevim podstupcima predstavlja ukupnu ponudu/uporabu energije za određeni tok, dok zbroj vrijednosti u desnim podstupcima daje ukupnu uporabu energije u turizmu za određeni tok.

Izvori i metode procjene svih elemenata računa

Računi energije u turizmu sastoje se od dva dijela, tablice ponude i tablice uporabe.

Kompilacija tablice ponude zasniva se na podacima Eurostata i to Računa toka fizičke energije (PEFA) u kojima se, polazeći od temelju računovodstvenog okvira tablica fizičke ponude i uporabe, iskazuju tokovi energije:

- Iz okoliša u gospodarstvo (prirodni inputi)
- Unutar gospodarstva (proizvodi), te
- Iz gospodarstva natrag u okoliš (reziduali).

Podaci Računa toka fizičke energije (PEFA) koherentni su s načelima, definicijama i konceptima nacionalnih računa (ESA 2010), energetske statistike (IRES - Međunarodne preporuke za energetske statistiku) računovodstva okoliša (SEEA), a sadrže podatke za električnu energiju, naftne derivate, biodizel i plin.

Osnovno ograničenje navedenih podataka je vremenska dinamika dostavljanja podataka Eurostatu i njihovog objavljivanja. Naime, za 2022. godinu podaci će biti dostupni tek 2025., stoga će biti nužno primijeniti podatke za 2021. godinu koji će biti dostupni u 2024. Procjenjuje se da zbog stalnosti tehnoloških koeficijenata u proizvodnji i korištenju energije, kvaliteta izračuna potrošnje energije u turizmu neće biti narušena. Alternativno će se, u suradnji s ekspertima Državnog zavoda za statistiku, podaci za 2022. pokušati generirati u vremenskom horizontu realizacije Satelitskog računa održivosti turizma Republike Hrvatske za 2022. godinu (poglavlje 5.1.).

Drugi relevantni, dopunski, izvor podataka za tablicu uporabe je Energetska bilanca (EIHP), koja je na godišnjoj razini nudi statistički obračun energenata i njihovog tijeka u gospodarstvu Republike Hrvatske. Unutar energetske bilance prikazani su svi statistički značajni energenti (goriva) te njihova proizvodnja, pretvorba i potrošnja od strane različitih vrsta gospodarskih subjekata (industrija, promet, itd.).

No, kako navedeni izvori ne pružaju podatke o korištenju energije na razini pojedinih turističkih djelatnosti (podaci za transport su ukupni, kao i za smještaj i ugostiteljstvo), kompilacija tablice uporabe pretpostavlja i korištenje drugih – dopunskih - izvora, a prije svega izvora vezanih uz primarna istraživanja planirana za potrebe izrade Satelitskog računa održivosti turizma Republike Hrvatske za 2022. godinu (poglavlje 2.).

Tablica 3. 10. TSSA tablica 9: Tablica ponude i uporabe za račun fizičkih tokova energije u turizmu (sve vrijednosti u teradžulima)

Tablica ponude

	Proizvodnja energetskih proizvoda i stvaranje reziduala													Kućanstva			Premošćujuće stavke						Akumulacija	Tokovi iz ostatka svijeta (uvoz)	Tokovi iz okoliša	Ukupna ponuda		
	Turističke djelatnosti													Stambeni objekti (komercijalni i nekomercijalni)	Automobili	Plovila	Osobna vozila i plovila nerezidenata	Međunarodni zračni prijevoz	Međunarodni autobusni prijevoz	Linijski brodski međunarodni prijevoz	Međunarodni kruzing							
	Kolektivni smještaj	Djelatnost posluživanja hrane i pića	Putnički prijevoz					Iznajmljivanje opreme za putnički prijevoz	Putničke agencije	Trgovina i proizvodnja*	Ostale turističke djelatnosti	Ukupno turističke djelatnosti	Koks i rafinirani naftni proizvodi (motorno gorivo)									Opskrba el. energijom i plinom					Ostale djelatnosti	
			Željeznički putnički prijevoz	Cestovni putnički prijevoz	Vodeni putnički prijevoz	Zračni putnički prijevoz																						
U	U	U	U	U	U	U	U	U	U	U	U	U	U	U	U	U	U	U	U	U	U	U	U	U	U	U		
G1. Energija iz prirodnih inputa																												
Inputi prirodnih resursa	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X
Inputi energije iz obnovljivih izvora	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X
Ostali prirodni inputi	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X
G2. Energenti																												
Ukupna proizvodnja energenata																												
G3. Reziduali energenata																												
Ukupni reziduali energenata																												
G4. Ostali rezidualni tokovi																												
Reziduali od uporabe za ne-energetske svrhe																												
Energija iz krutog otpada	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X
Ukupna ponuda																												

* Trgovina na malo hranom, pićima i duhanskim proizvodima te trgovina na malo motornim gorivima i mazivima u specijaliziranim trgovinama i njihova proizvodnja

Napomene:

X

 - Vrijednost toka je 0 po definiciji,

--

 - Tok od posebnog interesa,

U

 - Ukupna vrijednost određenog toka za promatranu djelatnost,

T

 - Udio turizma u određenom toku za promatranu djelatnost

Tablica 3. 10. (nastavak) TSSA tablica 9: Tablica ponude i uporabe za račun fizičkih tokova energije u turizmu (sve vrijednosti u teradžulima)

Tablica uporabe

	Proizvodnja energetskih proizvoda i stvaranje reziduala													Kućanstva			Premošujuće stavke						Akumulacija	Tokovi u ostatak svijeta (izvoz)	Tokovi u okoliš	Ukupna uporaba															
	Turističke djelatnosti													Stambeni objekti (komercijalni i nekomercijalni)	Automobili	Plovila	Osobna vozila i plovila nerezidenata	Međunarodni zračni prijevoz	Međunarodni autobusni prijevoz	Linijski brodski međunarodni prijevoz	Međunarodni kruzing																				
	Kolektivni smještaj	Djelatnost posluživanja hrane i pića	Putnički prijevoz					Iznajmljivanje opreme za putnički prijevoz	Putničke agencije	Trgovina i proizvodnja*	Ostale turističke djelatnosti	Ukupno turističke djelatnosti	Koks i rafinirani naftni proizvodi (motorno gorivo)									Opskrba el. energijom i plinom					Ostale djelatnosti														
			Željeznički putnički prijevoz	Cestovni putnički prijevoz	Vodeni putnički prijevoz	Zračni putnički prijevoz	U/T																																		
U/T	U/T	U/T	U/T	U/T	U/T	U/T	U/T	U/T	U/T	U/T	U/T	U/T	U/T	U/T	U/T	U/T	U/T	U/T	U/T	U/T	U/T	U/T	U/T	U/T	U/T	U/T	U/T	U/T													
G1. Energetski resursi																																									
Inputi prirodnih resursa																											X	X	X							X	X	X			
Inputi energije iz obnovljivih izvora																																					X	X	X		
Ostali prirodni inputi																																					X	X	X		
G2. Energenti																																									
Transformacija energenata – Ukupno	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X														X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X		
Krajnja uporaba - Prirodni plin																																									
Krajnja uporaba – Nafta																																									
Krajnja uporaba - Biogorivo																																									X
Krajnja uporaba - Električna energija																																								X	
Ukupna uporaba za energetske svrhe																																								X	
Ukupna uporaba za ne-energetske svrhe																																									
G3. Reziduali energije																																									
Ukupni reziduali energije	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X			
G4. Ostali rezidualni tokovi																																									
Reziduali od uporabe za ne-energetske svrhe	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X				
Energija iz krutog otpada																																						X	X	X	
Ukupna uporaba																																									

* Trgovina na malo hranom, pićima i duhanskim proizvodima te trgovina na malo motornim gorivima i mazivima u specijaliziranim trgovinama i njihova proizvodnja

Napomene: - Vrijednost toka je 0 po definiciji, - Tok od posebnog interesa,

- Ukupna vrijednost određenog toka za promatranu djelatnost, - Udio turizma u određenom toku za promatranu djelatnost

U nastavku se opisuju izvori i metode kompilacije računa energije u turizmu:

Elementi tablice ponude	Izvor i način izračuna
Prirodni inputi	<ul style="list-style-type: none"> Preuzimanje podataka iz PEFE za 2022 godinu (Eurostat)
Energenti	<ul style="list-style-type: none"> Preuzimanje podataka iz energetske bilance za 2022 godinu (EIHP) za industriju proizvodnje el. energije i plina za ukupnu proizvodnju energije
Opskrba energijom i plinom	<ul style="list-style-type: none"> Preuzimanje podataka iz PEFE za 2022 godinu (Eurostat)
Koks i rafinirani naftni proizvodi	<ul style="list-style-type: none"> Preuzimanje podataka iz PEFE za 2022 godinu (Eurostat)
Uvoz	<ul style="list-style-type: none"> Preuzimanje podataka iz energetske bilance za 2022 godinu (EIHP) za uvoz električne energije, plina i naftnih derivata
Energetski reziduali	<ul style="list-style-type: none"> Preuzimanje podataka iz energetske bilance za 2022 godinu (EIHP)
Ostali reziduali	<ul style="list-style-type: none"> Preuzimanje podataka iz energetske bilance za 2022 godinu (EIHP) – ostale industrije

Elementi tablice uporabe	Izvor i način izračuna	
Prirodni inputi	Vrsta inputa	Izvor
	Inputi prirodnih resursa	Preuzimanje podataka iz energetske bilance za 2022 godinu (EIHP) za ukupne gospodarske djelatnosti (bez kućanstava)
	Inputi energije iz obnovljivih izvora	
	Ostali prirodni inputi	
Energenti - transformacija energenata – Ukupno	<ul style="list-style-type: none"> Preuzimanje podataka iz energetske bilance za 2022 godinu (EIHP) za ukupnu transformaciju energenata od strane ostalih industrija 	
Energenti (krajnja uporaba nafta, plin, biogorivo i el. Energija)		

Turističke djelatnosti (rezidencijalni pristup)

Kolektivni smještaj	<ul style="list-style-type: none"> S obzirom na obilježja poslovnog procesa te metodološkog okvira određenog dokumentom <i>Linking the TSA and the SEEA: A technical note</i>, u smislu potrošnje energije u kolektivnim smještajnim objektima, razmatra se samo električna energije
---------------------	---

-
- Pretpostavlja se da je cjelokupna potrošnja energije u djelatnosti povezana s turizmom
 - Potrošnja energije u kolektivnim smještajnim kapaciteta izračunava se na temelju standarda potrošnje El. energije po ostvarenom noćenju na temelju podataka iz Istraživanja prihoda i dodane vrijednosti koju generiraju pružatelji usluga smještaja u hotelima i kampovima s ocjenom okolišnog utjecaja.
 - Ukupna potrošnja energije procjenjuje se kao umnožak broja noćenja i prosječne potrošnje energije po noćenju, uz verifikaciju s podacima HEP ODS-a koji imaju podatke o prodanoj el. energiji gospodarskim subjektima

Djelatnost
posluživanja hrane i
pića

- Za djelatnost posluživanja hrane i pića, s obzirom na kompleksnost i različitost potrošnje energije u različitim tipovima objekata, izračun će se temeljiti na podacima Eurostata o ukupnoj potrošnji energije u djelatnostima 55 i 56. Pri tome će se oduzeti potrošnja energije proizašla iz usluga kolektivnih smještajnih kapaciteta od ukupne potrošnje energije, a ostatak će biti potrošnja energije u uslugama posluživanja hrane i pića
- Turizmom generiran udio potrošnje energije u djelatnosti posluživanja hrane i pića procjenjuje se kao umnožak udjela turizma (vrijednost) u proizvodnji djelatnosti (TSSA tablica 5) i ukupne potrošnje energije

Putnički prijevoz

Željeznički putnički prijevoz

- Procjena se zasniva na izračunu potrošnje energije po energetske proizvodima (biodizel, el. energija, naftni derivati i plin) temelji se na podacima Eurostata o ukupnoj potrošnji energije (po proizvodima) u željezničkom prijevozu, uz procjenu udjela potrošnje energije u putničkom prometu na temelju podataka Hrvatskih željeznica
- Udio turizma u potrošnji energije u putničkom prometu procjenjuje se na temelju podataka o vrijednosti prodanih karata HŽ-a koje nisu mjesečnog/godišnjeg karaktera i unutar aglomeracijskog karaktera u ukupnoj vrijednosti prodanih karata (pretpostavka da su sve pojedinačne karte turističke/izletničke).

Putnički cestovni prijevoz

- Putnički cestovni prijevoz sastoji se od linijskog autobusnog prijevoza i povremenog prijevoza rezidentnih jedinica (uz uvjet da na području RH toče gorivo).
- Ukupna potrošnja u linijskom putničkom cestovnom prometu preuzima se iz izvještaja o cestovnome linijskom prijevozu putnika (tromjesečni izvještaji za svakog linijskog prijevoznika za 2022. godinu, DZS), dok se udio turizma u potrošnji goriva procjenjuje na temelju kombinacije podataka o popisu redova međužupanijskih i međunarodnih autobusnih linija (koncesije 2022.-2027.) u razdoblju od 01. lipnja do 30. rujna (odabir linija na kojima se prevoze turisti) i podataka primarnog istraživanja autobusnih prijevoznika.

-
- Povremeni autobusni prijevoz procjenjuje se na temelju rezultata primarnog istraživanja cestovnih prijevoznika (udio povremenog prijevoza putnika po km u ukupnom prijevozu) i podatka Državnog zavoda za statistiku o veličini putničkog linijskog cestovnog prometa te potrošnji goriva (pretpostavlja se jednaka potrošnja goriva u linijskom i povremenom prijevozu po putničkom kilometru)

Vodeni prijevoz putnika

- Vodeni prijevoz putnika sastoji se od javnog linijskog prometa (trajekti i katamarani), domaćeg kruzinga, izletničkih brodova i usluga najma plovila s posadom (čarter s posadom)
- Izračun potrošnje energije po energetske proizvodima za vodeni (javni) prijevoz putnika ostvariti će se temeljem dobivenih podataka o potrošnji goriva anketom brodarara
- Udio turizma će se izračunati temeljem udjela vrijednosti prodanih karata koje nisu povlaštene (nisu namijenjene za lokalno stanovništvo) po linijama
- Kao verifikaciju za potrošnju goriva brodarara koristiti će se Izvještaja PP/T -11, koji sadrži troškove za gorivo brodarara
- Izračun potrošnje energije (goriva) domaćeg kruzinga temeljiti će se na podacima CIMIS baze za brodove na kružnim putovanjima (prepoznati ih prema obrascu prijave u luke), prilikom čega će biti poznat broj brodova, putovanja, putnika i ostvarenih noćenja
- Potrošnja goriva po noćenju turista na domaćem kruzeru biti će definirana temeljem intervjua s najvećim domaćim kruzing kompanijama
- Posljedično, definirati će se potrošnja goriva po noćenju turista u domaćem kruzing, a konačni produkt predstavlja ukupnu potrošnju goriva domaćih kruzera
- Obujam čartera s posadom definirati će se temeljem podataka iz TOMAS Nautike 2022. Dodatno, temeljem podatka o plaćenju turističkoj pristojbi za vlasnike plovila odrediti će se broj ostvarenih noćenja na charteru s posadom za vlasnike koji turističku pristojbu plaćaju prema noćenjima, a za vlasnike koji turističku pristojbu plaćaju paušalno će se broj noćenja osoba procijeniti na temelju istraživanja TOMAS Nautika 2022. (obilježje korištenje vlastitih plovila)
- Temeljem istraživanja okolišnih utjecaja jahting turizma u segmentu čartera sa strane potražnje procijeniti će se potrošnja goriva po noćenju u charteru s posadom.
- Ukupna potrošnja goriva plovila s posadom biti jednaka umnošku noćenja i potrošnje goriva po noćenju
- Obujam izletničkih brodova odrediti će se temeljem informacija iz CIMIS baze putničkih brodova,
- Potrošnja goriva po izletničkom brodu po (aktivnom) danu odrediti će se temeljem dodatnog prikupljanja podataka o karakterističnoj potrošnji goriva od istaknutih prijevoznika

	<u>Zračni prijevoz putnika</u> <ul style="list-style-type: none">Izračun se temelji na podacima o potrošnji energije (kerozina) Croatia Airlines-a kao jedinog linijskog prijevoznika u Hrvatskoj (podaci o svim letovima i potrošnji kerozina prema tipu aviona) koji se prosljeđuju europskoj agenciji radi naplate naknade za onečišćenje okoliša
Usluge najma prijevozne opreme	<ul style="list-style-type: none">Usluge najma prijevozne opreme u smislu potrošnje energije obuhvaćaju rent-a car i najam plovila bez posade (čarter bez posade i ostale brodice)Podatak o potrošenoj energiji u najmu transportne opreme je dostupan na Eurostatu, no odnosi se i na transport dobara unajmljenom opremomPretpostavka je da je gotovo cijeli najam za potrebe putničkog prijevoza u Hrvatskoj turistički (cjeloviti najam u jahtingu i značajan udio renta-cara)²⁵, a podatak će se provjeriti temeljem udjela turizma (vrijednost) u proizvodnji djelatnosti (TSSA tablica 5)
Trgovina na malo hranom, pićima i duhanskim proizvodima te trgovina na malo motornim gorivima i mazivima u specijaliziranim prodavaonicama i njihova proizvodnja	<ul style="list-style-type: none">Trgovina na malo hranom, pićima i duhanskim proizvodima te trgovina na malo motornim gorivima i mazivima u specijaliziranim prodavaonicama i njihova proizvodnja, izračunati će se temeljem dostupnih podataka o potrošnji goriva iz Eurostatovih izvještaja (suma potrošnje pojedinih djelatnosti, poglavlje 3.2.4.)Turizmom generiran udio potrošnje energije u djelatnosti procjenjuje se na temelju udjela turizma u vrijednosti proizvodnje iz TSSA tablice 5 (tj. kao umnožak udjela turizma (vrijednost) u proizvodnji djelatnosti i ukupne potrošnje energije u djelatnosti)
Kućanstva	<u>Smještaj (objekti)</u> <ul style="list-style-type: none">Izračun ukupne potrošnje energije u komercijalnom smještaju u kućanstvima te smještaju u stanovima i kućama za odmor temelji se na pretpostavci da je potrošnja energije u kućanstvima (kuće i stanovi) jednaka zbroju potrošnje energije u turističke svrhe i potrošnje energije u neturističke svrhe te da je ukupan broj noćenja u kućanstvima jednak zbroju noćenja u neturističke i turističke svrhePotrošnju energije u neturističke svrhe ostvaruju rezidenti koji borave u svojim kućanstvima dok je potrošnja energije u turističke svrhe jednaka zbroju potrošnje turista u objektima koji pružaju usluge smještaja u domaćinstvu (komercijalna djelatnost), potrošnje turista u kućama i stanovima za odmor te potrošnje nastale kao rezultat turističkog boravka prijatelja i rodbineUz pretpostavku da je prosječna dnevna potrošnja energije po osobi u turističke i neturističke svrhe jednaka, udio turističke potrošnje u ukupnoj potrošnji energije u kućanstvima jednak je udjelu turističkih noćenja u kućanstvima u ukupnom broju noćenja u kućanstvima na razini regije; u slučaju da primarna istraživanja pokažu razliku u prosječnoj dnevnoj potrošnji energije rezidenata i turista, tada će se

²⁵ Tourism car rental market size & share analysis - growth trends & forecasts (2023 - 2028)

udio turističke potrošnje izračunati kao kvocijent potrošnje u turističke svrhe i ukupne potrošnje, s time da se potrošnja u turističke svrhe računa kao zbroj umnožaka broja noćenja i prosječne potrošnje za noćenja u objektima koji pružaju uslugu smještaja u domaćinstvu, u kućama i stanovima za odmor, te posjete prijatelja i rodbine

- Broj noćenja u kućanstvima u neturističke svrhe jednak je ukupnom broju noćenja rezidenata (Popis stanovništva 2021.) umanjenom za broj noćenja rezidenata u turističke svrhe, dok je broj noćenja u turističke svrhe jednak zbroju noćenja turista u objektima koji pružaju usluge smještaja u domaćinstvu, noćenja turista u kućama i stanovima za odmor te noćenja kod prijatelja i rodbine

Osobna vozila

- Važan segment potrošnje energije u kućanstvima vezan je uz osobna vozila i plovila rezidenata
- Izračun potrošnje goriva osobnih automobila rezidenata u turističke svrhe će se temeljiti na procjeni korištenja automobila na putovanjima u Hrvatskoj sukladno rezultatima analize korištenja automobila prikazanim u Tablici 3.8.f. TSSA tablica 7f Broj osobnih automobila koji su korišteni za jednodnevna i višednevna putovanja domaćih i odlaznih posjetitelja prema regija polazišta i krajnjeg odredišta (podaci u temelj za izračun broj putničkih kilometara u turizmu); ukupna potrošnja goriva izračunava se kao umnožak broja putničkih kilometara i prosječne potrošnje automobila u RH (uzimajući u obzir strukturu vozila s obzirom na pogonsko gorivo iz Priopćenja Obujam cestovnog prometa domaćih vozila u 2022.)
- Za verifikaciju potrošnja goriva će se izračunati temeljem emisija vozila CO₂ iz Eurostata u kombinaciji s podacima o prosječnoj starosti voznog parka, podacima iz nemonetarne tablice 10f te emisijskim faktorom goriva²⁶ (emisije ugljičnog dioksida po kilometru množe se s putničkim kilometrima te dijele s emisijskim faktorom²⁷) – jesu li to isti emisijski faktori (dva izvora)

Osobna plovila

- Uporaba goriva za osobna plovila rezidenata se odnosi na vlastita plovila u RH, jahte, jedrilice, glisere i druge vrste malih brodova u privatnom vlasništvu, a procjenjuju se na temelju obujma noćenja na nautičkim plovilima rezidenata (plaćena turistička pristojba za vlasnike plovila) te pretpostavke da plovila u čarteru i plovila vlasnika imaju jednaku potrošnju po noćenju; obujam domaćih glisera i čamaca (manjih plovila bez kabine za noćenje), odrediti će se pomoću upisnika brodova ePlovilo dok se potrošnja energije određuje pomoću IPCC-ovih standarada potrošnje za jednomotorne manje brodove i jedrilice

²⁶ 6 IPCC Guidelines for National Greenhouse Gas Inventories - https://www.ipcc-nggip.iges.or.jp/public/2006gl/pdf/2_Volume2/V2_3_Ch3_Mobile_Combustion.pdf

²⁷ Greenhouse Gases Equivalencies Calculator - Calculations and References, <https://www.epa.gov/energy/greenhouse-gases-equivalencies-calculator-calculations-and-references>

Premošćujuće stavke
(teritorijalni princip)

Osobna vozila i plovila

- S obzirom na važnost osobnih automobila nerezidenata za ukupne turističke tokove u Hrvatskoj, kao premošćujuća stavka dodaje se energija vezana za dolazni fizički promet generiran osobnim automobilima (Tablica 3.8.e. TSSA tablica 7e Broj osobnih automobila koji su korišteni za jednodnevna i višednevna putovanja dolaznih posjetitelja prema glavnim emitivnim područjima (država prebivališta posjetitelja) i regijama krajnjeg odredišta posjetitelja), a izračunava se iz prosječne emisije CO₂ po km novih osobnih automobila po zemljama glavnih emitivnih tržišta (Eurostat), pri čemu će se izračun usklađivati prosječnoj starosti voznog parka prema emitivnom tržištu; za izračun se koriste emisijski faktor i metodologija EPA-e i smjernica IPCC-a (2006)
- Obujam osobnih plovila nerezidenata (sa stalnim vezom u RH, plovila koja dolaze u RH morskim putem (bez obzira da li je riječ o osobnom vlasništvu ili inozemnom čarteru) procijenit će se na temelju rezultata istraživanja TOMAS Nautika 2022. (volumen plovila i korištenje vlastitih plovila), izračun koristi pretpostavku o jednaku potrošnji po noćenju kao i plovila u čarteru

Međunarodni kruzing

- Obujam međunarodnog kruzinga na moru će se definirati temeljem broja putovanja iz izvještaja DZS-a o kružnim putovanjima, a podaci o kupljenom gorivu stranih kruzera bit će prikupljeni dodatnim istraživanjem od pojedinačnih koncesionara za gorivo (ukupna potrošnja goriva stranih kruzera tako obuhvaća, sukladno teritorijalnom načelu granica proizvodnje, samo gorivo koje je kupljeno na području Hrvatske)
- Za međunarodni riječni kruzing nema podataka o potrošnji goriva te se, uz pretpostavku da na kruzери na području Hrvatske ne kupuju energiju, sukladno teritorijalnom načelu granica proizvodnje ne uključuju u izračun

Zračni prijevoz putnika

- Potrošnjom energije u međunarodnom zračnom prijevozu putnika biti će obuhvaćeni zrakoplovi stranih kompanija koji kupuju gorivo u hrvatskim zračnim lukama
- Podaci o isporučenom gorivu će se temeljiti na istraživanju prihoda i dodane vrijednosti zračnih luka te okolišnih aspekata zračnog prometa, pri čemu će se prikupiti podaci o isporučenom kerozinu u zračnim lukama kao temelj za izračun potrošnje goriva po letu; ukupno isporučeno gorivo biti će umanjeno za gorivo isporučeno Croatia Airlinesu (rezultati analize dodatno će se provjeriti na temelju podataka o emisija OECD-a po teritorijalnom principu)

Međunarodni autobusni prijevoz

- Autobusni prijevoz stranih nerezidentnih autobusa procijenit će se na temelju podataka DZS o graničnom prometu, pri čemu će se trasa autobusa u Hrvatskoj procijeniti na temelju podataka iz Istraživanja o

potrošnji inozemnih putnika, rezultati analize dodatno se provjeravaju na temelju istraživanja linija i broja autobusa na autobusnim kolodvorima dobiti će se dodatni podaci, kao i struktura svrhe putovanja kao i broju autobusa (C1 u strukturi) iz podataka skupljenih na neprekidnim automatskim brojačima prometa (Brojanje prometa 2022. koje izdaju Hrvatske ceste d.o.o.)

Međunarodni linijski pomorski prijevoz

- Obujam prometa za 13 linija broskog međunarodnog prijevoza dostupan je temeljem izvještaja Agencije za obalni linijski prometni prijevoz (broj linija, brodar te putnici), a potrošnja (kupnja) goriva nerezidentskih prijevoznika procijenit će se na temelju dodatnog prikupljanja podataka od koncesionara

Ostale turističke djelatnosti	<ul style="list-style-type: none"> • Za kulturu i sport i rekreaciju preuzeti će se podaci iz PEFE za 2022 godinu (Eurostat) • Turizmom generiran udio potrošnje energije u djelatnosti procijeniti će se kao umnožak udjela turizma (vrijednost) u proizvodnji djelatnosti (TSSA tablica 5) i ukupne potrošnje energije
Opskrba energijom i plinom	<ul style="list-style-type: none"> • Preuzimanje podataka iz PEFE za 2022 godinu (Eurostat), u TSSA tablici 9 podaci se objavljuju samo za ukupnu potrošnju energije budući da djelatnost ne generira izravnu potrošnju energije generiranu turističkom aktivnosti
Koks i rafinirani naftni proizvodi	<ul style="list-style-type: none"> • Preuzimanje podataka iz PEFE za 2022 godinu (Eurostat), u TSSA tablici 9 podaci se objavljuju samo za ukupnu potrošnju energije budući da djelatnost ne generira izravnu potrošnju energije generiranu turističkom aktivnosti
Izvoz	<ul style="list-style-type: none"> • Preuzimanje podataka iz energetske bilance za 2022 godinu (EIHP) za ukupan izvoz električne energije, plina i naftnih derivata
Energenti - Ukupna uporaba za energetske svrhe	<ul style="list-style-type: none"> • Preuzimanje podataka iz energetske bilance za 2022 godinu (EIHP), u TSSA tablici 9 podaci se objavljuju za ukupnu potrošnju energije
Energenti - Ukupna uporaba za ne-energetske svrhe	<ul style="list-style-type: none"> • Preuzimanje podataka iz energetske bilance za 2022 godinu (EIHP), u TSSA tablici 9 podaci se objavljuju za ukupnu potrošnju energije
Energetski reziduali	<ul style="list-style-type: none"> • Preuzimanje podataka iz energetske bilance za 2022 godinu (EIHP), u TSSA tablici 9 podaci se objavljuju za ukupnu potrošnju energije
Ostali reziduali	<ul style="list-style-type: none"> • Preuzimanje podataka iz energetske bilance za 2022 godinu (EIHP), u TSSA tablici 9 podaci se objavljuju za ukupnu potrošnju energije

3.2.10. Račun emisije stakleničkih plinova u turizmu: TSSA tablica 10

Račun emisija u zrak u turizmu bilježi stvaranje emisija stakleničkih plinova u zrak rezidentnih gospodarskih jedinica, ali i integriranjem rezidencijalnog i teritorijalnog načela granica proizvodnje

nerezidentnih gospodarskih prijevoznih jedinica i osobnih automobila nerezidenata. Budući da je fokus na stvaranju i ispuštanju reziduala, tablica emisija u zrak usklađene s opsegom i granicama korištenim u sastavljanju ekonomskih računa, pri čemu je naglasak na tablici ponude.

Koncepti i klasifikacije na kojima se temelji račun

Sukladno definiciji iz *Central Framework (SEEA Central Framework)* i dokumentu *Linking the TSA and the SEEA: A technical note*, UNWTO-a iz 2018. godine, emisije u zrak su plinovite i čestične tvari koje u atmosferu ispuštaju gospodarstvo i kućanstva kao rezultat procesa proizvodnje, potrošnje i akumulacije. Budući da je fokus na ponudi u smislu stvaranja i ispuštanja reziduala, nema zahtjeva da se konstruira potpuni PSUT.

Ukupna ponuda emisija sačinjena je od turističkih djelatnosti, ostalih djelatnosti, kućanstava, akumulacije i tokova iz okoliš. Emisije u zrak iz kućanstava raščlanjene su prema namjeni (promet, grijanje, ostalo). Dodatne svrhe mogu se dodati ovisno o analitičkim zahtjevima i dostupnim informacijama.

Objašnjenje i prikaz računa/tablice

SEEA račun emisija u zrak (poglavlje 1.3.) bilježi stvaranje emisija u zrak rezidencijalnih jedinica, prema vrsti tvari. No, s obzirom na specifičnosti turizma u RH i velikog broja nerezidenta i povezanih emisija, izračun emisija u TSSA za Republiku Hrvatsku uključuje i emisije i rezidenata i nerezidenata, a time i integriranje načela rezidentnosti i teritorijalnosti.

Nadalje, SEEA razmatra 12 plinovitih i čestičnih tvari, dok se u dokumentu *Linking the TSA and the SEEA: A technical note*, iz perspektive turizma, fokusira na tri plina. Za potrebe izrade računa emisije stakleničkih plinova kao dijela TSSA za Republiku Hrvatsku, u ovom se dokumentu analiza usmjerava, temeljem metodološki uputa iz *Linking the TSA and the SEEA: A technical note*, na izračun CO₂, kao plinovite tvari sa najznačajnijim utjecajem na klimatske procese.

No, s obzirom na nužno, iz perspektive obilježja turizma Hrvatske, cjelovito sagledavanje emisija generiranih turističkom aktivnosti, u tablice su, sukladno preporukama iz Europskih ekonomskih računa okoliša (Uredba (EU) br. 691/2011), dodane premošćujuće stavke. Konzistentno povezujući rezidencijalno i teritorijalno načela definiranja granica proizvodnje, račun sadrži dodatnih 5 - premošćujućih - stavki:

- osobni automobili i plovila nerezidenata
- međunarodni kruzing
- međunarodni zračni prijevoz
- međunarodni autobusni prijevoz i
- linijski brodski međunarodni prijevoz.

Turističke djelatnosti definirane u tablici ponude su definirane tako da odgovaraju turističkim djelatnostima definiranim u poglavlju 3.2.5., kako je prikazano u sljedećoj tablici (nazivi stupaca nisu istovjetni nazivima djelatnosti iz poglavlja zbog jednostavnosti prezentacije iako se sadržajno ne razlikuju).

U tablici za svaki stupac (djelatnosti) postoje dva podstupca u kojima se zapisuje ukupna proizvodnja vezana uz određeni tok (oznaka U) i dio proizvodnje koji se odnosi na turističku aktivnost (oznaka T).

Stupac	Turistička djelatnost
Kolektivni smještaj	<ul style="list-style-type: none">• Djelatnost smještaja vezana uz kolektivne smještajne kapacitete kao što su hoteli, kampovi, turistička i apartmanska naselja i slične.

Djelatnost posluživanja hrane i pića	<ul style="list-style-type: none">• Djelatnost posluživanja hrane i pića
Željeznički putnički prijevoz	<ul style="list-style-type: none">• Željeznički putnički prijevoz
Cestovni putnički prijevoz	<ul style="list-style-type: none">• Cestovni putnički prijevoz (autobusni linijski i povremeni)
Vodeni putnički prijevoz	<ul style="list-style-type: none">• Vodeni putnički prijevoz (javnog linijskog prometa (trajekti i katamarani), domaćeg krizinga, izletničkih brodova i usluga najma plovila s posadom (čarter s posadom))
Zračni putnički prijevoz	<ul style="list-style-type: none">• Zračni putnički prijevoz
Iznajmljivanje opreme za putnički prijevoz	<ul style="list-style-type: none">• Iznajmljivanje opreme za putnički prijevoz (renta car i charter bez posade)
Putničke agencije	<ul style="list-style-type: none">• Putničke agencije i ostale aktivnosti pružanja usluga rezervacija
Trgovina i proizvodnja	<ul style="list-style-type: none">• Trgovina na malo hranom, pićima i duhanskim proizvodima te trgovina na malo motornim gorivima mazivima u specijaliziranim i njihova proizvodnja.
Ostale turističke djelatnosti	<ul style="list-style-type: none">• Kultura te Sport i rekreacija
Kućanstva	<ul style="list-style-type: none">• Stambeni/turistički objekti (neturistička aktivnost i turistička aktivnost)• Osobna vozila i osobna plovila• Osim standardnih podstupaca označenih s U i T, postoje dodatna dva podstupca u kojima se bilježi emisije generirane u djelatnosti Smještaj vezan uz kućanstva (oznaka TK) te djelatnosti Smještaj vezan uz vlasništvo nad kućama i stanovima (oznaka TN), pri čemu vrijedi $T=TK+TN$.
Premošćujuće stavke	<ul style="list-style-type: none">• Osobna vozila i plovila nerezidenata• Međunarodni zračni prijevoz• Međunarodni autobusni prijevoz• Linijski brodski međunarodni prijevoz• Međunarodni krizing

Ukupna vrijednost nekog toka dobiva se zbrajanjem vrijednosti u podstupcima U i onim stupcima koji nemaju podstupaca u odgovarajućem retku. Analogno, ukupna vrijednost toka generiranog turističkim aktivnostima dobiva se zbrajanjem vrijednosti u podstupcima T u odgovarajućem retku. Ukupna uporaba emisija u turizmu se sagledava isključivo kroz emisije otpuštene u okoliš.

Tablica 3. 11. TSSA tablica 10: Tablica ponude i uporabe za račun emisija stakleničkih plinova u turizmu (sve vrijednosti u tonama)

	Tablica ponude																				Tablica uporabe			
	Generiranje emisija																				Tokovi u okoliš	Ukupna uporaba emisija		
	Turističke djelatnosti											Kućanstva			Premošćujuće stavke									
	Kolektivni smještaj	Djelatnost posluživanja hrane i pića	Putnički prijevoz				Iznajmljivanje opreme za putnički prijevoz	Putničke agencije	Trgovina i proizvodnja*	Ostale turističke djelatnosti	Ukupno turističke djelatnosti	Ostale djelatnosti	Stambeni objekti (komercijalni i nekomercijalni)	Automobili	Plovila	Osobna vozila i plovila nerezidenata	Međunarodni zračni prijevoz	Međunarodni autobusni prijevoz	Linijski brodski međunarodni prijevoz	Međunarodni kruzing			Akumulacija	Tokovi iz okoliša
Željeznički putnički prijevoz			Cestovni putnički prijevoz	Vodeni putnički prijevoz	Zračni putnički prijevoz	Stambeni objekti (komercijalni i nekomercijalni)															Automobili	Plovila		
	U/T	U/T	U/T	U/T	U/T	U/T	U/T	U/T	U/T	U/T	U/T	U/T _k /T _N	U/T	U/T	U/T	U/T	U/T	U/T	U/T					
Vrsta supstance																								
Ugljični dioksid																								X
Emisije otpuštene u okoliš																								

Trgovina na malo hranom, pićima i duhanskim proizvodima te trgovina na malo motornim gorivima i mazivima u specijaliziranim trgovinama i njihova proizvodnja

Napomene: - Vrijednost toka je 0 po definiciji, - Tok od posebnog interesa,

- Ukupna vrijednost određenog toka za promatranu djelatnost, - Udio turizma u određenom toku za promatranu djelatnost

Izvori i metode procjene svih elemenata računa

S obzirom na visoku korelaciju između emisija u zrak i korištenja energenata, drugi pristup utemeljen na SEEA-i jest izračun emisija temeljem računa energije ili skupova podataka koji mogu biti temelj računa energije, poput osnovne energetske statistike ili energetske bilance. Uz energetske bilance, temeljni izvor za emisije jest Nacionalni inventar stakleničkih plinova (NOR), gdje su izvori emisija prikazani su za četiri glavna sektora: Energetika, Industrijski procesi i uporaba proizvoda, Poljoprivreda, Korištenje zemljišta, prenamjena zemljišta i šumarstvo (LULUCF), Gospodarenje otpadom i sektor opće potrošnje (usluge, kućanstva). Podaci ne pružaju adekvatno detaljnost već služe kao okvir za izračun emisija.

Načelno, kao glavni izvori podataka o emisijskim faktorima za izračun emisija temeljem potrošenog goriva/energenata, koristiti će se:

- IPCC – baza emisijskih faktora - https://www.ipcc-nggip.iges.or.jp/EFDB/find_ef.php?root=
- IPCC (2006) Guidelines for National Greenhouse Gas Inventories, Prepared by the National Greenhouse Gas Inventories Programme, Eggleston H.S., Buendia L., Miwa K., Ngara T., and Tanabe K. (eds). Published: IGES, Japan., dostupno na: https://www.ipcc-nggip.iges.or.jp/public/2006gl/pdf/2_Volume2/V2_3_Ch3_Mobile_Combustion.pdf
- EPA (2023) Kalkulator ekvivalencije stakleničkih plinova - izračuni i reference, dostupno na: <https://www.epa.gov/energy/greenhouse-gases-equivalencies-calculator-calculations-and-references>
- EMEP/EEA (2019) EMEP/EEA air pollutant emission inventory guidebook, European Environment Agency, dostupno na: <https://www.eea.europa.eu/publications/emep-eea-guidebook-2019>

Električna energija je za smještajne objekte (kolektivni smještaj i kućanstva), kao i djelatnost usluga posluživanje hrane glavni izvor energije koja izravno ne generira emisije. Direktno emisije u tim djelatnostima nastaju direktnim izgaranjem plina, biodizela ili drugih naftnih derivata.

U nastavku se opisuju izvori i metode kompilacije svih elemenata računa emisija u turizmu:

Elementi tablice ponude	Izvor i način izračuna
Turističke djelatnosti (rezidencijalni pristup)	
Kolektivni smještaj	<ul style="list-style-type: none">• Podaci o emisijama za kolektivne smještajne objekte i ugostiteljske objekte za posluživanje hrane i pića dostupni su u Računima emisije u zrak, gdje je dostupna objedinjena informacija o količini emitiranog CO₂• S obzirom da je u Hrvatskoj većina smještajnih objekata i objekata za posluživanje hrane i pića koriste plin, temeljem SUT-a će se izdvojiti ukupni trošak plina u energiji, te će se ti udjeli za djelatnosti 55 i 56 primijeniti na agregiranu emisiju iz Računa emisija u zrak Eurostata
Posluživanje hrane i pića	<ul style="list-style-type: none">• Emisije za kolektivne smještajne objekte i ugostiteljske objekte za posluživanje hrane i pića dostupne su u Računima emisije u zrak, gdje je objedinjena informacija o količini emitiranog CO₂• S obzirom da je u Hrvatskoj većina smještajnih objekata i objekata za posluživanje hrane i pića koriste plin, temeljem SUT-a će se izdvojiti

	<p>ukupni trošak plina u energiji, te će se ti udjeli za djelatnosti 55 i 56 primijeniti na agregiranu emisiju iz Računa emisija u zrak Eurostata</p>																								
Željeznički prijevoz putnika	<ul style="list-style-type: none"> • Za izračun emisija u željezničkom prijevozu putnika preuzeti će se podaci Eurostata o ukupnoj emisiji u željezničkom prijevozu • Emisije putničkog željezničkog prijevoza biti određene temeljem udjela putničkih kilometara u izvještaju DZS-a o Transportu u Republici Hrvatskoj – putnici i roba (željeznički, cestovni, pomorski i obalni i zračni prijevoz, granični promet) • Udio turizma u ukupnom putničkom prometu, te pripadajućih emisija odrediti će se temeljem podataka o vrijednosti prodanih karata HŽ-a (unutar aglomeracijske i pretplatne nisu dio turističkog prometa) 																								
Cestovni prijevoz putnika	<ul style="list-style-type: none"> • Temeljem IPCC-ovih standarda emisije se mogu procijeniti na temelju potrošenog goriva (predstavljenog prodanim gorivom) ili udaljenosti prijeđene vozila, te se oba pristupa mogu primjenjivati ovisno o dostupnim podacima za izračune emisija CO₂. • Emisije CO₂ u cestovnom prometu, temeljem IPCC-ove metodologije najprimjerenije je računati na temelju količine i vrste izgorjelog goriva (i njegovog sadržaj ugljika). • Koristi se opća formula u kojoj emisija (CO₂) je produkt goriva (TJ, KwJ) i emisijskog faktora ovisno o tipu goriva (ako je dostupno). • Za cestovni prijevoz putnika (autobusni linijski i povremeni), primijeniti će se zadana metodologija i definirani emisijski faktori, dok će se podatak o gorivu preuzeti iz računa energije <p>Emisijski faktori (EF) CO₂ europskih vozila za cestovni promet, po vrstama goriva</p> <table border="1"> <thead> <tr> <th>Vrsta (vozila- goriva)</th> <th>Emisija g/km</th> <th>Emisija g/kg goriva</th> </tr> </thead> <tbody> <tr> <td>Osobni automobil - benzin</td> <td>200</td> <td>3180</td> </tr> <tr> <td>Osobni automobil - dizel</td> <td>190</td> <td>3140</td> </tr> <tr> <td>Autobusi – dizel</td> <td>770</td> <td>3140</td> </tr> <tr> <td>Autobusi – benzin</td> <td>535</td> <td>3180</td> </tr> <tr> <td>Motori do 50 kubika</td> <td>57</td> <td>3180</td> </tr> <tr> <td>Motori, iznad 50 kubika</td> <td>95</td> <td>3180</td> </tr> <tr> <td>Osobni automobili - plin</td> <td>180</td> <td>3030</td> </tr> </tbody> </table> <p>Izvor: Revised 1996 IPCC Guidelines for National Greenhouse Gas Inventories of the Reference Manual (Estimated Emission Factors for European Gasoline Passenger Cars)</p>	Vrsta (vozila- goriva)	Emisija g/km	Emisija g/kg goriva	Osobni automobil - benzin	200	3180	Osobni automobil - dizel	190	3140	Autobusi – dizel	770	3140	Autobusi – benzin	535	3180	Motori do 50 kubika	57	3180	Motori, iznad 50 kubika	95	3180	Osobni automobili - plin	180	3030
Vrsta (vozila- goriva)	Emisija g/km	Emisija g/kg goriva																							
Osobni automobil - benzin	200	3180																							
Osobni automobil - dizel	190	3140																							
Autobusi – dizel	770	3140																							
Autobusi – benzin	535	3180																							
Motori do 50 kubika	57	3180																							
Motori, iznad 50 kubika	95	3180																							
Osobni automobili - plin	180	3030																							
Zračni prijevoz putnika	<ul style="list-style-type: none"> • Za zračni prijevoz putnika dostupni su OECD-ovi podaci o nacionalnim emisijama putničkog zračnog prometa, koji će se preuzeti i koristiti za račun emisija²⁸. • Turizmom generiran udio ponude emisija procjenjuje se kao umnožak udjela turizma (vrijednost) u proizvodnji djelatnosti (TSSA tablica 5) i ukupne emisije 																								

²⁸ Air Transport CO₂ Emissions; https://stats.oecd.org/Index.aspx?DataSetCode=air_ghg

- Vodeni prijevoz putnika
- Vodeni prijevoz putnika sastoji se od javnog linijskog prometa (trajekti i katamarani), domaćeg krizinga, izletničkih brodova i usluga najma plovila s posadom (čarter s posadom)
 - Izračun emisija u vodenom prijevozu putnika temeljiti će se na računu energije
 - Ukupna emisija biti produkt goriva (po vrsti goriva i tipu plovila (veliki putnički brodovi (trajekti, katamarani), manji brodovi na motorni pogon (čarter) i IPPC-ovih emisijskih faktora

Potrošnja goriva odabranih plovila

Vrsta plovila	Prosječna potrošnja goriva (tona po danu)
Putnički brod/Ro- Ro	32,3
Putnički brod	70,2
Katamaran	80,4
Jedrilice	3,4

IPPC – baza emisijskih faktora - https://www.ipcc-nggip.iges.or.jp/EFDB/find_ef.php?root

- znajmljivanje opreme za putnički prijevoz
- Podaci o emisijama CO₂ za djelatnosti dostupni su i preuzeti će se iz podataka Eurostata , Računi emisija u zrak.
 - Turizmom generiran udio ponude emisija procjenjuje se kao umnožak udjela turizma (vrijednost) u proizvodnji djelatnosti (TSSA tablica 5) i ukupne emisije

- Putničke agencije i ostale aktivnosti pružanja usluga rezervacija
- Podaci o emisijama CO₂ za djelatnosti dostupni su i preuzeti će se iz podataka Eurostata , Računi emisija u zrak
 - Turizmom generiran udio ponude emisija procjenjuje se kao umnožak udjela turizma (vrijednost) u proizvodnji djelatnosti (TSSA tablica 5) i ukupne emisije

- Trgovina na malo hranom, pićima i duhanskim proizvodima u specijaliziranim prodavaonicama te njihova proizvodnja
- Trgovina na malo hranom, pićima i duhanskim proizvodima te trgovina na malo motornim gorivima mazivima u specijaliziranim prodavaonicama i njihova proizvodnja, izračunati će se temeljem dostupnih podataka iz Računa emisija u zrak (Eurostat)
 - Zbrojiti će se podaci o emisijama u trgovini na malo hranom, pićima i duhanskim proizvodima te trgovini na malo motornim gorivima mazivima u specijaliziranim prodavaonicama i podaci o emisijama u prehrambenoj industriji.
 - Turizmom generiran udio ponude emisija procjenjuje se kao umnožak udjela turizma (vrijednost) u proizvodnji djelatnosti (TSSA tablica 5) i ukupne emisije

- Ostale turističke djelatnosti
- Podaci o emisijama CO₂ za djelatnosti Sport i rekreacija te Kultura su dostupni i preuzeti će se iz podataka Eurostata , Računi emisija u zrak
 - Turizmom generiran udio ponude emisija procjenjuje se kao umnožak udjela turizma (vrijednost) u proizvodnji djelatnosti (TSSA tablica 5) i ukupne emisije

- Kućanstva
- Za objekte kućanstva će se preuzeti podaci o emisijama kućanstava iz Računa emisija (Eurostat), te će se odrediti udio komercijalnih i nekomercijalnih noćenja u kućanstvima

	<ul style="list-style-type: none"> • Ukupan broj noćenja u kućanstvima je zbroju noćenja u neturističke i turističke svrhe. Broj noćenja u kućanstvima u neturističke svrhe jednak je ukupnom broju noćenja rezidenata umanjen za broj noćenja rezidenata u turističke svrhe²⁹, dok je broj noćenja u turističke svrhe jednak zbroju noćenja turista u objektima koji pružaju usluge smještaja u domaćinstvu, noćenja turista u kućama i stanovima za odmor te noćenja kod prijatelja i rodbine³⁰ • Izračun emisija osobnih automobila (rezidenata), temeljiti će se podacima o prosječnoj emisiji CO₂ po km iz novih osobnih automobila (EUROSTAT)(primijeniti će se prosječna starost vozila u RH) • Iz obujma automobila i podataka iz tablice 10f će se modelirati broj prijeđenih kilometara u RH, a time i emisije CO₂ po kilometrima • Za plovila rezidenata će se primijeniti IPPC-ovi emisijski faktori za mala jednomotorska plovila, te će se temeljem potrošnje goriva (dizel) i emisijskog faktora izračunati emisija
<p>Premošćujuće stavke (teritorijalni princip)</p>	<ul style="list-style-type: none"> • Izračun emisija osobnih automobila nerezidenata, temeljiti će se podacima o prosječnoj emisiji CO₂ po km iz novih osobnih automobila (EUROSTAT), (pri čemu će se primijeniti prosječna starost voznog parka glavnih emitivnih tržišta) • Iz obujma automobila i podataka iz tablice 10e se modelirati broj prijeđenih kilometara u RH, a time i emisije CO₂ • Za plovila nerezidenata će se primijeniti IPPC-ovi emisijski faktori za mala jednomotorska plovila, te će se temeljem potrošnje goriva (dizel) iz računa energije i emisijskog faktora izračunati emisija • Podaci o emisijama međunarodnog zračnog putničkog prometa prema teritorijalnom i rezidencijalnom principu dostupni su iz emisije CO₂ u zračnom prometu OECD-a • Razlika između emisija po teritorijalnom i rezidencijalnim principu predstavlja emisije međunarodnog zračnog putničkog prijevoza. • Za međunarodni autobusni prijevoz, linijski brodski međunarodni prijevoz i međunarodni kruzing, primijeniti će se IPPC-ovi emisijski faktori za, te se izračun emisija temelji na potrošnji goriva u računu energije i faktora
Elementi tablice uporabe	Izvor i način izračuna
Emisije otpuštene u okoliš	<ul style="list-style-type: none"> • Podaci se u cijelosti preuzimaju iz Računa emisija (Eurostat)

²⁹ Na temelju podataka iz istraživanja *Turistička aktivnost domaćeg stanovništva za 2022. godinu* koje provodi DZS uz eventualnu dodatnu obradu.

³⁰ Na temelju podataka iz istraživanja *Turistička aktivnost domaćeg stanovništva za 2022. godinu* koje provodi DZS te *Istraživanje o potrošnji inozemnih putnika za 2022. godinu* koje provodi HNB, uz eventualnu dodatnu obradu.

3.2.11. Račun krutog otpada u turizmu: TSSA tablica 11

Cilj računa

Račun krutog otpada u turizmu opisuje tokove ponude (stvaranja) i uporabe otpada u fizikalnim veličinama s ciljem utvrđivanja doprinosa turizma i turizmom definiranih aktivnosti u nastajanju i obradi krutog otpada.

Koncepti i klasifikacije na kojima se temelji račun

Račun krutog otpada u turizmu utemeljen je na dokumentima *The System of Environmental-Economic Accounting 2012—SEEA Central Framework (SEEA Central Framework)* i *Linking the TSA and the SEEA: A Technical Note*, a zasniva se na sljedećim konceptima, klasifikacijama i načelima vrednovanja:

- Kruti otpad je sav odbačeni materijal koji više nije potreban vlasniku ili korisniku.
- Obrada otpada je postupak oporabe ili zbrinjavanja otpada, uključujući i postupak koji kao sekundarnu posljedicu ima obnovu tvari ili energije.

U okviru računa promatraju se sljedeći tokovi:

- Generiranje reziduala krutog otpada (tablica ponude) – tok u kojem se promatra količina proizvedenog krutog otpada po djelatnostima za koji gospodarska jedinica koja stvara otpad nije dobila nikakvu naknadu;
- Generiranje proizvoda krutog otpada (tablica ponude) – tok u kojem se promatra količina proizvedenog krutog otpada za kojeg je gospodarska jedinica dobila malu naknadu;
- Skupljanje i odlaganje reziduala krutog otpada (tablica uporabe) – tok u kojem se promatra način korištenja prikupljenih reziduala krutog otpada (odlaganje, spaljivanje, recikliranje, uporaba u drugim industrijama)
- Uporaba proizvoda krutog otpada (tablica uporabe) – tok u kojem se promatra uporaba proizvoda krutog otpada. U ovom slučaju aktivnosti odlaganja i spaljivanja se ne provode.

Objašnjenje i prikaz računa/tablice

Sukladno postavljenom metodološkom okviru, tablica ponude ima, osim stupca zaglavlja redaka, stupce za turističke djelatnosti, stupce za ostale djelatnosti i kućanstva, uvoz krutog otpada te tokove iz okoliša. U tablici uporabe, osim stupca zaglavlja redaka nalaze se stupci vezani uz djelatnost skupljanja, obrade i zbrinjavanja otpada koji opisuju način zbrinjavanja otpada, stupci za uporabu sakupljenog otpada u turističkim i ostalim djelatnostima, te stupci u kojima se bilježi izvoz krutog otpada i tokovi u okoliš.

Stupci koji opisuju turističke djelatnosti u tablici ponude su definirane tako da odgovaraju turističkim djelatnostima sukladnim metodološkom okviru definiranom IRTS 2008 (poglavlje 1.2.) definiranim u poglavlju 3.2.5., kako je prikazano u sljedećoj tablici (nazivi stupaca nisu istovjetni nazivima djelatnosti iz poglavlja 3.2.5. zbog jednostavnosti prezentacije, iako se sadržajno ne razlikuju).

Za svaki stupac postoje dva podstupca u kojima se zapisuje ukupna proizvodnja vezana uz određeni tok (oznaka U) i dio proizvodnje koji se odnosi na turističku aktivnost (oznaka T).

Stupac	Turistička djelatnost
Kolektivni smještaj	• Djelatnost smještaja vezana uz kolektivne smještajne kapacitete kao što su hoteli, kampovi, turistička i apartmanska naselja i slične.
Djelatnost posluživanja hrane i pića	• Djelatnost posluživanja hrane i pića
Željeznički putnički prijevoz	• Željeznički putnički prijevoz

Cestovni putnički prijevoz	<ul style="list-style-type: none"> • Cestovni putnički prijevoz
Vodeni putnički prijevoz	<ul style="list-style-type: none"> • Vodeni putnički prijevoz
Zračni putnički prijevoz	<ul style="list-style-type: none"> • Zračni putnički prijevoz
Trgovina i proizvodnja	<ul style="list-style-type: none"> • Trgovina na malo hranom, pićima i duhanskim proizvodima te trgovina na malo motornim gorivima mazivima u specijaliziranim i njihova proizvodnja.
Ostale turističke djelatnosti	<ul style="list-style-type: none"> • Stupac uključuje djelatnosti: Iznajmljivanje opreme za putnički prijevoz, Putničke agencije i ostale aktivnosti pružanja usluga rezervacija, Kultura te Sport i rekreacija
Kućanstva	<ul style="list-style-type: none"> • Unutar stupca kućanstva bilježi se ukupna količina krutog otpada generiranog u kućanstvima. Osim krutog otpada generiranog od neturističke aktivnosti, bilježi se i kruti otpad koji se generira u djelatnostima Smještaj vezan uz kućanstva (smještaj u domaćinstvima) i Smještaj vezan uz vlasništvo nad kućama i stanovima. • Stupac kućanstva ima četiri podstupca. Osim standardnih podstupaca označenih s U i T, postoje dodatna dva podstupca u kojima se bilježi količina krutog otpada generirana u djelatnosti Smještaj vezan uz kućanstva (oznaka T_K) te djelatnosti Smještaj vezan uz vlasništvo nad kućama i stanovima (oznaka T_N). Vrijedi $T=T_K+T_N$.

Ukupna vrijednost nekog toka dobiva se zbrajanjem vrijednosti u podstupcima s oznakom U te onim stupcima koji nemaju podstupaca u odgovarajućem retku. Analogno, ukupna vrijednost toka generiranog turističkim aktivnostima dobiva se zbrajanjem vrijednosti u podstupcima s oznakom T u odgovarajućem retku.

Izvori i metode procjene svih elemenata računa

Za izradu računa krutog otpada nužno je napraviti tablicu ponude i uporabe. Za izradu spomenutih tablica temelj čine izvješća i baze podataka Ministarstva gospodarstva i održivog razvoja te podatci Eurostata iz područja statistika otpada (Home> Data> Statistical themes> Waste> Data> Database), koji su nastali na temelju podataka koje dostavlja Ministarstvo gospodarstva i održivog razvoja.

Podaci su uglavnom dostupni za nacionalnu razinu, ali za pojedine vrste otpada postoje podatci i na NUTS-3 razini.

Osnovni problem s dostupnim podacima je nedostatak informacija o generiranju krutog otpada u turističkim djelatnostima. Taj nedostatak premostit će primarna istraživanja koja se provode 'Nabavom usluga primarnih istraživanja za potrebe uspostave Sustava satelitskih računa održivog turizma' (Objava 2023/S 0F2-0027530), odnosno primarna istraživanja koje provodi Ministarstvo turizma i sporta. U slučaju potrebe provest će se i dodatna istraživanja.

Tablica 3.12. Tablica ponude i uporabe za račun fizičkih tokova krutog otpada u turizmu (sve vrijednosti u tonama)
Tablica ponude

	Generiranje krutog otpada																Tokovi iz ostatka svijeta (uvoz krutog otpada)	Tokovi iz okoliša (vraćeni reziduali)	Ukupna ponuda	
	Turističke djelatnosti																			
	Kolektivni smještaj	Djelatnost posluživanja hrane i pića	Putnički prijevoz						Trgovina i proizvodnja*	Ostale turističke djelatnosti	Ukupno turističke djelatnosti	Ostale djelatnosti		Kućanstva						
			Željeznički putnički prijevoz		Cestovni putnički prijevoz		Vodeni putnički prijevoz													
U	T	U	T	U	T	U	T	U	T	U	T	U	T	T _K	T _N	U	T	U	T	
G1. Generiranje reziduala krutog otpada																				
Metalni i ostali reciklabilni otpad																				
Odbačena oprema i vozila																				
Miješani komunalni otpad																				
Ostali otpad																				
Ukupno kruti otpad																				
G2. Generiranje proizvoda krutog otpada																				
Ukupno kruti otpad																				

* Trgovina na malo hranom, pićima i duhanskim proizvodima te trgovina na malo motornim gorivima i mazivima u specijaliziranim trgovinama i njihova proizvodnja

Tablica uporabe

	Intermedijarna potrošnja, skupljanje reziduala										Krajnja potrošnja	Tokovi u ostatak svijeta (izvoz krutog otpada)	Tokovi u okoliš	Ukupna uporaba	
	Djelatnost skupljanja, obrade i zbrinjavanje otpada					Turističke djelatnosti		Ostale djelatnosti		Kućanstva					
	Odlagališta	Spaljivanje	Recikliranje i ponovna uporaba	Ostale vrste obrade	Ukupno	U	T	U	T						
										U	T				U
G3. Skupljanje i odlaganje reziduala krutog otpada															
Ukupno kruti otpad															
G4. Uporaba proizvoda krutog otpada															
Ukupno kruti otpad															

Napomene: - Vrijednost toka je 0 po definiciji, - Tok od posebnog interesa,

- Ukupna vrijednost određenog toka za promatranu djelatnost, - Udio turizma u određenom toku za promatranu djelatnost

Primarna istraživanja služe prvenstveno kao izvor informacija o količini stvorenog otpada koja će poslužiti definiranju standarda pomoću kojih će se izračunati ukupna količina krutog otpada generiranog u turističkim djelatnostima. U tablici je dan pregled istraživanja koja su relevantna za stupce turističkih djelatnosti u tablici ponude.

Stupac	Istraživanja koja se provode 'Nabavom usluga primarnih istraživanja za potrebe uspostave Sustava satelitskih računa održivog turizma' (Objava 2023/S 0F2-0027530)	Istraživanja koje provodi Ministarstvo turizma i sporta
<ul style="list-style-type: none"> • Kolektivni smještaj 	<ul style="list-style-type: none"> • Istraživanje prihoda i dodane vrijednosti koju generiraju pružatelji usluga smještaja u hotelima s ocjenom okolišnog utjecaja • Istraživanje usluge smještaja u kampovima s ocjenom okolišnog utjecaja 	
<ul style="list-style-type: none"> • Djelatnost posluživanja hrane i pića 	<ul style="list-style-type: none"> • Istraživanje usluge posluživanja hrane i pića u restoranima s ocjenom okolišnog utjecaja 	
<ul style="list-style-type: none"> • Putnički (željeznički, cestovni, vodeni i zračni) prijevoz 	<ul style="list-style-type: none"> • Istraživanje prihoda i dodane vrijednosti, s okolišnim utjecajem, kojeg generiraju putnici u javnom cestovnom linijskom prometu – prikupljanje podataka o autobusnim kolodvorima • Istraživanje prihoda i dodane vrijednosti koje generiraju putnici u javnom cestovnom linijskom prometu – prikupljanje podataka o autobusnim prijevoznim • Istraživanje okolišnih utjecaja nautičkog turizma s naglaskom na charter i domaći kruzing • Istraživanje okolišnih utjecaja domaćeg kruzing turizma sa strane potražnje 	<ul style="list-style-type: none"> • Istraživanje prihoda i dodane vrijednosti zračnih luka te okolišnih aspekata zračnog prometa • Istraživanja prihoda i dodane vrijednosti, koje generiraju turisti i jednodnevni posjetitelji u obalnom linijskom pomorskom prometu – istraživanje pomorskih luka • Istraživanja prihoda i dodane vrijednosti, koje generiraju turisti i jednodnevni posjetitelji u obalnom linijskom pomorskom prometu – istraživanje brodara • Istraživanja prihoda i dodane vrijednosti, koje generiraju turisti i jednodnevni posjetitelji u željezničkom prometu • Istraživanje prihoda i dodane vrijednosti koncesionara autocesta u Hrvatskoj s okolišnim utjecajem
<ul style="list-style-type: none"> • Ostale turističke djelatnosti 	<ul style="list-style-type: none"> • Istraživanje okolišnih utjecaja nautičkog turizma s naglaskom na charter i domaći kruzing 	<ul style="list-style-type: none"> • Istraživanje zaštićenih prirodnih područja

	<ul style="list-style-type: none"> • Istraživanje veličine i strukture usluga putničkih agencija i turoperatora te prihoda i dodane vrijednosti putničkih agencija i turoperatora generiranih potrošnjom turista • Istraživanje veličine i strukture usluga putničkih agencija i turoperatora te prihoda i dodane vrijednosti putničkih agencija i turoperatora generiranih potrošnjom turista 	<ul style="list-style-type: none"> • Istraživanje zaštićene kulturne baštine • Istraživanje okolišnih utjecaja jahting turizma sa strane pružatelja usluge veza
<ul style="list-style-type: none"> • Kućanstva 	<ul style="list-style-type: none"> • Istraživanje prihoda i dodane vrijednosti, s okolišnim utjecajem, koju generiraju pružatelji usluga smještaja u kućanstvima i sličnim objektima (tzv. privatni ili obiteljski smještaj) • Istraživanje strukture izdataka turista koji borave u kućama i stanovima za odmor, s okolišnim utjecajem 	

U nastavku se opisuju izvori i metode kompilacije svih elemenata računa:

Element tablice	Izvor i način izračuna
Generiranje reziduala krutog otpada (tablica ponude)	<ul style="list-style-type: none"> • Ovisno o djelatnosti primjenjuje se ili postupak određivanja standarda (količina otpada na 1.000 € poslovnog prihoda ili prema noćenju, na temelju primarnih istraživanja) ili će vrijednosti preuzimaju iz raspoloživih istraživanja; stupac Ostale djelatnosti će se računati kao razlika između količine ukupno generiranog otpada i otpada generiranog u turističkim djelatnostima • Generiranja otpada u djelatnosti Kolektivni smještaj procjenjuje se na temelju uspostavljenog standarda (količina otpada po noćenju, na temelju primarnih istraživanja), koji se primijenjuje za izračun ukupne količine generiranog otpada; dodatnu kontrolu omogućava usporedba dobivenih rezultata s podacima iz baze podataka eONTO • U stupcu Djelatnost posluživanja hrane i pića količina generiranog otpada izračunava se na temelju rezultata primarnog istraživanja uspostavljanjem standarda količine otpada na 1.000 € poslovnog prihoda • Za stupce povezane s putničkim prijevozom količina otpada procjenjuje se na temelju rezultata primarnih istraživanja uspostavljanjem standarda količine otpada na 1.000 € poslovnog prihoda • Za stupac Ostale turističke djelatnosti količina generiranog otpada će se izračunati kombiniranjem rezultata odgovarajućih primarnih istraživanja i podataka o troškovima odvoza otpada u monetarnoj tablici uporabe, te ukupnoj količini otpada u uslužnim djelatnostima (MINGOR, Eurostat); po potrebi se provode dodatna istraživanja (poglavlje 5.) • Količina generiranog krutog otpada u djelatnosti Trgovina i proizvodnja procjenjuje se na temelju podataka o količini generiranog krutog otpada u prerađivačkoj industriji (MINGOR, Eurostat)

- Za stupac Kućanstva, izračun količine generiranog krutog otpada se zasniva na sljedećem postupku:
 - a. Ukupna količina otpada u kućanstvima na razini regije se izračuna iz sekundarnih izvora; količina otpada u kućanstvima generirana turističkom djelatnošću na nacionalnoj razini se računa zbrajanjem količine otpada u kućanstvima generiranog turističkom djelatnošću po regijama (vidi korak d.)
 - b. Ukupna količina otpada generiranog u kućanstvima na području regije se dijeli na turistički i neturistički dio; turistički dio se dodatno dijeli između smještaja u kućanstvu (podstupac T_K) i smještaja u kućama i stanovima za odmor (podstupac T_N)
 - c. Koristeći smjernice iz dokumenta *Methodological work on measuring the sustainable development of tourism* (European Commission, 2006), prvo se izračuna ukupan broj noćenja unutar regije u godišnjem razdoblju; ukupan broj noćenja je jednak zbroju noćenja rezidenata umanjenog za broj turističkih noćenja rezidenata te uvećan za broj turističkih noćenja u kućanstvu, odnosno u kućama i stanovima za odmor; podatci o broju turističkih noćenja su dostupni iz istraživanja Turistička aktivnost domaćeg stanovništva za 2022. godinu, koje provodi DZS, te Istraživanje o potrošnji inozemnih putnika za 2022. godinu, koje provodi HNB
 - d. Za promatranu regiju, količina otpada generiranog turističkom djelatnosti u smještaju u kućanstvu je jednaka umnošku ukupne količine generiranog otpada u kućanstvu i udjela turističkih noćenja u kućanstvu u ukupnom broju noćenja (vrijednost T_K); analogno se računa i količina otpada generiranog turističkom djelatnosti u smještaju u kućama i stanovima za odmor (vrijednost T_N)
 - e. Opisani postupak podrazumijeva da turisti u smještaju u kućanstvu, smještaju u vlastitim kućama i stanovima za odmor i rezidenti generiraju jednaku količinu otpada po noćenju; eventualne korekcije će se raditi na temelju rezultata odgovarajućih primarnih istraživanja
- Podatci o uvezenom otpadu preuzimaju se iz Eurostata
- Za redak Odbačena oprema i vozila postoje podaci o ukupnoj količini otpada za sve uslužne djelatnosti; određivanje količine otpada koje pripada pojedinoj turističkoj djelatnosti aproksimira se udjelom razlika vrijednosti postrojenja i opreme na početku i na kraju obračunskog razdoblja iz Bilance obveznika poreza na dobit za pojedine djelatnosti (izvor Registar godišnjih financijskih izvještaja koji vodi FINA), a po potrebi će se provesti dodatno istraživanje (Poglavlje 5.)

Generiranje proizvoda krutog otpada (tablica ponude)

- Računa se na temelju rezultata primarnih istraživanja i podatka iz baze eONTO

Skupljanje i odlaganje reziduala krutog

- Podaci se preuzimaju iz postojećih izvora (MINGOR, Eurostat)
-

otpada (tablica uporabe)

Uporaba proizvoda krutog otpada (tablica uporabe)

- Podaci se ne unose u tablicu s obzirom na nedostatak relevantnih izvora te činjenicu da dokument *Linking the TSA and the SEEA: A Technical Note* ne propisuje obavezno popunjavanje ovih polja
-

Turizmom generiran udio ponude krutog otpada za određeni tok i djelatnosti se procjenjuje kao umnožak udjela turizma (vrijednost) u proizvodnji djelatnosti (TSSA tablica 5) i ukupne količine krutog otpada za tok koji je generiran u određenoj djelatnosti.

3.3. Makroagregati

Makroagregati pružaju integrirane i analitički relevantne informacije o obilježjima turističke aktivnosti. U Satelitskom računu održivosti turizma Republike Hrvatske uspostavljaju se tri skupine makroagregata:

- Ekonomski makroagregati turizma (makroagregati se definiraju sukladno metodološkom okviru TSA:RMF 2008)
- Okolišni makroagregati
- Okolišno-ekonomski makroagregati

3.3.1. Ekonomski makroagregati

Unutarnji turistički izdaci u Hrvatskoj u 2022. godini

Unutarnji turistički izdaci iznos su koji dolazni i domaći te posjetitelji na odlaznim putovanjima na području Hrvatske plaćaju za kupnju proizvoda i usluga za vlastitu potrošnju i poklanjanje za i tijekom turističkog putovanja

Izvor: Račun unutarnje turističke potrošnje TSSA tablica 3 (TSA tablica 4)

Izračun: suma redaka stupca unutarnjih turističkih izdataka

Unutarnja turistička potrošnja u Hrvatskoj u 2022. godini

Unutarnja turistička potrošnja suma je unutarnjih turističkih izdataka te ostalih oblika turističke potrošnje koji uključuju različite oblike imputirane potrošnje (primjerice usluge vezane uz smještaj u vlastitim objektima za odmor) te turističke društvene transfere u stvarima

Izvor: Račun unutarnje turističke potrošnje TSSA tablica 3 (TSA tablica 4)

Izračun: suma redaka stupca unutarnje turističke potrošnje

Dodana vrijednost turističkih industrija u Hrvatskoj u 2022. godini

Dodana vrijednost turističkih sektora sumu je ukupne dodane vrijednosti svih turističkih djelatnosti, bez obzira na namjenu proizvoda

Izvor: Proizvodni računi turističkih i ostalih djelatnosti TSSA tablica 4 (TSA tablica 5)

Izračun: suma retka dodane vrijednosti turističkih djelatnosti

Dodana vrijednost turizma u bazičnim cijenama u Hrvatskoj u 2022. godini

Dodana vrijednost turizma je dodana vrijednost turističkih i ostalih djelatnosti potaknuta unutarnjom turističkom potrošnjom.

Izvor: Proizvodni računi turističkih i ostalih djelatnosti TSSA tablica 5 (TSA tablica 6)

Izračun: suma retka dodane vrijednosti u bazičnim cijenama turističkih i ostalih djelatnosti ostvarene proizvodnjom namijenjenom za turizam

Bruto domaći proizvod turizma u Hrvatskoj u 2022. godini

Domaći proizvod turizma odnosno bruto domaći proizvod generiran potrošnjom posjetitelja je suma dodane vrijednosti (po bazičnim cijenama) ostvarene od svih sektora za turističku potrošnju i iznos neto poreza na proizvode i uvoz uključen u vrijednost tih izdataka.

Izvor: Račun ukupne domaće ponude i unutarnje turističke potrošnje TSSA tablica 5 (TSA tablica 6)

Izračun: suma dodane vrijednosti turizma u bazičnim cijenama i sume pojedinih elemenata proizvoda za potrošnju stupca porezi minus subvencije na proizvode na proizvode namijenjene turizmu (neto porezi na proizvode na domaću proizvodnju i uvoz namijenjen turizmu)

3.3.2. Okolišni makroagregati

Udio potrošnje vode izravno generirane turizmom u ukupnoj potrošnji vode u Hrvatskoj u 2022. godini

Relativni pokazatelj udjela turizma u potrošnji vode u ukupnoj potrošnji vode, iskazuje se u %

Izvor: Račun vode u turizmu: TSSA tablica 8

Izračun: razlomak ukupne potrošnje vode u turizmu i ukupne potrošnje vode u Hrvatskoj pomnožen sa 100

Udio potrošnje energije izravno generirane turizmom u ukupnoj potrošnji energije u Hrvatskoj u 2022. godini

Relativni pokazatelj udjela turizma u potrošnji energije izravno generirane turizmom u ukupnoj potrošnji energije, iskazuje se u %

Izvor: Račun energije u turizmu: TSSA tablica 9

Izračun: razlomak ukupne potrošnje energije u turizmu i ukupne potrošnje energije u Hrvatskoj pomnožen sa 100

Udio emisije stakleničkih plinova izravno generiranih turizmom u ukupnoj emisiji stakleničkih plinova u Hrvatskoj u 2022. godini

Relativni pokazatelj udjela turizma u emisiji stakleničkih plinova u ukupnoj emisiji stakleničkih plinova, iskazuje se u %

Izvor: Račun emisije stakleničkih plinova u turizmu: TSSA tablica 10

Izračun: razlomak ukupne emisije stakleničkih plinova izravno generiranih turističkom aktivnosti i ukupne emisije stakleničkih plinova u Hrvatskoj pomnožen sa 100

Udio krutog otpada izravno generiranog turizmom u ukupno stvorenom krutom otpadu u Hrvatskoj u 2022. godini

Relativni pokazatelj udjela krutog otpada generiranog turizmom u ukupnom krutom otpadu, iskazuje se u %

Izvor: Račun krutog otpada u turizmu: TSSA tablica 11

Izračun: razlomak krutog otpada izravno generiranog turizmom i ukupnog krutog otpada u Hrvatskoj pomnožen sa 100

3.3.3. Ekonomsko-okolišni makroagregati

Izravna potrošnja energije u turizmu po jedinici bruto domaćeg proizvoda turizma u Hrvatskoj u 2022. godini

Relativni pokazatelj izravne potrošnje energije potrebne za generiranje jedinice bruto domaćeg proizvoda turizma, iskazuje se u jedinicama potrošnje energije (džuli) na 000 eura bruto domaćeg proizvoda turizma

Izvor: Račun energije u turizmu: TSSA tablica 9 i makroagregat dodane vrijednosti turizma u bazičnim cijenama

Izračun: razlomak potrošnje energije generirane turizmom i bruto domaćeg proizvoda u Hrvatskoj u 2022.

Omjer udjela potrošnje energije u turizmu u ukupnoj potrošnji energije u Hrvatskoj i udjela bruto domaćeg proizvoda turizma u ukupnom bruto domaćem proizvodu u Hrvatskoj u 2022. godini

Relativni pokazatelj većeg ili manjeg udjela potrošnje energije u turizmu prema udjelu bruto domaćeg proizvoda turizma, iskazuje se u %

Izvor: Račun energije u turizmu: TSSA tablica 9 i Račun ukupne domaće ponude i unutarnje turističke potrošnje TSSA tablica 5 (TSA tablica 6)

Izračun: dvostruki razlomak u čijem je brojniku kvocijent izravne potrošnje energije generirane turizmom i ukupne potrošnje energije u Hrvatskoj, a u nazivniku kvocijent bruto domaćeg proizvoda turizma i bruto domaćeg proizvoda Hrvatske, dvostruki razlomak množi se sa 100

Izravna emisija stakleničkih plinova turizma po jedinici bruto domaćeg proizvoda turizma u Hrvatskoj u 2022. godini

Relativni pokazatelj izravne emisije stakleničkih plinova koju generira jedinica bruto domaćeg proizvoda turizma, iskazuje se u jedinicama emisije stakleničkih plinova kg CO₂ na 000 eura bruto domaćeg proizvoda turizma

Izvor: Račun stakleničkih plinova u turizmu: TSSA tablica 10 i makroagregat dodane vrijednosti turizma u bazičnim cijenama

Izračun: razlomak izravne emisije stakleničkih plinova generirane turizmom i bruto domaćeg proizvoda u Hrvatskoj u 2022.

Omjer emisije stakleničkih plinova u turizmu u ukupnoj emisiji stakleničkih plinova u Hrvatskoj i udjela bruto domaćeg proizvoda turizma u ukupnom bruto domaćem proizvodu u Hrvatskoj u 2022. godini

Relativni pokazatelj većeg ili manjeg udjela izravnog generiranja stakleničkih plinova u turizmu prema udjelu bruto domaćeg proizvoda turizma, iskazuje se u %

Izvor: Račun stakleničkih plinova u turizmu: TSSA tablica 10 i Račun ukupne domaće ponude i unutarnje turističke potrošnje TSSA tablica 5 (TSA tablica 6)

Izračun: dvostruki razlomak u čijem je brojniku kvocijent izravne emisije stakleničkih plinova generirane turizmom i ukupne emisije stakleničkih plinova u Hrvatskoj, a u nazivniku kvocijent bruto domaćeg proizvoda turizma i bruto domaćeg proizvoda Hrvatske, dvostruki razlomak množi se sa 100

Izravna potrošnja vode u turizmu po jedinici bruto domaćeg proizvoda turizma u Hrvatskoj u 2022. godini

Relativni pokazatelj izravne potrošnje vode potrebne za generiranje jedinice bruto domaćeg proizvoda turizma, iskazuje se u jedinicama potrošnje vode (m³) na 000 eura bruto domaćeg proizvoda turizma

Izvor: Račun vode u turizmu: TSSA tablica 8 i makroagregat dodane vrijednost turizma u bazičnim cijenama

Izračun: razlomak količine potrošene vode generirane turizmom i bruto domaćeg proizvoda u Hrvatskoj u 2022.

Omjer potrošnje vode u turizmu u ukupnoj potrošnji vode u Hrvatskoj i udjela bruto domaćeg proizvoda turizma u ukupnom bruto domaćem proizvodu u Hrvatskoj u 2022. godini

Relativni pokazatelj većeg ili manjeg udjela izravne potrošnje vode u turizmu prema udjelu bruto domaćeg proizvoda turizma, iskazuje se u %

Izvor: Račun vode u turizmu: TSSA tablica 8 i Račun ukupne domaće ponude i unutarnje turističke potrošnje TSSA tablica 5 (TSA tablica 6)

Izračun: dvostruki razlomak u čijem je brojniku kvocijent izravne potrošene vode generirane turizmom i ukupne potrošene vode u Hrvatskoj, a u nazivniku kvocijent bruto domaćeg proizvoda turizma i bruto domaćeg proizvoda Hrvatske, dvostruki razlomak množi se sa 100

Kruti otpad turizma po jedinici bruto domaćeg proizvoda turizma u Hrvatskoj u 2022. godini

Relativni pokazatelj stvaranja krutog otpada potrebnog za generiranje jedinice bruto domaćeg proizvoda turizma, iskazuje se u jedinicama krutog otpada (tone) na 000 eura bruto domaćeg proizvoda turizma

Izvor: Račun krutog otpada u turizmu: TSSA tablica 11 i makroagregat dodane vrijednost turizma u bazičnim cijenama

Izračun: razlomak količine krutog otpada generiranog turizmom i bruto domaćeg proizvoda u Hrvatskoj u 2022

Omjer krutog otpada generiranog turizmom u ukupno generiranom krutom otpadu u Hrvatskoj i udjela bruto domaćeg proizvoda turizma u ukupnom bruto domaćem proizvodu u Hrvatskoj u 2022. godini

Relativni pokazatelj većeg ili manjeg udjela izravnog generiranja krutog otpada u turizmu prema udjelu bruto domaćeg proizvoda turizma, iskazuje se u %

Izvor: Račun krutog otpada u turizmu: TSSA tablica 11 i Račun ukupne domaće ponude i unutarnje turističke potrošnje TSSA tablica 5 (TSA tablica 6)

Izračun: dvostruki razlomak u čijem je brojniku kvocijent količine krutog otpada izravnog generiranog turizmom i ukupne količine krutog otpada u Hrvatskoj, a u nazivniku kvocijent bruto domaćeg proizvoda turizma i bruto domaćeg proizvoda Hrvatske, dvostruki razlomak množi se sa 100.

3.4. Društveni pokazatelji održivosti: istraživanje stavova lokalnog stanovništva o turizmu i utjecaju turizma na kvalitetu života u deset odabranih destinacija

Istraživanje percepcije i stavova lokalnog stanovništva jedan je od osnovnih alata uspješne i održive politike turističkog razvoja. Za potrebe postavljanja metodološkog okvira istraživanja stavova lokalnog stanovništva o turizmu i utjecaju turizma na kvalitetu života provedena je detaljna analiza relevantnih

teorijskih i empirijskih istraživanja, kako bi se planiranim istraživanjem što bolje objasnili vrlo složeni, ponekad i paradoksalni, odnosi subjektivnih koristi i troškova turističkog razvoja odnosno heterogeni stavovi i percepcija stanovnika različitih turističkih destinacija.

3.4.1. Konceptualno polazište

Izvešće podneseno Europskom parlamentu o prekomjernom turizmu³¹ ukazuje na teško premostive poteškoće u osmišljavanju alata koji bi mogao pouzdano identificirati destinacije s rizikom od prekomjernog turizma. Autori izvješća razlog pronalaze u složenosti turizma i nemogućnosti standardizacije pokazatelja odnosno njihovih graničnih vrijednosti. Iz te perspektive važna su longitudinalna istraživanja, pa bi i istraživanje stavova lokalnog stanovništva o razvoju turizma trebalo redovito provoditi. U model prihvatnog kapaciteta turističke destinacije uz uobičajene komponente – okolišnu, fizičku, društvenu, ekonomsku i političku – autori uključuju i dodatnu komponentu – psihološki kapacitet odnosno sposobnost lokalnog stanovništva da se emocionalno nosi s učincima gužve. To je u skladu s teorijom preopterećenja podražaja (eng. stimulus-overload theory)³² prema kojoj turistička aktivnost može potaknuti psihološki stres, na kojega se stanovnici mogu donekle adaptirati korištenjem različitih mehanizama poput izbjegavanja određenih lokacija u destinaciji tijekom turističke sezone. Posljedice stresa koji sa sobom donosi veliki porast posjetitelja zamijećuju se u sve većem broju destinacija, i sve češće rezultiraju anti-turističkim prosvjedima odnosno stvaranjem netrpeljivosti prema turistima. S druge strane, zamjećuje se i podrška turizmu unatoč značajnim negativnim učincima. Prema dominantnom konceptualnom modelu podrške turističkom razvoju – teoriji društvene razmjene (eng. social exchange theory) pojedinci podržavaju razvoj turizma dokle god neto koristi percipiraju kao pozitivne. To znači da su spremni na ustupke odnosno prihvaćanje negativnih društveno-kulturnih i/ili okolišnih utjecaja turizma u zamjenu za ostvarivanje ekonomskih koristi, dokle god percipirane koristi nadmašuju troškove. Podrška turizmu može biti i odraz percepcije stanovnika kako ne postoji kvalitetna alternativa turističkom razvoju, na što ukazuje teorija ovisnosti (eng. dependency theory). Prema tome, turistički razvoj trebalo bi sagledati iz različitih perspektiva kojima se može obuhvatiti heterogenost u percepciji i stavovima stanovnika.

3.4.2. Empirijsko polazište

Osnovicu za provedbu planiranog primarnog istraživanja stavova lokalnog stanovništva o turizmu i utjecaju turizma na kvalitetu života u deset odabranih destinacija čini ranije provedeno istraživanje Stavovi lokalnog stanovništva prema razvoju turizma u Hrvatskoj u 2018. godini³³. Tim istraživanjem ispitana je percepcija stanovnika Hrvatske o ekonomskim, društvenim, kulturnim i ekološkim utjecajima turizma, reakcije stanovnika na turiste i turističku aktivnost, te stavovi prema daljnjem turističkom razvoju, na nacionalnoj i regionalnoj razini. Istraživanje su recenzirali eksperti Svjetske turističke organizacije³⁴. Predložene su smjernice za dodatnu razradu sadržaja upitnika, s fokusom na kvalitetu života lokalnog stanovništva i društvene aspekte turističkog razvoja. Također je predložena modifikacija dizajna uzorka u smislu smanjenja prostornog obuhvata odnosno definiranja turističke destinacije kao jedinice analize umjesto regionalne i nacionalne razine, radi veće praktične upotrebljivosti rezultata koje bi moglo ponuditi istraživanje na lokalnoj razini.

Za potrebe definiranja ovog plana istraživanja, provedena je dubinska analiza rezultata istraživanja Stavova lokalnog stanovništva prema razvoju turizma u Hrvatskoj u 2018. godini kojom je utvrđena

³¹ Peeters, P. Et al. (2018). Research for TRAN Committee - Overtourism: impact and possible policy responses. Brussels: European Parliament, Policy Department for Structural and Cohesion Policies.

³² Gössling, S., McCabe, S., & Chen, N. (2020). A socio-psychological conceptualisation of overtourism. *Annals of Tourism Research*, 84, 102976.

³³ Institut za turizam (2019). Stavovi lokalnog stanovništva prema razvoju turizma u Hrvatskoj u 2018. godini. Zagreb: Institut za turizam.

³⁴ UNWTO (2022). Facilitating Tourism Recovery in the Aftermath of COVID-19 Croatia. Measurement of the COVID-19 Tourism Impact with Emphasis on the Social Component of Tourism Sustainability. Final Guidelines Document.

potreba detaljnije analize utjecaja gužve i stresa kojega donosi povećana turistička aktivnost na kvalitetu života odnosno dobrobit lokalnog stanovništva. Nadalje, analizom podataka Europskog društvenog istraživanja³⁵ o subjektivnoj dobrobiti hrvatskih građana, njihovim životnim uvjetima i društvenom te obiteljskom životu ustanovljeno je da su tijekom intenzivnog turističkog razvoja u periodu između 2008. i 2018. godine stanovnici kontinentalnih županija postali statistički značajno sretniji u odnosu na stanovnike primorskih županija, dok nije utvrđena statistički značajna razlika u promjeni općenitog zadovoljstva cjelokupnim životom. Nalazi ukazuju na potrebu uključivanja emocija i stresa od turističke aktivnosti u istraživanja utjecaja turizma na lokalno stanovništvo, na što ukazuju i neka druga istraživanja³⁶.

3.4.3. Metodološko polazište

Metodološke smjernice

Dok sadržaj instrumenta istraživanja – strukturiranog upitnika – uvelike slijedi preporuke Svjetske turističke organizacije i obuhvatom se značajno ne razlikuje od sadržaja istraživanja Stavovi lokalnog stanovništva prema razvoju turizma u Hrvatskoj u 2018. godini, ipak postoje neke bitne razlike. Pitanja u upitniku formulirana su na način kojim bi se trebala smanjiti vjerojatnost kognitivnih pristranosti u odgovorima ispitanika odnosno dobivanja iskrivljenih ili netočnih odgovora. Pritom su korištene preporuke iz relevantnih izvora, u skladu s preporukama OECD-a da se dizajn anketnih istraživanja zasniva na minimizaciji rizika pristranosti u odgovorima ispitanika³⁷. Posebna pažnja usmjerena je na smanjenje kognitivne zahtjevnosti pitanja kako bi se izbjeglo pojednostavljenje procesa odabira odgovora (eng. *satisficing*), zatim na smanjenje rizika pristranosti slaganja s iskazima bez obzira na njihov sadržaj (eng. *acquiescence bias*) koji se pojavljuje kod mjernih ljestvica slaganja/neslaganja učestalo korištenih u istraživanjima stavova o turizmu, na smanjenje rizika pristranosti uzrokovane davanjem društveno poželjnih odgovora umjesto iskazivanja vlastitih stavova (eng. *social desirability bias*), kao i na izbjegavanje formulacije pitanja na način da priziva određeni odgovor, na primjer postavljanjem pitanja u pozitivnom ili negativnom kontekstu (eng. *framing effect*). Pitanja o stavovima posebice su osjetljiva na izbor riječi i na kontekst u kojemu se postavljaju, što može značajno utjecati na referentnu kategoriju unutar koje se formira odgovor ispitanika. Stoga je prilikom definiranja pitanja posebna pažnja posvećena uniformnoj interpretaciji pitanja iz perspektive istraživača i ispitanika, uzimajući u obzir da postavljanje konkretnijih pitanja smanjuje vjerojatnost razlike u interpretaciji.

Sukladno komentarima i smjericama stručnjaka Svjetske turističke organizacije proizašlim iz recenzije ranije provedenog istraživanja Stavovi lokalnog stanovništva prema razvoju turizma u Hrvatskoj u 2018. godini, dizajn uzorka u potpunosti je prilagođen lokalnoj razini na kojoj su rezultati ovakvih istraživanja najupotrebljiviji. Sadržaj anketnog upitnika djelomično je prilagođen pojedinoj destinaciji uzimajući u obzir specifičnosti svake od deset odabranih destinacija.

Djelomično izmijenjeni sadržaj istraživanja, prilagođen lokalnoj razini analize, i drugačija formulacija pitanja korišteni su u istraživanju stavova lokalnog stanovništva o utjecajima turizma na grad Split, provedenom u 2022. godini. Rezultati su ukazali na opravdanost novog dizajna upitnika sa aspekta lokalnog upravljanja utjecajima turizma, ali i na potrebu dodatnih metodoloških prilagodbi. Kod nekih pitanja zamijećen je zamjetan udio odgovora s ocjenom 3 na ponuđenoj mjernoj ljestvici od 1 do 5. Takve odgovore teško je interpretirati jer mogu biti posljedica nemogućnosti opredjeljenja odnosno nepostojanja čvrstog stava (kao zamjena za 'ne znam' opciju), nevoljkosti razmišljanja o utjecajima

³⁵ European Social Survey (ESS), <https://www.europeansocialsurvey.org/>

³⁶ Gössling, S., McCabe, S., & Chen, N. (2020). A socio-psychological conceptualisation of overtourism. *Annals of Tourism Research*, 84, 102976.; Jordan, E. J., Vogt, C. A., & DeShon, R. P. (2015). A stress and coping framework for understanding resident responses to tourism development. *Tourism Management*, 48, 500-512.; Jordan, E. J., Spencer, D. M., & Prayag, G. (2019). Tourism impacts, emotions and stress. *Annals of Tourism Research*, 75, 213-226.

³⁷ OECD (2013). *OECD Guidelines on Measuring Subjective Well-being*, OECD Publishing.; Groves, R. M. Et al. (2009). *Survey Methodology*, 2nd Edition. New Jersey: John Wiley & Sons.

turizma odnosno pojednostavljenja procesa odgovaranja radi izbjegavanja kognitivnog napora, ili pak mogu biti legitimni odgovori ukoliko ispitanici zaista smatraju da je vrijednost obilježja neutralna ili srednjeg intenziteta (ovisno o vrsti mjerne ljestvice koja je primijenjena). Uzimajući u obzir i interpretaciju podataka u kojoj je ustaljena praksa zbrajanje ocjena 1 i 2 odnosno 4 i 5, primjerenim se smatra skraćeno mjerne ljestvice odgovora s pet stupnjeva/kategorija na dvije ili tri, što će pridonijeti i manjoj kognitivnoj zahtjevnosti cjelokupnog upitnika te bi time trebalo i povoljno utjecati na kvalitetu prikupljenih podataka.

Iz perspektive analize podataka, osim uobičajene deskriptivne analize podataka (na ukupnom skupu i prema (ne)ostvarivanju prihoda od turizma te osnovnim socio-demografskim obilježjima), predviđena je i regresijska analiza rezultata istraživanja. Cilj regresijske analize je procijeniti relativnu važnost pojedinog aspekta turističkog razvoja u kvaliteti života odnosno dobrobiti lokalnog stanovništva te identificirati aspekte koji premašuju granicu prihvatljivosti i zahtijevaju reakciju nositelja turističke politike.

Obuhvat

Istraživanjem će biti obuhvaćeno deset destinacija odabranih na temelju sljedećih kriterija: veličine naselja mjerene brojem stalnih stanovnika, turističke razvijenosti mjerene indeksom turističke razvijenosti te zastupljenosti destinacija s obzirom na geografski položaj (kontinentalne, otočne i sl.). To su sljedeće destinacije: Rovinj, Poreč, Mali Lošinj, Novalja, Dubrovnik, Bol, Nin, Vodice, Rakovica i Tuhelj.

Populaciju čine stanovnici odabranih destinacija u dobi od 18 do 75 godina. Veličina uzorka specifična je za svaku destinaciju i određena u ovisnosti o željenoj preciznosti procjene i veličini destinacije mjerene brojem stanovnika. Podaci će se prikupljati računalom potpomognutim telefonskim intervjuom (eng. CATI – *Computer Aided Telephone Interview*).

Sadržajem anketnog upitnika obuhvatit će se osnovna obilježja ispitanika, uključujući ostvarivanje prihoda od turizma, opće stavove o zadovoljstvu životom i kvaliteti života u gradu/mjestu, percepciju različitih učinaka turizma te preferencije za daljnji razvoj turizma.

3.4.4. Utvrđivanje faktora rizika – analiza percepcije učinaka turizma s obzirom na rizik po dobrobit lokalnog stanovništva

Sa aspekta održivog upravljanja turizmom primarni praktični ishod istraživačkog procesa je određivanje nosivog kapaciteta destinacije odnosno utvrđivanje granice (eng. *threshold*) iznad koje se intenzitet turističke aktivnosti može smatrati neprihvatljivim. Međutim, dosadašnja istraživanja ukazuju na poteškoće u standardizaciji pokazatelja održivosti turističkog razvoja, kao i u utvrđivanju standardizirane granice prihvatljivosti pojedinog pokazatelja odnosno učinka turizma.³⁸ Granice prihvatljivosti ovise o subjektivnim faktorima koji proizlaze iz percepcije pojedinaca – pritisak turista može se u većoj mjeri smatrati psihološkim aspektom nego objektivnom mjerom gustoće posjetitelja.³⁹

U određivanju granice prihvatljivosti intenziteta turističke aktivnosti i poželjne razine gužve uobičajeno se koristi anketno istraživanje zasnovano na vizualnoj metodi – anketni upitnici s realnim prikazima (najčešće fotografijama) krajolika odnosno područja od interesa uz sistematsku manipulaciju broja ljudi na prikazima. Na temelju percepcije ispitanika glede prihvatljivosti i/ili poželjnosti svakog vizualnog prikaza, procjenjuje se najviša prihvatljiva i/ili poželjna razina korištenja kako bi se utvrdile norme posjećivanja. Ovaj pristup, osim što je fokusiran isključivo na upravljanje gužvom, ima i neke druge nedostatke poput neprimjerenosti za CATI metodu prikupljanja podataka putem računalom

³⁸ Peeters, P. Et al. (2018). Research for TRAN Committee - Overtourism: impact and possible policy responses. Brussels: European Parliament, Policy Department for Structural and Cohesion Policies.

³⁹ Neuts, B., Nijkamp, P., & Van Leeuwen, E. (2012). Crowding externalities from tourist use of urban space. *Tourism Economics*, 18(3), 649–670.

potpomognutog telefonskog intervjua, rizika pristranosti uzrokovane redosljedom pitanja, fokusiranosti na mikro-lokaciju i zanemarivanja okolišnih čimbenika koji mogu utjecati na percepciju gužve, poput buke i vrućine.⁴⁰

Sukladno navedenom, za potrebe ovog istraživanja stavova lokalnog stanovništva o turizmu i utjecaju turizma na kvalitetu života u deset odabranih destinacija, utvrđivanje granice prihvatljivosti intenziteta turističke aktivnosti odnosno magičnog broja najvećeg dopuštenog broja posjetitelja zamijenjeno je alternativnim pristupom – utvrđivanjem faktora rizika po dobrobit odnosno kvalitetu života lokalnog stanovništva. Utvrđivanje faktora rizika na temelju percepcije lokalnog stanovništva trebalo bi doprinijeti efikasnijem upravljanju turističkim razvojem iz perspektive održivosti te posljedično i unapređenju kvalitete života u turističkoj destinaciji.

Procjena faktora rizika zasnovana je na višestrukome linearnom i/ili logističkom regresijskom modelu, kako bi se što bolje obuhvatio utjecaj različitih učinaka turizma, uzimajući u obzir i potencijalni efekt obilježja koja nisu od primarnog interesa (spola, dobi, razine edukacije i ostvarivanja prihoda od turizma, koje se uključuju u model kao kontrolne varijable). Prilikom interpretacije to znači da se modelom procjenjuje efekt jedne varijable uzimajući u obzir efekt ostalih nezavisnih varijabli na zavisnu varijablu u modelu. Kao zavisna varijabla (odnosno osnovna varijabla ishoda) definirana je subjektivna dobrobit i/ili opća percepcija cjelokupnih učinaka turizma na život u destinaciji. Nezavisne varijable u modelu obuhvatit će percepciju različitih učinaka turizma na život u destinaciji.

Kao kriteriji za utvrđivanje faktora rizika koristit će se statistički pokazatelji – statistička značajnost (kao granična vrijednost za utvrđivanje relevantnih faktora rizika) i doprinos logaritmiranoj vjerodostojnosti modela (eng. *log-likelihood*) koji se koristi kao pokazatelj primjerenosti modela (eng. *goodness-of-fit*) prilikom određivanja relativne važnosti relevantnih faktora rizika.

Obilježje turističkog razvoja bit će identificirano kao faktor rizika ukoliko varijabilnost u percepciji tog obilježja statistički značajno utječe na varijabilnost u percepciji ukupnog zadovoljstva životom odnosno u percepciji ukupnih učinaka turizma na život u destinaciji. Statistički značajan rezultat ukazuje na osjetljivost percepcije ukupnih učinaka turizma ili ukupnog zadovoljstva životom na varijabilnost u percepciji određenog obilježja. Na primjer, ukoliko su oni koji smatraju da je prostor preizgrađen statistički značajno manje zadovoljni životom ili lošije ocjenjuju ukupne učinke turizma na život u destinaciji u odnosu na one koji smatraju da prostor nije preizgrađen (uzimajući u obzir i ostale učinke turizma te kontrolne varijable poput ostvarivanja prihoda od turizma), izgrađenost prostora će biti definirana kao problematična varijabla odnosno faktor rizika po dobrobit lokalnog stanovništva. Na statistički značajna obilježja trebalo bi usmjeriti pozornost prilikom definiranja politike upravljanja turističkim razvojem, jer promjena u distribuciji tih obilježja predstavlja najveći rizik (ili priliku) za promjenu intenziteta podrške turizmu.

Kako bi se omogućilo informirano i efikasno donošenje odluka o turističkom razvoju potrebna je prioritizacija ograničenih resursa za koju je nužno procijeniti relativnu važnost pojedinog faktora rizika. Veći doprinos nezavisne varijable primjerenosti modela ukazuje na njenu veću relativnu važnost. Jedan od uobičajenih kriterija za procjenu relativne važnosti atributa u regresijskom modelu je promjena u logaritmiranoj vjerodostojnosti modela (eng. *log-likelihood*) kada se pojedini atribut isključi iz modela. Veći utjecaj na logaritmiranu vjerodostojnost modela signal je većeg utjecaja atributa na zavisnu varijablu (subjektivnu dobrobit stanovništva ili percepciju utjecaja turizma na kvalitetu života u destinaciji). Za usporedbu relativne važnosti atributa teoretski je moguće primijeniti i standardizirane regresijske koeficijente, no to zahtijeva zadovoljenje pretpostavke homogenih standardnih devijacija distribucije različitih atributa, što često nije slučaj.

U višestrukome regresijskom modelu visoka, pa i umjerena, korelacija između nezavisnih varijabli može voditi problemu multikolinearnosti, koji se očituje u nestabilnim i pristranim procjenama veličine

⁴⁰ Klanjšček J, Geček S, Marn N, Legović T, & Klanjšček T. (2018). Predicting perceived level of disturbance of visitors due to crowding in protected areas. *PLoS One*, 13(6), e0197932.

parametara i njihove statističke značajnosti. Multikolinearnost se može detektirati pregledom korelacijske matrice ili specifičnih pokazatelja poput faktora inflacije varijance (eng. VIF – *Variance Inflation Factor*). Problem multikolinearnosti učestalo se javlja u istraživanjima iz područja turizma,⁴¹ a istraživanja stavova lokalnog stanovništva uobičajeno uključuju niz međusobno povezanih varijabli koje se mogu smatrati sastavnim dijelovima istog višedimenzionalnog konstrukta. S ciljem izbjegavanja multikolinearnosti u regresijskom modelu povezana obilježja mogu se grupirati korištenjem eksploratorne faktorske analize (ukoliko se radi o tkzv. reflektivnom konstruktu) ili izračunom sumarnog indeksa (ukoliko se radi o tkzv. formativnom konstruktu). Utjecaj multikolinearnosti također se može smanjiti primjenom penaliziranih regresijskih metoda pomoću *ridge* regresije i LASSO (eng. *Least Absolute Shrinkage and Selection Operator*) regresije. Problem kolinearnosti također se može riješiti izostavljanjem jedne od povezanih varijabli iz regresijskog modela, ali to može onemogućiti ili otežati procjenu relativne važnosti svih atributa od interesa. Prilikom provođenja analize faktora rizika problem multikolinearnosti rješavat će se korištenjem navedenih metoda, sukladno obuhvatu istraživanja i odnosima među varijablama na razini pojedine destinacije, a u svrhu dobivanja pouzdanih i nepristranih procjena faktora rizika i njihove relativne važnosti na destinacijskoj razini.

⁴¹ Assaf, A. G., Tsonas, M., & Tasiopoulos, A. (2019). Diagnosing and correcting the effects of multicollinearity: Bayesian implications of ridge regression. *Tourism Management*, 71, 1-8.

4. Regionalni satelitski računi održivosti turizma Republike Hrvatske – Metodološki okvir

4.1. Polazište s opisom ciljeva i strukture regionalnih satelitskih računa održivosti turizma Republike Hrvatske

Polazeći od ciljeva definiranih Nacionalnim planom oporavka i otpornosti 2021.-2026. te temeljne svrhe projekta koji obuhvaća uspostavu Sustava satelitskih računa održivosti turizma Hrvatske kao važne informacijske podloge za vođenje turističke politike usmjerene na održivost, glavni cilj uspostave sustava regionalnih satelitskih računa održivosti turizma Republike Hrvatske je utvrđivanje gospodarskih i okolišnih učinaka turizma na regionalnoj razini na temelju međunarodno prihvaćenih metodologija regionalnog satelitskog računa održivosti turizma. U tu svrhu je planirana izrada satelitskog računa održivosti turizma za tri NUTS-2 regije (Panonska Hrvatska, Grad Zagreb i Sjeverna Hrvatska) te sedam NUTS-3 regija (Istarska županija, Primorsko-goranska županija, Ličko-senjska županija, Zadarska županija, Šibensko-kninska županija, Splitsko-dalmatinska županija, Dubrovačko-neretvanska županija). Razlog evidentne asimetrije u detaljnosti obuhvata između obalnog i kontinentalnog dijela Hrvatske je činjenični nesrazmjer u obujmu turističke aktivnosti između tih dvaju područja. Sukladno javno dostupnim podacima, gotovo 87% turističke aktivnosti na godišnjoj razini, mjereno ukupno ostvarenim noćenjima u komercijalnim smještajnim objektima, odvija se upravo na području NUTS-2 regije Jadranska Hrvatska, odnosno na području sedam obalnih županija.

Polazeći od veličine i strukture turističke potrošnje za turizam karakterističnih proizvoda i usluga kao središnjem konceptu procjene gospodarskog doprinosa turizma na regionalnoj razini, međunarodno relevantna metodologija sugerira da regionalni satelitski računi turizma trebaju objedinjavati četiri područja: unutarnju turističku potrošnju, zatim vrijednost proizvodnje i međufazne potrošnje turističkih djelatnosti prema proizvodima i uslugama, ponudu i unutarnju turističku potrošnju kao ekvivalent TSA tablice 6 nacionalnog satelitskog računa turizma te zaposlenost u turističkim djelatnostima. S druge strane, regionalni okolišni računi isto kao i u slučaju nacionalnog satelitskog računa održivosti turizma također trebaju objedinjavati područja: potrošnja energije, potrošnja vode i proizvodnja otpada.

Valja istaknuti da se metodologija koja će biti primijenjena u uspostavi sustava regionalnih satelitskih računa održivosti turizam Republike Hrvatske u potpunosti nadovezuje na prethodno opisanu metodologiju izrade nacionalnog satelitskog računa održivosti turizma Republike Hrvatske. U tom su kontekstu preuzeti svi prethodno opisani temeljni koncepti, klasifikacije, definicije, ali i suštinski izgled središnjih tablica i oblik makroegregata. Ti se dijelovi ovdje ponovno ne obrazlažu, ali se zato opisuje sve ono što je dodatno potrebno da bi sve opisano u kontekstu nacionalnog satelitskog računa održivosti turizma također moglo biti implementirano i na regionalnoj razini. Za početak svakako valja spomenuti razliku u definiciji dolaznog posjetitelja, odnosno turista u odnosu na nacionalni satelitski račun turizma. I dok se u okviru metodologije nacionalnog satelitskog računa turizma dolaznim posjetiteljem smatra samo inozemni posjetitelj, u okviru metodologije regionalnih satelitskih računa turizma dolazni posjetitelj može biti inozemni posjetitelj koji je u regiju doputovao izravno iz inozemstva, ali se dolaznim posjetiteljem također smatra i bilo koji posjetitelj koji je u regiju doputovao iz bilo koje druge regije. Ta se definicija dolaznog posjetitelja na regionalnoj razini, međutim, ne koristi. Dva su ključna razloga takvog opredjeljenja. Prvi je da se takvom definicijom dolaznih turista regionalni satelitski računi turizma definicijskom osnovom neopravdano udaljavaju od nacionalnog satelitskog računa turizma, tim više što uporaba takve definicije ne proizvodi nikakve učinke na derivaciju regionalnih turističkih makroagregata. Drugi je razlog izbjegavanje moguće konfuzije u razumijevanju teksta, budući da postoji mogućnost da bi na pojedinim mjestima u tekstu razlika između nacionalnog i inozemnog dolaznog turizma mogla biti nejasna. U tu se svrhu ovdje dakle zadržava definicija dolaznog posjetitelja iz metodologije nacionalnog satelitskog računa turizma koja glasi da se dolaznim

posjetiteljem smatra isključivo inozemni posjetitelj, bilo da je u regiju doputovao izravno iz inozemstva, bilo da se radi o inozemnom međuregionalnom posjetitelju u slučaju kad inozemni rezident u regiju doputuje iz neke druge regije u Hrvatskoj. Hrvatski rezident koji u bilo koju regiju u Hrvatskoj dolazi iz neke druge hrvatske regije je nacionalni međuregionalni posjetitelj i on se također kao i posjetitelj koji putuje unutar regije smatra domaćim posjetiteljem. Obje te kategorije posjetitelja posebno su izdvojene samo u fazi u procjene njihovih izdataka za finalnu potrošnju, dok su u tablici regionalne unutarnje turističke potrošnje uklopljeni u nadkategorije kojima pripadaju, odnosno dolazni i domaći turizam. Važno je istaknuti da takva prilagodba metodologije nema nikakve posljedice po glavni cilj sinteze tablica regionalnih satelitskih računa turizma, odnosno izvođenje regionalnih turističkih makroagregata.

Što se tiče sinteze tablica regionalnih gospodarskih računa turizma planirana je adekvatna primjena međunarodno relevantne metodologije koja zbog općenite kompleksnosti procesa uspostave regionalnih satelitskih računa turizma preporuča sintezu isključivo 4 središnje tablice:

1. Tablica unutarnje turističke potrošnje (ekvivalent nacionalna TSA tablica 4)
2. Tablica proizvodnje turističkih i ostalih djelatnosti (ekvivalent TSA tablica 5)
3. Tablica ponude i unutarnje turističke potrošnje (ekvivalent TSA tablica 6)
4. Tablica zaposlenosti u turističkim djelatnostima (ekvivalent TSA tablica 7).

Međunarodno prihvaćena metodologija također preporuča primjenu jednog od dva općenita pristupa procjeni elemenata regionalnih satelitskih računa turizma:

1. „Top-down“ ili metoda regionalizacije postojećeg nacionalnog satelitskog računa turizma;
2. „Bottom-up“ ili metoda izravne procjene temeljem postojećih podataka za regije.

S obzirom na razmjerno veliku ograničenost dostupnosti podataka na regionalnoj razini te s obzirom na činjenicu da bi u trenutku inicijalizacije procesa uspostave regionalnih satelitskih računa turizma za sedam hrvatskih NUTS-3 i tri hrvatske NUTS-2 regije trebao biti završen i dostupan satelitski račun turizma na razini NUTS-1, tj. nacionalni satelitski račun turizma Hrvatske, u uspostavi sustava regionalnih satelitskih računa održivosti turizma Republike Hrvatske se općenito planira primjena „top-down“ pristupa ili metode regionalizacije postojećeg nacionalnog satelitskog računa održivosti turizma, odnosno statističke podloge koja služi za generiranje nacionalnog satelitskog računa turizma, ali također uz komplementarnu primjenu „bottom-up“ pristupa, odnosno metode procjene temeljem dostupnih podataka za regije u dijelovima gdje je to moguće.

U nastavku je dan prikaz planirane procedure sinteze svake pojedine tablice potrebne za kompletiranje procesa uspostave satelitskih računa održivosti turizma za sedam hrvatskih NUTS-3 i tri hrvatske NUTS-2 regije te planirane procedure izvođenja temeljnih regionalnih makroagregata. Kako je prethodno spomenuto, naglasak je stavljen na prikaz specifičnih elemenata koji su potrebni za uspostavu regionalnih satelitskih računa održivosti turizma.

4.2. Analiza sinteze računa, odnosno tablica regionalnih satelitskih računa održivosti turizma Republike Hrvatske

4.2.1. Sinteza regionalnih tablica unutarnje turističke potrošnje

Temeljni cilj sinteze regionalnih tablica unutarnje turističke potrošnje je prikaz finalne potrošnje koju na području pojedinih regija generiraju posjetitelji. Posebno sintetizirane tablice za svaku pojedinu regiju obuhvaćaju izdatke dolaznih i domaćih jednodnevnih posjetitelja i turista, odnosno njihovu unutarnju turističku potrošnju u novcu uz dodatak ostalih sastavnica turističke potrošnje koja ne uključuje izravno plaćanje novcem, poput imputirane rente za kuće i stanove za odmor, zatim finalne potrošnje u stvarima te turističke društvene transfere u stvarima. Najvažniji ishodi sinteze regionalnih

tablica unutarnje turističke potrošnje su njihovi posljednji stupci koji prikazuju ukupnu unutarnju turističku potrošnju po regijama kao agregat koji pruža najširi obuhvat regionalne turističke potrošnje i predstavlja čimbenik procesa utvrđivanja dodane vrijednosti turizma te bruto domaćeg proizvoda turizma svake pojedine regija.

Što se tiče ostalih sastavnica turističke potrošnje koje ne uključuju izravno plaćanje novcem, procjenjuje se samo imputirana renta za kuće i stanove za odmor, dok se u slučaju ostalog, poput finalne potrošnje u stvarima te turističke društvene transfere u stvarima, smatra da statistika turizma Republike Hrvatske u ovom trenutku ne pruža dovoljno kvalitetne izvore za sagledavanje svih ostalih sastavnica regionalne turističke potrošnje te se one ne procjenjuju.

S obzirom da su svi temeljni koncepti, klasifikacije i definicije, ali i izgled tablice unutarnje turističke potrošnje detaljno opisani u dijelu teksta koji se odnosi na uspostavu nacionalnog satelitskog računa turizma, ovdje se to ne ponavlja, već se obrazlažu specifičnosti fizičkih i monetarnih veličina koje su vezane za uspostavu regionalnih tablica unutarnje turističke potrošnje Republike Hrvatske.

Kako je na prethodnim stranicama ovog dokumenta već i naglašeno, izdaci za pojedine proizvode i usluge predstavljaju kombinaciju pokazatelja fizičkog turističkog prometa, tj. ukupnog broja posjetitelja, odnosno njihovih noćenja te pokazatelja monetarnog turističkog prometa, tj. prosječnih dnevnih izdataka za pojedine proizvode i usluge prema kategorijama posjetitelja koje se sukladno međunarodnim metodološkim uputama i potrebama ovog projekta klasificiraju na sljedeći način:

- domaći turist u komercijalnom smještaju,
- domaći turist u nekomercijalnom smještaju,
- dolazni turist u komercijalnom smještaju,
- dolazni turist u nekomercijalnom smještaju,
- domaći jednodnevni izletnik,
- domaći jednodnevni tranzitni posjetitelj,
- dolazni jednodnevni izletnik,
- dolazni jednodnevni tranzitni posjetitelj,
- turist na charter plovilu,
- turist na vlastitom plovilu,
- turist na domaćem pomorskom kruzaru,
- turist na međunarodnom pomorskom kruzaru,
- turist na međunarodnom riječkom kruzaru.

Ukupan broj domaćih turista koji su boravili u komercijalnom smještaju po regijama procjenjuje se izravno temeljem rezultata istraživanja Turistička aktivnost domaćeg stanovništva Republike Hrvatske. Budući da istraživanje Turistička aktivnost domaćeg stanovništva nisu obuhvaćene osobe mlađe od 15 godina koje su na putovanju bile bez pratnje roditelja, ukupnoj brojci noćenja domaćih turista po regijama također valja dodati noćenja koja su ostvarila djeca na đačkim ekskurzijama. Ekspertnu procjenu njihovog broja prema prebivalištu daje Ministarstvo znanosti i obrazovanja Republike Hrvatske.

Ukupan broj domaćih turista koji su boravili u nekomercijalnom smještaju u nekoj od regija također se procjenjuje izravno temeljem istraživanja Turistička aktivnost domaćih stanovnika Republike Hrvatske.

Ukupan broj dolaznih turista koji su boravili u komercijalnom smještaju po regijama procjenjuje se izravno temeljem rezultata Istraživanja o potrošnji inozemnih putnika u Hrvatskoj i domaćih putnika u inozemstvu koje provodi Hrvatska narodna banka.

Ukupan broj dolaznih turista koji su boravili u nekomercijalnom smještaju u nekoj od regija također se procjenjuje izravno temeljem rezultata Istraživanja o potrošnji inozemnih putnika u Hrvatskoj i domaćih putnika u inozemstvu.

Kod procjene ukupnog broja domaćih ili dolaznih jednodnevnih izletnika u nekoj od regija, odnosno onih jednodnevnih posjetitelja koji se isti dan vraćaju u mjesto polaska, u obzir valja uzeti činjenicu da postoje izletnici koji na izlet kreću izravno iz mjesta svojeg stalnog boravka, ali i oni koji na izlet kreću iz mjesta gdje već borave kao turisti, odnosno ostvaruju noćenja u komercijalnom ili nekomercijalnom smještaju.

Ukupan broj domaćih jednodnevnih izletnika koji na izlet kreću iz mjesta svojeg stalnog boravka procjenjuje se temeljem rezultata istraživanja Turistička aktivnost domaćeg stanovništva Republike Hrvatske.

Dolazni jednodnevni izletnici koji na izlet kreću iz mjesta svojeg stalnog boravka koje se nalazi u inozemstvu uglavnom predstavljaju putnike u pograničnim područjima te se njihov ukupan broj procjenjuje na temelju podataka o broju jednodnevnih posjetitelja na graničnim prijelazima lociranim u okviru svake pojedine regije. Pri tom valja imati na umu da se time pretpostavlja da je cilj izleta ustvari neka destinacija na području regije ulaska.

Što se tiče jednodnevnih izletnika koji na izlet kreću iz mjesta gdje već borave kao turisti, bilo domaćih, bilo dolaznih, kao temelj za procjenu služe podaci dobiveni istraživanjem TOMAS Hrvatska u okviru kojeg se turiste koji ostvaruju noćenja u komercijalnom smještaju također pita i jesu li za vrijeme svog boravka u destinaciji u kojoj su noćili bili na jednodnevnom izletu u nekoj drugoj destinaciji. Budući da uzorak istraživanja TOMAS Hrvatska ne obuhvaća turiste u nekomercijalnom smještaju, niti se slično istraživanje provodi na turistima koji borave u nekomercijalnom smještaju, procjena broja izleta turista koji su boravili u nekomercijalnom smještaju temelji se na pretpostavci njihove jednake sklonosti odlasku na jednodnevne izlete kao i turista koji borave u komercijalnom smještaju.

Što se tiče jednodnevnih tranzitnih posjetitelja, u slučaju da se radi o dolaznim tranzitnim posjetitelja, njihov fizički turistički promet se posebno ne registrira, ali se njihova potrošnja po regijama alocira sukladno rezultatima Istraživanja o potrošnji inozemnih putnika u Hrvatskoj i domaćih putnika u inozemstvu koje provodi Hrvatska narodna banka te podacima o potrošnji na benzinskim crpkama. U slučaju domaćih jednodnevnih tranzitnih posjetitelja, njihov fizički turistički promet se također ne registrira te se pretpostavlja da je njihova tranzitna potrošnja u regijama razmjerno mala i u cijelosti se pripisuje potrošnji u regiji u kojoj se nalazi njihova krajnja destinacija.

Kod procjene ukupnog broja turista koji su u nekoj od regija boravili na čarter ili vlastitom plovilu te na domaćem pomorskom kruzaru, bilo da se radi o domaćim bilo dolaznim posjetiteljima, kao temelj za procjenu služe podaci iz ustava eCrew i CIMIS u kombinaciji s rezultatima istraživanja TOMAS Nautika. Ukupan broj dolaznih posjetitelja na međunarodnom pomorskom kruzaru po regijama se procjenjuje temeljem istraživanja Kružna putovanja stranih brodova u Republici Hrvatskoj. Ukupan broj dolaznih posjetitelja na međunarodnom riječnom kruzaru procjenjuje se temeljem granične statistike. Pretpostavlja se da na međunarodnim pomorskim i riječnim kruzaruima koji pristaju u Hrvatskoj ima tek zanemariv broj domaćih turista, odnosno posjetitelja koji su rezidenti Republike Hrvatske.

Što se tiče pokazatelja monetarnog turističkog prometa, kako je već istaknuto bitni su prosječni dnevni izdaci različitih opisanih kategorija posjetitelja. Osam je temeljnih izvora iz kojih će podaci o prosječnim dnevnim izdacima biti preuzeti. To su istraživanje TOMAS Hrvatska 2022, zatim Istraživanje o potrošnji inozemnih putnika u Hrvatskoj i domaćih putnika u inozemstvu 2022, koje provodi Hrvatska narodna banka, istraživanje Turistička aktivnost domaćeg stanovništva Republike Hrvatske, istraživanje TOMAS Nautika 2022, istraživanje TOMAS Dubrovnik 2018, istraživanje TOMAS brodska kružna putovanja 2006, Istraživanje stavova i potrošnje posjetitelja s međunarodnih krstarenja Dunavom u Hrvatskoj u 2013. i 2014. godini te niz primarnih istraživanja koje je isključivo za potrebe provedbe ovog projekta naručilo Ministarstvo turizma i sporta Republike Hrvatske (Objava 2023/S 0F2-0027530).

Regionalne tablice unutarnje turističke potrošnje se djelomično razlikuju od nacionalne tablice unutarnje turističke potrošnje vezano za raščlambu proizvoda i usluga. I dok u tablici na nacionalnoj razini prevladava vrlo detaljna raščlamba proizvoda i usluga, u regionalnim tablicama razina detaljnosti je višestruko manja. Razlog tome je neadekvatna dostupnost podataka na regionalnoj razini, uslijed

čega je za sintezu regionalnih tablica unutarnje turističke potrošnje potrebna primjena tzv. „top-down“ metode, odnosno metode regionalizacije pojedinih kategorija gotove tablice unutarnje turističke potrošnje na nacionalnoj razini. Identično kao i kod nacionalne tablice unutarnje turističke potrošnje, posebno su prikazane usluge smještaja, usluge posluživanja hrane te trgovina na malo, osim trgovine motornim vozilima i motociklima. Ti se proizvodi, odnosno usluge procjenjuju izravno iz dostupnih podataka. Svi oblici putničkog prijevoza su s druge strane agregirani u jedinstvenu kategoriju usluga prijevoza putnika te su također svi preostali proizvodi, odnosno usluge agregirani u jedinstvenu kategoriju ostalih proizvoda i usluga. Obje te agregirane kategorije se procjenjuju temeljem regionalizacije vrijednosti istih agregiranih kategorija gotove nacionalne tablice unutarnje turističke potrošnje.

U nastavku slijedi prikaz jedne regionalne tablice unutarnje turističke potrošnje uz opis postupaka kombiniranja pokazatelja fizičkog i monetarnog turističkog prometa u svrhu procjene jednog dijela njezinih sastavnica, odnosno kategorija te postupaka regionalizacije u svrhu procjene drugog dijela njezinih sastavnica, odnosno kategorija (Tablica 4.1.). Ako se ne radi o postupku regionalizacije, valja imati na umu da se ukupni izdaci, odnosno potrošnja po bilo kojem retku koji prikazuju proizvode, odnosno usluge uvijek dobiva množeći odgovarajuće kategorije ukupnog fizičkog prometa s odgovarajućim kategorijama prosječnog monetarnog prometa. Negdje je to eksplicitno naglašeno, a negdje, međutim, zbog težnje konciznom izlaganju nije. Također valja naglasiti da iznos izdataka jednodnevnih posjetitelja koje su oni generirali u regiji različitoj od regije u kojoj ostvaruju noćenja valja oduzeti od ukupnog iznosa izdataka koje su generirali u regiji u kojoj ostvaruju noćenja. To vrijedi za sve proizvode i usluge, a rezultat je oblika samih primarnih istraživanja kojima se generiraju podaci za izračun izdataka različitih kategorija posjetitelja.

Tablica 4.1. Regionalna tablica unutarnje turističke potrošnje uz opis postupaka procjene njezinih sastavnica

Proizvod u usluge za potrošnju (A)	Izdaci dolaznih posjetitelja regije (B)	Izdaci domaćih posjetitelja regije (C)	Ukupni unutarnji turistički izdaci regije (D)	Ostale sastavnice turističke potrošnje u regiji (E)	Ukupna unutarnja turistička potrošnja u regiji (F)
1. Usluge smještaja te pripreme i usluživanja hrane i pića	Zbroj 1.1. i 1.2.	Zbroj 1.1. i 1.2.	Zbroj B i C	x	Kopija D
1.1. Usluge smještaja	Zbroj 1.1.1. i 1.1.2.	Zbroj 1.1.1. i 1.1.2.	Zbroj B i C	x	Kopija D
1.1.1. Usluge smještaja za posjetitelje (osim 1.1.2.)	Zbroj 1.1.1.1. i 1.1.1.2.	Zbroj 1.1.1.1. i 1.1.1.2.	Zbroj B i C	x	Kopija D
1.1.1.1. Kolektivni smještaj	Ukupan broj noćenja dolaznih posjetitelja na području regije koji ostvaruju noćenja u različitim oblicima kolektivnog smještaja množi se s prosječnim dnevnim izdacima dolaznih turista u regiji za različite kategorije kolektivnog smještaja sukladno rezultatima istraživanja TOMAS Hrvatska. Izdaci za usluge smještaja korigiraju se za izdatke na usluge hrane i pića uključene u različite pakete usluga smještaja (noćenje s doručkom, polupansion, pansion, all inclusive) te agencijske usluge	Ukupan broj noćenja domaćih posjetitelja na području regije koji ostvaruju noćenja u različitim oblicima kolektivnog smještaja množi se s prosječnim dnevnim izdacima domaćih turista u regiji za različite kategorije kolektivnog smještaja sukladno rezultatima istraživanja TOMAS Hrvatska. Izdaci za usluge smještaja korigiraju se za izdatke na usluge hrane i pića uključene u različite pakete usluga smještaja (noćenje s doručkom, polupansion, pansion, all inclusive) te agencijske usluge	Zbroj B i C	x	Kopija D
1.1.1.2. Kućanstva	Ukupan broj noćenja dolaznih posjetitelja na području regije koji ostvaruju noćenja u kućanstvima množi se s prosječnim dnevnim izdacima dolaznih turista u regiji za smještaj u kućanstvima sukladno rezultatima istraživanja TOMAS Hrvatska. Izdaci za usluge smještaja korigiraju se za izdatke na usluge hrane i pića uključene u različite pakete usluga smještaja (noćenje s doručkom, polupansion, pansion, all inclusive) te agencijske usluge	Ukupan broj noćenja domaćih posjetitelja na području regije koji ostvaruju noćenja u kućanstvima množi se s prosječnim dnevnim izdacima domaćih turista u regiji za smještaj u kućanstvima sukladno rezultatima istraživanja TOMAS Hrvatska. Izdaci za usluge smještaja korigiraju se za izdatke na usluge hrane i pića uključene u različite pakete usluga smještaja (noćenje s doručkom, polupansion, pansion, all inclusive) te agencijske usluge	Zbroj B i C	x	Kopija D

1.1.2. Smještaj u vlastitim objektima za odmor	<p style="text-align: center;">x</p>	<p style="text-align: center;">x</p>	<p style="text-align: center;">x</p>	<p>Izračun regionalnih imputiranih renti za kuće i stanove za odmor utemeljen je na procjenama vrijednosti regionalnih imputiranih renti na stambene objekte u 2022. godini te regionalnim udjelima površine stanova za odmor u ukupnoj površini stambenog fonda prema Popisu stanovništva iz 2021. godine koji sadrži posljednje službene podatke.</p>	<p style="text-align: center;">Kopija E</p>
1.2. Usluge posluživanja hrane	<p>Regionalni izdaci za hranu i piće ukupnog broja dolaznih posjetitelja koji su boravili u smještajnim objektima odvajaju se od usluge smještaja u rezervacijama paketa usluga smještaja (noćenje s doručkom, polupansion, pansion, all inclusive) prema strukturi izdataka sukladno rezultatima istraživanja TOMAS Hrvatska. Njima se pridodaju regionalni izdaci za hranu i piće u ugostiteljskim objektima ukupnog broja dolaznih posjetitelja koji su boravili u komercijalnim smještajnim objektima, a koje su oni snosili izvan plaćene usluge smještaja, također sukladno rezultatima istraživanja TOMAS Hrvatska. Tome se pridodaju i regionalni izdaci za hranu i piće u ugostiteljskim objektima ukupnog broja dolaznih posjetitelja koji su boravili na plovilima kao i njihovi izdaci na hranu i piće koji se izdvajaju iz paketa rezervacije samog plovila sukladno rezultatima istraživanja TOMAS Nautika. Svemu tome se još pridodaju regionalni izdaci za hranu i piće u ugostiteljskim objektima ukupnog broja dolaznih posjetitelja koji su boravili u</p>	<p>Regionalni izdaci za hranu i piće ukupnog broja domaćih posjetitelja koji su boravili u smještajnim objektima odvajaju se od usluge smještaja u rezervacijama paketa usluga smještaja (noćenje s doručkom, polupansion, pansion, all inclusive) prema strukturi izdataka sukladno rezultatima istraživanja TOMAS Hrvatska. Njima se pridodaju regionalni izdaci za hranu i piće u ugostiteljskim objektima ukupnog broja domaćih posjetitelja koji su boravili u komercijalnim smještajnim objektima, a koje su oni snosili izvan plaćene usluge smještaja, također sukladno rezultatima istraživanja TOMAS Hrvatska. Tome se pridodaju regionalni izdaci za hranu i piće u ugostiteljskim objektima ukupnog broja domaćih posjetitelja koji su boravili na plovilima kao i njihovi izdaci na hranu i piće koji se izdvajaju iz paketa rezervacije samog plovila sukladno rezultatima istraživanja TOMAS Nautika. Svemu tome se još pridodaju regionalni izdaci za hranu i piće u ugostiteljskim objektima ukupnog broja domaćih posjetitelja koji su boravili u</p>	<p style="text-align: center;">Zbroj B i C</p>	<p style="text-align: center;">x</p>	<p style="text-align: center;">Kopija D</p>

	<p>nekomercijalnim smještajnim objektima kao i ukupnog broja dolaznih jednodnevnih izletnika i tranzitnih posjetitelja sukladno rezultatima Istraživanja o potrošnji inozemnih putnika u Hrvatskoj.</p>	<p>nekomercijalnim smještajnim objektima kao i ukupnog broja domaćih jednodnevnih posjetitelja sukladno rezultatima istraživanja Turistička aktivnost domaćeg stanovništva RH iz 2022. godine te domaćih jednodnevnih posjetitelja na putovanju u inozemstvo sukladno rezultatima istraživanja Turistička aktivnost domaćeg stanovništva RH iz 2016. godine korigirano za stopu inflacije, budući da noviji podaci ne postoje.</p>			
<p>2. Usluge prijevoza putnika (svi oblici putničkog prijevoza)</p>	<p>S obzirom na potencijalni nesrazmjer između turističke potrošnje i turističke proizvodnje, koji bi nastao ukoliko bi se regionalna potrošnja dolaznih posjetitelja na prijevoz neosnovano pripisala regiji u kojoj su posjetitelji boravili, ukupni regionalni izdaci dolaznih posjetitelja za sve oblike putničkog prijevoza procjenjuju se temeljem regionalizacije ukupnih nacionalnih izdataka dolaznih posjetitelja za sve oblike putničkog prijevoza primjenom tzv. ključa raspodjele koji predstavlja relativne udjele bruto dodanih vrijednosti pojedinih regija agregiranih djelatnosti prijevoza u nacionalnoj bruto dodanoj vrijednosti agregiranih djelatnosti prijevoza. Razvoj takvog ključa raspodjele je planiran u svrhu regionalizacije nacionalne tablice proizvodnje turističkih i ostalih djelatnosti te se njegova primjena planira i ovdje. Krajnji ishod se dodatno provjerava temeljem rezultata primarnih istraživanja koje je isključivo za potrebe provedbe ovog projekta naručilo Ministarstvo turizma i sporta Republike Hrvatske (Objava 2023/S OF2-0027530).</p>	<p>S obzirom na potencijalni nesrazmjer između turističke potrošnje i turističke proizvodnje, koji bi nastao ukoliko bi se regionalna potrošnja domaćih posjetitelja na prijevoz neosnovano pripisala regiji u kojoj su posjetitelji boravili, ukupni regionalni izdaci domaćih posjetitelja za sve oblike putničkog prijevoza procjenjuju se temeljem regionalizacije ukupnih nacionalnih izdataka domaćih posjetitelja za sve oblike putničkog prijevoza primjenom tzv. ključa raspodjele koji predstavlja relativne udjele bruto dodanih vrijednosti pojedinih regija agregiranih djelatnosti prijevoza u nacionalnoj bruto dodanoj vrijednosti agregiranih djelatnosti prijevoza. Razvoj takvog ključa raspodjele je planiran u svrhu regionalizacije nacionalne tablice proizvodnje turističkih i ostalih djelatnosti te se njegova primjena planira i ovdje. Krajnji ishod se dodatno provjerava temeljem rezultata primarnih istraživanja koje je isključivo za potrebe provedbe ovog projekta naručilo Ministarstvo turizma i sporta Republike Hrvatske (Objava 2023/S OF2-0027530).</p>	<p>Zbroj B i C</p>	<p>x</p>	<p>Kopija D</p>

3. Proizvodi hrane, pića, duhanski proizvodi te koks i rafinirani naftni proizvodi (motorno gorivo)	Zbroj 3.1. i 3.2.	Zbroj 3.1. i 3.2.	Zbroj B i C	X	Kopija D
3.1. Proizvodi hrane, pića te duhanski proizvodi kao proizvodi karakteristični za turizam Hrvatske	Regionalni izdaci za proizvode hrane i pića ukupnog broja dolaznih posjetitelja koji su boravili u komercijalnom smještaju i na plovilima procjenjuju se temeljem rezultata istraživanja TOMAS Hrvatska, odnosno TOMAS Nautika. Njima se pridodaju regionalni izdaci za proizvode hrane i pića dolaznih posjetitelja koji su boravili u nekomercijalnom smještaju kao i jednodnevnih dolaznih posjetitelja, što se procjenjuje temeljem rezultata Istraživanja o potrošnji inozemnih putnika u Hrvatskoj uz pretpostavku da posjetitelji koji su boravili u nekomercijalnom smještaju imaju slične sklonosti samostalnoj pripremi hrane u smještajnom objektu kao i posjetitelji u komercijalnom obiteljskom smještaju te također uz pretpostavku da se izdaci za kupnju jednodnevnih posjetitelja u cijelosti odnose na hranu, piće i duhanske proizvode.	Regionalni izdaci za proizvode hrane i pića ukupnog broja domaćih posjetitelja koji su boravili u komercijalnom smještaju i na plovilima procjenjuju se temeljem rezultata istraživanja TOMAS Hrvatska, odnosno TOMAS Nautika. Njima se pridodaju regionalni izdaci za proizvode hrane i pića domaćih posjetitelja koji su boravili u nekomercijalnom smještaju kao i jednodnevnih domaćih posjetitelja, što se procjenjuje temeljem rezultata istraživanja Turistička aktivnost domaćeg stanovništva uz pretpostavku da posjetitelji koji su boravili u nekomercijalnom smještaju imaju slične sklonosti samostalnoj pripremi hrane u smještajnom objektu kao i posjetitelji u komercijalnom obiteljskom smještaju te također uz pretpostavku da se izdaci za kupnju jednodnevnih posjetitelja u cijelosti odnose na hranu, piće i duhanske proizvode. Svemu tome se još pridodaju regionalni izdaci jednodnevnih odlaznih posjetitelja sukladno rezultatima istraživanja Turistička aktivnost domaćeg stanovništva RH iz 2016. godine korigirano za stopu inflacije, budući da noviji podaci ne postoje.	Zbroj B i C	x	Kopija D
3.2. Koks i rafinirani naftni proizvodi (motorno gorivo) kao proizvod karakterističan za turizam Hrvatske	Regionalni izdaci za motorna goriva dolaznih posjetitelja se procjenjuju regionalizacijom nacionalnih izdataka temeljem rezultata posebnog istraživanja kojim se procjenjuje promet na benzinskim	Regionalni izdaci za motorna goriva domaćih posjetitelja se procjenjuju regionalizacijom nacionalnih izdataka temeljem rezultata posebnog istraživanja kojim se procjenjuje promet na benzinskim	Zbroj B i C	x	Kopija D

	crpkama u različitim regijama Republike Hrvatske.	crpkama u različitim regijama Republike Hrvatske.			
4. Ostali proizvodi i usluge	Regionalni izdaci dolaznih posjetitelja za sve ostale proizvode i usluge se agregirani procjenjuju po istom načelu kao i ukupni izdaci dolaznih posjetitelja za sve oblike putničkog prijevoza, što znači da se procjenjuju temeljem regionalizacije ukupnih nacionalnih izdataka dolaznih posjetitelja za sve ostale proizvode i usluge primjenom tzv. ključa raspodjele koji predstavlja relativne udjele bruto dodanih vrijednosti pojedinih regija agregiranih ostalih djelatnosti u nacionalnoj bruto dodanoj vrijednosti agregiranih ostalih djelatnosti. Razvoj takvog ključa raspodjele je planiran u svrhu regionalizacije nacionalne tablice proizvodnje turističkih i ostalih djelatnosti te se njegova primjena planira i ovdje.	Regionalni izdaci domaćih posjetitelja za sve ostale proizvode i usluge se agregirani procjenjuju po istom načelu kao i ukupni izdaci domaćih posjetitelja za sve oblike putničkog prijevoza, što znači da se procjenjuju temeljem regionalizacije ukupnih nacionalnih izdataka domaćih posjetitelja za sve ostale proizvode i usluge primjenom tzv. ključa raspodjele koji predstavlja relativne udjele bruto dodanih vrijednosti pojedinih regija agregiranih ostalih djelatnosti u nacionalnoj bruto dodanoj vrijednosti agregiranih ostalih djelatnosti. Razvoj takvog ključa raspodjele je planiran u svrhu regionalizacije nacionalne tablice proizvodnje turističkih i ostalih djelatnosti te se njegova primjena planira i ovdje.	Zbroj B i C	x	Kopija D

4.2.2. Sinteza regionalnih tablice proizvodnje turističkih i ostalih djelatnosti

Temeljni cilj sinteze regionalnih tablica proizvodnje turističkih i ostalih djelatnosti je prikaz proizvodnje svih za turizam karakterističnih ali i ostalih djelatnosti regionalnog gospodarstva u obliku koji omogućava usporedbu s unutarnjom turističkom potrošnjom. Oblik tablice je također kao i u slučaju nacionalnog satelitskog računa turizma prilagođen uputama Sustava nacionalnih računa pri čemu je proizvodnja raspodijeljena po proizvodima i uslugama i iskazana u bazičnim cijenama. Osim regionalne proizvodnje, tablice prikazuju i regionalnu međufaznu potrošnju koja je iskazana u kupovnim cijenama. Najvažniji ishodi sinteze regionalnih tablica proizvodnje turističkih i ostalih djelatnosti su razlike između proizvodnje i međufazne potrošnje koje predstavljaju bruto dodane vrijednosti svake pojedine djelatnosti na regionalnoj razini.

Isto kao i kod prethodnog prikaza sinteze regionalnih tablica unutarnje turističke potrošnje, tako se i ovdje posebno ne obrazlažu svi temeljni koncepti, klasifikacije i definicije vezane uz tablicu proizvodnje turističkih i ostalih djelatnosti, budući da su detaljno opisani u dijelu teksta koji se odnosi na uspostavu nacionalnog satelitskog računa turizma. Ovdje se, međutim, obrazlažu sve specifičnosti koje su posebno vezane za uspostavu regionalnih tablica proizvodnje turističkih i ostalih djelatnosti Republike Hrvatske. I ovdje svakako valja istaknuti značajnu specifičnost, odnosno izgled regionalnih tablica proizvodnje turističkih i ostalih djelatnosti. Budući da se i ovdje zbog objektivnih razloga vezanih za dostupnost podatak o proizvodnji na regionalnoj razini, tablice proizvodnje turističkih i ostalih djelatnosti po regijama svojim sastavom djelomično razlikuju od nacionalne tablice proizvodnje turističkih i ostalih djelatnosti, u nastavku je dan generički prikaz jedne regionalne tablice proizvodnje turističkih i ostalih djelatnosti (Tablica 4.2.).

Tablica 4.2. Generički prikaz regionalne tablice proizvodnje turističkih i ostalih djelatnosti

	Djelatnosti pružanja smještaja te pripreme i usluživanja hrane i pića	Djelatnosti prijevoza putnika	Trgovina na malo hranom, pićima i duhanskim proizvodima te trgovina na malo motornim gorivima i mazivima i njihova proizvodnja	Sve ostale djelatnosti	Ukupna proizvodnja domaćih proizvođača u bazičnim cijenama
Usluge smještaja te pripreme i usluživanja hrane i pića					
Usluge prijevoza putnika					
Proizvodi hrane, pića, duhanski proizvodi te koks i rafinirani naftni proizvodi (motorno gorivo)					
Ostali proizvodi i usluge					
Ukupna vrijednost proizvodnje u bazičnim cijenama					
Ukupna međufazna potrošnja u kupovnim cijenama					
Ukupna dodana vrijednost u bazičnim cijenama					

Slično kao i kod regionalnih tablica unutarnje turističke potrošnje, i ovdje je razvidna razlika u odnosu na nacionalnu tablicu vezano za raščlambu proizvoda i usluga, ali i djelatnosti. I dok u tablici na

nacionalnoj razni prevladava vrlo detalja raščlamba, kako proizvoda i usluga, tako i djelatnosti, u regionalnim tablicama proizvodnje turističkih i ostalih djelatnosti višestruko je manja razina detaljnosti. Razlog tome je ponovo neadekvatna dostupnost podataka na regionalnoj razini, uslijed čega je za sintezu regionalnih tablica proizvodnje turističkih i ostalih djelatnosti potrebna primjena tzv. „top-down“ metode, odnosno metode regionalizacije gotove tablice proizvodnje na nacionalnoj razini. No budući da je i konstrukcija tzv. ključa, odnosno specifičnog pokazatelja putem kojeg se vrši regionalizacija nacionalne tablice proizvodnje također ograničena dostupnošću podataka, nužna je dvostruka kontrakcija tablice u smislu grupiranja pojedinih proizvoda i usluga s jedne te grupiranja djelatnosti s druge strane. Prije svega su zajedno grupirane usluga, odnosno djelatnost pružanja smještaja te usluga, odnosno djelatnost pripreme i usluživanja hrane u razmjerno logičnu zajedničku kategoriju usluge, odnosno djelatnosti pružanja smještaja te pripreme i usluživanja hrane i pića. Osim toga, također su grupirane sve vrste putničkog prijevoza, odnosno željeznički, cestovni, vodeni i zračni prijevoz putnika u također razmjerno logičnu zajedničku kategoriju prijevoz putnika. Trgovina na malo, osim trgovine motornim vozilima i motociklima prikazana je kao posebna kategorija usluga, odnosno djelatnosti specifičnih i ujedno vrlo značajnih za hrvatski turizam. Budući da ove tri posebno prikazane kategorije usluga, odnosno djelatnosti imaju dominantan značaj za turizam Republike Hrvatske, grupiranjem svih preostalih proizvoda i usluga, odnosno djelatnosti u jedinstvenu kategoriju proizvoda i usluga, odnosno djelatnosti ne čini se pogreška koja bi mogla imati značajan utjecaj na krajnji rezultat.

Što se tiče ključa, odnosno specifičnog pokazatelja putem kojeg se vrši cjelovita regionalizacija gotove nacionalne tablice proizvodnje turističkih i ostalih djelatnosti, planirana je primjena relativnih udjela regionalnih bruto dodanih vrijednosti u ukupnoj bruto dodanoj vrijednosti Republike Hrvatske uz nužnu pretpostavku ujednačene regionalne troškovne strukture. Valja napomenuti da se ti relativni udjeli odnose na dezagregiranu bruto dodanu vrijednost po kategorijama grupiranih djelatnosti kako je to prikazano u Tablici 4.2. Primjerice, sinteza tablice proizvodnje turističkih i ostalih djelatnosti Ličko-senjske županije planirana je na način da se na nacionalnu tablicu proizvodnje turističkih i ostalih djelatnosti, u kojoj su djelatnosti također unaprijed grupirane u spomenute kategorije, primjene relativni udjeli pojedinih kategorija grupiranih djelatnosti bruto-dodane vrijednosti Ličko-senjske županije u istim kategorijama grupiranih djelatnosti ukupne bruto dodane vrijednosti Hrvatske.

Valja istaknuti da navedeni ključ, odnosno specifični pokazatelj putem kojeg se planira izvršiti cjelovita regionalizacija gotove nacionalne tablice proizvodnje turističkih i ostalih djelatnosti trenutno nije u potrebnom obliku dostupan putem kanala službeno objavljenih statističkih podataka za regije Republike Hrvatske, već je nužna provedba posebne obrade od strane Hrvatskog zavoda za statistiku da bi se trenutno službeno dostupne bruto-dodane vrijednosti NUTS-2 i NUTS-3 regija prvo dodatno dezagregirale po djelatnostima i potom presložile u nove četiri kategorije grupiranih djelatnosti. Trenutno dostupne bruto dodane vrijednosti NUTS-2 i NUTS-3 regija Republike Hrvatske u službeno objavljenim podacima prikazane su po djelatnostima na način da tri za turizam ključne uslužne djelatnosti zajedno s dodatnim, za turizam manje značajnim uslužnim djelatnostima, čine jedinstvenu kategoriju. Tu je kategoriju potrebno dodatno raščlaniti te potom formirati tri za turizam posebno značajne kategorije djelatnosti: djelatnosti pružanja usluge smještaja te usluživanje hrane i pića, zatim djelatnosti prijevoza putnika te – specifične djelatnosti (detaljno objašnjenje dato je u poglavlju 3.2.4.) - trgovine na malo hranom, pićima i duhanskim proizvodima te trgovine na malo motornim gorivima i mazivima i njihova proizvodnja. Od svih preostalih djelatnosti je potrebno formirati posebnu kategoriju preostalih djelatnosti. Na taj se način primjerice dobiva udio bruto dodane vrijednosti kategorije grupiranih djelatnosti pružanja usluge smještaja te usluživanje hrane i pića Ličko-senjske županije u istoj kategoriji grupiranih djelatnosti bruto dodane vrijednosti Republike Hrvatske.

4.2.3. Sinteza regionalnih tablica ponude i unutarnje turističke potrošnje

Temeljni cilj sinteze regionalnih tablica ponude i unutarnje turističke potrošnje je usporedni prikaz ponude i unutarnje turističke potrošnje po regijama. Valja istaknuti da ove tablice imaju identične retke kao i prethodne regionalne tablice proizvodnje turističkih i ostalih djelatnosti, dok im stupci ustvari

predstavljaju sintezu obje od dviju prethodno obrazloženih tablica uz dodatak stupca koji prikazuje regionalni uvoz, odnosno ponudu regionalno uvezenih roba i usluga, zatim stupca koji regionalno prikazuje prijevoznike i trgovačke marže te stupca koji regionalno prikazuje neto indirektnu porezu. Zbrajanje navedenih dodanih stupaca sa stupcem ukupne regionalne proizvodnje domaćih proizvođača u bazičnim cijenama rezultira stupcem ukupne domaće ponude regije u kupovnim cijenama koja se potom uspoređuje s ostatkom tablice, odnosno unutarnjom turističkom potrošnjom po retcima, odnosno proizvodima. Tome svemu su također pridodani stupci koji prikazuju regionalne udjele turizma koji definiraju vrijednost proizvoda i usluga koju je moguće vezati uz unutarnju turističku potrošnju regije te stupac koji prikazuje tzv. omjer turizma, odnosno postotni udio unutarnje turističke potrošnje u regionalnoj ponudi svakog proizvoda odnosno usluge. Udio proizvodnje svakog proizvoda i svake usluge koji se pripisuje turizmu je temelj za procjenu udjela turizma u regionalnoj međufaznoj potrošnji svake pojedine djelatnosti, a time i za izračun bruto dodane vrijednosti turizma u regiji.

Kao što je već napomenuto, regionalne tablice ponude i unutarnje turističke potrošnje u prednjem dijelu u potpunosti preuzimaju strukturu regionalnih tablica proizvodnje turističkih i ostalih djelatnosti, što znači da i ova tablica poput prethodne grupira proizvode i usluge, odnosno djelatnosti u četiri prethodno opisane kategorije. Generički prikaz jedne regionalne tablice ponude i unutarnje turističke potrošnje je dan u nastavku (Tablica 4.3.).

Prednji dio tablica je dakle sličan regionalnim tablicama proizvodnje turističkih i ostalih djelatnosti uz dodatak stupaca koji prikazuju vrijednost udjela turizma. Stupac unutarnje turističke potrošnje u regiji se preuzima iz regionalnih tablica unutarnje turističke potrošnje uz grupiranje proizvoda i usluga sukladno kategorijama prikazanim u regionalnim tablicama proizvodnje. Stupci udjela turizma i stupac omjera turizma se računaju izravno iz stupaca tablice sukladno metodologiji opisanoj u dijelu dokumenta koji opisuje izradu nacionalnog satelitskog računa održivosti turizma. Ostatak tablice čine stupac uvoza regije, zatim stupac prijevoznika i trgovačkih marži te stupac neto indirektnih poreza koji predstavljaju razliku indirektnih poreza naplaćenih na proizvode i usluge u regiji te subvencija danih na iste proizvode i usluge u regiji. Budući da je sve ostalo u tablici već prethodno regionalizirano, ovdje valja objasniti postupke dobivanja regionalnih vrijednosti uvoza, marži te neto indirektnih poreza.

Što se tiče regionalnih prijevoznika i trgovinskih marži te regionalnih neto indirektnih poreza, kao i kod prethodno opisanih regionalnih tablica proizvodnje turističkih i ostalih djelatnosti, tako se i ovdje kao podloga koriste stupci marži i neto indirektnih poreza iz gotove nacionalne tablice ponude i unutarnje turističke potrošnje. U tim stupcima se proizvodi i usluge grupiraju sukladno četiri za hrvatski turizam ključne kategorije djelatnosti koje su opisane u prethodnom dijelu teksta. Tako kontrahirani stupci marži i neto indirektnih poreza se potom uz nužnu pretpostavku linearnosti regionaliziraju po istom načelu kao i regionalne tablice proizvodnje turističkih i ostalih djelatnosti, odnosno primjenom identičnog specifičnog ključa – relativnih udjela regionalnih bruto dodanih vrijednosti u ukupnoj bruto dodanoj vrijednosti Republike Hrvatske po kategorijama grupiranih proizvoda i usluga.

Tablica 4.3. Generički prikaz regionalne tablice ponude i unutarnje turističke potrošnje

	Djelatnosti pružanja smještaja te pripreme i usluživanja hrane i pića		Djelatnosti prijevoza putnika		Trgovina na malo hranom, pićima i duhanskim proizvodima te trgovina na malo motornim gorivima i mazivima i njihova proizvodnja		Sve ostale djelatnosti		Ukupna proizvodnja domaćih proizvođača u bazičnim cijenama		Uvoz regije		Prijevoznici i trgovačke marže regije		Neto indirektni porezi regije		Domaća ponuda regije u kupovnim cijenama		Unutarnja turistička potrošnja u regiji	Turistički omjeri regije (%)
	Proizvodnja	Udio turizma (vrijednost)	Proizvodnja	Udio turizma (vrijednost)	Proizvodnja	Udio turizma (vrijednost)	Proizvodnja	Udio turizma (vrijednost)	Proizvodnja	Udio turizma (vrijednost)	Proizvodnja	Udio turizma (vrijednost)	Proizvodnja	Udio turizma (vrijednost)	Proizvodnja	Udio turizma (vrijednost)	Proizvodnja	Udio turizma (vrijednost)		
Usluge smještaja te pripreme i usluživanja hrane i pića																				
Usluge prijevoza putnika																				
Proizvodi hrane, pića, duhanski proizvodi te koks i rafinirani naftni proizvodi (motorno gorivo)																				
Ostali proizvodi i usluge																				
Ukupna vrijednost proizvodnje u bazičnim cijenama																				
Ukupna međufazna potrošnja u kupovnim cijenama																				
Ukupna dodana vrijednost u bazičnim cijenama																				

Što se tiče uvoza, radi se o veličini čije regionalne vrijednosti službena statistika ne bilježi, budući da bi osim vrijednosti uvezenih roba i usluga iz inozemstva, također trebala biti registriran vrijednost uvezenih roba iz drugih regija Republike Hrvatske. Za potrebe procjene uvoza roba i usluga koji sudjeluje u domaćoj ponudi regije od svega je ustvari relevantan je uvoz proizvoda hrane, pića te duhanski proizvodi kao proizvoda karakterističnih za turizam Hrvatske kao i ostalih proizvoda i usluga.

Vrijednost uvoza proizvoda hrane, pića te duhanski proizvodi kao proizvoda karakterističnih za turizam Hrvatske, koji uključuje uvoz roba iz inozemstva, ali i uvoz roba iz drugih regija Hrvatske, dobiva se jednostavnom procjenom razlike između ukupne potrošnje tih proizvoda u regiji, kako posjetitelja tako i stanovnika regije, te domaće (regionalne) proizvodnje tih proizvoda (uvećane za odgovarajuće prijevoznike i trgovačke marže te neto poreze). Ukupna potrošnja posjetitelja se preuzima iz tablice unutarnje turističke potrošnje dok se ukupna potrošnja svih stanovnika regije dobiva množenjem broja stanovnika regije prosječnim godišnjim izdacima za hranu, pića, duhanske proizvode te naftne derivate temeljem rezultata nacionalne Ankete o potrošnji kućanstava.

Vrijednost uvoza ostalih proizvoda procjenjuje se istim postupkom, pri čemu se ukupna potrošnja svih stanovnika regije dobiva regionalizacijom razlike između ukupne upotreba u kupovnim cijenama i izvoza Hrvatske na temelju podataka iz Tablice uporabe za 2022. godinu, pri čemu je ključ za regionalizaciju udio dodane vrijednosti pojedine NUTS-2 i NUTS-3 regije u dodanoj vrijednosti Republike Hrvatske u 2022. godini.

4.2.4. Sinteza regionalnih tablica zaposlenosti u turističkim djelatnostima

Temeljni cilj sinteze regionalnih tablica zaposlenosti u turističkim djelatnostima je prikaz ukupne zaposlenosti u za turizam karakterističnim djelatnostima po regijama, što znači da se ta zaposlenost ne može isključivo pripisati turizmu. Razlog tome je pojednostavljenje prikaza zaposlenih u turizmu po regijama, budući da bi njezina procjena u definitivnom obliku predstavljala izuzetno složen zadatak. Najvažniji ishodi sinteze regionalnih tablica zaposlenosti u turističkim djelatnostima su stupci koji u okviru svake pojedine regije prikazuju broj radnih mjesta, odnosno broj zaposlenih osoba u za turizam karakterističnim djelatnostima, uz nužnu napomenu da zaposleni u svakoj djelatnosti nisu vezani isključivo za turizam, već se radi o ukupnom broju zaposlenih koji su u pojedinoj djelatnosti registrirani od strane službene statistike pri čemu se kao razlikovni kriterij pojavljuje glavna djelatnost koju obavlja poslovna jedinica koja je dužna izvijestiti o broju zaposlenih osoba.

Budući da se i u ovom slučaju jednako kao i u slučajevima prethodnih tablica, regionalne tablice zaposlenih u turističkim djelatnostima djelomično razlikuju od nacionalne tablice zaposlenih u turističkim djelatnostima, u nastavku je dan generički prikaz jedne regionalne tablice zaposlenosti u turističkim djelatnostima (Tablica 4.4.):

Uz razliku u obuhvatu redaka u odnosu na nacionalnu tablicu, tj. razliku u raščlambi djelatnosti koja je već obrazložena u prethodnim objašnjenjima vezanim za regionalne tablice proizvodnje te regionalne tablice ponude i unutarnje turističke potrošnje, također je razvidna i razlika u obuhvatu stupaca u odnosu na nacionalnu tablicu zaposlenosti u turističkim djelatnostima. Ta razlika je rezultat oskudnosti podataka na regionalnoj razini. Budući da se zbog specifičnosti podataka temeljem kojih je sintetizirana tablica zaposlenosti u turističkim djelatnostima na nacionalnoj razini, u ovom slučaju ne može u cijelosti primijeniti tzv. „top-down“ metoda, odnosno metoda regionalizacije nacionalne tablice zaposlenosti, regionalne tablice zaposlenosti u turističkim djelatnostima je potrebno sintetizirati tzv. „bottom-up“ metodom koristeći pri tom dostupne podatke iz službenih izvora. Državni zavod za statistiku prikuplja i objavljuje podatke o broju zaposlenih u pravnim osobama u svakoj županiji po mjesecima uz dodatak podataka o ukupnom broju zaposlenih u svakoj županiji također po mjesecima. Razlika između tih dviju kategorija podataka predstavlja broj zaposlenih u obrtu i djelatnostima slobodnih profesija. Podaci o broju zaposlenih u pravnim osobama se, sukladno službenim metodološkim objašnjenjima Državnog zavoda za statistiku, prikupljaju temeljem Izvješća o primicima, porezu na dohodak i prirezu te doprinosima za obvezna osiguranja (obrazac JOPPD), dok se podaci o

broju zaposlenih u obrtu i djelatnostima slobodnih profesija obrađuju temeljem matične evidencije o aktivnim osiguranicima mirovinskog osiguranja, odnosno preuzimaju se od Hrvatskog zavoda za mirovinsko osiguranje. Jedine kategorije podatak za NUTS-2, odnosno NUTS-3 regije koje se javno objavljuju su ukupan broj zaposlenih, broj zaposlenih žena i broj zaposlenih muškaraca te su u skladu s tim također prikazane kontrahirane regionalne tablice zaposlenosti u turističkim djelatnostima, prikazujući tako manji broj nužnih stupaca u odnosu na nacionalnu tablicu zaposlenosti u turističkim djelatnostima. Njima su također pridodani stupci koji prikazuju ukupan broj poslovnih subjekata i prosječan broj zaposlenih po poslovnom subjektu, što se računa izravno kombiniranjem stupaca u tablici. Podatke o ukupnom broju poslovnih subjekata po županijama na dan 30. lipnja javno objavljuje Državni zavod za statistiku. Te podatke je potrebno raščlaniti po navedenim kategorijama djelatnosti za što je potrebna posebna obrada Državnog zavoda za statistiku.

Tablica 4.4. Generički prikaz regionalne tablice zaposlenosti u turističkim djelatnostima

	Broj poslovnih subjekata (A)	Broj radnih mjesta/broj zaposlenih						Prosječan broj zaposlenih (J)
		Pravne osobe			Ukupno			
		Žene (B)	Muškarci (C)	Ukupno (D)	Žene (E)	Muškarci (F)	Ukupno (G)	
Djelatnosti smještaja te pripreme i usluživanja hrane i pića (nije uključen smještaj u kućanstvima)								(D + G) / A
Djelatnosti prijevoza putnika								(D + G) / A
Trgovina na malo hranom, pićima i duhanskim proizvodima te trgovina na malo motornim gorivima i mazivima i njihova proizvodnja								(D + G) / A
Ostale turističke djelatnosti ⁴²								(D + G) / A
Ukupno								(D + G) / A

Valja istaknuti da su podaci o zaposlenosti prikazani po područjima nacionalne klasifikacije djelatnosti i također nisu dovoljno raščlanjeni za potrebe prikaza broja zaposlenih osoba u za turizam karakterističnim djelatnostima. Promet, primjerice, uključuje promet putnika i tereta, dok trgovina uključuje trgovinu na veliko i trgovinu na malo, stoga je i u ovom slučaju, kao i u prethodno obrazloženim slučajevima regionalnih tablica proizvodnje i regionalnih tablica ponude i unutarnje turističke potrošnje, također potrebna posebna obrada od strane Hrvatskog zavoda za statistiku.

4.2.5. Sinteza regionalnih okolišnih računa

Regionalni račun vode u turizmu

Regionalni račun vode u turizmu ima za cilj utvrditi udio potrošnje vode generirane turizmom i turističkim aktivnostima u ukupnoj proizvodnji/ponudi vode u regiji.

Polazeći od metodološkog okvira (koncepti i klasifikacije) za kompilaciju računa vode u turizmu na nacionalnoj razini (poglavlje 3.2.8.) koji se primjenjuje i na regionalnoj razini, regionalni račun vode u turizmu sastavlja se dominantno na *bottom up* principu budući da su podaci za pojedine regije raspoloživi te da je nacionalni račun formiran na temelju mikropodataka javnih isporučitelja vodnih usluga.

⁴² Ostale turističke djelatnosti: Iznajmljivanje opreme za putnički prijevoz, Putničke agencije i ostale aktivnosti pružanja usluga rezervacija, Kultura, Sport i rekreacija

Tablica 4.5. Tablica ponude i uporabe za regionalni račun fizičkih tokova vode u turizmu (sve vrijednosti u tis. m³)

Tablica ponude

	Zahvaćanje vode, proizvodnja vode, stvaranje povratnih tokova																Tokovi iz ostatak svijeta (uvoz)	Tokovi iz okoliša	Ukupna ponuda		
	Turističke djelatnosti										Skupljanje, pročišćavanje i opskrba vodom	Uklanjanje otpadnih voda	Ostale djelatnosti		Kućanstva						
	Kolektivni smještaj i djelatnost posluživanja hrane i pića		Putnički prijevoz		Trgovina i proizvodnja*		Ostale turističke djelatnosti		Ukupno turističke djelatnosti												
	U	T	U	T	U	T	U	T	U	T										U	T
G1. Izvori zahvaćene vode																					
Ukupno zahvaćeno vode	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X			
G2. Zahvaćena voda																					
Za distribuciju	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X		X	X	X	X	X	X	X	X		
Za vlastitu uporabu																		X	X		
G3. Otpadne vode i ponovno uporabljene vode																					
Otpadne vode za obradu																		X	X		
Vlastita obrada																		X	X		
Ponovno uporabljena voda (za distribuciju)																		X	X		
Ukupno otpadne i ponovno uporabljene vode																		X	X		
G4. Povratni tokovi vode																					
Ukupni povratni tokovi																		X	X		
G5. Isparavanje, transpiracija, voda uključena u proizvode																					
Ukupno																		X	X		
Ukupna ponuda																					

* Trgovina na malo hranom, pićima i duhanskim proizvodima te trgovina na malo motornim gorivima i mazivima u specijaliziranim trgovinama i njihova proizvodnja

Napomene: - Vrijednost toka je 0 po definiciji, - Tok od posebnog interesa,

- Ukupna vrijednost određenog toka za promatranu djelatnost, - Udio turizma u određenom toku za promatranu djelatnost

Za turističke djelatnosti za koje nisu raspoloživi specifični podaci nužno je primijeniti procjene temeljena na informacijama iz primarnih istraživanja, kao i podatke o fizičkom turističkom prometu i strukturi gospodarstva pojedinih regija na temelju podataka o bruto dodanoj vrijednosti gospodarskih djelatnosti prema NU22 i NUTS regijama (Državni zavod za statistiku).

Sukladno metodološkom okviru nacionalnog računa odnosno metodološkom okviru uspostavljenom dokumentima *The System of Environmental-Economic Accounting 2012—SEEA Central Framework (SEEA Central Framework)* i *Linking the TSA and the SEEA: A Technical Note*, tablica na regionalnoj razini agregira pojedine stupce (djelatnosti(/sektori) te retke (tokovi), ali zadržava i proizvodnu i uporabnu stranu analize te obuhvaća sve tokove kao i nacionalni račun (Tablica 4.5.).

Sva objašnjenja elemenata regionalne tablice ista su kao i za nacionalnu tablicu te se ovdje ne ponavljaju, pri čemu je potrebno voditi računa o prethodno spomenutom agregiranju djelatnosti/sektora i tokova.

Polazeći od objašnjenja pristupa pojedinih elemenata nacionalnog računa vode u turizmu i izvora podataka, u nastavku se razrađuju samo specifični elementi tablice relevantni za regionalnu razinu analize:

Element tablice	Izvor i način izračuna
Izvori zahvaćene vode i zahvaćena voda (tablica ponude)	<ul style="list-style-type: none"> • Prema definiciji, sva ponuda zahvaćene vode dolazi iz okoliša i taj podatak se preuzima iz Državnog zavoda za statistiku • Svu vodu za distribuciju nudi djelatnost „Skupljanje, pročišćavanje i opskrba vodom“ uz dodatak uvoza, podaci se preuzimaju iz Državnog zavoda za statistiku. • Alokacija po turističkim i ostalim djelatnostima provodi se na temelju podataka iz primarnih istraživanja (smještaj, hrana i piće, prijevoz), a u ostalim djelatnostima primjenu udjela bruto dodane vrijednosti djelatnosti regije u bruto dodanoj vrijednosti djelatnosti na razini Hrvatske (izvor posebna obrada Državnog zavoda za statistiku za 2022. godinu)
Otpadne vode i ponovno uporabljene vode (tablica ponude)	<ul style="list-style-type: none"> • Polazeći od pretpostavke da bi količina otpadnih voda za obradu trebala odgovarati količini uporabljene vode (tablica uporabe), vrijednosti stavke se preuzimaju iz podataka o uporabi vode (tablica uporabe)
Povratni tokovi vode (tablica ponude)	<ul style="list-style-type: none"> • Povratni tokovi vode u turističkim djelatnostima i kućanstvima izračunavaju se koristeći podatke o vlastitim ispuštima i tretmanu otpadne vode iz primarnih istraživanja, za ostale djelatnosti regionalizacijom nacionalnog podatka na temelju udjela bruto dodane vrijednosti regije u bruto dodanoj vrijednosti Republike Hrvatske (izvor posebna obrada Državnog zavoda za statistiku za 2022. godinu)
Isparavanje, transpiracija, voda uključena u proizvode (tablica ponude)	<ul style="list-style-type: none"> • Podatak iz nacionalne tablice se regionalizira prema kriteriju udjela regije u ukupnoj zahvaćenoj vodi u Republici Hrvatskoj
Izvori zahvaćene vode (tablica uporabe)	<ul style="list-style-type: none"> • Podatak iz nacionalne tablice se regionalizira prema kriteriju udjela regije u ukupnoj zahvaćenoj vodi u Republici Hrvatskoj uz korekciju za djelatnosti smještaja te hrane i pića na temelju podataka iz primarnih istraživanja (zahvaćanje vode za vlastite potrebe)

Uporaba vode (tablica uporabe)	<ul style="list-style-type: none"> • Za djelatnost Smještaj i posluživanja hrane i pića, agregirani podatak iz nacionalnog računa regionalizira se na temelju dva kriterija; udio smještaja regionalizira se prema udjelu regije u ukupnih noćenjima (poglavlje 2.), a u djelatnosti posluživanja hrane i pića na temelju uspostavljenih standarda potrošnje po prihodu (poglavlje 3.2.8.) • Stupac Kućanstva podaci se generiraju na temelju regionalno raspoloživih podataka (poglavlje 3.2.8.) • Za stupac putničkog prijevoza regionalna potrošnja procjenjuje se na temelju udjela bruto dodane vrijednosti djelatnosti regije u ukupnoj bruto dodanoj vrijednosti djelatnosti na razini Republike Hrvatske (izvor posebna obrada Državnog zavoda za statistiku za 2022. godinu) • Za stupce Trgovina i proizvodnja, Ostale turističke djelatnosti te Ostale djelatnosti potrošnja vode procjenjuje iz nacionalnog podatka deregionalizacijom na temelju udjela bruto dodane vrijednosti djelatnosti regije u ukupnoj bruto dodanoj vrijednosti djelatnosti na razini Republike Hrvatske (izvor posebna obrada Državnog zavoda za statistiku za 2022. godinu)
Otpadne vode i ponovno uporabljene vode (tablica uporabe)	<ul style="list-style-type: none"> • Sva otpadna voda (vidi tablicu ponude) predaje na obradu i zapisuje se u stupcu „Uklanjanje otpadnih voda“
Povratni tokovi vode (tablica uporabe)	<ul style="list-style-type: none"> • Zbroj svih povratnih tokova vode zabilježenih u tablici ponude se zapisuje u stupac „Tokovi u okoliš“
Isparavanje, transpiracija, voda uključena u proizvode (tablica uporabe)	<ul style="list-style-type: none"> • Podatak iz nacionalne tablice se regionalizira prema udjelu regije u zahvaćanju vode

Turizmom generiran udio potrošnje vode za određeni tok i djelatnosti se procjenjuje kao umnožak udjela turizma (vrijednost) u proizvodnji djelatnosti (Generički prikaz regionalne tablice ponude i unutarnje turističke potrošnje, poglavlje 4.2.3.) i ukupne potrošnje vode za tok koji je generiran u određenoj djelatnosti.

Regionalni račun energije u turizmu

Regionalni račun energije u turizmu pruža uvid u potrošnju svih vrsta energije u regiji svedenih na zajedničku mjeru (džuli) te dijela potrošnje koji je potaknut turističkom aktivnosti.

Polazeći od metodološkog okvira (koncepti i klasifikacije) za kompilaciju računa energije u turizmu na nacionalnoj razini (poglavlje 3.2.9.), regionalni račun nužno je utemeljiti na *top-down* načelu odnosno regionalizaciji budući gotovo da ne postoje relevantni podaci za kompilaciju računa na razini NUTS-2 i NUTS-3 regija. U tom smislu, proces regionalizacije djelomično će biti utemeljen i na primjeni procjena dobivenih primarnim istraživanjima (poglavlje 2.), ali i na podacima o fizičkom turističkom prometu te strukturi gospodarstva pojedinih regija na temelju podataka o bruto dodanoj vrijednosti gospodarskih djelatnosti prema NUTS-2 i NUTS-3 regijama sukladno posebnoj obradi za 2022. godinu koju će provesti Državni zavod za statistiku.

Tablica 4.6. Tablica ponude i uporabe za regionalni račun fizičkih tokova energije u turizmu (sve vrijednosti u teradžulima)

Tablica ponude

	Proizvodnja energetskih proizvoda i stvaranje reziduala																Tokovi iz ostatka svijeta (uvoz)	Tokovi iz okoliša	Ukupna ponuda	Premošujuće stavke							
	Turističke djelatnosti										Koks i rafinirani naftni proizvodi (motorno gorivo)	Opskrba el. energijom i plinom	Ostale djelatnosti	Kućanstva						Osobna vozila i plovila nerezidenata	Međunarodni zračni prijevoz	Međunarodni autobusni prijevoz	Limjski brodski međunarodni prijevoz	Međunarodni kruzring			
	Kolektivni smještaj i djelatnost posluživanja hrane i pića		Putnički prijevoz		Trgovina i proizvodnja*		Ostale turističke djelatnosti		Ukupno turističke djelatnosti					U	T	U									T	T _k	T _N
G.1. Energija iz prirodnih inputa – ukupno																											
G.2. Energenti – ukupno																											
G.3. Reziduali energenata -																											
G.4. Ostali rezidualni tokovi ukupno																											
Ukupna ponuda																											

* Trgovina na malo hranom, pićima i duhanskim proizvodima te trgovina na malo motornim gorivima i mazivima u specijaliziranim trgovinama i njihova proizvodnja

Napomene: - Vrijednost toka je 0 po definiciji, - Tok od posebnog interesa,

- Ukupna vrijednost određenog toka za promatranu djelatnost, - Udio turizma u određenom toku za promatranu djelatnost

Tablica 4.6. (nastavak) Tablica ponude i uporabe za regionalni račun fizičkih tokova energije u turizmu (sve vrijednosti u teradžulima)

Tablica uporabe

	Intermedijarna potrošnja, uporaba energetske resursa i gubitci																Tokovi u ostatak svijeta (izvoz)	Tokovi u okoliša	Ukupna uporaba	Premošujuće stavke					
	Turističke djelatnosti										Koks i rafinirani naftni proizvodi (motorno gorivo)	Opskrba el. energijom i plinom	Ostale djelatnosti	Kućanstva	Osobna vozila i plovila nerezidenata	Međunarodni zračni prijevoz				Međunarodni autobusni prijevoz	Linijski brodski međunarodni prijevoz	Međunarodni kruzing			
	Kolektivni smještaj i djelatnost posluživanja hrane i pića		Putnički prijevoz		Trgovina i proizvodnja*		Ostale turističke djelatnosti		Ukupno turističke djelatnosti														U	T	U
U	T	U	T	U	T	U	T	U	T	U	T	U	T	T _K	T _N	U	T	U	T	U	T	U	T		
G.1. Energija iz prirodnih inputa – ukupno																									
G.2. Energenti – ukupno																									
G.3. Reziduali energenata -																									
G.4. Ostali rezidualni tokovi ukupno																									
Ukupna uporaba																									

* Trgovina na malo hranom, pićima i duhanskim proizvodima te trgovina na malo motornim gorivima i mazivima u specijaliziranim trgovinama i njihova proizvodnja

Napomene: X - Vrijednost toka je 0 po definiciji, - Tok od posebnog interesa,

U - Ukupna vrijednost određenog toka za promatranu djelatnost, T - Udio turizma u određenom toku za promatranu djelatnost

Sukladno metodološkom okviru nacionalnog računa odnosno metodološkom okviru uspostavljenom dokumentima *The System of Environmental-Economic Accounting 2012—SEEA Central Framework (SEEA Central Framework)* i *Linking the TSA and the SEEA: A Technical Note*, tablica računa energije na regionalnoj razini agregira pojedine stupce (djelatnosti(/sektori) te retke (tokovi), ali zadržava i proizvodnu i uporabnu stranu analize te obuhvaća sve tokove kao i nacionalni račun.

Sva objašnjenja elemenata regionalne tablice energije ista su kao i za nacionalnu tablicu te se ovdje ne ponavljaju, pri čemu je potrebno voditi računa o prethodno spomenutom agregiranju djelatnosti/sektora i tokova.

Polazeći od objašnjenja pristupa pojedinih elemenata nacionalnog računa vode u turizmu i izvora podataka, u nastavku se razrađuju samo specifični elementi tablice relevantni za regionalnu razinu analize:

Elementi tablice ponude	Izvor i način izračuna
Prirodni inputi	<ul style="list-style-type: none"> Podatak se ne regionalizira budući da nema dostupnog relevantnog kriterija za regionalizaciju koji bi opisivao ponudu prirodnih inputa na razini NUTS-2 i NUTS-3 regija
Energenti	<ul style="list-style-type: none"> Podatak se iskazuje samo za djelatnosti vezane uz proizvodnju energenata (Opskrba energijom i plinom, Koks i rafinirani naftni proizvodi), a procjenjuje se na temelju udjela bruto dodane vrijednosti djelatnosti regije u bruto dodanoj vrijednosti djelatnosti Republike Hrvatske (izvor posebna obrada Državnog zavoda za statistiku za 2022. godinu)
Uvoz	<ul style="list-style-type: none"> Razlika između ukupne ponude i ponude djelatnosti regije
Energetski reziduali	<ul style="list-style-type: none"> Podatak se ne regionalizira budući da nema dostupnog relevantnog kriterija za regionalizaciju koji bi opisivao raspoloživost energetske reziduala na razini NUTS-2 i NUTS-3 regija
Ostali reziduali	<ul style="list-style-type: none"> Podatak se ne regionalizira budući da nema dostupnog relevantnog kriterija za regionalizaciju koji bi opisivao raspoloživost ostalih reziduala energije na razini NUTS-2 i NUTS-3 regija
Elementi tablice uporabe	Izvor i način izračuna
Prirodni inputi	<ul style="list-style-type: none"> Regionalizacija podatka iz nacionalnog računa za djelatnosti Opskrba energijom i plinom te Koks i rafinirani naftni proizvodi provodi se na temelju udjela bruto dodane vrijednosti djelatnosti regije u bruto dodanoj vrijednosti djelatnosti Republike Hrvatske (izvor posebna obrada Državnog zavoda za statistiku za 2022. godinu)
Energenti ukupno te reziduali energenata	<ul style="list-style-type: none"> Regionalizacija podatka iz nacionalnog računa za sve gospodarske djelatnosti, osim djelatnosti smještaja te hrane i pića provodi se na temelju udjela bruto dodane vrijednosti djelatnosti regije u bruto dodanoj vrijednosti djelatnosti Republike Hrvatske (izvor posebna obrada Državnog zavoda za statistiku za 2022. godinu), regionalizacija za djelatnost smještaja te hrane i pića provodi se na temelju podataka

primarnog istraživanja o standardima potrošnje prema vrstama kapaciteta/noćenjima

- Potrošnja energenata u sektoru kućanstva vezana uz smještaj po regijama procjenjuje se regionalizacijom podatka iz nacionalnog računa na temelju noćenja turističkih i neturističkih noćenja prema pojedinim vrstama kapaciteta za smještaj u kućanstvu
- Potrošnja energenata u sektoru kućanstva vezana uz prijevoz osobnih automobila procjenjuje se regionalizacijom podatka iz nacionalnog računa na temelju broja ostvarenih putovanja osobnim automobilima stanovnika regije unutar regije (Tablica 3.8.f. TSSA tablica 7f Broj osobnih automobila koji su korišteni za jednodnevna i višednevna putovanja domaćih i odlaznih posjetitelja prema regijama polazišta i krajnjeg odredišta) te broja automobila registriranih na području regije
- Potrošnja energenata u sektoru kućanstva vezana uz korištenje plovila procjenjuje se regionalizacijom podatka iz nacionalnog računa na temelju broja udjela plovila za odmor i razonodu registriranih na području regije u ukupnom broju tih plovila u Hrvatskoj

Ostali rezidualni tokovi

- Zbog specifičnosti proizvodnog procesa turističkih djelatnosti (primjerice nema spalionica i sl.), tokovi na regionalnoj razini se ne procjenjuju i nisu relevantni za procjenu ukupnih tokova energije u turizmu i u djelatnostima koji generiraju takve tokove (udio turizma je 0)

Premošćujuće stavke
(teritorijalni princip)

Osobna vozila i plovila

- Na regionalnoj razini premošćujuća stavka vezana uz osobna vozila nerezidenata, i to nerezidenata iz Hrvatske i iz inozemstva, procjenjuje se regionalizacijom nacionalnog podatka za dolazne turiste prema kriteriju fizičkog prometa osobnim automobilima (poglavlje 3.2.9.) (udio regije) te razlike između ukupnog i unutaržupanijskog domaćeg turističkog prometa vozilima (udio regije) te rezultata posebnog istraživanja kojim se procjenjuje promet na benzinskim crpkama u različitim regijama Republike Hrvatske (vidi poglavlje 4.2.1.)
- Na regionalnoj razini premošćujuća stavka vezana uz plovila nerezidenata, i to nerezidenata iz Hrvatske i iz inozemstva, procjenjuje se regionalizacijom nacionalnog podatka (razlika ukupnog prometa i prometa stanovnika regije) kriteriju fizičkog prometa plovila iz istraživanja TOMAS Nautika 2022. (poglavlje 3.2.9.) (udio regije)

Međunarodni i međuregionalni kruzing

- Obujam međunarodnog kruzinga na moru prema regijama regionalizira se prema lokacijama kupljenog goriva (udio u količini) stranih kruzera (dodatno istraživanje od pojedinačnih koncesionara za gorivo)
- Međunarodni riječni kruzing se ne regionalizira sukladno opisu nacionalnog računa energije

-
- Potrošnja energije vezana uz međuregionalni domaći kruzing regionalizira se prema središtu pružatelja usluga

Međunarodni i međuregionalni zračni prijevoz putnika

- Regionalizacija zračnog prijevoza putnika provodi se prema lokacijama (udio u količini) kupljenog goriva stranih zrakoplova
- Potrošnja goriva vezana uz domaći međuregionalni zračni prijevoz putnika regionalizira se prema središtu pružatelja usluga

Međunarodni i međuregionalni autobusni prijevoz

- Nacionalni podatak o potrošnji goriva stranih nerezidentnih autobusa regionalizira se na temelju trase autobusa u Hrvatskoj iz istraživanja o potrošnji inozemnih putnika (pretpostavka da trasa linije upućuje na mjesto akvizicije goriva)
- Nacionalni podatak o potrošnji goriva domaćeg međuregionalnog autobusnog prijevoza (razlika između ukupnog i unutarregionalnog autobusnog prijevoza procijenjenog na temelju rezultata istraživanja Turistička aktivnost stanovnika Republike Hrvatske) regionalizira se prema strukturi bruto dodane vrijednosti djelatnosti cestovnog putničkog prijevoza pojedine regije u bruto dodanoj vrijednosti djelatnosti u Hrvatskoj u 2022. godini

Međunarodni i međuregionalni linijski pomorski prijevoz

- Regionalizacija međunarodnog linijskog pomorskog prijevoza koji održavaju strani prijevoznici provodi se prema lokacijama (udio u količini) kupljenog goriva (dodatno istraživanje od pojedinačnih koncesionara za gorivo)
- Nacionalni podatak o potrošnji goriva domaćeg međuregionalnog linijskog pomorskog prijevoza (razlika između ukupnog i unutarregionalnog linijskog pomorskog prijevoza procijenjenog na temelju rezultata istraživanja Turistička aktivnost stanovnika Republike Hrvatske) regionalizira se prema strukturi bruto dodane vrijednosti djelatnosti pomorskog putničkog prijevoza pojedine regije u bruto dodanoj vrijednosti djelatnosti u Hrvatskoj u 2022. godini

Izvoz

- Razlika između ukupne ponude i ponude djelatnosti regije
-

Turizmom generiran udio potrošnje energije za određeni tok i djelatnost se procjenjuje kao umnožak udjela turizma (vrijednost) u proizvodnji djelatnosti (Generički prikaz regionalne tablice ponude i unutarnje turističke potrošnje, poglavlje 4.2.3.) i ukupne potrošnje energije u određenoj djelatnosti

Regionalni račun emisije stakleničkih plinova u turizmu

U skladu s metodološkim okvirom uspostavljenim dokumentom *Linking the TSA and the SEEA: A Technical Note*, kompilacija emisija stakleničkih plinova na godišnjoj razini i na nacionalnoj razini je dostatna za upravljačke i analitičke svrhe (dokumentom preporuča kompilaciju regionalnih računa za ostale okolišne račune). Nadalje *The System of Environmental-Economic Accounting 2012—SEEA Central Framework (SEEA Central Framework* ističe da je priroda emisija u zrak takva da je vrlo moguće da se emisije u zrak ispuštene u jednoj zemlji (regiji) prenose kroz atmosferu na područje druge zemlje (regije). Dok ti tokovi mogu biti od velikog interesa za razumijevanje stanja i kvalitete atmosfere

nacionalnog (regionalnog) okoliša, oni su izvan dosega računa emisija u zrak. U skladu s navedenim i s obzirom na malu površinu pojedinih regija na koje se odnosi ovaj dokument, nije uspostavljen Regionalni račun emisija stakleničkih plinova u turizmu

Regionalni račun krutog otpada u turizmu

Regionalni račun krutog otpada u turizmu ima za cilj utvrditi količinu krutog otpada generiranu turizmom i turističkim aktivnostima u ukupnoj proizvodnji krutog otpada u regiji.

Polazeći od metodološkog okvira (koncepti i klasifikacije) za kompilaciju računa krutog otpada u turizmu na nacionalnoj razini (poglavlje 3.2.11.) koji se primjenjuje i na regionalnoj razini, regionalni račun vode u turizmu sastavlja se dominantno na *bottom up* principu budući da su podaci za pojedine regije raspoloživi te da je nacionalni račun formiran na temelju mikropodataka davatelja javne usluge skupljanja i prikupljanja otpada.

Za turističke djelatnosti za koje nisu raspoloživi specifični podaci nužno je primijeniti procjene koje proizlaze iz rezultata primarnih istraživanja, kao i podatke o fizičkom turističkom prometu i strukturi gospodarstva pojedinih regija na temelju podataka o bruto dodanoj vrijednosti gospodarskih djelatnosti prema NU22 i NUTS regijama (Državni zavod za statistiku).

Sukladno metodološkom okviru nacionalnog računa odnosno metodološkom okviru uspostavljenom dokumentima *The System of Environmental-Economic Accounting 2012—SEEA Central Framework (SEEA Central Framework)* i *Linking the TSA and the SEEA: A Technical Note*, tablica na regionalnoj razini agregira pojedine stupce (djelatnosti(/sektori) te retke (tokovi), ali zadržava i proizvodnu i uporabnu stranu analize te obuhvaća sve tokove kao i nacionalni račun.

Sva objašnjenja elemenata regionalne tablice ista su kao i za nacionalnu tablicu te se ovdje ne ponavljaju, pri čemu je potrebno voditi računa o prethodno spomenutom agregiranju djelatnosti/sektora i tokova.

Tablica 4.7. Tablica ponude i uporabe za regionalni račun fizičkih tokova krutog otpada u turizmu (sve vrijednosti u tonama)

Tablica ponude

	Generiranje krutog otpada														Tokovi iz ostatka svijeta (uvoz krutog otpada)	Tokovi iz okoliša (vraćeni reziduali)	Ukupna ponuda		
	Turističke djelatnosti										Ostale djelatnosti							Kućanstva	
	Kolektivni smještaj i djelatnost posluživanja hrane i pića		Putnički prijevoz		Trgovina i proizvodnja*		Ostale turističke djelatnosti		Ukupno turističke djelatnosti		Ostale djelatnosti		U						T
U	T	U	T	U	T	U	T	U	T	U	T	U	T	T _k	T _N				
G1. Generiranje reziduala krutog otpada																			
Metalni i ostali reciklabilni otpad																			
Miješani komunalni otpad																			
Ostali otpad																			
Ukupno kruti otpad																			
G2. Generiranje proizvoda krutog otpada																			
Ukupno kruti otpad														x	x	x	x		x

* Trgovina na malo hranom, pićima i duhanskim proizvodima te trgovina na malo motornim gorivima i mazivima u specijaliziranim trgovinama i njihova proizvodnja

Tablica uporabe

	Intermedijarna potrošnja, skupljanje reziduala										Krajnja potrošnja	Tokovi u ostatak svijeta (izvoz krutog otpada)	Tokovi u okoliš	Ukupna uporaba					
	Djelatnost skupljanja, obrade i zbrinjavanje otpada					Turističke djelatnosti		Ostale djelatnosti											
	Odlagališta	Spaljivanje	Recikliranje i ponovna uporaba	Ostale vrste obrade	Ukupno	U	T	U	T	Kućanstva									
											U				T	U	T		
G3. Skupljanje i odlaganje reziduala krutog otpada																			
Ukupno kruti otpad																		x	
G4. Uporaba proizvoda krutog otpada																			
Ukupno kruti otpad	x	x	x															x	x

Napomene: - Vrijednost toka je 0 po definiciji, - Tok od posebnog interesa,

- Ukupna vrijednost određenog toka za promatranu djelatnost, - Udio turizma u određenom toku za promatranu djelatnost

Polazeći od objašnjenja pristupa pojedinih elemenata nacionalnog računa vode u turizmu i izvora podataka, u nastavku se razrađuju samo specifični elementi tablice relevantni za regionalnu razinu analize:

Element tablice	Izvor i način izračuna
Generiranje reziduala krutog otpada (tablica ponude)	<ul style="list-style-type: none"> Alokacija po turističkim i ostalim djelatnostima provodi se na temelju podataka iz primarnih istraživanja (smještaj, hrana i piće, prijevoz), a u ostalim djelatnostima primjenu udjela bruto dodane vrijednosti djelatnosti regije u bruto dodanoj vrijednosti djelatnosti na razini Hrvatske (izvor posebna obrada Državnog zavoda za statistiku za 2022. godinu) Stupac Kućanstva podaci se generiraju na temelju regionalno raspoloživih podataka (poglavlje 3.2.11.) Stupac Uvoz se računa kao razlika između ukupne ponude regije i ponude djelatnosti regije
Generiranje proizvoda krutog otpada (tablica ponude)	<ul style="list-style-type: none"> Računa se na temelju rezultata primarnih istraživanja i podatka iz baze eONTO
Skupljanje i odlaganje reziduala krutog otpada (tablica uporabe)	<ul style="list-style-type: none"> Podaci vezani za djelatnost Skupljanje, obrada i zbrinjavanje otpada preuzimaju se iz postojećih podataka MINGOR-a Podaci vezani uz turističke djelatnosti procjenjuju se temelju primarnih istraživanja (smještaj, hrana i piće, prijevoz) i alociraju po regijama na temelju udjela bruto dodane vrijednosti djelatnosti regije u bruto dodanoj vrijednosti djelatnosti na razini Hrvatske (izvor posebna obrada Državnog zavoda za statistiku za 2022. godinu) Podaci za ostale djelatnosti alocirati se prema udjela bruto dodane vrijednosti djelatnosti regije u bruto dodanoj vrijednosti djelatnosti na razini Hrvatske (izvor posebna obrada Državnog zavoda za statistiku za 2022. godinu) Izvoz je razlika između ukupne ponude regije i ponude djelatnosti regije i računa se na temelju podataka MINGOR-a
Uporaba proizvoda krutog otpada (tablica uporabe)	<ul style="list-style-type: none"> Obzirom na nedostatak relevantnih izvora i činjenicu da dokument <i>Linking the TSA and the SEEA: A Technical Note</i> ne propisuje obavezno popunjavanje ovih polja, ona se neće popuniti

Turizmom generiran udio krutog otpada za određeni tok i djelatnosti se procjenjuje kao umnožak udjela turizma (vrijednost) u proizvodnji djelatnosti (Generički prikaz regionalne tablice ponude i unutarnje turističke potrošnje, poglavlje 4.2.3.) i ukupne količine krutog otpada za tok koji je generiran u određenoj djelatnosti.

4.3. Regionalni makroagregati

4.3.1. Ekonomski makroagregati

Isto kao i nacionalni satelitski račun održivosti turizma koji uključuje pet makroagregata na nacionalnoj razini, tako i regionalni satelitski računi turizma uključuju pet identičnih makroagregata na razini svake regije koji predstavljaju pokazatelje veličine turizma u okviru regionalnih gospodarstava. Radi se o sljedećim makroagregatima:

1. Ukupni unutarnji turistički izdaci;
2. Ukupna unutarnja turistička potrošnja;
3. Ukupna bruto dodana vrijednost turističkih djelatnosti;
4. Ukupna izravna bruto dodana vrijednost turizma;
5. Izravni bruto domaći proizvod turizma.

Dva regionalna makroagregata vezana su uz regionalne turističke izdatke i potrošnju, dok su preostala tri vezana uz regionalnu ponudu turističkih i ostalih djelatnosti. Uz regionalnu turističku potrošnju vezani su ukupni unutarnji turistički izdaci regije i ukupna unutarnja turistička potrošnja regije, dok su uz regionalnu ponudu turističkih i ostalih djelatnosti vezani ukupna bruto dodana vrijednost turističkih djelatnosti regije, zatim ukupna izravna bruto dodana vrijednost turizma regije te izravni bruto domaći proizvod turizma regije. Svaki od tih pet regionalnih makroagregata računa se posebno za svaku od tri NUTS-2 i sedam NUTS-3 regija temeljem sintetiziranih regionalnih tablica satelitskog računa održivosti turizma prema identičnoj metodologiji koja je prethodno opisana u dijelu teksta koji se odnosi na nacionalni satelitski račun održivosti turizma, stoga se ovdje neće ponovo obrazlagati. Valja međutim istaknuti da se svih tih pet ključnih regionalnih makroagregata odnosi na gospodarske učinke turizma, ali samo izravna regionalna bruto dodana vrijednost turizma te izravni regionalni bruto domaći proizvod turizma mjere doprinos turizma regionalnim gospodarstvima. Također valja naglasiti da se radi o pokazateljima koji mjere izravne regionalne gospodarske učinke turizma, odnosno isključivo one koji su izravno vezani uz unutarnju regionalnu turističku potrošnju, a ne cijelu turističku potražnju budući da ne uključuju regionalne bruto investicije te regionalnu kolektivnu turističku potrošnju.

4.3.2. Okolišni makroagregati

Odrednice okolišnih makroagregata definiraju se sukladno metodološkom obrascu nacionalnih okolišnih makroagregata s iznimkom makroagregata povezanih s emisijom stakleničkih plinova koji se ne izračunavaju. Radi se o sljedećim regionalnim okolišnim makroagregatima:

1. Udio potrošnje vode izravno generirane turizmom u ukupnoj potrošnji vode u regiji u 2022. godini
2. Udio potrošnje energije izravno generirane turizmom u ukupnoj potrošnji energije u regiji u 2022. godini
3. Udio krutog otpada izravno generiranog turizmom u ukupno stvorenom krutom otpadu u regiji u 2022. godini

Relativni udjeli potrošnje energije i vode te stvaranja otpada regije preuzimaju se iz regionalnih okolišnih računa (poglavlje 4.2.5.).

4.3.3. Ekonomsko-okolišni makroagregati

Jednako kao i okolišni makroagregati, ekonomsko-okolišni makroagregati se ne izračunavaju za makroagregate povezane s emisijom stakleničkih plinova. Radi se sljedećim regionalnim ekonomsko-okolišnim makroagregatima čiji je izračun sukladan metodološkom okviru nacionalnih makroagregata:

1. Izravna potrošnja energije u turizmu regije po jedinici bruto dodane vrijednosti turizma regije u 2022. godini
2. Omjer udjela potrošnje energije u turizmu regije u ukupnoj potrošnji energije u regiji i udjela bruto dodane vrijednosti turizma u ukupnoj bruto dodanoj vrijednosti regije u 2022. godini
3. Izravna potrošnja vode u turizmu regije po jedinici bruto dodane vrijednosti turizma regije u 2022. godini

4. Omjer potrošnje vode u turizmu regije u ukupnoj potrošnji vode u regiji i udjela bruto dodane vrijednosti turizma u ukupnoj bruto dodanoj vrijednosti regije u 2022. godini
5. Kruti otpad turizma regije po jedinici bruto dodane vrijednosti turizma regije u 2022. godini
6. Omjer krutog otpada generiranog turizmom u ukupno generiranom krutom otpadu u Hrvatskoj i i udjela bruto dodane vrijednosti turizma u ukupnoj bruto dodanoj vrijednosti regije u 2022. godini

Podaci o potrošnji energije, vode te stvaranju otpada kao i relativni udjeli potrošnje energije i vode te stvaranja otpada regije preuzimaju se iz regionalnih okolišnih računa (poglavlje 4.2.5.), a relativni udjeli bruto dodane vrijednosti turizma regije u bruto dodanoj vrijednosti regije iz regionalnih tablica ponude u unutrašnje turističke potrošnje (poglavlje 4.2.4.).